

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

І.В. Болокан

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ОСОБЛИВА ЧАСТИНА)

Частина 1 Договірні зобов'язання

Навчально-методичний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Право»
освітньо-професійної програми «Право»

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ЗНУ
Протокол №9 від 28.05.2024

**Запоріжжя
2024**

УДК 347.4(075.8)
Б794

Болокан І. В. Цивільне право (Особлива частина) : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» : в 3 ч. Ч. 1 Договірні зобов'язання. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 300 с.

Видання включає теоретичний матеріал (конспекти лекцій), плани практичних занять, основні поняття та терміни до тем змістових модулів, завдання для самостійної роботи, контрольні питання та тести для самоконтролю знань, глосарії до кожного змістового модуля, рекомендовані джерела (нормативні акти, основну та додаткову літературу, судову практику, інформаційні ресурси тощо), додатки зі зразками цивільно-правових договорів.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право».

Рецензент

Т.О. Коломоєць, д-р юрид. наук, проф., декан юридичного факультету

Відповідальний за випуск

Д.О. Єрмоленко, д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри цивільного права

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Змістовий модуль 1. Загальні положення договірного права.....	10
Теоретичний матеріал. Конспект лекції до Теми 1. Загальні положення про договір.....	11
Практичне заняття 1. Теми 1-2: Загальні положення про договір. Техніка складання договорів.....	22
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 1.....	23
Глосарій до Модуля 1.....	25
Змістовий модуль 2 Договори про передання майна у власність.....	29
Теоретичний матеріал (конспекти лекцій).....	32
Тема 3. Договір купівлі-продажу та його різновиди.....	32
Тема 4. Договір дарування.....	54
Практичне заняття 2. Тема 3. Договір купівлі-продажу та його різновиди.....	61
Самостійна робота. Теми 4-6: Договір дарування Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду).....	62
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 2.....	64
Глосарій до Модуля 2.....	66
Змістовий модуль 3 Договори про передання майна у тимчасове користування.....	72
Теоретичний матеріал (конспекти лекцій).....	75
Тема 7. Договір найму (оренди) та його види.....	75
Тема 8. Договір позички.....	108
Практичне заняття 3. Тема 7. Договір найму (оренди) та його види	113
Самостійна робота. Тема 8. Договір позички	115
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 3.....	116
Глосарій до Модуля 3.....	117
Змістовий модуль 4 Договори підрядного типу.....	121
Теоретичний матеріал (конспекти лекцій).....	124
Тема 9. Договір підряду та його види.....	124
Тема 10. Договір на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.....	155
Практичне заняття 4. Тема 9. Договір підряду та його види.....	159
Самостійна робота. Тема 10. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.....	160
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 4.....	162
Глосарій до Модуля 4.....	164
Змістовий модуль 5 Договори про надання послуг.....	166
Теоретичний матеріал (конспекти лекцій).....	169
Тема 11. Загальні положення про послуги. Договір про надання послуг.....	169

Тема 12. Договір зберігання та його різновиди.....	174
Тема 15. Договір комісії.....	187
Практичне заняття 5. Тема 11. Загальні положення про послуги. Договір про надання послуг.....	192
Практичне заняття 6. Тема 12. Договір зберігання та його різновиди...	193
Практичне заняття 7. Тема 16. Договір управління майном.....	194
Самостійна робота Теми 13-15.....	195
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 5.	197
Глосарій до Модуля 5.	199
Змістовий модуль 6 Договори про надання транспортних послуг.	201
Теоретичний матеріал. Конспект лекцій до Тем 17-21. Транспортні договори (узагальнення).....	204
Практичне заняття 8. Тема 19. Договір перевезення пасажирів і багажу...	220
Практичне заняття 9. Тема 21. Договір транспортного експедирування...	221
Самостійна робота. Теми 17-18, 20: Транспортні договори: загальна характеристика. Договір перевезення вантажу. Договір чартеру (фрахтування).....	221
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 6.	223
Глосарій до Модуля 6.	225
Змістовий модуль 7 Договори про надання фінансових послуг.	230
Теоретичний матеріал (конспекти лекцій).....	233
Тема 23. Договір позики.....	233
Тема 24. Кредитний договір.....	241
Практичне заняття 10. Тема 23. Договір позики	247
Практичне заняття 11. Тема 24. Кредитний договір	248
Практичне заняття 12. Тема 25. Договір банківського вкладу	249
Практичне заняття 13. Тема 26. Договір банківського рахунку.....	250
Самостійна робота.	251
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 7.	253
Глосарій до Модуля 7.	255
Змістовий модуль 8 Інші види цивільно-правових договорів.	271
Теоретичний матеріал. Конспект лекції до Теми 30. Договір комерційної концесії.....	273
Практичне заняття 14. Тема 31. Спільна діяльність. Договір простого товариства.....	283
Самостійна робота.	284
Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 8.	287
Глосарій до Модуля 8.	290
Перелік використаних джерел.	291
Додаток А. Зразок договору для проведення правового аналізу його положень (неінформативна модель договору).....	293
Додаток Б. Зразок договору для проведення правового аналізу його положень (інформативна модель договору).....	295
Додаток В. Відповіді до тестових завдань.....	299

ВСТУП

Навчальний курс «Цивільне право» включає дві частини – Загальну та Особливу і викладається два роки (чотири семестри, на 2 та 3 курсах), належить до обов'язкових дисциплін циклу професійної підготовки спеціальності 081 «Право». Оскільки цивільне право є базовою фаховою дисципліною, а перевірку знань її змісту передбачають програми єдиних державних фахових іспитів, важливою є якісна підготовка майбутніх фахівців-юристів. Майже будь-який напрям юридичної діяльності (юрисконсульт юридичної особи, нотаріат, адвокатура, судочинство тощо) потребує застосування знань та навичок з цивільного права. Часто вони є необхідними і для якісного здійснення правоохоронної діяльності, зокрема у діяльності таких структур, як прокуратура, поліція тощо. Значну частину цивільного права складає зобов'язальне право, основою якого є договірне право. Лекційний матеріал, поданий у навчально-методичному посібнику, сприятиме засвоєнню теоретичних питань, які в подальшому допомагатимуть здобувачам вищої юридичної освіти (далі – здобувачі у всіх відмінках) отримати навички складання та аналізу змісту цивільно-правових договорів, тобто базовим навичкам, що підтверджують фаховість та професійність юриста. Плани практичних занять, запропоновані у навчально-методичному посібнику, зорієнтовані на сприяння засвоєнню теоретичного матеріалу та практичному його застосуванню з метою захисту прав сторін цивільно-правових договірних відносин. На практичних заняттях, а також завдяки виконанню завдань для самостійної роботи, набуваються навички логічного викладення змісту зобов'язальних (договірних) відносин сторін та відображення у змісті складеного договору нормативних вимог. Крім цього здобувачам пропонуються кейсові завдання, правильне вирішення яких демонструє вміння застосовувати наявні теоретичні знання з «накладенням» їх на конкретні життєві ситуації. Для перевірки отриманих знань та навичок у посібнику пропонуються запитання з відповідної теми лекційного заняття та тестові завдання, правильні відповіді на які наводяться наприкінці посібника.

Метою навчального курсу «Цивільне право» (Особлива частина) загалом є формування у здобувачів інтересу до засвоєння ґрунтовних спеціальних знань у сфері професійної підготовки із зобов'язального (договірного та недоговірного), спадкового та сімейного права, закріплення навичок зі складання та аналізу цивільно-правових та сімейно-правових документів, вирішення життєвих ситуацій (кейсів), що пов'язані з цивільно-правовими та сімейно-правовими відносинами. У посібнику охоплено договірну частину зобов'язального права.

Основними завданнями дисципліни «Цивільне право» (Особлива частина) в частині договірних цивільно-правових відносин є засвоєння здобувачами теоретичного матеріалу з договірного права, оволодіння практичними навичками складати юридично грамотні цивільно-правові документи, аналізувати договори, швидко й чітко орієнтуватися у нормах цивільного законодавства, вміти тлумачити їх.

Позитивним результатом вивчення матеріалів цього посібника є отримання загальних та спеціальних компетентностей.

Загальні компетентності, які набувають здобувачі в результаті вивчення курсу «Цивільне право» (Особлива частина) за матеріалами цього посібника:

- ✓ здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу в процесі вдосконалення готових зразків цивільно-правових договорів та складення власних договорів;

- ✓ здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, вирішуючи класичні кейсові завдання, кейси-тести, а також складаючи цивільні договори;

- ✓ знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності, що досягається шляхом: обговорення питань, які пропонуються на розгляд на практичному занятті; демонстрації вміння визначити вірну норму, що підлягає застосуванню для вирішення кейсових завдань; реалізації можливості змінити ті чи інші диспозитивні норми ЦК України у зразках цивільно-правових договорів тощо. Також реалізуються й інші загальні компетентності у складених зразках договорів, підготовлених рішень у кейсах, у процесі підготовки до дискусії з питань, що виносяться на розгляд на практичне заняття (здатність спілкуватися державною та іноземною мовою, здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, використовуючи різні джерела для підготовки до практичних занять, для вирішення кейсів, вдосконалення зразків договорів з урахуванням досвіду регулювання договірних відносин іншими країнами; здатність бути критичними і самокритичними, працювати у команді, діяти на основі етичних міркувань; здатність реалізувати свої права та обов'язки у договірних відносинах та у разі захисту прав сторін договірних відносин; усвідомлення цінності верховенства права, дотримання та врахування прав та інтересів сторін учасників цивільно-правових (зокрема – договірних) відносин; врахування особливостей окремих сфер суспільного життя у змісті договорів, які укладаються у цій сфері.

Спеціальні компетентності, які набувають здобувачі в результаті вивчення курсу «Цивільне право» (Особлива частина) за матеріалами цього посібника:

- ✓ здатність застосовувати знання з основ теорії права, зокрема в частині вирішення колізій, застосування аналогії права та аналогії закону, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у повсякденному житті у процесі постійного перебування у тих чи інших договірних відносинах (купівля-продаж, дарування, медичне обслуговування, послуги зв'язку, освітні послуги тощо);

- ✓ здатність аналізувати ретроспективи розвитку цивільно-правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасні цивільно-правові відносини;

- ✓ здатність застосовувати норми та інститути цивільного права у цивільно-правових договорах та конкретних життєвих ситуаціях;

- ✓ здатність застосовувати правові принципи та доктрини у випадках судового захисту прав сторін цивільно-правових договорів;

- ✓ здатність використовувати бази нормативно-правових актів, бази даних органів юстиції (в частині нотаріально посвідчених договорів та виконання рішень суду з цих питань) та інші інформаційні технології необхідні для реалізації та захисту прав сторін цивільно-правових договорів;

- ✓ здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для пошуку зразків договорів, результатів захисту прав сторін договірних цивільно-правових відносин;

- ✓ здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти для їх ефективного використання з метою захисту прав сторін договірних цивільно-правових відносин;

- ✓ здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції при вирішенні кейсових завдань, пов'язаних із договірними відносинами, та обґрунтуванні змісту цивільно-правових договорів;

- ✓ здатність до критичного та системного аналізу положень цивільно-правових договорів та життєвих ситуацій, пов'язаних із договірними відносинами;

- ✓ здатність до консультування з питань реалізації та захисту прав у договірних відносинах, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів сторін договору;

- ✓ здатність до самостійної підготовки проєктів цивільно-правових договорів та інших юридичних документів, за допомогою яких захищаються права сторін договірних відносин;

- ✓ здатність до логічного, критичного і системного аналізу змісту цивільно-правових договорів, розуміння можливостей вдосконалення їх змісту.

Якісне опрацювання представлених у навчально-методичному посібнику тем дозволить отримати заплановані програмні результати навчання, а саме:

- ✓ вміти визначати переконливість аргументів у процесі оцінки юридичних фактів у конкретній життєвій ситуації (кейсі) та у положеннях готових цивільно-правових договорів, зміст яких аналізується на практичних заняттях та при самостійному вивченні матеріалу курсу;

- ✓ знати та розуміти судову практику, що пов'язана з захистом прав та інтересів сторін у договірних зобов'язаннях, у тому числі практику Європейського суду з прав людини;

- ✓ проводити збір та інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел для проведення аналізу змісту договорів, самостійного складання цивільно-правових договорів, вирішення кейсів;

- ✓ давати короткий правовий висновок щодо фактичних обставин, викладених у кейсах, у судових рішеннях по справах, що впливають з договірних відносин, з достатньою обґрунтованістю;

- ✓ оцінювати недоліки і переваги різних правових аргументів, аналізуючи кейсові завдання або зміст цивільно-правових договорів;

- ✓ складати власні зразки цивільно-правових договорів, в яких максимально будуть захищені всі права та інтереси кожної із сторін, самостійно збирати матеріал про судову практику вирішення спорів, що впливають з цивільно-правових договірних відносин задля врахування відповідної інформації у зразках цивільно-правових договорів, які складаються здобувачами самостійно, або зразках готових цивільно-правових договорів, зміст яких аналізується ними;

- ✓ застосовувати інститути міжнародного приватного права (в частині договірних відносин);

- ✓ самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога викладача або фахівця-практика (наприклад, нотаріуса, адвоката, судді тощо) і діяти відповідно до отриманих від них рекомендацій;
- ✓ вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології з договірного права;
- ✓ мати базові навички риторики задля переконання у правильності суджень, висловлених у процесі аналізу кейсових завдань або змісту цивільно-правових договорів;
- ✓ доносити до респондента вивчений або досліджений матеріал з договірної частини цивільного права доступно і зрозуміло;
- ✓ знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм договірної частини цивільного права (матеріальне право), підкріплюючи це посиланнями на судову практику вирішення спорів, що впливають з договірних відносин (процесуальне право);
- ✓ використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел, для аналізу договірних цивільно-правових відносин;
- ✓ вільно використовувати для аналізу кейсових завдань та змісту цивільно-правових договорів доступні інформаційні технології і бази даних (офіційні нормативні бази, реєстри судових рішень, сайт Мінюсту, сайти адвокатів (для вирішення кейсових ситуацій), сайти юридичних, ріелторських, аудиторських та інших подібних фірм (для пошуку зразків цивільно-правових договорів);
- ✓ вміти ефективно використовувати комп'ютерні програми, необхідні для складання юридичних документів, пов'язаних із договірними цивільно-правовими відносинами;
- ✓ працювати у команді, забезпечуючи виконання її завдань (у випадках використання інтерактивних вправ, що застосовуються викладачем для засвоєння здобувачами навчального матеріалу та перевірки наявних знань);
- ✓ пояснювати природу та зміст цивільно-правових договорів, відмінності різних договорів, їх специфіку в межах груп таких договорів;
- ✓ виокремлювати та аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки після вирішення кейсових завдань та аналізу змісту зразків цивільно-правових договорів;
- ✓ готувати проекти цивільно-правових договорів та необхідних юридичних документів для захисту прав сторін у договірних зобов'язаннях;
- ✓ надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів сторін договірних відносин.

Навчальний курс «Цивільне право» (Особлива частина) вивчається у логічному взаємозв'язку з іншими навчальними курсами, що обумовлює необхідність реалізації міжпредметних зв'язків з іншими галузями права, у тому числі й з суміжними галузями права, які регулюють схожі суспільні відносини, хоч і мають свій особливий предмет та метод правового регулювання. Навчальний курс вивчається після або одночасно з такими навчальними дисциплінами, як «Права та обов'язки людини і громадянина в Україні», «Адвокатура України», «Конституційне право», «Цивільне право»

(Загальна частина), «Господарське право», «Трудове право», «Цивільне процесуальне право», «Земельне право» тощо.

У запропонованому навчально-методичному посібнику відповідно до робочої програми навчального курсу подано короткі конспекти лекцій, плани практичних занять, основні поняття та терміни до тем змістових модулів, питання та завдання для самостійного опрацювання, контрольні питання та тести для самоконтролю знань, глосарії до кожного змістового модуля, рекомендовані джерела (нормативні акти, основна та додаткова література, судова практика, інформаційні ресурси тощо), додатки зі зразками цивільно-правових договорів. Питання, які виносяться на обговорення, необхідно вивчати в послідовності, зазначеній у планах. До наступної теми слід переходити тільки після ретельного засвоєння попередньої. Для закріплення практичних навичок у посібнику пропонуються ситуаційні (кейсові) завдання до розв'язання, що дозволяє здобувачам отримати необхідний обсяг знань у поєднанні з навичками та умінням практичного їх застосування при розв'язанні конкретних договірних спорів. Саме під час розв'язання ситуаційних задач набуваються навички комплексного застосування до певних фактичних обставин спору норм загальної та особливої частин цивільного права, цивільно-процесуального та інших галузей права.

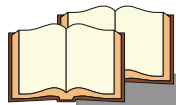
Вивчення курсу у п'ятому семестрі завершується заліком. Питання, які вивчаються протягом п'ятого семестру, включаються також у зміст екзаменаційних питань у шостому семестрі.

Змістовий модуль 1. Загальні положення договірної права

Теми модуля: Тема 1. Загальні положення про договір. Тема 2. Техніка складання договорів.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Тема 1.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Теми 1-2.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435–IV (Глави 52–53). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436–IV (Глави 19–20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. (із змінами) №3425–XII (ст.ст. 54–55, Глави 10, 14). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3425-12#Text>.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 10–192.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 5–157.

Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 896 с. С. 11–799.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 204–210.

Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / Є. О. Харитонов та ін. Київ : Норма права, 2023. 1424 с. С. 705–800.

Додаткова

Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 540 с. С. 378–427.

Мічурін Є. О. Техніка складання договорів. Науково-практичний посібник. Харків : Юрсвіт, 2006. 536 с.

Болокан І. В. Дотримання «культури» укладання цивільно-правових договорів як чинник, що сприяє захисту прав сторін у договірних відносинах. *Запорізькі правові читання* : матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19-20 травня 2020 р.). Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 23–25.

Болокан І. В. Положення цивільно-правового договору в частині відповідальності за невиконання його умов: до питання про потребу вдосконалення нормативного регулювання. *Напрямки реформування публічного*

та приватного права в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26 березня 2021 року. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С. 9–11.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-cho-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Судова практика

Договірні спори: практика Верховного Суду. Презентація судді Верховного Суду В. Крата. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_29_Krat.pdf.

Значення договору в приватному праві. Презентація судді Верховного Суду В. Крата. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_znachen_dogov_pr_pravo.pdf.

Теоретичний матеріал

Конспект лекції до Теми 1. Загальні положення про договір

♣**Мета вивчення теми:** засвоєння основних понять і категорій договірного права; формування відповідної теоретичної бази та вміння аналізувати законодавчі акти з метою застосувати їх у практичній діяльності; поглиблення та закріплення знань про особливості договірних зобов'язань, їх різновидів, нормативного регулювання тощо; формування у здобувачів навичок, необхідних для розв'язання практичних завдань, вирішення життєвих ситуацій, що виникають у процесі підготовки, укладення та виконання договорів, аналізу їх змісту, навичок складання необхідних юридичних документів для захисту прав сторін договірних зобов'язань.

Основні терміни та поняття теми: акцепт; акцептант; безоплатний договір; випадкові умови договору; господарський договір; господарські зобов'язання; двосторонній договір; договір; договір на виконання робіт; договір на користь кредитора; договір на користь третьої особи; договір приєднання; договір про наміри; договір на відповідальність; договірне право; договірні зобов'язання; додатковий договір; звичайні умови договору; зміст договору; змішані договори; зобов'язання; зустрічне виконання зобов'язання; істотні умови договору; консенсуальний договір; кредитор; майново-господарські зобов'язання; негативні зобов'язання; односторонній договір; оплатний договір; організаційно-господарські зобов'язання; основний договір; offerent; offerта; попередній договір; правонаступництво; правочин; примірний договір; принципи договірного права; принцип свободи договору; принцип рівності сторін договору; принцип еквівалентного характеру взаємовідносин між сторонами цивільно-правового договору; пролонгація договору; публічний договір; публічні зобов'язання суб'єктів господарювання; реальний договір; солідарний обов'язок боржників; солідарні боржники; соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання; строк договору; типовий договір; уступка вимоги (цесія); форма правочину; цедент; цесіонарій; цивільно-правовий договір; цивільно-правові зобов'язання.

План:

1. Поняття та види договорів.
2. Зміст договору.
3. Укладення договору. Місце, форма й момент укладення договору.
4. Підстави та наслідки зміни й розірвання договору.

1. Поняття та види договорів

Договір є однією з найдавніших правових конструкцій. Застосування договорів протягом тисячоліть пояснюється тим, що вони є досить гнучкою правовою формою, в яку можуть втілюватись різні за характером суспільні відносини. Договір є різновидом юридичних фактів – правочинів, якими є правомірні дії фізичних та юридичних осіб, інших суб'єктів цивільного права, спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ст. 202 Цивільного кодексу України, далі – ЦК України). Від інших правочинів договір вирізняється тим, що він є дво- або багатостороннім правочином (тобто правочином між двома чи більше особами).

Договором визнається домовленість між двома або більше сторонами, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків (ст. 626 ЦК України).

Правове регулювання договорів полягає у встановленні порядку їх укладення, виконання сторонами взятих на себе зобов'язань, а також відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань.

Принципами договірної права є основні базові ідеї, якими керуються сторони при укладенні та виконанні договору, та суд, вирішуючи справи, що виникають із договірних відносин. Такими принципами є:

– **принцип свободи договору** (сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості). Відповідно до ст. 6 ЦК України сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами;

– **принцип рівності сторін** (сторони цивільно-правових договорів не знаходяться у владному підпорядкуванні, є незалежними одна від одної незважаючи на свій правовий статус, тобто чи є вони фізичними особами, чи юридичними, чи стороною є держава);

– **принцип еквівалентного характеру взаємовідносин між сторонами** цивільно-правового договору (зазвичай майнове надання однієї сторони компенсується зустрічним, як правило рівним, наданням з боку іншої сторони).

Співвідношення договору з імперативними і диспозитивними нормами цивільного права: від імперативних норм сторони не мають права відступати, а диспозитивні норми застосовується тоді, коли сторони не виключили їх застосування або не замінили їх правила іншою умовою. При формуванні умов договору за обов'язковістю припису вони повинні враховуватися в наступній черговості:

- імперативні норми;
- умови конкретного договору;
- правила диспозитивної норми (якщо вони не скасовані або не змінені в договорі);
- звичаї ділового обороту (якщо певні відносини не врегульовані ані імперативними, ані диспозитивними нормами чи договірними положеннями).

Види договорів. Виявлення загальних типових ознак договорів й відмінностей між ними полегшує для суб'єктів цивільного права правильний вибір виду договору. Класифікація договорів сприяє подальшому вдосконаленню й систематизації законодавства, сприяє кращому засвоєнню та вивченню договорів як категорії цивільного права.

Класифікація договорів здійснюється за різними критеріями. Поширеними є такі критерії:

1) **за розподілом обов'язків між сторонами** (односторонні та двосторонні). Договір є **одностороннім**, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного

обов'язку щодо першої сторони (наприклад, договір позики). Договір є **двостороннім**, якщо кореспондуючими правами та обов'язками наділені обидві сторони договору (наприклад, договір купівлі-продажу);

2) за наявністю зустрічного надання (оплатні та безоплатні). **Оплатним** є договір, за яким сторона отримує плату або іншу винагороду за виконання своїх обов'язків. **Безоплатним** визнається договір, за яким одна сторона зобов'язується надати що-небудь іншій стороні без отримання від неї винагороди або іншого зустрічного надання. Оплатні договори – це загальне правило, безоплатні – виняток із цього загального правила. Вони існують лише тому, що їх безоплатність прямо передбачена договором, законом або впливає із самої суті договору (наприклад, договір дарування). Разом з тим існують договори, які в залежності від умов можуть бути як оплатними, так і безоплатними (наприклад, договір зберігання);

3) за моментом виникнення прав та обов'язків за договором (реальні та консенсуальні). За **консенсуальним** договором для виникнення зобов'язання достатньо згоди сторін (іншими словами – сторонам достатньо досягти консенсусу щодо основних умов договору), і він вважається укладеним з моменту досягнення цієї згоди (наприклад, договори поставки, підряду, оренди тощо). В **реальних** договорах, крім згоди сторін, необхідно виконати певні дії, наприклад передати майно, сплатити гроші, і саме з моменту виконання цих дій виникають права та обов'язки, що передбачені у договорі (наприклад, договори перевезення вантажу, позики тощо);

4) за ієрархією (основні та додаткові договори). **Додаткові** договори є залежними від основних, сліднують за ними, і в разі визнання недійсним основного договору, недійсним є і додатковий. Проте визнання недійсним додаткового договору не впливає на дійсність основного договору. Додатковими, зокрема, є всі договори, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань (зокрема договори застави, поруки тощо);

5) за ступенем юридичної завершеності (завершені та попередні договори). Більшість договорів мають завершений характер, оскільки безпосередньо із них виникають обов'язки щодо виконання певних робіт, надання послуг, передачі майна тощо. **Попереднім** є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір (основний договір) у майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором (ст. 635 ЦК України). Тобто, попередній договір є домовленістю сторін про укладення основного договору в майбутньому. **Договір про наміри** (протокол про наміри чи інші подібні назви), якщо у ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором. Він не надає можливості застосувати механізм примусового впливу на іншу сторону у випадку ухилення нею від виконання взятих на себе за попередньою домовленістю зобов'язань;

б) в залежності від суб'єкта, який набуває права за договором (договори на користь кредитора і договори на користь третьої особи). **Договір на користь кредитора** – це звичайний цивільно-правовий договір, заснований

на врахуванні інтересів учасників майбутнього зобов'язання. Згідно ст. 636 ЦК України **договором на користь третьої особи** є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі. Наприклад, відправник укладає договір перевезення з транспортною організацією на перевезення певного вантажу. Одержувач вантажу за цим договором має певні права щодо приймання вантажу. Виконання договору на користь третьої особи може вимагати як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої передбачено виконання, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із суті договору. З моменту прояву третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розірвати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо третя особа відмовилася від права, наданого їй на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої особи, може сама скористатися цим правом, якщо інше не впливає із суті договору. Слід розрізняти договори на користь третьої особи і договори, за якими виконання повинне бути вручене третій особі. Наприклад, можна придбати у крамниці кошик квітів і покласти на крамницю обов'язок доставити квіти на адресу, вказану покупцем. У цьому випадку тільки покупцю належать права за договором, третя особа за цим договором прав не має;

7) за правовими наслідками: договори про передачу майна у власність чи інше речове право (купівля-продаж, міна, дарування тощо); договори про передачу майна у тимчасове користування (найм, лізинг, прокат тощо); договори про надання послуг (доручення, комісія, перевезення тощо); договори на виконання робіт (група підрядних договорів); договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори тощо); договори про спільну діяльність;

8) за змістом діяльності (майнові та організаційні). **Майнові** договори спрямовані на отримання певного матеріального блага (наприклад, купівля-продаж, оренда, підряд, позика тощо). **Організаційні** договори призначені створювати передумови, передбачати можливість для подальшої діяльності (наприклад, засновницькі договори, попередні договори тощо);

9) в залежності від спрямованості договору на задоволення приватних чи суспільних інтересів (звичайні (приватноправові) і публічні договори). Режим публічних договорів є виключенням із загального правила про свободу договорів. **Публічним** є договір, в якому одна сторона-підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо). Умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги. Актами цивільного законодавства можуть бути встановлені правила, обов'язкові для сторін при укладенні і виконанні публічного договору;

10) з урахуванням значення договору для визначення кола повноправних учасників (основні договори та договори приєднання). **Основні договори** є первісною підставою виникнення певних прав та обов'язків у учасників цивільних відносин. **Договором приєднання** визнається договір, умови якого визначені стороною у формулярі або інших стандартних формах і можуть бути прийняті іншою стороною не інакше як шляхом приєднання до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору (ст. 634 ЦК України). Сутність договору приєднання знаходить свій вираз у способі його укладання. Одна з сторін пропонує всі умови договору, а інша приймає їх повністю, і тоді договір вважається укладеним, або не приймає хоча б одну з умов договору, і тоді договір не укладається. Іншими словами – «або ти погоджуєшся з усім, що я пропоную, або договору не буде». Договір приєднання може бути змінений або розірваний на вимогу сторони, яка приєдналася, якщо вона позбавляється прав, які звичайно мала, або якщо договір виключає чи обмежує відповідальність другої сторони за порушення зобов'язання чи містить інші умови, явно обтяжливі для сторони, яка приєдналася. Сторона, яка приєдналася, має довести, що вона, виходячи зі своїх інтересів, не прийняла б цих умов за наявності у неї можливості брати участь у визначенні умов договору. Якщо вимога про зміну або розірвання договору пред'явлена стороною, яка приєдналася до нього у зв'язку із здійсненням нею підприємницької діяльності, сторона, що надала договір для приєднання, може відмовити у задоволенні цих вимог, якщо доведе, що сторона, яка приєдналася, знала або могла знати, на яких умовах вона приєдналася до договору.

Отже, важливим є розуміння, що договір завжди є **домовленістю** з кимось, незалежно від того, в якій формі (усній чи письмовій) така домовленість була досягнена. Принцип свободи договору передбачає можливість для сторін укласти договір, який передбачений не лише законодавчими актами, але й підзаконними (виходячи зі змісту поняття «акти цивільного законодавства»). Знання співвідношення договірних та законодавчих норм дозволяє розуміти, які договірні положення будуть діяти, а які можуть бути визнані недійсними. ЦК України не закріплює чітких критеріїв класифікації договірних зобов'язань, натомість закріплює в окремих статтях чи частинах статей певні їх різновиди, знання особливостей яких дозволить ефективно захистити права їх сторін.

2. Зміст договору

Зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до законодавства (ст. 628 ЦК України, ч. 1 ст. 180 Господарського кодексу України (далі – ГК України)).

Сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (**змішаний договір**). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного

законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Зміст договору – це сукупність умов, що визначають склад зобов'язання (належні до здійснення дії), вимоги до порядку і строки (термін) їх виконання.

Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (ст. 638 ЦК України). При визначенні кола істотних умов необхідно враховувати, що вирішення цього питання залежить від специфіки кожного конкретного договірної зобов'язання. Тому для з'ясування кола істотних умов необхідно насамперед звернутися до спеціальних норм, що регулюють договори даного виду.

У будь-якому договорі істотною є умова про його **предмет**. Умови про предмет повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції, різновиди робіт, послуг, а також вимоги до їх якості. Вимоги до якості предмета договору визначаються відповідно до обов'язкових для сторін нормативних документів, а у разі їх відсутності – в договірному порядку з додержанням умов, що забезпечують захист інтересів кінцевих споживачів товарів і послуг.

В оплатних договорах істотною є умова про **ціну**. Ціна в договорі встановлюється за домовленістю сторін. У випадках, встановлених законом, застосовуються ціни (тарифи, ставки тощо), які встановлюються або регулюються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування (ст. 632 ЦК України). Зміна ціни після укладення договору допускається лише у випадках і на умовах, встановлених договором або законом. Зміна ціни в договорі після його виконання не допускається (чч. 2, 3 ст. 632 ЦК України). Якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи зі звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору (ч. 4 ст. 632 ЦК України).

У багатьох договорах істотною є умова про строк. **Строком договору** є час, протягом якого сторони можуть реалізувати свої права і виконати свої обов'язки за договором. Договір набуває чинності з моменту його укладення. Сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення. Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору (ст. 631 ЦК України).

Поряд з істотними умовами договорів виділяють також звичайні та випадкові умови договору. **Звичайні** – ті умови договору, які базуються на диспозитивних нормах закону або звичаях. Їх внесення до договору не є обов'язковим, а їх наявність чи відсутність не впливає на факт укладення договору, вони не потребують окремого погодження, але стають обов'язковими для сторін у зв'язку з самим фактом укладення договору. Наприклад, за

відсутності у договорі умови про порядок розгляду спорів, останні розглядаються відповідно до загальних норм права. **Випадкові** – ті умови договору, які хоч і не мають значення для його укладення, але набувають юридичного значення у разі їх включення до змісту договору.

Отже, поняття «зміст договору» може використовуватись у вузькому (лише права та обов'язки) та широкому (всі умови договору) значенні. ЦК України закріплює широке розуміння цього поняття. Слід чітко розмежувати істотні, звичайні та випадкові умови договору.

3. Укладення договору. Місце, форма й момент укладення договору

Загальний порядок укладення договорів визначений у ст.ст. 638–650¹ ЦК України, а особливості укладення господарських договорів встановлюються ст.ст. 181–187 ГК України.

Як вже зазначалось, договір є укладеним, якщо сторони у належній формі досягли згоди щодо всіх істотних умов договору. Договір є укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором.

Вимоги щодо форми договорів відповідають загальним правилам щодо вчинення правочинів. Договір може укладатись в **усній чи письмовій (електронній) формі**. Способами виявлення волі сторін щодо форми договору можуть бути мовчання (ч. 3 ст. 204 ЦК України), вчинення конклюдентних дій. Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги до форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для даного виду договорів не вимагалася.

Договір вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-телекомунікаційної системи, що використовується сторонами. У разі якщо зміст правочину зафіксований у кількох документах, зміст такого правочину також може бути зафіксовано шляхом посилання в одному з цих документів на інші документи, якщо інше не передбачено законом (ст. 207 ЦК України).

Моментом укладення договору є момент одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії. Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації.

Договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (**оферти**) і прийняття пропозиції (**акцепту**) другою стороною.

Офертою визнається адресована одному або декільком конкретним особам пропозиція, яка достатньо визначена і виражає намір особи, що зробила

пропозицію, вважати себе такою, що уклала договір з адресатом, який прийме дану пропозицію. Оферту може зробити кожна із сторін майбутнього договору. Пропозиція укласти договір буде вважатися офертою, якщо вона:

- адресується конкретній особі;
- містить у собі, як мінімум, всі ті умови, які для даного договору вважаються істотними;
- виражає намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття.

Відповідно до вимог чинного законодавства України, існують **два види оферти**:

- оферта, що містить вказівку на строк для відповіді на неї (ст. 643 ЦК України);
- оферта, що не містить вказівки на строк для відповіді на неї (ст. 644 ЦК України).

Коли оферту зроблено із зазначенням строку для відповіді, договір вважається укладеним, якщо особа, яка зробила пропозицію (**оферент**), одержала від іншої сторони відповідь про прийняття пропозиції протягом цього строку.

Якщо оферта містить вказівку на такий строк, оферент повинен чекати відповіді на свою оферту протягом всього строку. В іншому випадку він буде змушений відшкодувати збитки, що можуть виникнути у акцептанта, який своєчасно акцептував оферту і, отже, уклав договір, виконання якого може стати неможливим для оферента, у зв'язку з тим, що він уклав відповідний договір з іншою особою.

У разі відсутності в оферті вказівки на строк для відповіді, важливе значення набуває спосіб, яким ведуться переговори про укладення договору. Розрізняють усні та письмові переговори. Коли оферта була зроблена усно, без зазначення строку для відповіді, договір вважається укладеним, якщо друга сторона негайно заявила оференту про прийняття цієї оферти. Якщо оферта була зроблена в письмовій формі, договір вважається укладеним, коли відповідь про прийняття оферти одержана протягом нормально необхідного для цього часу.

Якщо відповідь про прийняття пропозиції укласти договір одержано із запізненням, особа, яка зробила пропозицію, звільняється від відповідних зобов'язань.

Якщо відповідь про прийняття пропозиції укласти договір було відправлено своєчасно, але одержано із запізненням, особа, яка зробила пропозицію укласти договір, звільняється від відповідних зобов'язань, якщо вона негайно повідомила особу, якій було направлено пропозицію, про одержання відповіді із запізненням.

Відповідь, одержана із запізненням, є новою пропозицією.

Пропозиція укласти договір може бути відкликана до моменту або в момент її одержання адресатом. Пропозиція укласти договір, одержана адресатом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше

не вказане у пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена.

Акцептом визнається відповідь особи, якій адресована оферта, про її прийняття. Цивільне законодавство визнає в якості акцепту оферти тільки таку відповідь, в якій акцептант виражає повну та безумовну згоду з офертою. Мовчання сторони не визнається акцептом, якщо інше не впливає із змісту закону або договору.

У деяких випадках формою акцепту є здійснення відповідних **конклюдентних дій**. Якщо особа, яка одержала пропозицію укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до вказаних у пропозиції умов договору (відвантажила товари, надала послуги, виконала роботи, сплатила відповідну суму грошей тощо), яка засвідчує її бажання укласти договір, ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказане в пропозиції укласти договір або не встановлено законом (ст. 642 ЦК України). Вчинення таких конклюдентних дій є одночасно і прийняттям пропозиції про укладення договору, і його виконанням.

Особа, яка прийняла пропозицію, може відкликати свою відповідь про її прийняття, повідомивши про це оферента до моменту або в момент одержання ним відповіді про прийняття пропозиції.

Інші наслідки тягне згода укласти договір на інших умовах, повідомлення додаткових умов. Така відповідь не визнається акцептом, вона розглядається як зустрічна (нова) оферта.

Отже, питання укладання договору пов'язане з такими етапами, як оферта та акцепт. Момент укладання також залежить від форми, в якій здійснювалась оферта (усна чи письмова), а також від того, чи було вказано в письмовій оферті строк для надання відповіді на неї. В ЦК України (ст.ст. 633, 635) закріплені положення про особливості укладення публічних та попередніх договорів, які необхідно враховувати.

4. Підстави та наслідки зміни й розірвання договору

Принцип свободи договору дозволяє сторонам своєю угодою змінити або розірвати договір. До розірвання договору застосовуються цивільно-правові норми про припинення зобов'язань. Згідно зі ст. 651 ЦК України зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. **Істотним** є таке **порушення** стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

У разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим.

У разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання (ст. 652 ЦК України).

Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Угода про зміну або розірвання договору здійснюється у тій самій формі, що і договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту.

Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний, або змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони **за наявності одночасно таких умов:**

- в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

- зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

- виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

- із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин суд на вимогу будь-якої із сторін визначає наслідки розірвання договору виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору.

У випадках зміни умов договору зобов'язання сторін змінюються відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо. При розірванні договору зобов'язання сторін припиняються.

У випадках зміни або розірвання договору договірні зобов'язання вважаються такими, що змінилися або припинилися з моменту досягнення домовленості про зміну або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором чи не обумовлено характером змін в договорі, при зміні або розірванні договору в судовому порядку – з моменту вступу в законну силу рішення суду.

Сторони не мають права вимагати повернення того, що ними було виконано за зобов'язанням до моменту його зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено законом або договором.

Якщо підставою для зміни або розірвання договору було істотне порушення умов договору однією із сторін, то інша сторона має право вимагати відшкодування збитків, заподіяних зміною або розірванням договору (ст. 653 ЦК України, ст. 188 ГК України).

Спеціальним випадком зміни договору є **заміна сторін у зобов'язанні**, тобто заміна кредитора (**цесія – уступка вимоги**) чи боржника (**переведення боргу**).

Отже, поняття «припинення договору» є ширшим, аніж поняття «розірвання договору» та «одностороння відмова від договору». Найчастіше розірвання договору пов'язане з певними порушеннями його умов. ЦК України окремо врегульовує ситуації, пов'язані з істотним порушенням стороною договору його умов.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення поняття «договір».
2. Назвіть відомі Вам класифікації цивільно-правових договорів та охарактеризуйте окремі їх види.
3. Охарактеризуйте поняття «зміст договору».
4. Охарактеризуйте правила укладення та зміни цивільно-правових договорів.
5. Розкрийте порядок розірвання договору.
6. Розкрийте основні положення ЦК України щодо місця укладення договору.
7. Які положення закріплює ЦК України щодо форми договору?
8. Як визначається момент, з якого договір вважається укладеним?
9. Назвіть та охарактеризуйте підстави зміни та розірвання договору.
10. Які наслідки зміни та розірвання договору закріплює ЦК України?

Практичне заняття 1.

Тема 1. Загальні положення про договір. Тема 2. Техніка складання договорів

¶ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договірних зобов'язань, їх різновидів, нормативне регулювання тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних з договірними зобов'язаннями; закріплення навичок зі складання та аналізу необхідних юридичних документів для захисту прав сторін договірних зобов'язань; засвоєння теоретичного матеріалу щодо наявних моделей цивільно-правових договорів; окреслення переваг та недоліків інформативної та неінформативної моделей договорів, характеристика якісної структури договорів.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття та види договору. Свобода договору. Зміст договору. Обов'язковість договору.
2. Типові умови договору. Строк договору. Ціна. Публічний договір. Договір приєднання. Попередній договір. Договір на користь третьої особи.

3. Укладення договору. Форма договору. Момент укладення договору. Тлумачення умов договору. Пропозиція укласти договір. Прийняття пропозиції. Місце укладення договору.

4. Договір та правові акти органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування. Вирішення переддоговірних спорів.

5. Підстави для зміни або розірвання договору та правові наслідки цих дій.

6. Загальні правила техніки складання договорів.

7. Структура договору як юридичного документа.

8. Примірне наповнення тексту договору.

✎ Основні терміни та поняття: альтернативні зобов'язання; боржник; випадкові умови договору; господарський договір; господарські зобов'язання; договір приєднання; договірна відповідальність; договірні зобов'язання; звичайні умови договору; зміст договору; зустрічне виконання зобов'язання; інформативна модель договору; істотні умови договору; кредитор; майново-господарські зобов'язання; негативні зобов'язання; неінформативна модель договору; організаційно-господарські зобов'язання; попередній договір; правонаступництво; правочин; примірний договір; пролонгація договору; публічний договір; публічні зобов'язання суб'єктів господарювання; солідарний обов'язок боржників; солідарні боржники; соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання; структура договору; типовий договір; умови договору; уступка вимоги (цесія); форма правочину; цедент; цесіонарій; цивільно-правовий договір; цивільно-правові зобов'язання.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків цивільно-правових договорів, побудованих за **НЕІНФОРМАТИВНОЮ** моделлю (приклад зразка договору – у Додатку А цього посібника).

2. Аналіз зразків цивільно-правових договорів, побудованих за **ІНФОРМАТИВНОЮ** моделлю (приклад зразка договору – у Додатку Б цього посібника).

✎ Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 1

1. Яку назву мають умови цивільного договору, які хоч і не мають значення для укладення договору, але набувають юридичного значення у разі їх включення до змісту договору?

- a. Альтернативні;
- b. Випадкові;
- c. Істотні;
- d. Звичайні.

2. Оберіть правильний варіант співвідношення договору з імперативними та диспозитивними нормами цивільного права.

a. 1) звичай ділового обороту; 2) імперативні норми; 3) умови конкретного договору; 4) правила диспозитивної норми;

b. 1) правила диспозитивної норми; 2) імперативні норми; 3) умови конкретного договору; 4) звичай ділового обороту;

с. 1) умови конкретного договору; 2) правила диспозитивної норми; 3) звичаї ділового обороту; 4) імперативні норми;

d. 1) імперативні норми; 2) умови конкретного договору; 3) правила диспозитивної норми; 4) звичаї ділового обороту.

3. На які різновиди поділяються цивільні договори за моментом виникнення прав та обов'язків у сторін?

- a. Оплатні та безоплатні;
- b. Основні та додаткові;
- c. Односторонні та двосторонні;
- d. Реальні та консенсуальні.

4. До якого різновиду умов договору належить умова про предмет договору?

- a. Звичайних;
- b. Альтернативних;
- c. Випадкових;
- d. Істотних.

5. До якого різновиду умов договору належить умова про ціну в оплатних договорах?

- a. Випадкових;
- b. Альтернативних;
- c. Звичайних;
- d. Істотних.

6. Яке положення про ціну в договорах, які ЦК України відносить до безоплатних, є вірним?

- a. Це є випадковою умовою договору;
- b. Якщо сторони передбачили таку умову в договорі, вона стає звичайною умовою договору;
- c. Така умова є нікчемною;
- d. Якщо сторони передбачили таку умову в договорі, вона стає істотною умовою договору.

7. Що означає принцип «Обов'язковості договору», закріплений у відповідній статті ЦК України?

- a. Договір є обов'язковим для укладання будь-якою особою, якщо на це є рішення суду;
- b. Договір є обов'язковим для виконання будь-якою особою, яка має відношення до цього договору;
- c. Договір є обов'язковим для укладання сторонами;
- d. Договір є обов'язковим для виконання сторонами.

8. Врахування якої вимоги НЕ передбачено у ЦК України при характеристиці поняття «свобода договору»?

- a. Розумності;
- b. Справедливості;
- c. Добросовісності;
- d. Звичайів ділового обороту.

9. Які правові наслідки необґрунтованої відмови підприємця від укладення публічного договору передбачені у ЦК України?

- a. Має відшкодувати збитки, завдані споживачеві такою відмовою;
- b. Має сплатити пеню у розмірі 1% від суми неукладеного договору за кожен день такого неукладання;
- c. Має сплатити штраф у розмірі 1% від суми неукладеного договору;
- d. Має сплатити штраф у розмірі 10% від суми неукладеного договору.

10. Яке положення про можливість встановлювати різні для різних споживачів умови публічного договору відповідає змісту законодавчих норм?

- a. Загальним правилом є однаковість умов публічного договору, натомість в конкретному договорі воно може бути змінено за домовленістю сторін;
- b. В публічному договорі, як і в будь-якому іншому, сторони можуть погоджувати будь-які його умови;
- c. В публічному договорі його умови завжди мають бути однаковими для всіх споживачів;
- d. Загальним правилом є однаковість умов публічного договору, натомість слід враховувати встановлені законодавством пільги.

Глосарій до Модуля 1

Акцепт – прийняття пропозиції укласти договір.

Безоплатний договір – договір, в якому одна сторона зобов'язується надати що-небудь іншій стороні без отримання від неї винагороди або іншого зустрічного надання.

Випадкові умови договору – ті умови договору, які хоч і не мають значення для його укладення, але набувають юридичного значення у разі їх включення до змісту договору.

Двосторонній договір – договір, в якому кореспондуючими правами та обов'язками наділені обидві сторони договору.

Дистанційний договір – договір, укладений без одночасної фізичної присутності суб'єкта господарювання і споживача, з використанням виключно засобів дистанційного зв'язку, у тому числі електронного, до та під час його укладення (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Договір – домовленість між двома або більше сторонами, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків (ст. 626 ЦК України).

Договір на користь третьої особи – договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі (ст. 636 ЦК України).

Договір, що укладається поза торговельним чи офісним приміщенням, – договір: укладений за одночасної фізичної присутності суб'єкта господарювання або його представника (уповноваженої особи) та споживача у місці, яке не є торговельним чи офісним приміщенням суб'єкта господарювання; укладення якого у такому місці було запропоновано споживачем; укладений у торговельному чи офісному приміщенні суб'єкта

господарювання або з використанням будь-яких засобів дистанційного зв'язку, у тому числі електронного, відразу після особистого та індивідуального звернення до споживача у місці, яке не є торговельним чи офісним приміщенням суб'єкта господарювання, за одночасної фізичної присутності суб'єкта господарювання або його представника (уповноваженої особи) та споживача; укладений під час заходів, організованих суб'єктом господарювання з метою рекламування та/або реалізації продукції споживачам (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Договір приєднання – договір, умови якого визначені стороною у формулярі або інших стандартних формах і можуть бути прийняті іншою стороною не інакше як шляхом приєднання до запропонованого договору в цілому (друга сторона не може запропонувати свої умови договору) (ст. 634 ЦК України).

Договірна відповідальність – відповідальність, передбачена сторонами договору за невиконання чи неналежне виконання його умов.

Засоби дистанційного зв'язку – послуги поштового зв'язку, телекомунікаційні мережі, зокрема Інтернет, телемережі (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Звичайні умови договору – ті умови договору, які базуються на диспозитивних нормах закону або звичаях.

Зміст договору – умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до законодавства (ст. 628 ЦК України, ч. 1 ст. 180 ГК України).

Змішаний договір – договір, в якому містяться елементи різних договорів.

Істотна зміна обставин у договірних відносинах – така зміна обставин, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Істотні умови договору – 1) умови, які визначені як обов'язкові в законі чи ті, на погодженні яких наполягає одна зі сторін; 2) умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (ст. 638 ЦК України).

Істотне порушення умов договору – таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Консенсуальний договір – різновид договору, в якому для виникнення зобов'язання за договором достатньо згоди сторін (досягнення консенсусу); він вважається укладеним з моменту досягнення цієї згоди.

Майнові договори – договори, що спрямовані на отримання певного матеріального блага.

Односторонній договір – договір, в якому одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а

друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони.

Оплатний договір – договір, в якому сторона отримує плату або іншу винагороду за виконання своїх обов'язків за договором.

Організаційні договори – договори, що призначені створювати передумови, передбачати можливість для подальшої, як правило підприємницької, діяльності.

Оферта – адресована одному або декільком конкретним особам пропозиція, яка достатньо визначена і виражає намір особи, що зробила пропозицію, вважати себе такою, що уклала договір з адресатом, який прийме дану пропозицію.

Оферент – особа, яка зробила пропозицію укласти договір.

Переведення боргу – спеціальний випадок зміни договору: заміна сторони (боржника) у зобов'язанні.

Попередній договір – договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір (**основний договір**) у майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором (ст. 635 ЦК України).

Принципи договірнього права – основні базові ідеї, якими керуються сторони при укладенні та виконанні договору, та суд, вирішуючи справи, що виникають із договірних відносин.

Принцип свободи договору – принцип договірнього права, відповідно до якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Принцип рівності сторін договору – принцип договірнього права, відповідно до якого сторони цивільно-правових договорів не знаходяться у владному підпорядкуванні, є незалежними одна від одної незважаючи на свій правовий статус (чи є вони фізичними особами, чи юридичними, чи стороною є держава).

Принцип еквівалентного характеру взаємовідносин між сторонами цивільно-правового договору – принцип договірнього права, відповідно до якого майнове надання однієї сторони компенсується зустрічним, як правило рівним, наданням з боку іншої сторони.

Пролонгація договору – продовження строку дії договору.

Публічний договір – договір, в якому одна сторона-підприємець взяла на себе зобов'язання здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звертається.

Реальний договір – різновид цивільно-правового договору, в якому для виникнення зобов'язання за цим договором крім згоди сторін необхідно також виконати певні дії, наприклад передати майно, сплатити гроші, і саме з моменту виконання цих дій він вважається укладеним.

Строк договору – час, протягом якого сторони можуть реалізувати свої права і виконати свої обов'язки за договором.

Форма правочину – форма волевиявлення сторін при здійсненні правочину (усна; письмова – проста чи нотаріальна; шляхом конклюдентних дій, мовчання тощо).

Цесія – уступка вимоги; спеціальний випадок зміни договору: заміна сторони (кредитора) у зобов'язанні.

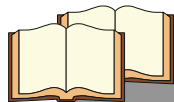
Змістовий модуль 2. Договори про передання майна у власність

Теми модуля: Тема 3. Договір купівлі-продажу та його різновиди. Тема 4. Договір дарування. Тема 5. Договір ренти. Тема 6. Договір довічного утримання (догляду).

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Теми 3-4.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Тема 3.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Теми 4-6.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435–IV (Глави 54, 55, 56, 57). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436–IV (§§1-3 Глави 30, ст. 293). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. (із змінами) №2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2473-19#Text>.

Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14.01.2000 р. (із змінами) №1393-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text>.

Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. (із змінами) №675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/675-19#Text>.

Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 р. (із змінами) №265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. (із змінами) №1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 р. №3153-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>.

Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. (із змінами) №679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. (із змінами) №3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. (із змінами) №771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 р. (із змінами) №1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.

Про ціни та ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 р. (із змінами) №5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>.

Правила надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, затвердженні Постановою Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 р. №690 (в редакції постанови від 02.02.2022 р. №85) (у Додатках – типові договори). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2019-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1995 р. (із змінами) №135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-95-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. (із змінами) №296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

Про затвердження Порядку гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійної заміни технічно складних побутових товарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2023 р. №1251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-2023-%D0%BF#Text>

Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. (із змінами) №833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-%D0%BF#Text>.

Про затвердження правил користування тепловою енергією : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 р. (із змінами) №1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2007-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Правил торгівлі у розстрочку фізичним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 р. №383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2011-%D0%BF#Text>.

Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 р. (із змінами) №172 (Додаток 3 – Перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню); Додаток 2 – Перелік товарів, з яких утворюється обмінний фонд; Додаток 1 – Перелік сезонних товарів, гарантійні терміни за якими обчислюються з початку відповідного сезону). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-%D0%BF>.

Про затвердження Інструкції про порядок позначення роздрібних цін на товари народного споживання в підприємствах роздрібної торгівлі та закладах ресторанного господарства : Наказ МЗєЗторгу від 04.01.1997 р. (із змінами) №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0004-97#Text>.

Про затвердження Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями : Наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. (із змінами) №103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1181-07#Text>.

Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах

енергетики та комунальних послуг від 14.03.2018 р. №312. (у Додатках – типові та примірні договори). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#Text>.

Про затвердження Правил роздрібної торгівлі непродовольчими товарами : Наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. (із змінами) №104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1257-07#Text>.

Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами : Наказ МЗЕЗ України від 11.07.2003 р. (із змінами) №185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-03#Text>.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 199–277, 422–442.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 158–178.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 7–192.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 8–97.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 211–234.

Додаткова

Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 540 с. С. 378–427.

Bolokan I., Sanakoev D. Problematic issue of normative settlement of certain types of sales contracts. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs : Scientific Journal*. 2019. Special Issue №1 (102). 314 p. P. 146–151.

Розгон О. Визнання недійсним договору дарування, вчиненого фізичною особою помилково або під впливом обману. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2019. №1/2. С. 21–35.

Карпенко Р. В., Братішко Н. А. Про правові аспекти укладання і здійснення договорів дарування і пожертви. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 51–57.

Ющенко М. С., Кочина О. С. Проблемні питання договору дарування на майбутнє. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. Вип. 63. С. 178–182.

Менів Л. Д. Зарубіжний досвід правового регулювання договору дарування. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 76. С. 76–83.

Ярошенко А. С., Костенко О. М. Визнання судом недійсними фіктивних договорів дарування, укладених з метою приховання майна боржника: проблеми формування єдиної правозастосовної практики. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 66–75.

Іванок Д. В., Кочина О. С. Визнання договору довічного утримання недійсним на підставі статті 225 Цивільного кодексу України: аналіз судової практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2020. Вип. 62. С. 147–151.

Погребняк М. В. Свобода договору довічного утримання (догляду) щодо його розірвання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 116–120.

Погребняк М. В. Окремі аспекти розірвання договору довічного утримання (догляду) на вимогу відчужувача або третьої особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2022. Вип. 57. С. 80–84.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-cho-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Договір ренти як особливий вид договору відчуження. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_29582.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Судова практика

Зведений огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика) за 2021 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS_2021.pdf.

Дайджести судової практики Великої палати Верховного Суду. Огляди судової практики касаційних судів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>.

Теоретичний матеріал (конспекти лекцій)

Тема 3. Договір купівлі-продажу та його різновиди

📌 **Мета вивчення теми:** надати уявлення про договір купівлі-продажу, визначити його предмет, сторони, форму; розкрити юридичну характеристику

цього договору; розглянути різновиди договору купівлі-продажу, що закріплює ЦК України, та різновиди, які виокремлюються доктриною; з'ясувати відмінності між різними видами договору купівлі-продажу; засвоєння основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов договору купівлі-продажу та його різновидів.

Основні терміни та поняття теми: асортимент; виробник; відчужувач; вільні ціни; гарантійний строк; дарувальник; державні регульовані ціни; договір контрактації сільськогосподарської продукції; договір купівлі-продажу; договір міни; договір найму-продажу; договір поставки; договір постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу; договір роздрібною купівлі-продажу; енергетичні ресурси; кількість; майно; набувач; обдарований; одержувач ренти; оплата; платник ренти; покупець; постачальник; продавець; роздрібні ціни; сільськогосподарська продукція; споживач; строк придатності; товар; ціна; якість.

План:

1. Договір купівлі продажу.
2. Роздрібна купівля-продаж.
3. Договір поставки.
4. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
5. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
6. Договір міни.

1. Договір купівлі-продажу

Договір купівлі-продажу – договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; може бути як реальним, так і консенсуальним.

Головна визначальна ознака договору – **перехід майна у власність покупця.**

Істотні умови: предмет, ціна.

Предмет – майно, яке продавець зобов'язується передати покупцеві. Предметом можуть бути як індивідуально-визначені речі, так і речі, визначені родовими ознаками; як рухоме, так і нерухоме майно; як окремі речі, так і сукупність речей.

Предмет договору купівлі-продажу:

- 1) товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому;
- 2) майнові права;
- 3) право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру;
- 4) валютні цінності і цінні папери.

Якість проданої речі повинна відповідати умовам договору, а у разі відсутності у договорі відповідних умов – вимогам, що звичайно ставляться, тобто річ має бути придатною для звичайного використання за своїм призначенням або для цілей, передбачених договором.

Нормативні вимоги щодо якості товару встановлюються:

- міжнародними стандартами;
- національними стандартами;
- галузевими стандартами;
- технічними умовами тощо.

Визначення понять «стандарт», «міжнародний стандарт», «національний стандарт», «регіональний стандарт» закріплено у Законі України «Про стандартизацію». **Технічними умовами** є нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги. Договором можуть бути передбачені більш високі вимоги до якості продукції порівняно з нормативними документами.

Гарантії якості товару. Товар, який продавець передає або зобов'язується передати покупцеві, повинен відповідати вимогам до його якості **в момент його передачі покупцю**, якщо інший момент визначення відповідності товару цим вимогам не встановлений договором купівлі-продажу. Договором або законом може бути встановлений строк, протягом якого продавець гарантує якість товару (**гарантійний строк**). Гарантії якості товару розповсюджуються на всі комплектуючі вироби, якщо інше не встановлено договором. Гарантійний строк починається з моменту передання товарів покупцеві, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу. Гарантійний строк, встановлений договором купівлі-продажу, продовжується на час, протягом якого покупець не міг використовувати товар у зв'язку з обставинами, що залежать від продавця, до усунення їх продавцем. А також продовжується на час, протягом якого він не міг використовуватись у зв'язку з виявленими в ньому недоліками, за умови повідомлення про це продавця (порядок такого повідомлення регулюється ст. 688 ЦК України).

Гарантійний строк на комплектуючий виріб дорівнює гарантійному строку на основний виріб і починається одночасно з ним. У разі заміни товару (комплектуючого виробу) неналежної якості на товар (комплектуючий виріб) належної якості, гарантійний строк на нього починається з моменту заміни.

Законом або іншими нормативно-правовими актами може бути встановлений строк, зі спливом якого товар вважається непридатним для використання за призначенням (**строк придатності**). Строк придатності товару визначається періодом часу, який обчислюється з дня його виготовлення і протягом якого товар є придатним для використання, або терміном (датою), до настання якого товар є придатним для використання. Продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, на який встановлено строк придатності, з таким розрахунком, щоб він міг бути використаний за призначенням до спливу цього строку (ст. 677 ЦК України).

Ціна – певна грошова сума, що сплачується покупцем продавцю за придбане майно. Згідно ст. 691 ЦК України покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, встановленою у договорі купівлі-продажу, або, якщо вона не встановлена у договорі і не може бути визначена виходячи з його умов, – виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари на момент укладення договору (ч. 4 ст. 632 ЦК України), а також вчинити за свій рахунок дії, які відповідно до договору, актів цивільного законодавства або вимог, що звичайно ставляться, необхідні для здійснення платежу. Згідно Закону України «Про ціни та ціноутворення», суб'єкти господарювання під час провадження господарської діяльності використовують вільні ціни та державні регульовані ціни (ст. 10). **Вільні ціни** встановлюються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін на всі товари, крім тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін (ст. 11). **Державні регульовані ціни** запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне (домінуюче) становище на ринку (ст. 12). Державні регульовані ціни можуть запроваджуватися на товари суб'єктів господарювання, які порушують вимоги законодавства про захист економічної конкуренції. Державні регульовані ціни повинні бути економічно обґрунтованими (забезпечувати відповідність ціни на товар витратам на його виробництво, продаж (реалізацію) та прибуток від його продажу (реалізації)). **Роздрібні ціни** – ціни на товари невиробничого споживання, за якими їх продають незалежно від форми розрахунків безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання.

Інформування покупців про роздрібні ціни на товари здійснюється за допомогою ярликів цін (цінників) на зразах товарів або покажчиків цін на підприємствах роздрібної торгівлі; ярликів цін (цінників), прейскурантів алкогольних напоїв, меню та прейскурантів цін на товари на підприємствах громадського харчування.

Сторони договору:

1) Продавець – можуть бути фізичні (повністю дієздатні) та юридичні особи. Право продажу майна, крім випадків примусового продажу, належить власнику майна (ст. 658 ЦК України). Якщо продавець товару не є його власником, покупець набуває право власності лише у випадку, якщо власник, не має права вимагати його повернення;

2) Покупець – можуть бути фізичні (з урахуванням обсягу дієздатності) та юридичні особи.

Форма договору:

– усна. В усній формі без обмеження суми набувається, як правило, майно за готівку. Виконання договору, тобто передання майна продавцем та сплата покупцем, здійснюється одночасно з укладанням договору;

– письмова. У письмовій формі оформлюється купівля-продаж товарів у кредит, а також за попереднім замовленням:

– письмова з нотаріальним посвідченням. Договір купівлі-продажу: 1) земельної ділянки; 2) єдиного майнового комплексу; 3) житлового будинку (квартири); 4) іншого нерухомого майна **укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню**, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі (ст. 657 ЦК України).

Зміст договору (права та обов'язки сторін). Обов'язки Продавця:

1) **передати покупцеві товар**, визначений договором купівлі-продажу (ч. 1 ст. 662 ЦК України), тобто асортимент, якість, комплектність, тара і (або) упаковка якого відповідають умовам договору купівлі-продажу, **у строк, встановлений договором** купівлі-продажу (ст. 663 ЦК України);

2) передати покупцеві товар, на який встановлено строк придатності, з таким розрахунком, щоб він міг бути використаний за призначенням до спливу цього строку (ч. 3 ст. 677 ЦК України);

3) одночасно з товаром **передати покупцеві його приналежності та документи** (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства (ч. 2 ст. 662 ЦК України);

4) **попередити** покупця **про всі права третіх осіб** на товар, що продається (права наймача, право застави, право довічного користування тощо) (ст. 659 ЦК України);

5) **зберігати товар**, не допускаючи його погіршення, до передання покупцеві, якщо право власності переходить до покупця раніше від передання товару. Необхідні для цього витрати покупець зобов'язаний відшкодувати продавцеві, якщо інше не встановлено договором (ст. 667 ЦК України);

6) забрати (вивезти) товар, не прийнятий покупцем (одержувачем), або розпорядитися ним у розумний строк (ч. 2 ст. 690 ЦК України) тощо.

Обов'язки Покупця:

1) **прийняти товар**, крім випадків, коли він має право вимагати заміни товару або має право відмовитися від договору купівлі-продажу. Він також зобов'язаний вчинити дії, які відповідно до вимог, що звичайно ставляться, необхідні з його боку для забезпечення передання та одержання товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства (ст. 689 ЦК України);

2) **оплатити товар**, а також вчинити за свій рахунок дії, які відповідно до договору, актів цивільного законодавства або вимог, що звичайно ставляться, необхідні для здійснення платежу (ч. 1 ст. 691 ЦК України);

3) **повідомити продавця про порушення умов договору купівлі-продажу щодо кількості, асортименту, якості, комплектності, тари та (або) упаковки товару у строк, встановлений договором або актами цивільного законодавства**, а якщо такий строк не встановлений, – у розумний строк після того, як порушення могло бути виявлене відповідно до характеру і призначення товару (ч. 1 ст. 688 ЦК України);

4) **забезпечити схоронність** переданого продавцем товару, від якого він відмовляється, негайно повідомивши про це продавця (ч. 1 ст. 690 ЦК України).

Види договору купівлі-продажу:

- договір роздрібної купівлі-продажу;
- договір купівлі-продажу на аукціонах та біржах;
- договір купівлі-продажу майна в процесі приватизації;
- деривативи (форвардний, ф'ючерсний та опціонний договори купівлі-продажу);
- зовнішньоекономічний договір купівлі-продажу;
- купівля-продаж земельних ділянок тощо.

Різновиди договору купівлі-продажу за ЦК України:

- договір роздрібної купівлі-продажу;
- договір поставки;
- договір контрактації сільськогосподарської продукції;
- договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;
- договір міни.

2. Роздрібна купівля-продаж

Договір роздрібної купівлі-продажу. За договором роздрібної купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його (ст. 698 ЦК України). Договір роздрібної купівлі-продажу є **публічним**. До відносин за договором роздрібної купівлі-продажу з участю покупця-фізичної особи, не врегульованих ЦК України, застосовується законодавство про захист прав споживачів. Умови договору, що обмежують права покупця-фізичної особи порівняно з правами, встановленими ЦК України та законодавством про захист прав споживачів, є нікчемними. Покупець має право на відшкодування збитків, завданих йому продавцем внаслідок використання ним переваг свого становища у виробничій або торговельній діяльності.

Договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк (ст. 701 ЦК України) – це договір купівлі-продажу, в якому сторони передбачили умову про прийняття покупцем товару у строк, встановлений договором. Додаткові витрати продавця на забезпечення передання товару покупцеві у встановлений строк включаються в ціну товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства. Цей договір є гарантією захисту прав покупця, адже протягом строку, встановленого в договорі, товар не може бути проданий продавцем іншому покупцеві. Проте законодавець передбачає захист прав й продавця. Так, якщо покупець не з'явився або не вчинив інших необхідних дій для прийняття товару у встановлений строк, вважається, що покупець відмовився від договору, якщо інше не встановлено договором.

Договір з умовою про доставку товару покупцеві (ст. 704 ЦК України) – це договір купівлі-продажу, в якому сторони передбачили умову про доставку товару покупцеві. Продавець зобов'язаний у встановлений договором строк доставити товар за місцем, указаним покупцем, а якщо місце передання товару покупцем не вказане, – за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця. Договір роздрібної купівлі-продажу з умовою про доставку товару покупцеві є виконаним з моменту вручення товару покупцеві, а у разі його відсутності – особі, яка пред'явила квитанцію або інший документ, що засвідчує укладення договору або оформлення доставки товару, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання. Якщо договором не встановлений строк доставки товару для вручення його покупцеві, товар має бути доставлений у розумний строк після одержання вимоги покупця.

Договір найму-продажу – цивільно-правовий договір, за яким до переходу до покупця права власності на переданий йому продавцем товар покупець є наймачем (орендарем) цього товару (ст. 705 ЦК України). Покупець стає власником товару, переданого йому за договором найму-продажу, з моменту оплати товару, якщо інше не встановлено договором.

Особливості продажу товару за зразками (ст. 702 ЦК України):

1) договір купівлі-продажу товару укладається на підставі ознайомлення покупця із зразком товару (за описом, каталогом тощо);

2) такий договір є виконаним з моменту доставки товару у місце, встановлене договором, а якщо місце передання товару не встановлене договором, – з моменту доставки товару за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця, якщо інше не встановлено договором або законом;

3) особливі гарантії для покупця: він має право відмовитися від договору до передання товару за умови відшкодування продавцеві витрат, пов'язаних із вчиненням дій щодо виконання договору.

Особливості продажу товарів з використанням автоматів (ст. 703 ЦК України):

1) володілець автоматів зобов'язаний довести до покупців інформацію про продавця товару шляхом розміщення на автоматі або надання покупцям іншим чином відомостей про:

- найменування продавця;
- місцезнаходження продавця;
- режим роботи;
- дії, які необхідно вчинити покупцеві для одержання товару;

2) є укладеним з моменту вчинення покупцем дій, необхідних для одержання товару;

3) якщо покупцеві не надається оплачений товар, продавець повинен на вимогу покупця негайно надати покупцеві товар або повернути сплачену ним грошову суму;

4) якщо автомат використовується для розміну грошей, придбання платіжних засобів або обміну валюти, застосовуються положення про роздрібну купівлю-продаж, якщо інше не впливає із суті зобов'язання.

Особливості продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями. Для розкриття цього питання необхідно знати значення таких термінів:

1) **дистанційна торгівля** – форма продажу товарів поза торговельними або офісними приміщеннями, за якої вибір товару та його замовлення не збігаються у часі з безпосереднім передаванням вибраного товару споживачем;

2) **договір** – усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція. Підтвердження вчинення усного правочину оформляється квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, талоном або іншими документами;

3) **договір, укладений на відстані**, – договір, укладений продавцем із споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку;

4) **договір, укладений поза торговельними або офісними приміщеннями**, – договір, укладений із споживачем особисто в місці, іншому ніж торговельні або офісні приміщення продавця;

5) **засоби дистанційного зв'язку** – телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть використовуватися для укладення договорів на відстані;

6) **продаж товарів на замовлення** – вид торгівлі, за якої споживач укладає договір купівлі-продажу товарів із продавцем на відстані за допомогою засобів дистанційного зв'язку або здійснює їх попереднє замовлення безпосередньо в продавця.

У разі реалізації товарів поза торговельними або офісними приміщеннями продавець зобов'язаний надати споживачеві документ, який засвідчує факт укладення договору і є підставою для виникнення взаємних прав та обов'язків. **У разі реалізації товарів за договором на відстані продавець повинен надати споживачеві інформацію про:** 1) найменування продавця, його місцезнаходження та порядок прийняття претензії; 2) основні характеристики товару; 3) ціну, включаючи плату за доставку, та умови оплати; 4) гарантійні зобов'язання та інші послуги, пов'язані з утриманням чи ремонтом товару; 5) інші умови поставки або виконання договору; 6) мінімальну тривалість договору, якщо він передбачає періодичні поставки товару; 7) вартість телекомунікаційних послуг, якщо вона відрізняється від граничного тарифу; 8) період прийняття пропозицій; 9) порядок розірвання договору (більш детально всі особливості врегульовані у Правилах, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. (із змінами) №103).

3. Договір поставки

Договір поставки є найбільш поширеною правовою формою регулювання підприємницьких відносин з постійного та ритмічного постачання продукції і товарів.

Значення:

1) забезпечуються потреби товаровиробників у матеріальних ресурсах (сировині, матеріалах, устаткуванні тощо);

2) гарантується збут ними товарів і задоволення потреб оптових та роздрібних торговельних організацій, посередницьких структур у товарах для насичення ними ринку.

Договір поставки – договір, за яким продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 712 ЦК України).

Відповідно до ст. 265 ГК України, за договором поставки одна сторона – постачальник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) другій стороні – покупцеві товар (товари), а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за нього певну грошову суму.

ЦК України закріплює, що до договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом, або не впливає з характеру відносин сторін. ЦК України розглядає договір поставки як різновид договору купівлі-продажу.

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній (взаємний); оплатний.

Істотні умови:

- предмет (кількість, номенклатура (асортимент), якість);
- строки поставки;
- ціна товару.

Інколи окремо вказують як специфічну умову цього договору положення про відвантажувальні та платіжні реквізити.

Предмет договору: товар, який призначається для використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням. Можуть бути речі, визначені як родовими ознаками, так і індивідуально-визначені речі. Під цілями, не пов'язаними з особистим використанням, розуміється придбання покупцем товарів для забезпечення його діяльності як організації чи громадянина-підприємця (оргтехніки, офісних меблів, транспортних засобів, матеріалів для ремонтних робіт тощо). Мета покупки може впливати з характеру товару, суті договору, передбачатися в самому договорі.

Кількість належних до поставки **товарів** визначається у договорі на основі замовлення покупця у відповідних одиницях виміру або у грошовому вираженні.

Асортимент – розподіл товарів за окремими групами та їх співвідношення – обумовлюється або в договорі, або в специфікації, яка додається до договору і є його невід'ємною частиною.

Види асортименту:

– **груповий** (співвідношення більш-менш значних груп певної продукції, обумовленої в договорі);

– **розгорнутий** (внутрішньогруповий) – характеристика в договорі окремих груп належної до поставки продукції детальнішими показниками (за артикулами, фасонами, моделями, розмірами тощо).

Якщо під час виконання договору постачальник допускає відхилення від погодженого асортименту, то діє таке правило: поставлена продукція однієї назви, що входить до асортименту, не зараховується у покриття недопоставленої продукції іншої назви, крім випадків, коли поставку здійснено з попередньої згоди покупця або останній прийняв продукцію до використання.

Якість продукції – сукупність властивостей і характеристик, які відображають рівень новизни, надійність, довговічність, економічність продукції і зумовлюють її здатність задовольняти відповідно до свого призначення потреби споживачів. Нормативні вимоги до якості встановлюються нормативними документів зі стандартизації. У договорі на поставку продукції необхідно зазначати посилання на нормативні документи, що пройшли державну реєстрацію, за якими поставляється продукція. Якість продукції забезпечується також сертифікатами (обов'язковими чи добровільними), гарантійними строками, строками придатності.

Комплектність товару, що поставляється – така єдність складових частин виробу, яка забезпечує можливість використання його за прямим призначенням, а в спеціальних передбачених випадках – також можливість належного догляду за ним, його зберігання і ремонту (наявність у виробі необхідних складових елементів (комплектуючих), які характеризуються спільністю їх функціонального призначення).

Близьким до поняття «комплектність» є поняття «**комплект товару**», під яким розуміється набір різнорідних товарів, які не пов'язані між собою конструктивно, однак можуть мати єдине господарське призначення. В комплект можуть включатись запасні частини та приналежності. Комплектність визначається стандартами, технічними умовами, прейскурантами, а також може визначатись договором. Сторони, коригуючи ціну, мають право зменшувати або збільшувати склад частин та комплектуючих виробів.

Строки поставки. Строки (періоди) поставки товару (квартальні, місячні, декадні тощо) встановлюються в договорі з урахуванням необхідності безперервного забезпечення покупця, забезпечення ритмічності та особливостей виробництва. Може бути встановлений графік поставки товарів (декадний, добовий, погодинний).

Поставки можуть бути:

- 1) одноразовими (один раз);
- 2) річними (на 1 рік);
- 3) довгостроковими (понад 1 рік).

Якщо в договорі строк не обумовлений, він **вважається таким, що укладений на 1 рік. Строки поставки можуть бути:**

1) **загальними** (по суті збігається зі строком дії договору; це проміжок часу, протягом якого постачальник повинен здійснити поставку всієї передбаченої договором кількості продукції);

2) **окремими** (частковими) – визначають поставку продукції частинами, окремими партіями у межах строку дії договору.

Сторони договору:

1) **Постачальник** (Продавець) – фізична або юридична особа, що є суб'єктами підприємницької діяльності;

2) **Покупець** – фізична або юридична особа (часто є суб'єктами підприємницької діяльності).

Підстави укладення договору:

1) державне замовлення;

2) домовленість сторін.

Форма договору: проста письмова.

Способи письмового оформлення документів:

1) складання одного документа, що підписується сторонами;

2) обмін листами, телеграмами, телефонограмами;

3) прийняття постачальником до виконання замовлення.

Відповідальність сторін за договором встановлена:

1) **за порушення умов договору щодо кількості** (закріплено у ст. 670 ЦК України щодо купівлі-продажу, але може бути застосовано до договору поставки). Так, якщо постачальник передав покупцеві **меншу кількість товару**, ніж це встановлено договором поставки, покупець має право вимагати передання кількості товару, якої не вистачає, або відмовитися від переданого товару та його оплати, а якщо він оплачений, – вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми. Якщо постачальник передав покупцеві **більшу кількість товару**, ніж це встановлено договором поставки, покупець зобов'язаний повідомити про це постачальника. Якщо в розумний строк після одержання такого повідомлення постачальник не розпорядиться товаром, покупець має право прийняти весь товар, якщо інше не встановлено договором. Якщо покупець прийняв більшу кількість товару, ніж це встановлено договором поставки, він зобов'язаний оплатити додатково прийнятий товар за ціною, встановленою для товару, прийнятого відповідно до договору, якщо інша ціна не встановлена за домовленістю сторін;

2) **за порушення умов договору щодо асортименту товару** (ст. 672 ЦК України). Якщо постачальник передав товар **в асортименті, що не відповідає умовам договору поставки**, покупець має право відмовитися від його прийняття та оплати, а якщо він вже оплачений, – вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми. Якщо постачальник передав покупцеві **частину товару, асортимент якого відповідає умовам договору поставки**, і частину товару з порушенням асортименту, покупець має право на свій вибір:

– прийняти частину товару, що відповідає умовам договору, і відмовитися від решти товару;

– відмовитися від усього товару;

- вимагати заміни частини товару, що не відповідає асортименту, товаром в асортименті, який встановлено договором;
- прийняти весь товар.

У разі відмови від товару, асортимент якого не відповідає умовам договору поставки, або пред'явлення вимоги про заміну цього товару покупець має право відмовитися від оплати цього товару, а якщо він вже оплачений, – вимагати повернення сплаченої за нього грошової суми.

Товар, асортимент якого не відповідає умовам договору поставки, є прийнятим, якщо покупець у розумний строк після його одержання не повідомив постачальника про свою відмову від нього.

Якщо покупець не відмовився від товару, асортимент якого не відповідає умовам договору поставки, він зобов'язаний оплатити його за ціною, погодженою з продавцем.

Якщо постачальник не вжив необхідних заходів щодо погодження ціни в розумний строк, покупець оплачує товар за ціною, яка на момент укладення договору поставки застосовувалася щодо аналогічного товару.

Незначне (за обсягом) нормативне регулювання договору поставки нормами ЦК України «компенсується» його більш детальним регулюванням нормами ГК України, що є зрозумілим, зважаючи на суб'єктний склад цього договору.

4. Договір контрактації сільськогосподарської продукції

Контрактація сільськогосподарської продукції опосередковується відповідним договором, передбаченим §4 Глави 54 ЦК. Договір контрактації є **одним з різновидів договору купівлі-продажу**, регулює відносини, пов'язані з закупкою сільськогосподарської продукції, виготовленої сільськогосподарськими виробниками. Державна закупка сільськогосподарської продукції у її виробників також здійснюється за договорами контрактації, які укладаються, зокрема, на підставі державних замовлень.

Відносини, пов'язані з реалізацією продукції, виготовленої в сфері сільськогосподарського виробництва, мають певну **специфіку, пов'язану зі значним впливом природних факторів і сезонним характером виробництва**.

Договір контрактації – договір, за яким виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору (ч. 1 ст. 713 ЦК України).

За визначенням **договору контрактації**, яке наведене у ч. 2 ст. 272 ГК України, за цим договором виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію у строки, в кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант

зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти та оплатити її.

Отже, якщо в першому визначенні (за ЦК України) підкреслюється, що сільгосппродукція **передається виробником у власність** контрактантові або визначеному ним іншому одержувачеві, то в другому визначенні (за ГК України) **наголошується на обов'язку контрактанта щодо сприяння** виробникові у виробництві зазначеної продукції, що є однією з ознак договору контрактації.

За своєю юридичною природою і змістом договір контрактації сільськогосподарської продукції є близьким до договорів купівлі-продажу і поставки. За ч. 2 ст. 713 ЦК України до договору контрактації застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено договором або законом.

Законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договорів контрактації сільськогосподарської продукції (ч. 3 ст. 713 ЦК України). Такі особливості договору певною мірою відображено у ст.ст. 272-274 ГК України, а також можуть бути встановлені у Положенні про контрактацію сільськогосподарської продукції та інших актах цивільного законодавства.

Юридична характеристика:

- оплатний;
- двосторонній (взаємний);
- консенсуальний.

Істотні умови: предмет, строк.

Предмет договору: продукція рослинництва або тваринництва у сирому вигляді або така, що пройшла первинну обробку. Укладаючи договір сторони можуть обумовити в ньому, що як виконання зобов'язань щодо здачі продукції у свіжому (натуральному) вигляді виробник частину продукцію передаватиме у переробленому стані. На момент укладення договору сільськогосподарської продукції (зерна, овочів, худоби, птиці тощо), як правило, ще в натурі немає, вона в міру дозрівання культур або вирощування тварин буде у певні строки або графіки передаватись контрактантові чи іншому одержувачеві згодом після укладення договору в погоджених кількості, асортименті, якості та з дотриманням інших умов договору.

Відповідно до п. 14.1.234 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) **сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари)** – це продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання.

Форма договору: за загальним правилом письмова.

Сторони договору:

1) **Виробник сільськогосподарської продукції** – юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності (кооперативи, господарські товариства, фермерські господарства, селекційні, дослідні станції тощо). Відповідно до п. 14.1.235. ст. 14 ПК України сільськогосподарський товаровиробник – це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми або фізична особа-підприємець, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання;

2) **Контрактант** (замовник, заготівельник, закупівельник, переробне підприємство). Можуть бути юридичні особи, фізичні особи-підприємці, міністерства, організації споживчої кооперації, на яких в установленому порядку покладено функції державної закупівлі сільськогосподарської продукції.

Особливості договору:

1) за особливістю суб'єктного складу (сторони) належить до підприємницьких, оскільки контрактант та виробник є суб'єктами підприємницької діяльності і сільськогосподарська продукція призначається для промислової переробки чи продажу. Контрактантами сільськогосподарської продукції за державними контрактами виступають міністерства, установи та організації, яким з цією метою виділені кошти з державного бюджету;

2) предмет договору;

3) специфіка сільськогосподарського виробництва та його залежність від погодних умов.

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

Контрактант **має право** контролювати виробництво і збереження сільськогосподарської продукції у відповідності з технологічними, санітарними та іншими правилами, спрямованими на захист здоров'я населення і охорону навколишнього природного середовища.

Обов'язки сторін.

Виробник:

1) передання сільськогосподарської продукції заготівельнику. Особливість умов про передачу товару в договорі контрактації пов'язаний з необхідністю передати продукцію в обумовленому асортименті;

2) не пізніше ніж за 15 днів до початку заготовлення продукції повідомити контрактанта про кількість та терміни здавання сільськогосподарської продукції та узгодити календарний графік її здавання.

Контрактант:

1) прийняти від виробника всю надану продукцію на умовах, передбачених договором та оплатити її;

2) надавати допомогу сільськогосподарським виробникам та транспортування в пункти прийому;

3) договором можуть бути передбачені обов'язки заготівника, який здійснює переробку сільськогосподарської продукції, повертати виробнику за його вимогою продукти переробки або відходи від переробки продукції з оплатою по цінам, визначеним договором контрактації.

Відповідальність сторін договору передбачена за:

1) прострочення передання сільськогосподарської продукції (у строк, передбачений договором контрактації). У такому випадку виробник сплачує контрактанту **неустойку в розмірі, встановленому договором**, якщо інший розмір не передбачений законом;

2) невиконання зобов'язання з прийняття сільськогосподарської продукції безпосередньо у виробника, а також у разі відмови від прийняття продукції, наданої виробником в терміни і в порядку, що узгоджені сторонами. У цих випадках контрактант сплачує виробнику **штраф у розмірі 5% вартості неприйнятої продукції**, враховуючи надбавки та знижки, та відшкодовує заподіяні виробнику збитки, а у разі, якщо предметом є продукція, що швидко псується – повну її вартість. Виробник сільськогосподарської продукції **звільняється від відповідальності** за невиконання зобов'язань за договором, якщо вони не виконані через стихійні явища або інші несприятливі умови, або з вини контрактанта.

5. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу

Нормальна робота будь-якого виробничого підприємства чи господарського товариства значною мірою залежить від безперебійного постачання їх електричною чи тепловою енергією, газом, водою або іншими енергетичними ресурсами.

Енергетичним ресурсом є носій енергії, який вже використовується або може бути використаний у майбутньому (у перспективі). Законодавча дефініція «енергії» раніше надавалась у Законі України від 16.10.1997 р. №575/97-ВР «Про електроенергетику», як електрична чи тепла енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу. Натомість, цей закон втратив чинність, що пов'язано із прийняттям Закону України від 13.04.2017 р. №2019-VIII «Про ринок електричної енергії». До речі, у цьому законі надані такі дефініції різновидів договору купівлі продажу електричної енергії, як «договір купівлі-продажу електричної енергії на внутрішньодобовому ринку» (п. 19 ч. 1 ст. 1) та «договір купівлі-продажу електричної енергії на ринку «на добу наперед»» (п. 20 ч. 1 ст. 1).

Якщо виходити із загального значення поняття «енергія», тобто враховувати відоме ще зі шкільних підручників положення, що кожне тіло в будь-якому його стані може володіти одночасно різними видами енергії, то можемо вести мову про теплову, механічну, електричну, хімічну,

внутрішньоядерну, потенційну енергію різних фізичних полів (гравітаційного, магнітного, електричного), а отже про різні можливі предмети договорів про постачання енергетичних ресурсів, щоправда враховувати будемо лише ті, постачання яких здійснюється через приєднану мережу. Енергетичними ресурсами (джерелами енергії) є матеріальні об'єкти, в яких зосереджена енергія, придатна для практичного використання людиною. Усі види енергетичних ресурсів поділяють на первинні та вторинні. До первинних належать невідновні (нафта, вугілля, сланці, природний газ, газогідрати) та відновні (деревина, гідроенергія, енергія вітру, сонячна енергія, геотермальна енергія, торф, термоядерна енергія) енергоресурси. До вторинних енергоресурсів належать проміжні продукти збагачення і сортування вугілля, гудрони, мазут та інші залишкові продукти переробки нафти; тріски, пні, сучки, що утворились в процесі заготівлі деревини; горючі гази (доменний, коксовий); теплота відхідних газів; гаряча вода із системи опалення; відпрацьована пара силових промислових установок. Отже, це слід враховувати, з'ясовуючи відповідь на питання, чи може той чи інший енергетичний ресурс бути предметом договору про постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу. Загалом же в юридичних цивільно-правових джерелах при висвітленні цього договору йдеться, здебільшого, про електричну та теплову енергію.

Користування електричною і тепловою енергією допускається лише на основі договору, що укладається між енергопостачальною організацією та споживачем. Подача газу також здійснюється у договірному порядку. Незважаючи на певні технічні та правові відмінності у постачанні електричної енергії, з одного боку, і теплової енергії та газу, з другого, названі договори мають багато спільних рис, які дозволяють об'єднати їх в один вид договору купівлі-продажу.

Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу – це договір, за яким одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму їх використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання (ч. 1 ст. 714 ЦК України).

За договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується (ч. 1 ст. 275 ГК України).

Постачанням товарів за ПК України є будь-яка передача права на розпоряджання товарами як власник, у тому числі продаж, обмін чи дарування такого товару, а також постачання товарів за рішенням суду. З метою застосування терміна «постачання товарів» електрична та теплова енергія, газ, пар, вода, повітря, охолоджене чи кондиційоване, **вважаються товаром**.

До договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, поставку, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин сторін.

Юридична характеристика: консенсуальний (права та обов'язки сторін виникають з моменту укладення договору і постачальна організація зобов'язується подавати абоненту енергію протягом дії договору); оплатний; двосторонній (взаємний).

Предмет договору:

- **електрична енергія** у вигляді електричного струму, яка є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу;
- **теплова енергія** у вигляді пари або гарячої (перегрітої) води, яка є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу;
- **природний або штучний горючий газ.**

Якщо електроенергія подається в акумуляторах, а газ – у балонах, то вони є предметом договору купівлі-продажу або поставки. Не застосовуються норми цього договору також до продажу нафти і нафтопродуктів при доставці їх споживачеві не по магістральних нафтопроводах, а залізничним, водяним, морським чи іншим транспортом, тобто до відносин, не пов'язаних з постачанням ресурсів через приєднану мережу.

Властивості енергії як товару та предмету договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу:

- 1) енергію, як правило, неможливо накопичувати в значних кількостях і зберігати;
- 2) процес виробництва енергії, як правило, безупинний і нерозривно пов'язаний як з її транспортуванням, так і зі споживанням;
- 3) енергія при передачі споживається і не може бути повернута;
- 4) енергія передається через приєднану мережу;
- 5) для прийняття енергії в покупця повинні бути технічні пристрої для підключення до енергомереж енергопостачальної організації.

Загальна кількість енергетичних та інших ресурсів, що постачальник зобов'язаний надавати споживачеві (абонентові), визначається за погодженням сторін. Сторони можуть встановити кількість ресурсів не лише на строк дії договору, а й визначити їх місячну та, навіть, добову норму.

Коли споживачем (абонентом) за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами є фізична особа, яка використовує їх для побутового споживання, вона вправі використати дані ресурси в необхідній їй кількості з оплатою відповідно до фактичного споживання, що встановлюється за показниками лічильника.

Показники якості енергетичних та інших ресурсів узгоджуються сторонами на підставі державних стандартів або технічних умов шляхом погодження переліку (величини) показників, підтримання яких є обов'язком для сторін договору (ч. 3 ст. 276 ГК України). Наприклад, якість електричної енергії

визначається, головним чином, двома показниками – напругою і частотою струму.

Розрахунки за даними договорами проводяться на підставі цін (тарифів), встановлених відповідно до вимог закону.

Строки постачання енергетичних та інших ресурсів встановлюються сторонами в договорі, виходячи, як правило, з необхідності забезпечення їх ритмічного та безперебійного надходження споживачу (абоненту) (ч. 4 ст. 276 ГК України).

На відміну від інших договорів купівлі-продажу, що передбачають обов'язок покупця прийняти товар, за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами на споживача (абонента) **не покладається обов'язку** одержати певну кількість енергетичних або інших ресурсів; водночас абонент зобов'язаний дотримуватися передбаченого договором режиму використання енергетичних та інших ресурсів, забезпечувати безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання. Для цього договору не характерні такі характеристики багатьох різновидів договору купівлі-продажу, як гарантійний строк і строк придатності товару, комплектність товару, тара й упаковка тощо.

Особливістю договорів енергопостачання є:

- енергія, газ або інші ресурси передаються споживачеві через мережу, приєднану до постачальної організації, внаслідок чого забезпечуються безперебійне постачання ними споживачів. Електрична чи теплова енергія – це сукупність енергетичних і трубопровідних установок для передачі та розподілу електроенергії, гарячої води та пари;

- крім обов'язку щодо оплати прийнятих (використаних) ресурсів, на споживача покладаються **обов'язки дотримуватись передбаченого договором режиму використання енергії та інших ресурсів і забезпечувати безпеку експлуатації енергетичних мереж**, а також приладів та обладнання, які перебувають у його віданні. Нерідко відносини з постачання енергетичними та іншими ресурсами будуються так, що мережа споживача (субспоживача) приєднана не до мережі енергопостачальної організації, а до мережі іншого (основного) споживача. Так, споживачі, які передають електроенергію субспоживачам або відпускають її зі своїх електростанцій (блок-станцій), укладають з електропостачальною організацією договір на загальну (сумарну) кількість електроенергії з урахуванням споживання енергії населенням. Відносини споживачів, які передають електроенергію субспоживачам, зокрема й їх взаємна відповідальність, регулюються договорами на користування електроенергією, що укладаються між ними. Якщо основний споживач отримав ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності з передачі електроенергії, то взаємовідносини споживача і субспоживача регулюються умовами цієї ліцензії, договорами на передачу метричної енергії та договорами між субспоживачами і основним споживачем на постачання електроенергії.

Сторони договору:

1) **Постачальник** – енергопостачальне підприємство. Ним може бути суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав відповідну ліцензію;

2) **Споживачі, абоненти** – можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Особливості енергії (електричної і теплової) визначають ряд прав і обов'язків сторін договору, не характерних для інших видів договору купівлі-продажу. Крім **оплати енергії** на покупця покладаються додаткові **обов'язки, пов'язані з необхідністю**: а) дотримуватись передбаченого договором режиму її споживання; б) забезпечувати правила експлуатації енергетичних мереж, а також справність приладів і устаткування, використовуваних у процесі споживання енергії.

Зміст договору (права та обов'язки сторін):

Основний обов'язок постачальника полягає в тому, щоб **надавати абонентіві енергетичні та інші ресурси**, передбачені договором, через приєднану мережу (ч. 1 ст. 714 ЦК України). Постачання ресурсів означає надання споживачеві (абонентіві) можливості одержувати з мережі енергетичні та інші ресурси **в обумовленій кількості й зазначеної в договорі якості**. Дані ресурси надходять до мережі споживача (абонента) і він використовує їх за необхідністю. З моменту надходження енергетичних та інших ресурсів з мережі постачальника до мережі споживача (абонента) вони вважаються переданими абонентіві й ризик їх випадкового витоку або інших втрат покладається на нього. Момент надходження ресурсів до мережі споживача (абонента) фіксується приладами обліку, що, як правило, встановлюються на межі його мережі й мережі постачальника.

Виконання постачальником обов'язку надання ресурсів споживачеві (абонентіві) полягає **в забезпеченні наявності ресурсів у мережі в будь-який час** та дотриманні певного режиму, основними принципами якого є безперебійність, безперервність, якість.

Енергопостачальна організація наділена правом контролю за станом технічних засобів і безпекою їхньої експлуатації покупцем, тобто має право контролювати виконання покупцем обов'язків, передбачених договором.

Основними обов'язками споживача (абонента) є:

1) **оплата вартості прийнятих ним ресурсів**. Розрахунки за договорами енергопостачання здійснюються на підставі цін (тарифів), встановлених/визначених відповідно до вимог закону (ч. 7 ст. 276 ГК України). Оплата енергії, що відпускається, здійснюється відповідно до умов договору. Договір може передбачати попередню оплату, планові платежі з наступним перерахунком або оплату, що проводиться за вартість прийнятих ресурсів (ч. 7 ст. 276 ГК України);

2) **дотримання передбаченого договором режиму використання енергетичних та інших ресурсів**. Поняття «режим» охоплює дотримання певного порядку споживання по годинах, днях, тижнях, змінах тощо;

3) **забезпечення безпечної експлуатації енергетичного та іншого обладнання**;

4) негайно повідомляти постачальника про аварії, пожежі, несправності приладів обліку ресурсів й про інші порушення, що виникають при користуванні енергетичними та іншими ресурсами.

Відповідальність сторін за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу встановлюється законом або договором.

Споживач (абонент) несе відповідальність за:

- прострочення терміну внесення платежів;
- порушення правил користування енергетичними та іншими ресурсами;
- споживання ресурсів без приладів обліку;
- пошкодження приладу обліку тощо.

Постачальник несе відповідальність за:

– переривання постачання енергетичними та іншими ресурсами з його вини;

– відпуску енергетичних та інших ресурсів, параметри якості яких не відповідають показникам, зазначеним у договорі;

– порушення прав споживачів (зокрема, відмова споживачеві в реалізації його прав; надання послуг, що за якістю не відповідають вимогам нормативно-технічних документів; відмова у наданні необхідної та достовірної інформації; ухилення від перевірки якості енергетичних та інших ресурсів тощо).

Постачальник не несе відповідальності:

– за тимчасове припинення постачання енергетичними та іншими ресурсами, постачання енергетичними та іншими ресурсами, параметри якості яких не відповідають показникам, зазначеним у договорі, або за шкоду, заподіяну споживачу (абоненту), якщо доведе, що вони виникли не з його вини, а внаслідок дії обставин непереборної сили або з вини споживача (абонента);

– за майнову шкоду, заподіяну споживачу (абоненту) або третім особам внаслідок припинення або обмеження постачання енергетичними та іншими ресурсами, здійсненого у встановленому порядку.

Необхідною умовою договору енергопостачання є **наявність технічних передумов**, тобто наявність у покупця енергетичних мереж, що можуть бути підключені до мереж енергопостачальної організації, а також приладів обліку й іншого устаткування, використовуваних у процесі споживання енергії.

6. Договір міни

У регулюванні відносин з оплатної реалізації майна певне місце посідають договори міни. У товарообмінних операціях, особливо в зовнішньоекономічній сфері, часто вживається поняття «бартер» як система обміну, за якою товари обмінюються **на безгрошовій основі**. Використання бартерних угод (операцій) у господарському обороті дає змогу певною мірою стримувати інфляційні процеси в економіці, які прогресують у міру того, як товари та послуги на ринку проходять кілька стадій виробництва, розподілу і перерозподілу на шляху до безпосереднього виробника. Товарообмінні операції створюють можливість для товаровиробника заощаджувати на валютних, податкових і банківських платежах та інших господарських витратах. З іншого боку, бартерні операції з товарами зменшують надходження коштів, що негативно позначається на виконанні економічних і соціальних програм.

Договір міни (бартеру) – договір, за яким кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар (ч. 1 ст. 715 ЦК України).

Відповідно до положень ч. 1 ст. 293 ГК України, за договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність, повне господарське відання чи оперативне управління певний товар в обмін на інший товар.

До договору міни застосовуються **загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори**, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Норми ЦК України, які стосуються договору купівлі-продажу, застосовуються до договору міни тільки в частині загальних положень. Правила купівлі-продажу, що не властиві договору міни або суперечать його змісту, зокрема правила про сплату за куплену річ певної грошової суми, до договору міни не застосовуються.

Юридична характеристика:

- **консенсуальний** (вважається укладеним з моменту досягнення домовленостей сторонами за всіма істотними умовами);
- **двосторонній** (правами та обов'язками наділені обидві сторони);
- **оплатний** (обов'язку однієї сторони вчинити певні дії відповідає обов'язок іншої сторони вчинити зустрічні дії).

Предмет договору: майно. Договором **може бути встановлено обмін майна на роботи, послуги**, а також доплата за товар, що обмінюється, більшої вартості на товар меншої вартості. Право власності на обмінювані товари переходять до сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами, якщо інше не встановлено договором або законом. Право власності виникає після останньої за часом передачі товару, а не за першою подією. Не застосовуються норми про міну (бартер) до зовні подібних відносин – обміну, прикладом яких є: а) обмін житлових приміщень, здійснюваний наймачами-громадянами (при укладенні таких договорів не відбувається зміни власників); б) обмін придбаного в магазині товару належної якості на інший (надане покупцю право впливає з факту укладення договору купівлі-продажу).

ГК України у ст. 293, що регулює договір міни (бартеру) у сфері господарювання, встановлює певні обмеження щодо міни у цій сфері. Так, **не може бути об'єктом міни (бартеру) майно, віднесене законодавством до основних фондів**, яке належить до державної або комунальної власності, у разі, якщо друга сторона договору міни не є відповідно державним чи комунальним підприємством. Законодавством можуть бути встановлені також особливості здійснення бартерних (товарообмінних) операцій, пов'язаних з придбанням і використанням окремих видів майна, а також здійснення таких операцій в окремих галузях господарювання.

Сторони договору:

- 1) **Продавець** – фізична, юридична особа, інші суб'єкти цивільного права;

2) **Покупець** – фізична, юридична особа, інші суб'єкти цивільного права.

Одні автори вважають, що будь-якою стороною договору міни може виступати держава, інші (див., напр.: Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник (2-е вид., змін. та доп.) / С. С. Бичкова та ін. Київ : КНТ, 2008. 498 с., с. 67) вважають, що держава не може бути стороною договору міни, оскільки натуральний обмін товарами суперечить основним принципам бюджетного устрою держави.

Кожна із сторін договору міни є **продавцем того товару, який передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує взамін.**

Форма договору:

- усна;
- письмова (зокрема з нотаріальним посвідченням).

Схожість договорів міни та купівлі-продажу полягає в тому, що кожна із сторін **передає іншій стороні майно (річ) у власність.**

Відмінність договорів міни та купівлі-продажу полягає в тому, що у договорі міни кожен із контрагентів є одночасно і продавцем, і покупцем, проте **еквівалентом за передане майно є не грошова сума, а інше майно.**

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

Обов'язки продавця:

- 1) передати покупцеві товар у кількості, якості, асортименті та комплектності, визначених договором міни;
- 2) одночасно з товаром передати покупцеві його приналежності та документи (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства;
- 3) попередити покупця про всі права третіх осіб на товар, що передається за договором міни;
- 4) зберігати товар, не допускаючи його погіршення, якщо право власності переходить до покупця раніше від передання товару;
- 5) забрати товар, не прийнятий покупцем, або розпорядитися ним в розумний строк тощо.

Обов'язки покупця:

- 1) прийняти товар, переданий продавцем;
- 2) доплатити за прийнятий товар більшої вартості, ніж той, що передається ним продавцеві, якщо інше не встановлено договором;
- 3) повідомити продавця про порушення умов договору міни щодо кількості, якості, асортименту товару тощо, у строк, встановлений договором або актами цивільного законодавства;
- 4) забезпечити схоронність товару у разі відмови від його прийняття, негайно повідомивши про це продавця.

Розірвання, зміна договору міни, визнання його недійсним. За загальним правилом **зміна або розірвання договору міни допускається лише за згодою сторін**, якщо інше не встановлено договором або законом. На вимогу однієї із сторін договір міни може бути змінено або розірвано за рішенням суду

у разі істотного порушення договору другою стороною (ч.ч. 1, 2 ст. 651 ЦК України).

Правовими наслідками зміни договору міни є зміна зобов'язань сторін відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо. У разі розірвання договору міни зобов'язання його сторін припиняються. При цьому сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за договором до моменту його зміни чи розірвання, якщо інше не встановлено договором або законом (ч.ч. 1, 2, 4 ст. 653 ЦК України).

Договір міни **може бути визнаний недійсним** (нікчемним або оспорюваним) у разі, якщо він порушує загальні вимоги ст. 203 ЦК України, додержання яких є необхідним для чинності правочину. У такому випадку відповідно до ч. 1 ст. 216 ЦК України кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання договору міни, а в разі неможливості такого повернення – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору купівлі-продажу.
2. Які різновиди договору купівлі-продажу закріплює ЦК України?
3. Дайте визначення понять «якість», «комплектність», «асортимент», «номенклатура», «гарантійний строк», «строк придатності», «споживач».
4. Назвіть основні відмінні риси договору поставки як різновиду договору купівлі-продажу.
5. Які основні положення ГК України щодо договору поставки?
6. Охарактеризуйте особливості та предмет договору контракції сільськогосподарської продукції.
7. Які основні положення ГК України щодо договору контракції сільськогосподарської продукції?
8. Охарактеризуйте предмет та сторони договору постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу.
9. Яка цивільно-правова відповідальність закріплюється ЦК України за порушення сторонами умов договору купівлі-продажу та його різновидів?
10. Охарактеризуйте договір міни. Чи є відмінність між поняттями «міна» та «бартер»?

Тема 4. Договір дарування

♣**Мета вивчення теми:** ознайомлення зі змістом та засвоєння особливостей договору дарування; отримання навичок складання юридично правильного договору дарування з урахуванням вимог цивільного законодавства до його форми, істотних умов, сторін, змісту; характеристика особливостей окремих різновидів договору дарування (договір з обов'язком

подарувати річ у майбутньому, договір з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи, пожертва).

Основні терміни та поняття теми: договір дарування; дарувальник; обдаровуваний; пожертва; жертвувач.

План:

1. Загальна характеристика договору дарування.
2. Зміст договору (права та обов'язки сторін).
3. Припинення договору дарування.
4. Пожертва як різновид договору дарування.

1. Загальна характеристика договору дарування

Договір дарування належить до договорів **про безоплатне передання майна** у власність. Договір дарування спрямований на припинення права власності у однієї сторони (дарувальника) і виникнення права власності у іншій сторони (обдаровуваного) на майно, що передається. Це означає, що дарувальник має бути власником цього майна до моменту його передання.

Договір дарування – це узгоджене волевиявлення обох сторін. Він являє собою не лише акт розпорядження майном з боку власника (дарувальника), але й акт прийняття подарунка обдаровуваним. Як правило, згода обдаровуваного на укладення договору дарування не вимагається, вона мається на увазі, виходячи із самої поведінки обдаровуваного. Якщо згода на прийняття майна у тій чи іншій формі не виражена, договір не можна визнати укладеним. Отже, для здійснення дарування необхідно є не лише воля дарувальника, але й згода обдаровуваного. Подарунок – не завжди благо для обдаровуваного. У нього можуть бути різні причини, в тому числі етичного характеру, для відмови від подарунку.

Допускається укладення договору дарування за посередництвом представника. Тобто дарування не належить до правочинів, які мають укладатись лише особисто. Зміст доручення визначається з урахуванням відповідних положень ЦК України і чинного законодавства. Водночас стосовно доручень на укладення договорів дарування є особливі вимоги – у ньому повинно вказуватись ім'я обдаровуваного (коли йдеться про фізичну особу), або найменування юридичної особи. Доручення на укладення договору дарування, в якому не вказано імені (найменування) обдаровуваного, є нікчемним.

Договір дарування – договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

ЦК України виокремлює такі різновиди договору дарування:

- 1) договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (ст. 723, 724 ЦК України);
- 2) договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи (ст. 725, 726 ЦК України);
- 3) договір про пожертву (ст. 729, 730 ЦК України).

Юридична характеристика:

- односторонній (може бути двостороннім, якщо в договорі передбачений обов'язок обдаровуваного на користь третьої особи);
- безоплатний;
- може бути як реальним, так і консенсуальним.

Предмет договору:

- 1) рухомі речі (у тому числі гроші та цінні папери);
- 2) нерухомі речі;
- 3) майнові права, якими дарувальник володіє, або які можуть виникнути у нього в майбутньому.

Предметом може бути річ з дефектами, якщо обдаровуваний про них знає і готовий прийняти подарунок. У такому разі за потенційну шкоду, заподіяну дарунком іншим особам, відповідальність буде нести обдаровуваний як власник речі. Дарування речей, обмежених у цивільному обігу (наприклад, вогнепальної зброї, пам'яток історії та культури), не повинно порушувати їх спеціального правового режиму. Не можна дарувати майнові права, які нерозривно пов'язані з особою їх володільця (право одержання аліментів, пенсії тощо). Деякі майнові права (наприклад, сервітути) не можуть бути предметом самостійного відчуження, їх не можна передавати окремо від речі, яку вони обслуговують.

Сторони договору:

1) Дарувальник (можуть бути фізичні особи (дієздатні), юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим (далі – АРК), територіальна громада). Батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних. Підприємницькі товариства можуть укласти договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника. Це положення не поширюється на право юридичної особи укласти договір пожертви;

2) Обдаровуваний (можуть бути фізичні особи (незалежно від обсягу дієздатності), юридичні особи, держава Україна, АРК, територіальна громада).

Форма договору:

1) договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно (як правило, є характерним для реальних договорів);

2) договір дарування нерухомої речі укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню;

3) договір дарування майнового права укладається у письмовій формі (у разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним);

4) договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому укладається у письмовій формі (у разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним);

5) договір дарування рухомих речей, які мають особливу цінність, укладається у письмовій формі (передання такої речі за усним договором є правомірним, якщо суд не встановить, що обдаровуваний заволодів нею незаконно);

б) договір дарування валютних цінностей фізичних осіб між собою на суму, яка перевищує **п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян**, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний банк України», термін «валютні цінності» має розумітись у значенні, визначеному Законом України «Про валюту і валютні операції». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції», **валютними цінностями є** національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали. Пункт 5 ч. 1 ст. 1 цього Закону **до іноземної валюти** відносить: а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах. Пункт 6 ч. 1 ст. 1 цього Закону **до національної валюти (гривні)** відносить: а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; в) електронні гроші, номіновані у гривні. банківські метали – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Момент переходу права власності. Право власності обдаровуваного на дарунок виникає з моменту його прийняття. Якщо дарунок направлено обдаровуваному без його попередньої згоди і обдарований негайно не заявить про відмову від його прийняття, дарунок вважається прийнятим. Прийняття обдаровуваним документів, які посвідчують право власності на річ, інших документів, які посвідчують належність дарувальникові предмета договору, або символів речі (ключів, макетів тощо) є прийняттям дарунка.

Строк. Договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини. У разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, обдарований має право вимагати від дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості. Якщо до настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановленої договором дарування з обов'язком

передати дарунок у майбутньому, дарувальник або обдаровуваний помре, договір дарування припиняється.

2. Зміст договору (права та обов'язки сторін)

Обов'язки дарувальника:

1) якщо дарувальникові відомо про недоліки речі, що є дарунком, або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного або інших осіб, він зобов'язаний повідомити про них обдаровуваного (ч. 1 ст. 721 ЦК України);

2) відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування його дарунком (у разі неповідомлення про них обдаровуваного у випадку, коли дарувальнику було відомо про недоліки або особливі властивості подарованої речі, ч. 2 ст. 721 ЦК України).

У «класичному» договорі дарування дарувальник не має обов'язку передання майна.

Обов'язком обдаровуваного є вчинення певної дії майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо) (у разі, коли відповідний обов'язок обдаровуваного було встановлено договором дарування).

Права дарувальника:

1) відмовитися від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився (ч. 1 ст. 724 ЦК України);

2) відмовитися від договору дарування до вручення речі обдаровуваному (у випадку, коли дарувальник передав річ підприємству, організації транспорту, зв'язку або іншій особі для вручення її обдаровуваному, ч. 2 ст. 722 ЦК України);

3) вимагати від обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматись від неї (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо). У разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним виконання обов'язку на користь третьої особи має право вимагати від обдаровуваного особа, на користь якої встановлений цей обов'язок;

4) вимагати розірвання договору і повернення дарунка, а якщо таке повернення неможливе, – відшкодування його вартості (у разі порушення обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи, ст. 727 ЦК України);

5) доручити укладення договору дарування представнику (ч. 4 ст. 720 ЦК України).

Права обдаровуваного:

1) у будь-який час до прийняття дарунка на підставі договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому відмовитися від нього (ч. 2 ст. 724 ЦК України);

2) вимагати від дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості (у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, ч. 2 ст. 723 ЦК України).

3. Припинення договору дарування

Припинення договору дарування:

1) майнові відносини, які виникають на підставі договору дарування, мають особистий характер, тому **смерть будь-якої сторони** за договором припиняє зобов'язання передати річ у дарунок. Зазначені обставини враховуються, якщо вони мала місце до настання строку або відкладальної обставини;

2) **розірвання договору дарування на вимогу дарувальника** (лише у певних випадках, встановлених законом, і лише за умови наявності дарунка у натурі. **Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування:**

– якщо обдаровуваний умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей (додатковою обов'язковою умовою для розірвання договору дарування у такому разі є те, що предметом договору дарування є нерухомі речі чи інше особливо цінне майно);

– якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність;

– якщо внаслідок недбалого ставлення обдаровуваного до речі, що становить культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Крім дарувальника, право вимагати розірвання договору дарування мають його **спадкоємці**, якщо обдаровуваний вчинив умисне вбивство дарувальника.

Розірвання договору є правовою підставою припинення права власності на подаровану річ у обдаровуваного. Останній зобов'язаний повернути дарунок у натурі (з урахуванням можливого нормального зносу за час перебування в обдаровуваного). Відшкодування витрат обдаровуваному на утримання дарунка, розрахунки, пов'язані з поліпшенням подарованої речі у разі розірвання договору дарування із зазначених підстав законом не передбачені.

Позовна давність, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування, – один рік.

4. Пожертва як різновид договору дарування

Пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети (ст. 729 ЦК України).

Юридична характеристика: односторонній; безоплатний; реальний. Договір про пожертву є завжди **каузальним**, оскільки його істотною умовою є встановлена у договорі певна, наперед обумовлена мета, задля якої здійснюється пожертва. **Мета пожертви** може бути як індивідуальною, спрямованою на задоволення особистих інтересів (наприклад, пожертва грошей на навчання, лікування конкретної особи), так і загальнокорисною, тобто певну дію потрібно вчинити в суспільних інтересах (пожертва грошей, речей для дитячого будинку, для постраждалих внаслідок землетрусу тощо). Якщо використання пожертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду (ч. 2 ст. 730 ЦК України).

Предмет договору:

- 1) рухомі речі (в тому числі гроші та цінні папери);
- 2) нерухомі речі;

Не можуть бути предметом пожертви майнові права.

До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом.

Сторони договору:

- 1) Пожертвувач;
- 2) Обдаровуваний.

Права жертвувача:

1) здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. Якщо використання пожертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду (оскільки це право має особистий характер і не передається в порядку правонаступництва);

2) вимагати розірвання договору про пожертву, якщо жертва використовується не за призначенням (дана вимога не має особистого характеру, тому може бути пред'явлена правонаступниками).

? Питання для перевірки знань

1. Назвіть та охарактеризуйте сторони договору дарування.
2. Яке майно може бути предметом договору дарування?
3. Надайте юридичну характеристику договору дарування.
4. Які особливості договору дарування?
5. Яка форма передбачена для різних видів договору дарування?
6. У чому особливість договору про передання дарунку у майбутньому?
7. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки дарувальника.
8. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки обдаровуваного.
9. Назвіть випадки припинення договору дарування.
10. Які особливості договору про пожертву?

Практичне заняття 2.

Тема 3. Договір купівлі-продажу та його різновиди

♣ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договору купівлі-продажу та його різновидів, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами купівлі-продажу, складання цих договорів; закріплення навичок аналізу змісту готових зразків договорів купівлі-продажу, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах купівлі-продажу та їх різновидах.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття та предмет договору купівлі-продажу.
2. Сторони договору купівлі-продажу.
3. Права та обов'язки сторін договору.
4. Відповідальність сторін договору за порушення його умов.
5. Договір роздрібної купівлі-продажу. Договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк. Продаж товару за зразками. Продаж товарів з використанням автоматів. Договір з умовою про доставку товару покупцеві. Договір найму-продажу.
6. Договір поставки.
7. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
8. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
9. Договір міни.

✎ **Основні терміни та поняття:** бартер; гарантійний строк; енергетичні ресурси; єдиний майновий комплекс; кількість; комплектність; контрактація; майно; міна; найм-продаж; нерухоме майно; обмін; покупець; поставка; приєднана мережа; продавець; речі визначені індивідуальними ознаками; речі визначені родовими ознаками; рухоме майно; сільськогосподарська продукція; строк придатності; тара; товар; упаковка; якість.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів купівлі-продажу, найму-продажу, поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу, міни (як інформативна, так і неінформативна моделі договорів).

2. Складання договорів купівлі-продажу, найму-продажу, поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу, міни (як інформативна, так і неінформативна моделі договорів). Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Перебуваючи у лікарні Б. 20 травня подарувала своїй сестрі В. золоті сережки, а 25 травня – золотий ланцюжок. 15 червня Б. померла, а її чоловік звернувся з позовом до В. про визнання договору дарування недійсним та повернення сережок та ланцюжка йому. При цьому позивач посилався на те, що договір дарування не був нотаріально посвідчений. Проаналізуйте ситуацію.

Самостійна робота

Теми 4-6: Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду).

✎ **Мета самостійної роботи з темами:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів дарування, ренти, довічного утримання (догляду) та нормативного регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами дарування, ренти, довічного утримання (догляду); закріплення навичок складання цих договорів та аналізу змісту готових зразків договорів дарування, ренти, довічного утримання (догляду); закріплення навичок складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах дарування, ренти, довічного утримання (догляду).

📖 **Основні терміни та поняття тем:** договір дарування; договір довічного утримання; договір ренти; дарувальник; обдаровуваний; платник ренти; одержувач ренти; відчужувач; набувач; рента; рентні платежі; догляд; довічне утримання; пожертва; жертвувач.

Питання до самостійного опрацювання тем.

I. Теоретична частина

До Теми 4. Договір дарування:

1. Поняття договору дарування.
2. Предмет договору дарування.
3. Форма договору дарування.
4. Сторони у договорі дарування.
5. Обов'язки дарувальника.
6. Прийняття дарунка.
7. Договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому.
8. Одностороння відмова від договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому.
9. Обов'язок обдаровуваного на користь третьої особи.
10. Правові наслідки порушення обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи.
11. Розірвання договору дарування на вимогу дарувальника.
12. Позовна давність, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування.
13. Пожертва. Права жертвувача.

До Теми 5. Договір ренти:

1. Поняття договору ренти.
2. Форма договору ренти.
3. Сторони у договорі ренти.
4. Передання майна під виплату ренти.
5. Забезпечення виплати ренти.
6. Відповідальність за прострочення виплати ренти.
7. Форма і розмір ренти.
8. Строк виплати ренти.
9. Право платника безстрокової ренти на відмову від договору ренти.
10. Право одержувача безстрокової ренти на розірвання договору ренти.
11. Розрахунки між сторонами у разі розірвання договору ренти.
12. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату безстрокової ренти.
13. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату ренти на певний строк.

До Теми 6. Договір довічного утримання (догляду):

1. Поняття договору довічного утримання (догляду).
2. Форма договору довічного утримання (догляду).
3. Сторони в договорі довічного утримання (догляду).
4. Особливості укладення договору довічного утримання (догляду) щодо майна, що є у спільній сумісній власності.
5. Момент виникнення у набувача права власності на майно, передане за договором довічного утримання (догляду).
6. Обов'язки набувача за договором довічного утримання (догляду).
7. Обов'язок набувача забезпечити відчужувача житлом.
8. Грошова оцінка матеріального забезпечення відчужувача.
9. Заміна набувача за договором довічного утримання (догляду).
10. Заміна майна, яке було передане набувачеві за договором довічного утримання (догляду).
11. Забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду).
12. Припинення договору довічного утримання (догляду).
13. Правові наслідки розірвання договору довічного утримання (догляду).
14. Правові наслідки смерті набувача.
15. Правові наслідки припинення юридичної особи-набувача.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів дарування, ренти, довічного утримання (догляду) та їх різновидів.

2. Складання договорів дарування, ренти, довічного утримання (догляду) та їх різновидів.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Кузьміна уклала договір довічного утримання з Федоровим. У договорі сторони зазначили, що Кузьміна передає Федорову у власність приватний будинок, а Федоров зобов'язується до кінця її життя надавати матеріальне забезпечення (сплачувати необхідну медичну допомогу, забезпечувати належним харчуванням), забезпечити можливість її проживання в одній із кімнат будинку, що є предметом договору, здійснювати догляд за нею. Але за рік Федоров захворів і тривалий час знаходився у лікарні, згодом отримав підтвердження інвалідності. Кузьміна через те, що Федоров перестав надавати їй матеріальне забезпечення, звернулася до суду з позовом про розірвання договору та повернення їй будинку. Проаналізуйте ситуацію.

Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 2

1. Яке положення про момент, з якого товар, який продавець передає або зобов'язаний передати покупцеві, має відповідати вимогам щодо його якості, закріплено у ЦК України?

а. ЦК встановлює можливість врегулювати це положення в договорі, а якщо сторони не обумовили це, встановлює в якості такого моменту – укладення договору;

б. ЦК встановлює імперативну вимогу про таку відповідність з моменту передання товару покупцеві;

с. ЦК встановлює імперативну вимогу про таку відповідність з моменту укладення договору;

д. ЦК встановлює можливість врегулювати це положення в договорі, а якщо сторони не обумовили це, встановлює в якості такого моменту – передання товару покупцеві.

2. Який критерій не згадується у нормах ЦК України про роздрібну купівлю-продаж при характеристиці істотного порушення вимог щодо якості придбаного товару?

а. Непропорційні грошові витрати на усунення недоліків;

б. З'явлення нових інших недоліків після усунення попередніх;

с. Неможливість усунення недоліків;

д. Непропорційні затрати часу на усунення недоліків.

3. У чому полягає відмінність у формулюванні положень про договір міни у ЦК України та ГК України?

а. У назві сторін цього договору;

б. У можливості встановити грошову доплату;

с. У можливості обміняти товар на товар;

д. У правовому титулі, за яким передається предмет договору.

4. Яке положення про позовну давність у договорі поставки відповідає змісту законодавчих норм?

a. Спеціальні правила про позовну давність у договорі поставки закріплено у ГК України, але стосуються вони лише вимог, що впливають з поставки товарів неналежної якості;

b. У нормах ЦК України про поставку не закріплюються спеціальні правила про позовну давність у цьому договорі, тому слід керуватись загальними положеннями про позовну давність у ЦК України;

c. Спеціальні правила про позовну давність у договорі поставки закріплено у ГК України, і вони є збільшеними порівняно із загальною позовною давністю у ЦК України;

d. У нормах ЦК України про поставку закріплюються спеціальні правила щодо позовної давності у цьому договорі.

5. Чи можливі ситуації, коли період виплати рентних платежів за договором ренти «прив'язується» до тривалості життя людини?

a. Ні, оскільки одержувачем ренти не може бути фізична особа;

b. Так, і це буде різновидом строкового договору;

c. Так, і це буде різновидом безстрокового договору;

d. Ні, оскільки платником ренти не може бути фізична особа.

6. Щодо якого з різновидів договору дарування недодержання письмової форми НЕ матиме наслідком його нікчемність?

a. Дарування між фізичними особами суми 1000 грн.;

b. Дарування права вимагати 1000 грн.;

c. Обіцянка подарувати годинник на день народження;

d. Пожертва фізичної особи на суму 1000 грн. фонду.

7. Яке додаткове право має обдаровуваний за договором дарування з обов'язком подарувати річ у майбутньому порівняно з «класичним» договором дарування?

a. Право розірвати договір;

b. Право на відшкодування збитків, завданих дарунком з дефектом;

c. Право в односторонньому порядку відмовитись від договору;

d. Право вимагати передання подарунку.

8. Яке положення про договір ренти відповідає змісту законодавчих норм?

a. Договір ренти є різновидом договору купівлі-продажу;

b. Договір ренти є близьким за своєю правовою природою до договору довічного утримання, відмінність полягає у тому, хто може бути сторонами;

c. Договір ренти є різновидом договору довічного утримання;

d. Договір ренти є близьким за своєю правовою природою до договору купівлі-продажу, відмінність полягає лише у предметі передання у власність іншої сторони.

9. Який об'єкт НЕ може бути предметом договору ренти?

a. Нерухоме майно;

b. Майнові права;

c. Інформація;

d. Рухоме майно.

10. Чи можуть бути предметом договору ренти грошові кошти?
- a. Ні, в жодному разі, адже ЦК України це забороняє;
 - b. Ні, за загальним правилом, виняток становить лише іноземна валюта;
 - c. Так, але лише за певних умов, про які йдеться у нормах про ренту;
 - d. Так, без обмежень, адже у ЦК України не закріплено заборон.

Глосарій до Модуля 2

Аналогічні товари – товари, які мають максимально подібні споживчі властивості, зокрема функціональні, якісні та технічні (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Асортимент – розподіл товарів за окремими групами та їх співвідношення, яке обумовлюється або в договорі, або в специфікації, що додається до договору і є його невід’ємною частиною.

Безпека продукції – відсутність будь-якого ризику для життя, здоров’я, майна споживача і навколишнього природного середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції.

Валютна операція – операція, що має хоча б одну з таких ознак: а) операція, пов’язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов’язаних з цим зобов’язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей (ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції»).

Валютні цінності – національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали (ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції»).

Виробник – суб’єкт господарювання, який виробляє товар/харчовий продукт або заявляє про себе як про виробника товару/харчового продукту чи про виробництво такого товару/харчового продукту на замовлення, розміщуючи на товарі/харчовому продукті та/або на упаковці чи в супровідних документах, що передаються разом з товаром/харчовим продуктом споживачу, своє найменування (ім’я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб’єкта господарювання, або який імпортує товар/харчовий продукт (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Гарантійний строк – встановлений договором або законом строк, протягом якого продавець гарантує якість товару (ч. 2 ст. 675 ЦК України).

Дистанційна платіжна операція – платіжна операція, що здійснюється із застосуванням засобів дистанційної комунікації (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Діагностика – перевірка суб’єктом господарювання товару щодо його відповідності встановленим вимогам, які пред’являються до нього, зокрема

передбаченим умовами договору, інформації про товар, наданій суб'єктом господарювання (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Довговічність товару – здатність товару підтримувати свої функціональні властивості та експлуатаційні якості за звичайних умов його використання споживачем (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Договір дарування – договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (ч. 1 ст. 717 ЦК України).

Договір довічного утримання – договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ч. 1 ст. 744 ЦК України).

Договір купівлі-продажу – договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 655 ЦК України).

Договір міни (бартеру) – договір, за яким кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар (ч. 1 ст. 715 ЦК України).

Договір поставки – договір, за яким продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 712 ЦК України).

Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу – договір, за яким одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму їх використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання (ч. 1 ст. 714 ЦК України).

Договір ренти – договір, за яким одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі (ч. 1 ст. 731 ЦК України).

Електронний гаманець – обліковий запис для обліку, зберігання електронних грошей та здійснення операцій з ними (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Електронний платіжний засіб – платіжний інструмент, реалізований на будь-якому носії, що містить в електронній формі дані, необхідні для

ініціювання платіжної операції та/або здійснення інших операцій, визначених договором з емітентом (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Єдиний майновий комплекс державного або комунального підприємства, його структурного підрозділу – усі види майна, призначені для діяльності підприємства, його структурного підрозділу, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, включаючи права на земельні ділянки (п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна»).

Іноземна валюта – а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах.

Істотний недолік – недолік, який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову з незалежних від споживача причин і при цьому наділений хоча б однією з нижченаведених ознак: а) він взагалі не може бути усунутий; б) його усунення потребує понад чотирнадцять календарних днів; в) він робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором.

Комерційна гарантія – будь-яка додаткова гарантія до передбаченого законодавством гарантійного зобов'язання, яка пропонується споживачу суб'єктом господарювання з власної ініціативи, безоплатно або за додаткову плату, та полягає, зокрема, у відшкодуванні вартості, заміні, ремонті чи будь-якому гарантійному обслуговуванні продукції відповідно до передбачених у комерційній гарантії умов (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Комплектність товару – така єдність складових частин виробу, яка забезпечує можливість використання його за прямим призначенням, а в спеціальних передбачених випадках – також можливість належного догляду за ним, його зберігання і ремонту.

Належна якість товару, роботи або послуги – властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору.

Національна валюта (гривня) – а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; в) електронні гроші, номіновані у гривні; г) цифрові гроші Національного банку України (ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції»).

Недолік – будь-яка невідповідність продукції вимогам законодавства, умовам договору, інформації про продукцію, наданій суб'єктом господарювання, або наявність дефекту в продукції, підтверджена результатами діагностики, здійсненої суб'єктом господарювання, або результатами іншої незалежної експертизи (дослідження) продукції (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Незалежна експертиза (дослідження) продукції – експертиза продукції, яка проводиться акредитованими лабораторіями, незалежними експертами, яким надано право на проведення експертизи згідно із законодавством, та оформлюється експертним висновком або іншим встановленим законодавством результатом дослідження (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Продавець – суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачу товари/харчові продукти та/або пропонує їх для реалізації (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Продукція – будь-який товар, робота (послуга), що виготовляється, виконується чи надається споживачу, а також харчовий продукт (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Реалізація – діяльність суб'єктів господарювання з продажу товарів (робіт, послуг).

Речі визначені родовими ознаками – речі, які мають ознаки, властиві усім речам того ж роду, та вимірюються числом, вагою, мірою.

Розстрочення платежу – здійснення споживачем оплати придбаної продукції безпосередньо суб'єкту господарювання частинами у строк та спосіб, узгоджені між суб'єктом господарювання та споживачем, без збільшення ціни на таку продукцію (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Споживач – фізична особа, яка замовляє, придбаває, отримує, використовує, вживає або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, незалежною професійною діяльністю чи виконанням обов'язків найманого працівника (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Споживчі властивості товару – властивості щодо призначення, надійності, естетичності, ергономічності та безпечності товару, відповідності

органолептичним показникам, які виявляються у процесі його споживання або використання споживачем для задоволення своїх потреб та визначають, зокрема, функціональність і зручність використання товару, його ремонтпридатність і довговічність, визначають споживчу вартість товару (цінність, корисність для споживача тощо) (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Строк (термін) придатності – строк (термін), визначений нормативно-правовими актами, умовами договору, протягом якого (до якого) у разі дотримання відповідних умов зберігання та/або експлуатації чи споживання якісні показники і показники безпечності продукції повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів та умовам договору (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Строк служби – календарний строк використання продукції за призначенням, починаючи від введення в обіг чи після ремонту, протягом якого виробник (виконавець) гарантує її безпечність та несе відповідальність за істотні недоліки, що виникли з його вини (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Технічно складні побутові товари – непродовольчі товари широкого вжитку (прилади, машини, устаткування тощо), у тому числі товари з цифровим вмістом, які складаються з вузлів, блоків, комплектуючих виробів, відповідають вимогам законодавства, мають технічні характеристики, супроводжуються експлуатаційними документами і на які встановлено гарантійний строк (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Товар – нехарчова продукція, а саме: будь-яке рухоме майно, за винятком предметів, продаж яких необхідний для дотримання закону або іншим чином обумовлений законодавством; будь-яке рухоме майно, яке включає або взаємопов'язане з цифровим вмістом або цифровою послугою таким чином, що відсутність цифрового вмісту або цифрової послуги унеможливилює використання товару за призначенням (товари з цифровими елементами) (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Товари або харчові продукти, що продаються на вагу, – товари або харчові продукти, що не були попередньо розфасовані та зважуються (вимірюються) споживачем або в його присутності (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Торгівля валютними цінностями – операції з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей, що здійснюються як у готівковій формі (для банківських металів – із фізичною поставкою), так і безготівковій формі (для банківських металів – без фізичної поставки) (ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції»).

Функціональність товару – здатність товару виконувати свої функції з урахуванням призначення такого товару (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Ціна – певна грошова сума, що сплачується покупцем продавцю за придбане майно.

Ціна за одиницю продукції – кінцева ціна, включаючи податок на додану вартість та інші податки, за 1 кілограм, 1 літр, 1 метр, 1 квадратний метр, 1 кубічний метр або іншу одиницю вимірювання продукції, встановлену відповідно до законодавства про метрологію та метрологічну діяльність (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Ціна продажу продукції – кінцева ціна за одиницю продукції чи задану кількість товару, включаючи податок на додану вартість та інші податки (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Якість продукції – сукупність властивостей і характеристик, які відображають рівень новизни, надійність, довговічність, економічність продукції і зумовлюють її здатність задовольняти відповідно до свого призначення потреби споживачів.

Змістовий модуль 3. Договори про передання майна у тимчасове користування

Теми модуля: Тема 7. Договір найму (оренди) та його види. Тема 8. Договір позики.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Теми 7-8.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Тема 7.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Тема 8.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 3

Нормативно-правові акти

Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28.05.1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_263#Text.

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436-IV (§5 Глави 30). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. (із змінами) №176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. (із змінами) №3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (Глави 58-60). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. (із змінами) №2344-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2344-14#Text>.

Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо усунення суперечностей та уточнення визначення лізингової, орендної операції : Закон України від 01.07.2021 р. №1605-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1605-20#Text>.

Про залізничний транспорт : Закон України від 04.07.1996 р. (із змінами) №273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/273/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 03.10.2019 р. (із змінами) №157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>.

Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. (із змінами) №161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/161-14#Text>.

Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 р. (із змінами) №232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 р. (із змінами) №1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.

Про затвердження Методики визначення мінімальної суми орендного платежу за нерухоме майно фізичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів

України від 29.12.2010 р. №1253. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1253-2010-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового та господарського вжитку : Наказ Українського союзу об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення від 16.12.1999 р. №46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0025-00#Text>.

Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/115/ЄС від 12.12.2006 р. про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності : міжнародний документ від 12.12.2006 р. №2006/115/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-06#Text.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 324–361.

Спасибо-Фатеева І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 220–255.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 193–382.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 98–151.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 235–253.

Додаткова

Надьон В. В. Цивільно-правовий аспект розмежування договору позички від інших видів договорів (позика, дарування, найм транспортного засобу, житла, договір прокату, комерційної концесії). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 64–70.

Уралова Ю. П., Моїсєєв Ю. О. Деякі питання виконання договору найму (оренди) транспортного засобу. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 78. С. 111–118.

Польний Д. А. Заходи оперативного впливу, які застосовуються сторонами договору найму при виконанні ними зобов'язань за рахунок контрагента. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 4. С. 103–111.

Польний Д. А. Теоретико-прикладні аспекти односторонньої відмови від договору найму. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2020. Вип. 54. С. 45–55.

Польний Д. А. Ефективність способів захисту прав сторін договору найму. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2021. Вип. 55. С. 33–44.

Писарева Е. А., Драч Д. Л. Перспективи впровадження смарт-договору найму (оренди) транспортного засобу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 71–74.

Явор О. А. Особливі обставини зміни або припинення договору найму (оренди) житла за сучасних умов воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 110–115.

Карпенко Р. В., Бакай І. П., Риженко Д. В. Сутність договору лізингу як різновиду договору найму. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 34–38.

Тиндик М. П. Зміст обов'язку наймодавця з передання транспортного засобу за договором прокату транспортного засобу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 2. С. 53–58.

Вовк Ю. Є. Правові підстави нотаріального посвідчення договору найму (оренди) транспортного засобу за участю фізичних осіб-підприємців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 179–183.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-chto-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Судова практика

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_11_25_Oglyad_civ_naim.pdf.

Дайджести судової практики Великої палати Верховного Суду. Огляди судової практики касаційних судів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>.

Судова практика у сфері орендних відносин. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013555.

Про деякі питання практики застосування законодавства про оренду (найм) майна : Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 29.05.2013 р. №12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-13#Text>.

Правова позиція суду про те, що договір позижки автомобіля не потребує обов'язкового нотаріального посвідчення. Постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 17.02.2015 р. у справі №822/59/15. URL: <https://www.legalex.com.ua/sudebnaya-praktika/pravova-pozitsiya-sudu-dogovir-pozichki-transportnogo-zasobu-ne-potrebuye-obov-yazkovogo-notarialnogo-posvidchennya.html>.

Постанова Верховного Суду від 16.09.2022 р. у справі №913/703/20. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_obedn_palati_kgs_vs/2022_09_30_913_703_20.

Зведений огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика) за 2021 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS_2021.pdf.

Теоретичний матеріал (конспекти лекції)

Тема 7. Договір найму (оренди) та його різновиди

📌 **Мета вивчення теми:** засвоєння основних положень цивільного законодавства про договір найму (оренди), враховуючи врегулювання цього договору двома кодифікованими нормативно-правовими актами (ЦК та ГК України) та спеціальними законами щодо окремих видів договору найму (оренди); формування навичок зі складання всіх різновидів договору найму.

📖 **Основні терміни та поняття теми:** володіння; грошова форма оплати; житло; зворотний лізинг; земельна ділянка; капітальна споруда; капітальний ремонт; користування; лізинг; майно; майнові права; міжнародний лізинг; найм; наймач; наймодавець; натуральна форма оплати; непрямий лізинг; неспоживна річ; оренда; орендар; орендодавець; піднайм; поліпшення речі, переданої у найм; поточний ремонт; прокат; прямий лізинг; речі визначені індивідуальними ознаками; річ; транспортний засіб; фінансовий лізинг.

План:

1. Загальна характеристика договорів найму (оренди).
2. Договір прокату.
3. Договір найму (оренди) земельної ділянки.
4. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди.
5. Договір найму (оренди) транспортного засобу.
6. Договір найму (оренди) житла.

1. Загальна характеристика договорів найму (оренди)

Договір найму (оренди) – договір, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у володіння та користування за плату на певний строк.

Норми Глави ЦК України про найм були змінені в частині додання «володіння» (раніше – лише користування). Нормативне визначення понять «володіння» та «користування» відсутнє. У постанові Вищого господарського суду «Про визнання недійсним договору купівлі-продажу та про визнання права власності» у справі від 26.01.2006 р. №2-11/341-2005 зазначалось, що «**володінням**» за змістом загальної теорії цивільного права розуміється **фактичне утримування майна**. У ЦК України є норма про те, що володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе (ст. 397). У Директиві 2014/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 15.05.2014 р. про повернення предметів культури, незаконно вивезених з території держави-члена, та про внесення змін до Регламенту (ЄС) №1024/2012 (нова редакція), вказується, що «володілець означає особу, яка фізично утримує предмет культури за свій власний рахунок». У Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №952/2013 від 09.10.2013 р. про встановлення Митного кодексу Союзу, зазначено, що «володілець товарів означає особу, що є власником товарів, або має подібне право розпорядження ними, або фактично володіє ними». У Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №608/2013 від 12.06.2013 р. щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) №1383/2003 під «володільцем товарів» розуміється особа, яка є власником товарів, щодо яких є підозра у порушенні прав інтелектуальної власності, або особу, яка має схоже право розпоряджатися такими товарами чи фізично контролювати їх. Відповідно до ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків», під володінням жилим приміщенням у гуртожитку на правових підставах розуміється право володіння жилим приміщенням у гуртожитку, на який поширюється дія цього Закону, що виникає на підставі приватизації мешканцями гуртожитків жилих і нежитлих (житлових і нежитлових) приміщень у таких гуртожитках відповідно до цього Закону та Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду», а також на підставі правочинів, укладених відповідно до ЦК України, якщо інше не заборонено законом.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; може бути як реальним, так і консенсуальним.

Предмет договору:

1) річ, яка визначена індивідуальними ознаками і яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (**неспоживна річ**). Законом можуть бути встановлені види майна, що не можуть бути предметом договору найму;

2) майнові права.

Сторони договору:

1) **Наймодавець (орендодавець)** – можуть бути як юридичні, так і фізичні особи (обмеження не закріплені). Право передання майна у найм має **власник речі або особа, якій належать майнові права**. Наймодавцем може бути також особа, уповноважена на укладення договору найму;

2) Наймач (орендар) – можуть бути юридичні та дієздатні фізичні особи.

Форма договору. Спеціальні правила не встановлені, слід керуватись загальними правилами про форму правочинів.

Строк договору. Договір найму укладається на строк, встановлений договором. Якщо строк найму не встановлений, договір найму **вважається укладеним на невизначений строк**. Кожна із сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитися від договору в будь-який час, **письмово попередивши** про це другу сторону **за один місяць**, а у разі найму нерухомого майна – **за три місяці**. Договором або законом може бути встановлений інший строк для попередження про відмову від договору найму, укладеного на невизначений строк. Законом можуть бути встановлені максимальні строки договору найму окремих видів майна. Якщо до спливу встановленого законом максимального строку найму жодна із сторін не відмовилася від договору, укладеного на невизначений строк, він припиняється зі спливом максимального строку договору. Договір найму, строк якого перевищує встановлений законом максимальний строк, вважається укладеним на строк, що відповідає максимальному строку.

Відповідно до положень ст. 764 ЦК України, якщо наймач продовжує володіти та/або користуватися майном після закінчення строку договору найму, то, за відсутності заперечень наймодавця **протягом одного місяця**, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором. Тобто не виключається право сторін згодом відмовитись від такого договору за їх розсудом з попередженням у строки, визначені законом.

Плата за користування майном. За найм (оренду) майна з наймача справляється плата, розмір якої встановлюється договором найму. Якщо розмір плати не встановлений договором, він визначається з урахуванням споживчої якості речі та інших обставин, які мають істотне значення. Договором або законом може бути встановлено періодичний перегляд, зміну (індексацію) розміру плати за найм (оренду) майна. Наймач має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася. Плата за найм (оренду) майна **вноситься щомісячно**, якщо інше не встановлено договором. Наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає.

Форма оплати: за вибором сторін **у грошовій або натуральній формі**. Форма плати за найм (оренду) майна встановлюється договором найму.

Зміст договору. Окремої статті в ЦК України, якою б встановлювались права та обов'язки сторін, немає, але їх можна виділити на підставі аналізу Глави 58 ЦК України.

Обов'язки наймодавця:

1) передати наймачеві майно негайно або у строк, встановлений договором найму (ст. 765 ЦК України), а якщо строк у договорі не визначено – на першу вимогу наймача. У разі порушення цієї вимоги **наймач може за своїм вибором:** а) вимагати передання і відшкодування збитків, заподіяних

затримкою виконання; б) відмовитись від договору та стягнути заподіяні збитки;

2) передати наймачеві річ у комплекті та у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню (ст. 767 ЦК України). Наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача або інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час володіння та/або користування нею. Наймодавець не відповідає за недоліки майна, **що були обумовлені ним при укладенні договору**. Умова договору найму, що закріплює обов'язок наймодавця передати наймачу річ у стані, що відповідає договору та її призначенню, **є істотною умовою**. Без неї договір не може вважатись укладеним. **Передачею речі вважається** не лише її передача в користування наймачу, але і допуск його до користування річчю. Майно повинно бути надане в такому стані, щоб це не перешкоджало його використанню для тих цілей, які були обумовлені договором, а якщо такі цілі не обумовлені – то для звичайного використання у відповідності з призначенням майна. В іншому випадку **наймач має право** вимагати передачі іншого майна, що відповідає умовам договору, або зниження плати за користування неналежним виконанням наймодавцем зобов'язання;

3) попередити про права третіх осіб на річ, передану у найм. Згідно зі ст. 769 ЦК України, передання речі у найм **не припиняє та не змінює** прав на неї третіх осіб, зокрема право застави. Тому при укладенні договору найму наймодавець зобов'язаний повідомити наймача про всі права третіх осіб на річ, що передається у найм. Якщо наймодавець не повідомив наймача про всі права третіх осіб на річ, що передається у найм, **наймач має право** вимагати зменшення розміру плати за найм речі або розірвання договору з відшкодуванням збитків;

4) провадити за свій рахунок капітальний ремонт речі, переданої в найм, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 776 ЦК України). **Капітальний ремонт** – це ремонт, при якому здійснюється заміна або відновлення суттєвих деталей, конструкцій або інших частин об'єкту. Він провадиться у строк, встановлений договором. Якщо строк не встановлений договором або ремонт викликаний невідкладною потребою, капітальний ремонт має бути проведений у розумний строк. Це правило має диспозитивний характер. У разі виникнення необхідності капітального ремонту з вини наймача, ремонт здійснюється за його рахунок. Якщо наймодавець не провів капітального ремонту речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, **наймач має право**: а) відремонтувати річ, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за найм речі, або вимагати відшкодування вартості ремонту; б) вимагати розірвання договору та відшкодування збитків (ч. 3 ст. 776 ЦК України).

Права наймодавця:

1) гарантувати якість речі, переданої у найм, протягом всього строку найму (ст. 768 ЦК України). З цією нормою пов'язані відповідні права наймача.

Так, якщо в речі, **яка була передана наймачеві з гарантією якості**, виявляться недоліки, що перешкоджають її використанню відповідно до договору, **наймач має право за своїм вибором вимагати**: 1) заміни речі, якщо це можливо; 2) відповідного зменшення розміру плати за найм речі; 3) безоплатного усунення недоліків речі або відшкодування витрат на їх усунення; 4) розірвання договору і відшкодування збитків, які були йому завдані;

2) відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі, якщо наймач **не вносить плату за найм речі протягом трьох місяців підряд** (ч. 1 ст. 782).

Обов'язки наймача:

1) своєчасно вносити плату за користування річчю. Якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд, **наймодавець має право** відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі (ч. 1 ст. 782 ЦК України);

2) володіти та/або користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору (ч. 1 ст. 773 ЦК України). Якщо наймач володіє та/або користується річчю, переданою йому у найм, не за її призначенням або з порушенням умов договору найму, **наймодавець має право** вимагати розірвання договору та відшкодування збитків;

3) підтримувати річ, що є предметом договору найму, у справному стані. Це експлуатація та зберігання в умовах, що забезпечують належний технічний стан, та збереження річчю відповідності своєму призначенню (збереження речі від передчасного зносу, усунення невеликих пошкоджень та несправностей, несення інших витрат з утримання орендованого майна (охорона, оплата комунальних послуг);

4) проводити за власний рахунок поточний ремонт речі, переданої в найм, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 776 ЦК України). **Поточний ремонт** – такий ремонт, необхідність проведення якого виникає із звичайного користування майном і не пов'язана з істотним псуванням або зношенням основних складових майна;

5) у разі припинення договору найма негайно повернути наймодавцю річ у стані, в якому вона була отримана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, обумовленому договором (ч. 1 ст. 785 ЦК України). Стан майна визначається сторонами, виходячи з існуючих правил або технічних норм, а у разі відсутності такого визначення, у разі спору з цього питання між сторонами – шляхом проведення експертизи. Договором може бути передбачений і більш підвищений, порівняно зі звичайними правилами, знос майна. Якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі, **наймодавець має право вимагати** від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за найм речі за час прострочення.

Права наймача:

1) змінювати стан речі, переданої йому у найм (але **лише за згодою наймодавця**);

2) передавати речі у володіння та користування іншій особі (піднайм) (лише за згодою наймодавця, якщо інше не встановлено договором або законом).

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження речі несе власник речі (наймодавець), але якщо наймач затримав повернення речі наймодавцеві, то цей ризик несе він.

Припинення договору:

1) смерть фізичної особи-наймача (якщо інше не встановлено договором або законом);

2) ліквідація юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем;

3) відмова наймодавця від договору найму (якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд). У разі відмови наймодавця від договору найму договір є розірваним з моменту одержання наймачем повідомлення наймодавця про відмову від договору;

4) розірвання договору:

– за згодою сторін;

– за вимогою однієї сторони.

За вимогою наймодавця, якщо:

– наймач володіє та/або користується річчю всупереч договору або призначенню речі;

– наймач без дозволу наймодавця передав річ у володіння та/або користування іншій особі;

– наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі;

– наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача.

За вимогою наймача, якщо:

– наймодавець передав річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі;

– наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі;

5) закінчення строку договору (за умови, що наймач не продовжує користуватись річчю);

6) загибель речі, переданої у найм (оскільки предметом є річ, визначена індивідуальними ознаками, виконання умов договору стає неможливим);

7) перехід речі у власність наймача в результаті продажу, дарування (співпадіння боржника і кредитора в одній особі).

Зміна власника речі, переданої у найм, не припиняє договірних відносин і до нового власника переходять права та обов'язки наймодавця.

Відповідальність за шкоду, завдану у зв'язку з володінням та/або користуванням річчю, переданою у найм. Шкода, завдана третім особам у зв'язку з володінням та/або користуванням річчю, переданою у найм, відшкодовується наймачем на загальних підставах. Шкода, завдана у зв'язку з володінням та/або користуванням річчю, відшкодовується наймодавцем, якщо буде встановлено, що це сталося внаслідок особливих властивостей або

недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати. Умова договору найму про звільнення наймодавця від відповідальності за шкоду, завдану внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, про наявність яких наймач не був попереджений наймодавцем і про які він не знав і не міг знати, є нікчемною.

Позовна давність, що застосовується до вимог, які впливають із договору найму (ст. 786 ЦК України). До вимог **про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі**, яка була передана наймачеві, а також до вимог **про відшкодування витрат на поліпшення речі** застосовується **позовна давність в один рік**. Перебіг позовної давності щодо вимог наймодавця починається з моменту повернення речі наймачем, а щодо вимог наймача – з моменту припинення договору найму. Рішенням КСУ №14-рп/2012 від 03.07.2012 р. було надане офіційне тлумачення положень цієї статті.

Різновиди договору найма за ЦК України:

- 1) договір прокату;
- 2) договір найму (оренди) земельної ділянки;
- 3) договір найму будівлі або іншої капітальної споруди;
- 4) договір найму (оренди) транспортних засобів;
- 5) договір лізингу.

Відмінності договору найму від інших договорів:

- 1) наймач отримує майно не у власність, а у тимчасове користування (відмінність від договору купівлі-продажу);
- 2) предметом договору найму може бути лише індивідуально-визначені, неспоживчі речі (нежитлові приміщення, обладнання, машини) (відмінність від позики);
- 3) оплатний (відмінність від позички).

Піднайм: ст. 774 ЦК України вміщує диспозитивне правило, що передання наймачем речі у володіння та користування іншій (третій) особі (піднайм) **можливе лише за згодою наймодавця**, якщо інше не встановлено договором або законом. Строк договору піднайму не може перевищувати строку договору найму. До договору піднайму застосовуються положення про договір найму. В силу договору піднайму наймач зобов'язується передати піднаймачеві майно в користування за плату. **Сторони договору:** 1) **наймач** (виконує функції наймодавця в договорі піднайму; відповідає за виконання всіх обов'язків за договором, у тому числі і за піднаймача); 2) **піднаймач** (не перебуває у правових стосунках з наймодавцем). Відносини піднайму мають похідний, залежний від відносин найму характер. Умови договору піднайму залежать від умов договору найму. Тому піднаймач може користуватись майном лише у відповідності, визначеній у договорі найму. Припинення договору найму тягне припинення договору піднайму.

Поліпшення наймачем речі, переданої у найм. Наймач може поліпшити річ, яка є предметом договору найму, **лише за згодою наймодавця**. Якщо поліпшення можуть бути відокремлені від речі без її пошкодження, наймач має **право на їх вилучення**. Якщо поліпшення речі зроблено за згодою

наймодавця, наймач має **право на відшкодування вартості необхідних витрат або на зарахування їх вартості в рахунок плати** за найм речі. Якщо в результаті поліпшення, зробленого за згодою наймодавця, створена нова річ, наймач стає її співвласником. Частка наймача у праві власності відповідає вартості його витрат на поліпшення речі, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо наймач без згоди наймодавця зробив поліпшення, які не можна відокремити без шкоди для речі, він не має права на відшкодування їх вартості.

Наслідки погіршення речі, переданої у найм. Наймач зобов'язаний усунути погіршення речі, які сталися з його вини. У разі неможливості відновлення речі наймодавець має право вимагати відшкодування завданих йому збитків. Наймач не відповідає за погіршення речі, якщо це сталося внаслідок нормального її зношення або упушень наймодавця.

Отже, вказані положення є загальними, вони стосуються всіх різновидів договору найму, крім випадків, коли ЦК України або спеціальний закон не закріпить, що певне положення не застосовується. Для правильного розуміння розглянутого питання необхідно знати зміст таких термінів, як: неспоживна річ, майнові права, капітальний та поточний ремонт речі.

2. Договір прокату

Терміном «прокат» ще в дореволюційному законодавстві позначався один із договорів майнового найму – договір найму меблів, одягу, тобто рухомого майна. Договір прокату є різновидом договору найму. Виділення його в особливий вид зумовлене специфікою, пов'язаною з цілями цього договору, складом його учасників і колом орендованих об'єктів.

Договір прокату – договір, за яким наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у володіння та користування за плату на певний строк.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; може бути як реальним, так і консенсуальним. Якщо наймодавець передає наймачеві річ у момент укладення договору – це реальний договір. Якщо ж сторони досягли згоди за всіма істотними умовами договору, передбачивши передачу речі у майбутньому, то це консенсуальний договір. Передання речі у такому випадку розглядається як виконання укладеного договору прокату з боку наймодавця.

Договір прокату є **договором приєднання**. Наймодавець може встановлювати типові умови договору прокату. Типові умови договору прокату не можуть порушувати прав наймачів, встановлених законом. Умови договору прокату, які погіршують становище наймача порівняно з тим, що встановлено типовими умовами договору, є нікчемними. Договір прокату є **публічним договором**. Це означає, що умови договору прокату є однаковими для всіх наймачів. Наймодавець не має права надавати переваги одному наймачеві перед іншим щодо укладення договору прокату, якщо інше не встановлено законом.

Наймодавець не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей для цього.

Предмет договору: рухома річ (неспоживна, визначена індивідуальними ознаками), яка використовується для задоволення побутових невиробничих потреб. Предмет договору прокату може використовуватися для виробничих потреб, якщо це встановлено договором. Згідно з Порядком надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку (далі – Порядок), наймодавець зобов'язаний видавати предмети прокату, придатні для експлуатації. Перевірка справності предметів, що видаються, здійснюється у присутності наймача. При видачі предметів прокату наймодавець ознайомлює наймача з правилами їх експлуатації або видає йому інструкцію з експлуатації. Надаючи в тимчасове користування предмети прокату, наймодавець попереджає наймача про відшкодування збитків за псування, втрату предметів, їх повернення з порушенням визначеного строку чи не в комплекті.

Радіоелектронна апаратура, холодильники, пральні машини та інші предмети побутової техніки, що видаються на прокат, повинні мати на відповідних вузлах, деталях, агрегатах пломби, за цілісність яких при поверненні відповідає наймач. Транзисторні приймачі, магнітофони, програвачі, електронно-обчислювальні машини та інша апаратура, яка працює на сухих елементах живлення (батареях), видаються на прокат повністю укомплектованими новими елементами живлення, що забезпечують їх нормальну роботу. Якщо в період прокату апаратури, який перевищує 2-тижневий термін, елементи живлення вийшли з ладу, наймач замінює їх за свій рахунок.

Форма договору. ЦК України не висуває окремих вимог до форми договору прокату. Тому, виходячи із загальних правил, що містяться у ст. 639 ЦК України, він може бути укладений у будь-якій формі, якщо інше не буде передбачено у типових умовах договору прокату. Як правило, укладається в усній формі, але надається певний документ (наприклад, квитанція).

Строк договору. Договір прокату може укладатися тільки на визначений строк (ч. 1 ст. 787 ЦК України).

Плата за прокат речі встановлюється за тарифами наймодавця. Як правило, при отриманні предмету договору наймач вносить наймодавцю плату за весь строк прокату. Платежі можуть вноситися періодично чи одноразово, що повинно бути обумовлено договором. При оформленні предметів прокату на термін до 30 діб наймач вносить оплату повністю за весь час користування предметом прокату відповідно до діючих тарифів. За прокат предметів, виданих на більш тривалий строк (понад місяць), оплата вноситься щомісяця: за перший місяць – при видачі предмета прокату, а за кожний наступний – не пізніше 7 днів після дня закінчення терміну платежу, зазначеного в договорі прокату (замовленні-зобов'язанні). Оплата за користування окремими предметами прокату (музичні інструменти, швейні машини тощо) здійснюється в пунктах прокату у спеціально виділених приміщеннях за погодинним тарифом.

Плата за прокат речі, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного володіння та/або користування річчю.

Сторони договору:

1) **Наймодавець** – фізична або юридична особа, які є суб'єктами підприємницької діяльності;

2) **Наймач** – фізична або юридична особа (як правило, це фізична особа).

Особливості договору прокату:

1) наймач не має права на укладення договору піднайму (оскільки предметом є речі, призначені для задоволення особистих потреб наймача, порушення тягне за собою відшкодування наймачем збитків);

2) наймач не має переважного права на купівлю речі у разі її продажу наймодавцем;

3) капітальний і поточний ремонт речі здійснює наймодавець за свій рахунок, якщо він не доведе, що пошкодження речі сталося з вини наймача;

4) наймач має право відмовитися від договору прокату і повернути річ наймодавцеві у будь-який час. Плата за прокат речі, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного володіння та/або користування річчю. Згідно з пунктом 3.3. Порядку наймач може розірвати договір прокату (замовлення-зобов'язання) при невідповідності предмета прокату вимогам нормативної документації, а також санітарним нормам і правилам та правилам електропожежної безпеки. Якщо предмет прокату повертається раніше обумовленого договором прокату (замовленням-зобов'язанням) строку, з наймачем проводиться перерахунок за фактичний строк прокату за тарифами, згідно з якими була проведена оплата при оформленні замовлення. При поверненні предмета прокату наймодавець робить запис у двох примірниках замовлення-зобов'язання, які підписуються обома сторонами з поміткою дати повернення.

Зміст договору (права та обов'язки сторін). ЦК України дуже стисло зазначив ті особливі права та обов'язки, які мають сторони договору прокату. **Наймодавець** у договорі прокату несе обов'язки і має права такі, як і наймодавець у договорі найму (оренди), але, що стосується капітального і поточного ремонту речі, то він їх здійснює за свій рахунок, якщо не доведе, що пошкодження речі сталося з вини наймача (ч. 3 ст. 791 ЦК України). Це зумовлене тим, що наймодавець за договором прокату – спеціалізована організація, на яку покладене широке коло обов'язків з обслуговування споживачів. Згідно з Порядком, у разі виходу з ладу предмета прокату, наймодавець зобов'язаний протягом трьох робочих днів з дня одержання заяви від наймача усунути недоліки на місці, а в разі потреби виконання робіт в умовах стаціонарної майстерні термін ремонту подовжується до 10 днів. За згодою наймача наймодавець може замінити несправний предмет іншим аналогічним предметом без додаткової оплати наймачем витрат, пов'язаних із цією заміною. Коли наймодавець неспроможний своєчасно усунути пошкодження в предметі прокату або замінити іншим рівноцінним предметом,

то наймачу пропонується предмет іншої моделі (марки, типу) з переоформленням договору прокату та врахуванням діючих тарифів, з транспортуванням предмета прокату за рахунок наймодавця. За час перебування предмета прокату в ремонті оплата за прокат не проводиться, за винятком випадків, коли наймачу предмет прокату було замінено на рівноцінний.

Наймодавець встановлює тарифи на оплату за прокат речі (ст. 789 ЦК України). При видачі предметів прокату наймодавець ознайомлює наймача з правилами їх експлуатації або видає йому інструкцію з експлуатації. Надаючи в тимчасове користування предмети прокату, наймодавець ознайомлює наймача з Порядком, попереджує його про відшкодування збитків за псування, втрату предметів або повернення предметів з порушенням визначеного строку і не в комплекті. Що стосується прав та обов'язків **наймача**, вони у цілому тотожні правам та обов'язкам наймача у договорі найму (оренди). Але, виходячи з того, що, за загальним правилом, предмет прокату може використовуватися для задоволення побутових потреб, наймач не має права на укладення договору піднайму (ч. 1 ст. 791 ЦК України), не має переважного права на купівлю речі у разі її продажу наймодавцем (ч. 2 ст. 791 ЦК України). Між тим наймач має право відмовитися від договору прокату і повернути річ наймодавцеві у будь-який час. При цьому плата за прокат речі, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного користування нею (ст. 790 ЦК України).

Відмінність від договору найму:

- 1) наймодавцем у договорі прокату є суб'єкт підприємницької діяльності;
- 2) предметом цього договору є річ побутового призначення, рухома річ;
- 3) цей договір є договором приєднання;
- 4) цей договір є публічним договором.

Отже, договір прокату має чимало особливостей, що зумовило виокремлення його в самостійний параграф Глави 58 ЦК. Ці особливості пов'язані зі сторонами, їх правами та обов'язками, строком та юридичними характеристиками цього договору.

3. Договір найму (оренди) земельної ділянки

Оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності (ст. 1 Закону України «Про оренду землі», далі – Закон).

Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності (ст. 3 Закону). **Земельна ділянка** – частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ст. 79 Земельного кодексу України (далі – ЗК України)). Стаття 79-1 ЗК України визначає особливості земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. ПК України визначає **земельну ділянку** як частину земної поверхні з установленими межами,

певним місцем розташування, цільовим (господарським) призначенням та з визначеними щодо неї правами (п. 14.1.74).

Основними засадами укладення договору найму (оренди) земельної ділянки є свобода договору, справедливість, добросовісність і розумність.

За договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату.

Земельна ділянка може передаватись у найм разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться на ній, або без них.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; консенсуальний.

Сторони договору (ст.ст. 4, 5 Закону):

1) Орендодавець – громадяни та юридичні особи, у власності яких перебувають земельні ділянки, або уповноважені ними особи. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у **комунальній власності**, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у **спільній власності територіальних громад**, є районні, обласні ради та Верховна Рада АРК у межах повноважень, визначених законом. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у **державній власності**, є органи виконавчої влади, які відповідно до закону передають земельні ділянки у власність або користування. Орендодавцем **земельної ділянки, що входить до складу спадщини**, у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, є особа, яка управляє спадщиною. Орендодавцем **земельної ділянки, переданої у користування на праві емфітевзису**, є особа, яка використовує земельну ділянку на такому праві;

2) Орендар – юридичні або фізичні особи, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою.

Орендарями земельних ділянок можуть бути:

а) районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів АРК та Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) в межах повноважень, визначених законом;

б) сільські, селищні, міські, районні та обласні ради, Верховна Рада АРК у межах повноважень, визначених законом;

в) громадяни і юридичні особи, іноземці та особи без громадянства, міжнародні об'єднання та організації, а також іноземні держави.

Форма договору. Типовий договір оренди землі та типовий договір оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом затверджуються КМУ (ст. 14 Закону). Обов'язковою є державна реєстрація договору суборенди земельної ділянки (ст. 8 Закону).

Істотні умови договору закріплюються ст. 15 Закону. До них належать:

- об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки);
- строк дії договору оренди;
- орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату.

За згодою сторін у договорі можуть бути зазначені й інші умови щодо використання земельної ділянки.

У договорі **оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом** також зазначаються:

- розмір орендної плати за водний об'єкт;
- об'єм та площа водного об'єкта (водного простору), у тому числі рибогосподарської технологічної водойми;
- перелік гідротехнічних споруд, лінійних споруд, мостових переходів, а також інших об'єктів інфраструктури, розташованих на земельній ділянці (за наявності), їх характеристики та стан;
- зобов'язання орендаря щодо здійснення заходів з охорони та поліпшення екологічного стану водного об'єкта, експлуатації водосховищ і ставків відповідно до встановлених в установленому порядку режимів роботи, а також необхідність оформлення права користування гідротехнічними спорудами та права спеціального водокористування.

Невід'ємною складовою договору оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом є паспорт водного об'єкта.

Строк дії договору оренди землі визначається за взаємною згодою сторін. Законодавець встановлює **максимальний строк дії договору оренди у 50 років** (ст. 19 Закону).

Після завершення будівництва та прийняття об'єкта в експлуатацію добросовісний орендар земельної ділянки, наданої для потреб будівництва та обслуговування відповідного об'єкта, має право на першочергове укладення договору оренди землі на строк до 50 років або припинення дії договору оренди землі.

При передачі в оренду земельних ділянок **сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства** строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але **не може бути меншим як 7 років**.

При передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які є земельними ділянками меліорованих земель і на яких проводиться **гідротехнічна меліорація**, строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але **не може бути меншим як 10 років**. До договору оренди землі включається зобов'язання орендаря здійснювати інвестиції у розвиток та

модернізацію відповідних меліоративних систем і об'єктів інженерної інфраструктури та сприяти їх належній експлуатації.

При передачі в оренду **сільськогосподарських угідь, які розташовані в межах гірничого відводу**, наданого для розробки родовища нафти або газу, строк дії договору оренди земельних ділянок визначається з урахуванням строків початку будівництва свердловин та виробничих споруд, пов'язаних з їх експлуатацією, на орендованій ділянці або на її частині.

Особа, яка управляє спадщиною, у складі якої є земельна ділянка сільськогосподарського призначення, що не перебуває в оренді, має право передати таку ділянку в оренду на строк до моменту державної реєстрації права власності спадкоємця на таку земельну ділянку або до набрання законної сили рішенням суду про визнання спадщини відумерлою, про що обов'язково зазначається у договорі оренди земельної ділянки.

Якщо строк дії договору оренди земельної ділянки закінчився у день або після смерті орендодавця, але до державної реєстрації права власності на земельну ділянку за новим власником (спадкоємцем), такий договір вважається продовженим (поновленим) до моменту державної реєстрації права власності спадкоємця або територіальної громади на таку земельну ділянку.

Відповідно до ст. 33 Закону, по закінченню строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки за умовами договору, має переважне право перед іншими особами на укладення договору оренди землі на новий строк (**поновлення договору оренди землі**). Орендар, який має намір скористатися переважним правом на укладення договору оренди землі на новий строк, зобов'язаний **повідомити про це орендодавця** до спливу строку договору оренди землі у строк, встановлений цим договором, **але не пізніше ніж за місяць до спливу строку договору оренди землі**. У разі смерті орендодавця до спливу строку дії договору оренди землі орендар, який має намір скористатися переважним правом на укладення договору оренди землі на новий строк, зобов'язаний повідомити про це спадкоємця земельної ділянки протягом місяця з дня, коли йому стало відомо про перехід права власності на земельну ділянку. До листа-повідомлення про поновлення договору оренди землі орендар додає проєкт додаткової угоди. При поновленні договору оренди землі його умови можуть бути змінені за згодою сторін. У разі недосягнення домовленості щодо орендної плати та інших істотних умов договору переважне право орендаря на укладення договору оренди землі припиняється.

Оплата. Відповідно до положень ст. 21 Закону, **орендна плата за землю** – це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою згідно з договором оренди землі. Розмір, умови і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою сторін у договорі оренди (**крім строків внесення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності**, які встановлюються відповідно до ПК України). Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється з урахуванням індексів інфляції, якщо інше не передбачено договором оренди. У разі визнання

у судовому порядку договору оренди землі недійсним отримана орендодавцем орендна плата за фактичний строк оренди землі не повертається.

Пункт 14.1.136 ПК України визначає «**орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності**» як обов'язковий платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою.

Орендна плата справляється у **грошовій формі** (ст. 22 Закону). За згодою сторін розрахунки щодо орендної плати за землю **можуть здійснюватися у натуральній формі**. Розрахунок у натуральній формі має **відповідати грошовому еквіваленту вартості товарів за ринковими цінами на дату внесення орендної плати**. Розрахунки щодо орендної плати за земельні ділянки, що перебувають у **державній і комунальній власності, здійснюються виключно у грошовій формі**. Відповідно до ст. 23 Закону, орендна плата за земельні ділянки, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, переглядається за згодою сторін. Орендар має право вимагати відповідного зменшення орендної плати в разі, якщо стан орендованої земельної ділянки погіршився не з його вини. Орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності, передані в оренду на земельних торгах, не може бути зменшена за згодою сторін протягом строку дії договору оренди, а також у разі його поновлення.

Зміст договору (права та обов'язки сторін) закріплені у ст.ст. 24, 25 Закону. Права та обов'язки сторін мають взаємний характер, тобто обов'язку однієї сторони кореспондує право другої сторони.

Права орендодавця. Орендодавець має право вимагати від орендаря:

1) використання земельної ділянки за цільовим призначенням згідно з договором оренди;

2) дотримання екологічної безпеки землекористування та збереження родючості ґрунтів, додержання державних стандартів, норм і правил;

3) дотримання режиму водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон, зон особливого режиму використання земель та територій, які особливо охороняються, а в разі оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом – дотримання зобов'язання щодо здійснення заходів з охорони та поліпшення екологічного стану водного об'єкта, експлуатації водосховищ і ставків відповідно до встановлених в установленому порядку режимів роботи, а також необхідність оформлення права користування гідротехнічними спорудами та права спеціального водокористування;

4) своєчасне внесення орендної плати за земельну ділянку, а в разі оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом – також орендної плати за водний об'єкт.

Обов'язки орендодавця:

1) передати в користування земельну ділянку у стані, що відповідає умовам договору оренди;

2) при передачі земельної ділянки в оренду забезпечувати відповідно до закону реалізацію прав третіх осіб щодо орендованої земельної ділянки;

3) не вчиняти дій, які б перешкоджали орендареві користуватися орендованою земельною ділянкою;

4) відшкодувати орендарю капітальні витрати, пов'язані з поліпшенням стану об'єкта оренди, яке проводилося орендарем за згодою орендодавця;

5) попередити орендаря про особливі властивості та недоліки земельної ділянки, які в процесі її використання можуть спричинити екологічно небезпечні наслідки для довкілля або призвести до погіршення стану самого об'єкта оренди.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які укладають договори оренди землі, повинні до 1 лютого надавати органу доходів і зборів за місцезнаходженням земельної ділянки переліки орендарів, з якими укладено договори оренди землі на поточний рік, та інформувати відповідний орган доходів і зборів про укладення нових, внесення змін до існуючих договорів оренди землі та їх розірвання до 1 числа місяця, що настає за місяцем, у якому відбулися зазначені зміни.

Права орендаря:

1) самостійно господарювати на землі з дотриманням умов договору оренди землі;

2) за письмовою згодою орендодавця зводити в установленому законодавством порядку жилі, виробничі, культурно-побутові та інші будівлі і споруди та закладати багаторічні насадження;

3) отримувати продукцію і доходи;

4) здійснювати в установленому законодавством порядку за письмовою згодою орендодавця будівництво водогосподарських споруд та меліоративних систем.

Обов'язки орендаря:

1) приступати до використання земельної ділянки в строки, встановлені договором оренди землі, але не раніше державної реєстрації відповідного права оренди;

2) виконувати встановлені щодо об'єкта оренди обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором оренди землі;

3) дотримуватися режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, водного фонду;

4) у п'ятиденний строк після державної реєстрації права оренди земельної ділянки державної або комунальної власності надати копію договору оренди до відповідного податкового органу, а в разі оренди земельної ділянки в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом – також відповідному територіальному органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства;

5) у разі оренди земельної ділянки в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом використовувати водний об'єкт відповідно до вимог водного законодавства України;

б) своєчасно та в повному обсязі сплачувати орендну плату за земельну ділянку, а в разі оренди земельної ділянки в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом – також і орендну плату за водний об'єкт;

7) виконувати встановлені законодавством вимоги пожежної безпеки.

Орендар земельної ділянки в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом зобов'язаний не створювати перешкод у здійсненні права загального водокористування та у здійсненні спеціального водокористування відповідно до виданих дозволів.

Ознаки, які виділяють найм (оренду) земельної ділянки серед відносин найму (оренди) інших об'єктів та серед інших правових форм землекористування:

1) специфічний об'єкт орендних відносин (земельна ділянка як найважливіший природний ресурс, частина основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави);

2) договірний характер орендного землекористування (рішення власника про передачу земельної ділянки в оренду, в тому числі виражене в адміністративному акті, рішення суду, результати конкурсу чи аукціону тощо є правовою підставою укладення договору оренди, але самі по собі не породжують відносин орендного землекористування, не підміняють собою договору оренди земельної ділянки, а є лише передумовами його укладання);

3) строковість орендного землекористування;

4) платність орендного землекористування.

4. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди

Окремим різновидом договору найму (оренди) є найм будівлі або іншої капітальної споруди, що обумовлено специфікою його предмета.

Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (або їх окремої частини) – договір, за яким одна сторона (наймодавець) передає або зобов'язується передати іншій стороні (наймачеві) будівлю, іншу капітальну споруду чи його окрему частину в користування за плату на певний строк.

У разі не врегулювання певних відносин, що впливають з договору найму будівлі або іншої капітальної споруди (далі – будівлі), у договорі чи спеціальними нормами ЦК України та іншими актами цивільного законодавства, до них застосовуються загальні положення про найм, тобто глава 58 ЦК України.

Юридична характеристика: оплатний; двосторонній (взаємний); може бути як консенсуальним, так і реальним.

Істотні умови. Законом не встановлено спеціальних істотних умов договору найму будівлі; загальною істотною умовою останнього є його предмет.

Предмет договору: будівля, інша капітальна споруда або їх окремі частини. У ЦК України та інших актах цивільного законодавства відсутнє визначення понять «будівля» та «капітальна споруда». У податковому законодавстві наявні такі визначення:

Споруди – земельні поліпшення, що не належать до будівель і призначені для виконання спеціальних технічних функцій (п. 14.1.238 ПК України).

Будівлі – земельні поліпшення, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несуче-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення майна, тварин, рослин, збереження інших матеріальних цінностей, провадження економічної діяльності (п. 14.1.15 ПК України).

За змістом предмет договору найму будівлі є вужчим, ніж такий об'єкт цивільних прав як нерухоме майно (нерухомість):

1) самостійним предметом цього договору не є така складова нерухомості як земельна ділянка. Остання у розмірі, необхідному для досягнення мети найму, розглядається як приналежність будівлі або іншої капітальної споруди, що є предметом договору найму;

2) не будь-яка «рукотворна нерухомість», а тільки такий її різновид, як будівля чи інша капітальна споруда (їх окремі частини), можуть бути предметом договору найму, який регулюється §4 глави 58 ЦК України. Спеціальні правила найму будівлі та інших споруд не підлягають застосуванню до правовідносин, пов'язаних із орендою ларьків, кіосків, павільйонів, інших подібних конструкцій, а також до незакінчених будівництвом об'єктів. Це випливає з того, що всі вказані об'єкти не є нерухомістю. Вони можуть бути об'єктами різноманітних правочинів, у тому числі й договору оренди, однак і в цьому випадку відповідні правовідносини не будуть охоплені спеціальними правилами, що регулюють найм будівель та інших капітальних споруд;

3) не є предметом цього договору будівлі або інші капітальні споруди житлового призначення (житлові будинки). Хоча житловий будинок й є будівлею капітального типу (ст. 380 ЦК України), але користування ним здійснюється на підставі договору найму (оренди) житла (глава 59 ЦК України). Вилучення будівель житлового призначення з переліку об'єктів, які можуть бути предметом договору найму будівлі, має важливе юридичне значення. Зокрема, у ЦК України закріплені різні правила щодо оформлення договорів найму будівлі та найму (оренди) житла (ст.ст. 793, 794, 811 ЦК України);

4) виходячи зі змісту ст. 376 ЦК України, самочинне будівництво не може бути предметом договору найму будівлі тому, що на цей об'єкт не набувається право власності. Не включаються у поняття «будівля» тимчасові споруди, які підлягають знесенню після виконання свого функціонального призначення. Це обумовлено, по-перше, тим, що тимчасові будови призначені для задоволення певних потреб (проживання працівників, розміщення матеріалів, устаткування тощо) протягом обмеженого періоду часу. По-друге, такі споруди, як правило, не мають ознак капітального будівництва, зокрема, у них відсутній фундамент, укріплений у землю;

5) незавершене будівництво також не є предметом цього договору. Об'єкт незавершеного будівництва має ознаки нерухомості, але останній ще не прийнятий в експлуатацію та відповідно не здійснено державну реєстрацію

прав на цей об'єкт (ст. 182 ЦК України). Це унеможливило укладення договору найму незавершеного будівництва, зокрема, нотаріального посвідчення.

Будівля або інша капітальна споруда, що є предметом договору найму, може бути визначена через такі ознаки:

1) це нерухоме майно капітального типу, прийняте до експлуатації та призначене для нежилых цілей;

2) будучи єдиним об'єктом права, мають складну внутрішню структуру, частини, що їх складають. Внутрішньою частиною будівлі є приміщення. Приміщення, як окрема частина будівлі, може бути також предметом договору найму будівлі;

3) як нерухомість має певну супроводжувальну документацію, у якій визначається її функціональне призначення, план, розташування на земельній ділянці тощо. Супроводжувальні документи передаються наймачу разом з будівлею для ефективного використання об'єкта за призначенням.

Сторони договору:

1) **Наймодавець** (може бути власник будівлі або особа, якій належать майнові права на неї);

2) **Наймач** (будь-який учасник цивільних відносин, а також особа, уповноважена на укладення договору найму будівлі. Виходячи з функціонального призначення предмета цього договору, наймачем, як правило, є суб'єкт підприємницької діяльності).

Строк договору: час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Договір набирає чинності з моменту його укладення. Стаття 638 ЦК України передбачає, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Відповідно до ст. 640 ЦК України, договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії. Договір, що підлягає нотаріальному посвідченню, є укладеним з дня такого посвідчення.

Повернення наймачем предмета договору найму оформлюється, наприклад, актом передачі-приймання, який складається сторонами у довільній формі. З моменту підписання цього акта договір найму припиняється. Припинення договору означає припинення прав і обов'язків його учасників, що становлять зміст договору. Обчислення строку договору найму, як правило, починається з моменту передання наймачеві предмета договору. За домовленістю сторін у договорі може бути визначений інший момент, з якого починає обчислюватися строк його дії.

Передання наймачеві предмета договору оформлюється відповідним документом, яким, як правило, є **акт приймання-передачі**. Цей акт підписується наймодавцем та наймачем. Таким же чином оформлюється й припинення договору найму будівлі, а саме – сторони складають та підписують

акт про повернення наймодавцю предмета договору найму. В акті засвідчується стан, у якому будівля передавалася однією стороною іншій. У зв'язку з неможливістю встановлення факту передачі нерухомого майна (воно фізично не може бути переміщене) саме дата підписання акта приймання-передачі вважається моментом передання цього об'єкта. Момент передання будівлі за договором найму має важливе правове значення, тому що саме з ним пов'язуються такі наслідки як початок та закінчення строку договору найму.

Передадню будівлі може передувати певна процедура: її огляд, перевірка тощо. Перевірка стану будівлі та відповідності її умовам договору найму і призначенню будівлі є обов'язком наймача (ч. 3 ст. 767 ЦК України). У разі невиконання цього обов'язку наймачем вважається, що будівля передана йому в належному стані.

Акт не тільки визначає момент (дату) передачі об'єкта найму, а й містить певні характеристики останнього, зокрема технічний та санітарний стан будівлі. Ці характеристики мають істотне значення при вирішенні питання про належний стан будівлі при її поверненні наймодавцеві по закінченні строку договору.

Плата за користування будівлею є істотною умовою договору найму будівлі. Розмір плати за користування будівлею може визначатись на підставі амортизаційних відрахувань за основними фондами. При цьому враховуються також такі чинники як територія розташування об'єкта, призначення його для певних видів діяльності, технічні характеристики тощо. Якщо плата за користування будівлею не визначена сторонами у договорі, він не вважається неукладеним. Розмір плати за користування у такому випадку визначається відповідно до загальних правил, закріплених у ст. 632 ЦК України. Зокрема, при визначенні розміру плати за користування можуть застосовуватися ціни (тарифи, ставки тощо), встановлені уповноваженими органами влади або органами місцевого самоврядування. Наприклад, згідно з постановою КМУ від 29.12.2010 р. №1253, органи місцевого самоврядування можуть визначати мінімальну вартість місячної оренди за 1 кв. м. нерухомого майна фізичних осіб. Якщо орган місцевого самоврядування не визначив мінімальної вартості місячної оренди 1 кв. метра загальної площі нерухомого майна чи не оприлюднив її до початку звітного податкового року у спосіб, найбільш доступний для жителів територіальної громади, об'єкт обкладення податком на доходи фізичних осіб визначається орендарем (крім орендарів-фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання), виходячи з розміру орендної плати, передбаченого в договорі оренди.

Плата за користування будівлею складається з двох частин:

- 1) плата за користування будівлею;
- 2) плата за користування земельною ділянкою, на якій розташована ця будівля.

Труднощі у застосуванні. Користування земельною ділянкою, право на яке впливає із договору найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), має здійснюватися на підставі договору оренди земельної

ділянки. Відповідно до Закону України «Про оренду землі», орендна плата є істотною умовою договору оренди земельної ділянки. Тому плата за користування земельною ділянкою повинна здійснюватися за договором оренди землі, її додаткове внесення в межах найму будівлі (споруди) призведе до безпідставного збагачення наймодавця, тому необхідно в договорі найму зазначати, що порядок і умови оплати за користування земельною ділянкою здійснюється за окремим договором.

ЦК України не вміщує у собі яких-небудь спеціальних правил відносно форми плати за користування будівлями (іншими спорудами), порядку та строків її внесення. Тому в цій частині зберігають чинність загальні положення про оренду, зокрема ст. 762 ЦК України.

Форми оплати: грошова або натуральна. Плата за користування будівлями, іншими капітальними спорудами (чи їх окремими частинами) вноситься щомісячно, якщо інше не встановлене договором.

Форма договору: письмова. Недодержання вимоги закону щодо оформлення договору в письмовій формі тягне правові наслідки, передбачені ст. 218 ЦК України. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на три і більше років підлягає нотаріальному посвідченню. У разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним, тобто таким, недійсність якого встановлена законом і визнання якого недійсним судом не вимагається (ст. 215 ЦК України). Правові наслідки нікчемності (недійсності) правочину передбачені ст. 216 ЦК України. Відповідно до ст. 794 ЦК України, право користування нерухомим майном, яке виникає на підставі договору найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладеного на строк не менш як три роки, підлягає державній реєстрації відповідно до закону. Це правило не поширюється на договори, предметом яких є майно державної або комунальної власності, який підлягає нотаріальному посвідченню лише у разі, якщо він укладений на строк більше п'яти років.

Зміст договору (права та обов'язки сторін). У ЦК України відсутні спеціальні норми, що регулюють права та обов'язки наймодавця і наймача за договором найму будівлі. Зміст цього договору складають загальні права та обов'язки сторін за договором найму (оренди).

Обов'язки наймодавця:

1) виконання договору найму, що полягає у наданні наймачеві будівлі у тимчасове користування у стані, який відповідає умовам договору найму та призначенню будівлі. ЦК України передбачає особливий порядок передання будівлі наймачеві (складання акту передачі та надання супроводжувальних об'єкт документів);

2) виходячи з господарсько-експлуатаційних характеристик, будівля та земельна ділянка, на якій вона розташована, розглядаються як єдиний об'єкт. Отже, обов'язком наймодавця є також передача наймачу права користування земельною ділянкою у розмірі, необхідному для досягнення мети найму будівлі. При цьому, якщо у договорі дане питання не врегульоване, наймач автоматично

отримує це право на весь строк договору найму будівлі. У разі, якщо власник будівлі не є власником земельної ділянки, на якій розміщена ця будівля, при укладенні договору найму будівлі вважається, що власник ділянки погоджується на надання наймачеві права користування земельною ділянкою. Вказана презумпція може бути спростована договором між наймодавцем будівлі та власником земельної ділянки. У цьому разі наймач будівлі повинен укладати окремий договір найму (оренди) земельної ділянки з її власником відповідно до ст. 792 ЦК України.

Обов'язки наймача:

- 1) користуватися будівлею відповідно до її функціонального призначення;
- 2) своєчасно та у повному розмірі здійснювати плату за користування;
- 3) у разі припинення договору найму негайно повернути наймодавцеві будівлю у належному стані.

Права наймача:

1) користування земельною ділянкою. Відносини щодо користування земельними ділянками регулюються §3 глави 58 ЦК України, ЗК України, Законом України «Про оренду землі», іншими актами земельного законодавства. Разом з тим, вказані нормативно-правові акти лише у незначній частині стосуються питання переходу права користування земельною ділянкою при укладенні договору найму (оренди) будівлі або споруди;

2) у наймача за договором найму будівлі одночасно з правом найму будівлі завжди виникає право користування земельною ділянкою, на якій вона розташована. Крім того, наймач набуває право користування також земельною ділянкою, що прилягає до будівлі, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму. Труднощі з визначенням розміру земельної ділянки, необхідної для ефективного використання приміщення наймачем, виникають при укладенні договору найму окремої частини будівлі.

Права та обов'язки сторін договору найму будівлі щодо ремонту, поліпшення або погіршення будівлі регулюються загальними нормами про найм (оренду).

Припинення договору. Договір найму будівлі припиняється на підставах, зазначених законом для звичайного договору найму (оренди). Особливий порядок припинення встановлений для договору найму будівлі, укладеного на невизначений строк. Так, кожна із сторін такого договору може відмовитися від договору в будь-який час, письмово **попередивши про це другу сторону за три місяці**.

5. Договір найму (оренди) транспортного засобу

Договір найму (оренди) транспортного засобу – цивільно-правовий договір, за яким наймачу (орендарю) за плату надається транспортний засіб у тимчасове володіння та користування з наданням наймодавцем (орендодавцем) послуг для забезпечення нормального його використання або без надання таких послуг.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; може бути як консенсуальним, так і реальним.

Предмет договору: транспортні засоби у широкому їх розумінні згідно з Законом України «Про транспорт». Зокрема предметом договору можуть бути:

- повітряні судна;
- морські та річкові судна;
- наземні самохідні транспортні засоби.

Повітряне судно – апарат, що підтримується в атмосфері у результаті його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні (п. 79 ст. 1 Повітряного кодексу України).

Повітряний кодекс України дає визначення понять мокрого та сухого лізингу. Так, п. 55 ст. 1 Повітряного кодексу визначає **лізинг з екіпажем (мокрый лізинг)** – лізинг, за умовами якого повітряне судно включено до сертифіката експлуатанта-лізингодавця, який несе відповідальність за забезпечення безпеки польотів. Пункт 56 ст. 1 Повітряного кодексу визначає **лізинг без екіпажу (сухий лізинг)** – лізинг, за умовами якого повітряне судно включено до сертифіката експлуатанта-лізингоодержувача, який несе відповідальність за забезпечення безпеки польотів.

Відповідно до Кодексу торгового мореплавства України (далі – КТМ України) **судном** визнається самохідна або несамохідна плавуча споруда, яка використовується для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі; для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо); для наукових, навчальних і культурних цілей; для спорту; для інших цілей (ст. 15 КТМ України).

Відповідно до змісту ст. 181 ЦК України на повітряні та морські (річкові) судна, судна внутрішнього плавання законом може бути поширений режим нерухомої речі. Разом із тим без спеціальної вказівки цього акта цивільного законодавства всі вказані об'єкти належать до рухомих речей (це стосується і випадку договору найму таких суден).

Наземні самохідні транспортні засоби – чинним законодавством України вказане поняття є невизначеним. Натомість є нормативне визначення поняття «**транспортний засіб**», під яким розуміється пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів (п. 1.10 Правил дорожнього руху).

У свою чергу зі змісту Конвенції про дорожній рух транспортні засоби **можуть бути самохідними** (тобто такими, що не потребують залучення інших транспортних засобів для пересування) та **несамохідними** (тобто такими, що призначені для буксирування самохідними транспортними засобами чи іншим способом, наприклад, причепа, напівпричепа, віз тощо). До самохідних транспортних засобів належать: автомобілі, у тому числі тролейбуси, мопеди,

мотоцикли, велосипеди, трактори, рейкові транспортні засоби (окрім метрополітену, наприклад, трамваї) тощо. Оскільки всі зазначені самохідні транспортні засоби є наземними, вони можуть виступати як предмет тимчасового фрахтування.

Автомобільний транспортний засіб – колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій (ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт»);

Залізничний транспорт – виробничо-технологічний комплекс підприємств залізничного транспорту, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо (ст. 1 Закону України «Про залізничний транспорт»).

Транспортні засоби як предмет договору, що передається наймачу, повинні відповідати мінімальним вимогам, встановленим ст. 10 Закону України «Про транспорт», а саме: вимогам безпеки, охорони праці та екології, державним стандартам, мати відповідний сертифікат (при його наявності у наймодавця).

Специфіка транспортного засобу як об'єкта цивільних прав полягає у тому, що: 1) він є складним технічним приладом, використання якого потребує певних знань, кваліфікації та навичок; 2) діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортного засобу розглядається як джерело підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України), що обумовлює підвищення вимог до його володільця; 3) транспортний засіб за своїми властивостями належить до рухомих речей, адже за своїм призначенням він саме використовується для переміщення у просторі (разом з вантажем, пасажиром тощо), але у багатьох випадках на нього поширюється правовий режим нерухомої речі та відповідно встановлюються спеціальні правила щодо оформлення договорів.

Сторони договору:

1) Наймодавець – фізична чи юридична особа, які є власниками транспортного засобу або мають майнові права на нього;

2) Наймач – може бути юридична або фізична особа. У разі, якщо користування транспортним засобом пов'язано із здійсненням перевезення (пасажирів, багажу, вантажу, пошти), наймачем є юридична особа чи фізична особа-підприємець.

Поняття «фізична особа» не охоплює таку категорію фізичних осіб як підприємці. Оформлення договору найму транспортного засобу за участю фізичної особи-підприємця здійснюється за загальними правилами, закріпленими у ч. 1 ст. 799 ЦК України.

Зі змісту ч. 2 ст. 798 ЦК України можна стверджувати, що існує два види договору найму транспортного засобу. Перший – це саме **договір найму транспортного засобу, коли управління ним здійснюється наймачем.**

Другий – **договір найму транспортного засобу з екіпажем, що його обслуговує**. За цим договором управління і технічна експлуатація транспортного засобу здійснюється особами, які перебувають у трудових відносинах з наймодавцем. Наприклад, згідно зі ст. 207 КТМ України при фрахтуванні судна за **тайм-чартером** судновласник зобов'язаний спорядити та укомплектувати судно екіпажем, а також підтримувати останнє протягом терміну тайм-чартеру в морехідному стані, оплачувати його страхування і утримання судового екіпажу.

Цей вид договору поєднує елементи договору найму (оренди) та договору про надання послуг. Однак договір найму транспортного засобу з екіпажем врегульований у ЦК України як пойменований договір. Тому він не вважається змішаним і до нього не застосовуються загальні норми про надання послуг.

У разі, якщо транспортний засіб передається у найм з екіпажем, який його обслуговує, останній не припиняє трудових відносин з наймодавцем. Отже, екіпаж «організаційно» підпорядковується наймодавцеві, який несе витрати на його утримання, зокрема виплата членам екіпажу заробітної плати, забезпечення спеціальним одягом тощо. Що ж стосується діяльності, яка впливає з призначення транспортного засобу, то у цих питаннях екіпаж підпорядковується наймачеві. Якщо розпорядження наймача щодо експлуатації транспортного засобу суперечать умовам договору найму або умовам використання транспортного засобу, а також якщо ці розпорядження можуть бути небезпечними для екіпажу, транспортного засобу, прав інших осіб, екіпаж відмовляється від їх виконання. Відповідно з ч. 2 ст. 805 ЦК України така відмова є обов'язком екіпажу.

Якщо у договорі прямо не встановлено, що транспортний засіб передається наймачеві з екіпажем, вважається що у найм передається лише транспортний засіб (ч. 2 ст. 798 ЦК України).

Форма договору за загальним правилом **письмова**. Недодержання письмового оформлення договору призводить до правових наслідків, передбачених у ст. 218 ЦК України, а саме – не має наслідком його недійсність. Заперечення однією із сторін факту укладення договору найму транспортного засобу може доводитися будь-якими доказами, передбаченими ЦПК України, крім показів свідків. **Якщо однією із сторін договору найму транспортного засобу є фізична особа, він підлягає нотаріальному посвідченню.**

Зміст договору (права та обов'язки сторін). Обсяг обов'язків наймодавця залежить від того, чи є договір найму консенсуальним або реальним, чи передається транспортний засіб у найм з екіпажем чи без нього. Наймодавець має найбільший перелік обов'язків за консенсуальним договором найму транспортного засобу з екіпажем, а найменший – за реальним договором найму транспортного засобу без екіпажу.

До **основних обов'язків наймодавця** належить:

- 1) надання наймачеві транспортного засобу в стані, що відповідає умовам договору і його призначенню;
- 2) страхування транспортного засобу;

3) проведення за свій рахунок капітального ремонту зданого у найм транспортного засобу (якщо інше не передбачено договором).

У ЦК України не встановлено особливої процедури передачі та повернення.

Питання щодо одностороннього характеру договору найму транспортного засобу є дискусійним. Так, навіть у разі укладення реального договору найму транспортного засобу без екіпажу наймодавець зобов'язаний здійснити його страхування (ч. 1 ст. 802 ЦК України).

Витрати, пов'язані з використанням транспортного засобу, які за ст. 801 ЦК України несе наймач, не охоплюють витрати на його капітальний ремонт.

Передача транспортних засобів повинно оформлюватися відповідними документами, зокрема актами приймання-передачі. Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві транспортний засіб у стані, що відповідає умовам договору та його призначенню. Для окремих видів транспортних засобів встановлюються загальні вимоги щодо нормального стану. Зокрема, Закон України «Про автомобільний транспорт» визначає, що автомобільні транспортні засоби повинні відповідати наступним вимогам: не загрожувати безпеці осіб, які ними користуються, або іншим учасникам руху; рівень шкідливих речовин, що виділяються ними, не повинен перевищувати встановлені законодавством показники; не спричиняти нищення доріг та їх облаштування; забезпечувати достатнє поле огляду водієві, а також легке, зручне і повне користування засобами керування, гальмування, сигналізації та освітлення дороги; не спричиняти радіо-електричних перешкод вище встановленого рівня.

При укладенні договору найму транспортного засобу, як правило, визначається його вартість, що впливає, зокрема, на обчислення розміру збитків, завданих втратою або пошкодженням зазначеного засобу. Вартість транспортного засобу можна визначити на підставі експертної оцінки, при проведенні якої враховується технічний стан, строк експлуатації, ступінь зношеності засобу тощо. Експертна оцінка вартості транспортного засобу здійснюється ще до укладення договору найму.

Обов'язки наймача:

1) своєчасно вносити плату за користування транспортним засобом. Розмір плати за користування, а також порядок розрахунків за наданий у найм (оренду) транспортний засіб встановлюються за домовленістю сторін. У договорі може бути також зроблене застереження про зміну розміру орендної плати у випадку виникнення певних обставин;

2) користуватися ним згідно з призначенням останнього і умовами договору. Він має право використовувати цей засіб для здійснення підприємницької діяльності, укладаючи від власного імені договори перевезення або інші договори відповідно до призначення транспортного засобу. При цьому згода наймодавця на укладення договорів не вимагається. Це правило застосовується у тих випадках, коли у договорі найму визначено, що транспортний засіб передається для здійснення наймачем підприємницької діяльності;

3) підтримувати транспортний засіб у справному стані. Протягом дії договору найму тягар утримання транспортного засобу переходить від наймодавця до наймача. Останній зобов'язаний підтримувати транспортний засіб у належному технічному стані. Підтримання останнього у технічно справному стані здійснюється шляхом проведення технічного обслуговування і ремонту. За загальним правилом (ст. 776 ЦК України) наймач зобов'язаний провадити тільки поточний ремонт транспортного засобу;

4) нести витрати, пов'язані з його використанням. До таких витрат, зокрема, належать ті, що пов'язані з придбанням палива, запасних частин, призначених для ремонту транспортних засобів, тощо. Наймач також зобов'язаний сплачувати податки та інші платежі, пов'язані з використанням транспортного засобу. Як вже зазначалось, діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, є **джерелом підвищеної небезпеки**. Отже, до особи, яка експлуатує транспортний засіб, пред'являються підвищені вимоги щодо безпечного користування ним. Шкода, завдана іншій особі у зв'язку з використанням за договором найму транспортного засобу, відшкодовується наймачем (ч. 2 ст. 1187 ЦК України), як особою, яка на відповідній правовій підставі (наприклад, договір найму) ним володіє. При цьому наймач несе відповідальність за завдану шкоду, якщо не доведе, що її заподіяно внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого;

5) повернути транспортний засіб наймодавцеві після закінчення дії договору в тому стані, в якому він був отриманий, з урахуванням нормального зносу або у стані, застереженому в договорі.

Цивільно-правова відповідальність наймача за збитки, завдані у зв'язку з втратою або пошкодженням транспортного засобу, виникає на загальних підставах, а саме – за наявності його вини.

У главі 58 ЦК України не визначено, хто із сторін договору найму транспортного засобу здійснює обов'язкове особисте страхування екіпажу від нещасних випадків. Цей обов'язок покладається на того, чий екіпаж здійснює експлуатацію транспортного засобу. Отже, у разі укладення договору найму транспортного засобу з екіпажем страхування здійснюється наймодавцем, а у інших випадках – наймачем. Що ж стосується страхування транспортного засобу, то його здійснює наймодавець.

Сторони можуть передбачити у договорі найму транспортного засобу й інші права та обов'язки.

До відносин, що впливають з договору найму (оренди) транспортного засобу, застосовуються загальні положення про найм (оренду), якщо інше не передбачено спеціальними нормами або умовами договору.

Договір найму транспортного засобу слід відрізняти від договору чартеру (фрахтування) як різновиду договору перевезення (ст. 912 ЦК України, п. 104 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України тощо). Розмежування цих двох видів договорів має велике практичне значення при встановленні прав, обов'язків та відповідальності сторін.

Відмінність рейсового чартеру від фрахтування в основному полягає в такому:

- предметом договору найму (оренди), а відповідно й договору найму транспортного засобу (фрахтування), є надання певного майна (транспортного засобу) в тимчасове володіння та користування наймача. Предметом договору перевезення, а тому – і договору рейсового чартеру, є доставка пасажирів, вантажів, пошти або багажу в пункт призначення;

- на відміну від договору фрахтування за договором рейсового чартеру сам транспортний засіб не передається фрахтівнику, йому надається місткість транспортного засобу. Це означає тільки те, що за фрахтівником резервується місце для пасажирів, вантажів при збереженні у незмінному вигляді сутності зобов'язання з їхнього перевезення у пункт призначення.

За домовленістю сторін для забезпечення нормального використання транспортного засобу наймодавець у межах договору найму може надавати наймачу комплекс послуг щодо технічної експлуатації об'єкта найму без укладення окремого договору про надання послуг.

Встановлення ЦК України розширеного предмета договору найму (оренди) транспортного засобу передбачає, що незалежно від того, споживачем чого виступатиме наймач, він здійснює внесення наймодавцю лише орендної плати (фрахту).

6. Договір найму (оренди) житла

Договір найму житла є однією з форм реалізації конституційного права людини на житло (ст. 47 Конституції). Це основний договір, що опосередковує його передачу у користування.

На відміну від найму житла у публічних житлових фондах, укладення договору найму в приватному житловому фонді не передбачає додаткові передумови, зокрема, рішення будь-якого органу про надання житла або видачу розпорядчого документа (ордера) на житло. Сторони цього договору є вільними у виборі контрагента та предмета договору, у визначенні таких важливих його умов, як строк, розмір та порядок внесення плати за користування житлом, розподіл обов'язків щодо ремонту житла, переданого у найм, тощо. Відносини з найму житла у приватному житловому фонді формуються за принципом свободи договору (ст.ст. 6, 627 ЦК України).

Договір найму (оренди) житла – договір, за яким одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату (ч. 1 ст. 810 ЦК України).

Юридична характеристика: може бути як реальним, так і консенсуальним; двосторонній (взаємний); оплатний.

Форма договору за загальним правилом **письмова** (ст. 811 ЦК України), проте недодержання сторонами письмової форми не тягне визнання його недійсним. **Договір оренди житла з викупом** підлягає обов'язковому **нотаріальному посвідченню**.

Сторони договору:

1) Наймодавець. За загальним правилом наймодавцем є власник житла – фізична або юридична особа (ч. 1 ст. 810 ЦК України). В окремих випадках наймодавцем може бути й уповноважена власником особа (наприклад, управитель за договором управління майном, ст. 1029 ЦК України);

2) Наймач. Наймачем житла може бути як фізична, так й юридична особа. Однак, якщо наймачем є юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання у ньому фізичних осіб (ч. 2 ст. 813 ЦК України), адже законодавство України **закріплює принцип цільового використання житла**. Згідно з цим принципом житло призначається виключно для проживання людини. Якщо вказаний принцип діє щодо власника житла, який має право використовувати помешкання тільки для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб і не має право використовувати його для промислового виробництва (ч. 1 ст. 383 ЦК України), то він тим більше повинен діяти стосовно наймодавця та наймача. Внаслідок цього юридична особа, що отримала житло на умовах найму, в подальшому може лише передавати його у користування фізичній особі (наприклад, своєму працівнику) на підставі оплатного договору піднайму (ст. 823 ЦК України) або безоплатного договору позички (ст. 827 ЦК України).

Наймачем у відносинах з найму житла, як правило, є одна особа. Між тим у договорі найму житла мають бути вказані особи, які постійно проживатимуть разом з наймачем. Ці особи набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо користування житлом. Як правило, з наймачем постійно проживають члени його сім'ї. Проте це можуть бути й особи, не зв'язані з наймачем сімейними або родинними відносинами. Порядок користування житлом наймачем та особами, які постійно проживають разом з ним, визначається за домовленістю між ними, а у разі спору – встановлюється за рішенням суду (ч. 4 ст. 816 ЦК України).

Якщо наймачами житла є декілька осіб, їх обов'язки за договором найму житла солідарні (ч. 3 ст. 816 ЦК України). У цьому разі усі вони є співнаймачами житла, що тягне за собою виникнення зобов'язання з декількома особами на боці наймача.

Предмет договору: помешкання, зокрема житловий будинок чи його частина, квартира або її частина (ч. 1 ст. 812 ЦК України). ЦК України називає і дає визначення поняттям «житловий будинок» та «квартира» як об'єкти права власності у главі 28 «Право власності на житло» (ст.ст. 380-382). Оскільки сторони самі вирішують чи відповідає помешкання їх потребам та можливостям – закон не встановлює особливих вимог щодо якості предмета цього договору. Відповідно до ч. 2 ст. 812 ЦК України помешкання має бути лише придатним для постійного проживання у ньому. Це стосується санітарного і технічного стану житла. До складу помешкання, що є предметом договору найму, обов'язково входить житлове приміщення (одна чи декілька кімнат, частина кімнати). Не можуть бути самотійним предметом найму житла підсобні приміщення (наприклад, кухня, коридор, комора та інші). Якщо

предметом договору найму є частина житлового будинку або квартири, то підсобні приміщення знаходяться у загальному користуванні усіх осіб, що постійно проживають разом у житловому будинку або квартирі. Наймач житла у багатоквартирному житловому будинку має право користуватися також майном, що обслуговує будинок (ч. 3 ст. 812 ЦК України).

Пункт 14.1.129 ПК України визначає **об'єкти житлової нерухомості** як будівлі, віднесені відповідно до законодавства до житлового фонду, дачні та садові будинки.

Об'єкти житлової нерухомості поділяються на такі типи:

а) житловий будинок – будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання. Житлові будинки поділяються на житлові будинки садибного типу та житлові будинки квартирної типу різної поверховості. **Житловий будинок садибного типу** – житловий будинок, розташований на окремій земельній ділянці, який складається із житлових та допоміжних (нежитлових) приміщень;

б) прибудова до житлового будинку – частина будинку, розташована поза контуром його капітальних зовнішніх стін, і яка має з основною частиною будинку одну (або більше) спільну капітальну стіну;

в) квартира – ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного у ньому проживання;

г) котедж – одно-, півтораповерховий будинок невеликої житлової площі для постійного чи тимчасового проживання з присадибною ділянкою;

г) кімнати у багатосімейних (комунальних) квартирах – ізольовані помешкання в квартирі, в якій мешкають двоє чи більше квартиронаймачів.

Садовий будинок – будинок для літнього (сезонного) використання, який в питаннях нормування площі забудови, зовнішніх конструкцій та інженерного обладнання не відповідає нормативам, установленим для житлових будинків.

Дачний будинок – житловий будинок для використання протягом року з метою позаміського відпочинку.

Строк договору. Договір найму житла укладається на строк, встановлений договором. Допускається укладення договору найму житла і без зазначення у ньому строку. В такому випадку він вважається укладеним на **п'ять років**.

Договір найму житла, укладений на строк до одного року – **короткостроковий найм**. Законом встановлено певні особливості щодо регулювання відносин за договором короткострокового найму житла (ч. 2 ст. 821 ЦК України). Так, зокрема, до таких договорів не застосовуються: вимоги про обов'язковість зазначення у договорі осіб, які постійно проживатимуть разом з наймачем (ч. 1 ст. 816 ЦК України); про дозвіл проживання тимчасових мешканців (ст. 818 ЦК України); щодо права наймача передавати помешкання у користування піднаймачеві (ст. 823 ЦК України); про заміну наймача у договорі найму житла (ст. 824 ЦК України); про переважні права наймача на

укладення договору найму на новий строк та придбання житла, яке було предметом договору найму (ст. 822 ЦК України).

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

Обов'язки наймодавця за договором найму житла залежить від того чи є цей договір найму консенсуальним чи реальним. У консенсуальному договорі найму основний обов'язок наймодавця полягає у наданні житла наймачу. Хоча закон не передбачає правових наслідків невиконання наймодавцем зазначеного обов'язку, за загальним правилом, що діє у цивільному законодавстві, невиконання боржником (наймодавцем) обов'язку передати у користування річ, визначену індивідуальними ознаками (житло), кредитор (наймач) має право витребувати її у боржника та вимагати відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання (ч. 1 ст. 620, ч. 1 ст. 623 ЦК України). У реальному договорі найму передання житла є умовою укладення договору, а не обов'язком у відносинах з найму житла.

До обов'язків наймодавця належать:

- 1) передати у найм помешкання, яке придатне для постійного проживання у ньому (ч. 2 ст. 812 ЦК України);
- 2) здійснювання капітального ремонту житла, переданого у найм, якщо за умовами договору вказане не покладено на наймача (ч. 2 ст. 819 ЦК України);
- 3) дотримання переважного права наймача житла на укладення нового договору найму (ст. 822 ЦК України);
- 4) робити переобладнання житлового будинку, в якому знаходиться житло, передане у найм, якщо таке переобладнання істотно змінить умови користування ним (тільки за згодою наймача) (ч. 3 ст. 819 ЦК України).

У разі **зміни власника** житла, переданого у найм, до **нового власника** переходять права та обов'язки наймодавця (ст. 814 ЦК України).

Права наймача:

- 1) користуватися житлом, а при дотриманні певних умов також розпоряджатися ним (наприклад, за згодою наймодавця передавати житло у користування піднаймачеві тощо);
- 2) наймач та особи, які постійно проживають разом з ним, за їх взаємною згодою можуть дозволити тимчасове проживання у помешканні іншої особи (осіб) без стягнення плати за користування житлом – **тимчасових мешканців** (ч. 1 ст. 818 ЦК України). За законом вселення останніх здійснюється без згоди наймодавця, але з обов'язковим попереднім повідомленням його про це. За правилом, тимчасовими мешканцями є родичі наймача та членів його сім'ї, їх знайомі тощо. **Характерні ознаки тимчасового проживання:** 1) відсутність у тимчасових мешканців самостійного права користування житлом та обов'язків щодо його наймодавця; 2) безоплатність користування житлом; 3) тимчасовість використання житла;

3) передавати житло (або певну частину житла) на певний строк його для проживання іншим особам на підставі договору піднайму житла (ч. 1 ст. 823 ЦК України) (за згодою наймодавця). Піднаймач не набуває самостійного права користування житлом, його права залежні та похідні від прав наймача. Обсяг

прав піднаймача є обмежений у порівнянні з обсягом прав наймача житла. Так, зокрема, до договору піднайму не застосовуються положення про переважне право на укладення договору на новий строк (ч. 5 ст. 823 ЦК України). Договір піднайму житла укладається на строк, встановлений договором. Проте строк договору піднайму не може перевищувати строку договору найму житла. У разі дострокового припинення договору найму житла одночасно з ним припиняється й договір піднайму (ч. 3 і ч. 4 ст. 823 ЦК України);

4) зі спливом строку договору найму наймач має переважне право на укладення договору найму житла на новий строк (ст. 822 ЦК України). Проте реалізація цього права передбачає певні дії з боку наймодавця. Не пізніше, ніж за три місяці до спливу строку договору найму житла, він може запропонувати наймачеві укласти договір на таких самих або інших умовах чи попередити наймача про відмову від укладення договору на новий строк у зв'язку з рішенням не здавати житло у найм щонайменше протягом одного року. Якщо наймодавець не попередив наймача, а останній не звільнив помешкання, договір вважається укладеним на таких самих умовах і на такий самий строк;

5) у разі продажу житла, яке було предметом договору найму, наймач має переважне перед іншими особами право на його придбання.

Обов'язки наймача:

1) своєчасне внесення плати за житло. Розмір плати за користування ним встановлюється у договорі (ч. 1 ст. 820 ЦК України). Якщо законом передбачений максимальний розмір плати за користування житлом, плата, встановлена у договорі, не може перевищувати цього розміру (ч. 1 ст. 820 ЦК України). Одностороння зміна розміру плати за користування житлом не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 2 ст. 820 ЦК України);

2) внесення плати за користування житлом у строк, передбачений договором. Якщо строк внесення такої плати не встановлений договором, наймач вносить її щомісячно (ч. 3 ст. 820 ЦК України). Крім плати за житло, наймач зобов'язаний вносити плату за комунальні послуги. Це він робить самостійно, якщо інше не встановлено договором найму (ч. 3 ст. 815 ЦК України);

3) забезпечувати збереження житла та підтримати його у належному стані (ч. 1 ст. 815 ЦК України). Зокрема, на нього покладено обов'язок здійснювати поточний ремонт житла, якщо інше не буде встановлено домовленістю між сторонами (ч. 1 ст. 819 ЦК України). Наймач може проводити перевлаштування та реконструкцію житла з згоди на це наймодавця (ч. 2 ст. 815 ЦК України).

Припинення договору. Найпоширенішими є випадки **розірвання та відмови**. Відповідно до Конституції ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше, як на підставі закону за рішенням суду (ч. 3 ст. 47). Внаслідок цього розірвання договору найму та виселення з житла допускається у виняткових випадках, які встановлюються законом.

Відповідно до ст. 825 ЦК України **наймач житла має право за згодою інших осіб, які постійно проживають разом з ним, у будь-який час**

відмовитись від договору найму, письмово **попередивши про це наймодавця за три місяці**. При цьому згода наймодавця на припинення договору найму не вимагається. Якщо наймач звільнив помешкання без попередження, наймодавець має право вимагати від останнього плату за користування житлом за три місяці, якщо він доведе, що не міг укласти договір найму житла на таких самих умовах з іншою особою.

Наймач має право відмовитися від договору найму житла, якщо воно стало непридатним для постійного проживання у ньому. Непридатність житла для постійного проживання обумовлена його санітарним і технічним станом.

Розірвання за рішенням суду на вимогу наймодавця передбачено у разі:

– невнесення наймачем плати за житло за шість місяців, якщо договором не встановлений триваліший строк, а при короткостроковому наймі – понад два рази;

– руйнування або псування житла наймачем чи іншими особами, за дії яких він відповідає.

За рішенням суду наймачеві може бути наданий строк не більше одного року для відновлення житла. Застосування такого заходу є правом, а не обов'язком суду. Якщо протягом строку, визначеного судом, наймач не усуне допущених порушень, суд за повторним позовом наймача постановляє рішення про розірвання договору найму житла. На прохання наймача суд може відстрочити виконання рішення не більш ніж на один рік. Відстрочка виконання рішення суду можлива тільки після того, як буде винесено його рішення про розірвання договору.

Договір найму будинку, квартири, кімнати або їх частини може бути розірваний **на вимогу наймодавця** у разі необхідності використання житла для проживання його самого та членів сім'ї останнього. При цьому наймодавець повинен довести, що така необхідність виникла вже після укладення ним договору найму. Наймодавець повинен попередити наймача про розірвання договору найму **не пізніше ніж за два місяці**.

Якщо наймач житла або інші особи, за дії яких він відповідає, використовують житло не за призначенням або систематично порушують права та інтереси сусідів, наймодавець може попередити наймача про необхідність усунення цих порушень. Якщо наймач або інші особи, за дії яких він відповідає, після попередження продовжують використовувати житло не за призначенням чи порушують права й інтереси сусідів, наймодавець має право вимагати розірвання договору найму. У разі розірвання договору найму житла наймач та інші особи, які проживали у помешканні, підлягають виселенню з житла на підставі рішення суду, без надання їм іншого житла.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору найму (оренди).

2. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки наймача за договорами найму (оренди).

3. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки наймодавця за договорами найму (оренди).

4. Які особливості порівняно з наймом має договір прокату?

5. Охарактеризуйте основні положення цивільного законодавства про договір найму (оренди) земельної ділянки.

6. Охарактеризуйте основні положення цивільного законодавства про договір найму будівлі або іншої капітальної споруди. У чому полягають відмінності у правовому регулюванні цього договору ЦК та ГК України?

7. Охарактеризуйте основні положення цивільного законодавства про договір найму (оренди) транспортного засобу.

8. Охарактеризуйте основні положення цивільного законодавства про договір найму (оренди) житла.

9. Які випадки припинення договорів найму (оренди)?

10. Охарактеризуйте відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договорів найму.

Тема 8. Договір позички

♣**Мета вивчення теми:** засвоєння основних положень цивільного законодавства про договір позички; формування вміння розмежовувати цей договір від схожих договірних зобов'язань з урахуванням специфіки цього договору щодо суб'єктного складу та істотних умов; формування навичок складання договору позички; засвоєння юридичних особливостей цього договору з метою застосування цих знань у практичній діяльності.

📖**Основні терміни та поняття теми:** володіння; договір позички; користування; користувач; майно; неспоживна річ; позичка; позичкодавець; речі визначені індивідуальними ознаками; річ.

План:

1. Загальна характеристика договору позички.
2. Зміст договору (права та обов'язки сторін).
3. Припинення договору позички.
4. Розмежування договору позички від інших договірних зобов'язань.

1. Загальна характеристика договору позички

Договір позички – договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст. 827 ЦК України).

Ще до набрання чинності ЦК України 2003 р., термін «позичка» використовувався у законодавстві та на побутовому рівні як синонім терміна «позика» (частіше за все, коли мова йшла про відносини між громадянами та кредитними установами). ЦК України повернув терміну «позичка» зміст

стародавнього римського поняття *commodatum* – контракт, за яким індивідуально визначена річ передавалась у безоплатне користування.

Поняття «позики» і «позички» не є тотожними і відрізняються за такими ознаками:

- 1) предметом позики є гроші та речі, визначені родовими ознаками, а предметом позички – індивідуально визначені неспоживні речі;
- 2) предмет позики за договором передається у власність позичальника, а предмет позички передається лише у користування;
- 3) за договором позики позичальник повинен повернути ту саму суму грошей або ту саму кількість речей, визначених родовими ознаками тієї ж якості, а за договором позички поверненню підлягає річ, надана у користування;
- 4) договір позики може бути як оплатним (процентним), так і безоплатним (безпроцентним), а договір позички є виключно безоплатним.

Найближчим договірним типом щодо позички є найм (оренда). Право, яке встановлюється договором позички, є таким самим, що й право за договором найму – користуватися річчю у відповідності з її призначенням. Тому до відносин позички застосовуються положення Глави 58 ЦК України про найм (ч. 3 ст. 827 ЦК України).

Юридична характеристика: може бути як реальним, так і консенсуальним; безоплатний; реальний договір позички є одностороннім, адже зустрічних обов'язків він не породжує. Консенсуальний договір позички набуває двостороннього характеру: позичкодавець стає зобов'язаним передати річ у користування, а користувач – повернути річ у визначений термін.

Істотні умови: предмет та безоплатність.

Предмет договору: індивідуально визначені речі, які зберігають свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживні). Найпоширенішим предметом договору позички є речі побутового призначення, але можуть укладатись і стосовно більш цінного майна, зокрема, земельних ділянок, будівель, споруд, обладнання, транспортних засобів, інших рухомих та нерухомих речей.

Оскільки законодавець у визначенні позички використовує термін «річ», майнові права не можуть бути предметом цього договору (на відміну від договору найму).

Сторони договору:

1) Позичкодавець – може бути як фізична, так і юридична особа, яка є власником майна або за договором має право розпорядитися річчю. Єдине обмеження, яке міститься у ЦК України щодо можливості власника виступити у ролі позичкодавця, стосується юридичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність. Такі юридичні особи не можуть укладати договори позички на користь осіб, які є їх засновниками, учасниками, керівниками, членами їх органів управління;

2) Користувач – можуть бути будь-які фізичні чи юридичні особи.

Форма договору. Крім загальних норм про форму правочину, до позички застосовуються спеціальні норми ст. 828 ЦК України. Договір позички речей побутового призначення між фізичними особами може укладатися усно (отже, його вчинення може доводитися показами свідків). Договори позички стосовно інших речей між фізичними особами мають укладатися у письмовій формі. Письмова форма необхідна також для оформлення відносин позички між юридичними особами, юридичними та фізичними особами.

Нотаріальному посвідченню підлягають договори позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів), в яких хоча б однією стороною є фізична особа, а також договори позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на три роки і більше роки. Порядок нотаріального посвідчення договору позички транспортних засобів, будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), так само, як і договорів найму будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), найму (оренди) транспортних засобів, договорів лізингу встановлено у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Строк договору не є істотною умовою договору позички. Якщо сторони не встановили строку користування річчю, він визначається відповідно до мети користування нею (ст. 831 ЦК України).

2. Зміст договору (права та обов'язки сторін)

Обсяг обов'язків позичкодавця залежить від того, чи визначений договір позички як реальний або як консенсуальний. Консенсуальний договір позички (на відміну від реального) передбачає обов'язок позичкодавця передати користувачеві річ у відповідності з умовами договору. В разі невиконання цього обов'язку користувач має право вимагати розірвання договору та відшкодування завданих збитків (ст. 830 ЦК України). Загальна норма ст. 620 ЦК України про правові наслідки невиконання обов'язку передати річ, визначену індивідуальними ознаками, у даному випадку застосуванню не підлягає, оскільки застосовується спеціальна норма ст. 830 ЦК України.

Обов'язки позичкодавця стосовно предмета договору окремо не визначаються. Отже, слід керуватися нормами, що регулюють відносини найму (ст.ст. 767, 769, 776 ЦК України):

1) передати користувачеві річ у комплекті і у стані, що відповідають умовам договору позички та її призначенню;

2) попередити користувача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна користувача або інших осіб чи призвести до пошкодження самої речі під час користування нею;

3) при укладенні договору повідомити користувача про обтяження речі, що надається у користування, тобто про її юридичні властивості, оскільки передання речі у позичку не припиняє і не змінює прав третіх осіб на неї. Невиконання позичкодавцем цього обов'язку надає користувачеві право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Права позичкодавця:

1) на відчуження речі, яка передана ним у користування. При цьому до нового власника переходять усі права за договором позики, який був укладений раніше, а його права відносно речі обтяжуються правами користувача. До того ж новий власник не вправі вимагати дострокового припинення договору позики та повернення речі до встановленого строку. Згідно з даною нормою користувач не має переважного права перед іншими особами на купівлю речі, переданої йому в користування;

2) вимагати примусового повернення речі та відшкодування завданих у зв'язку з цим збитків, якщо після припинення договору користувач не повертає річ (ст. 836 ЦК України).

Обов'язки користувача:

1) користуватися річчю відповідно до мети, визначеної у договорі, а у разі відсутності такої умови, згідно з призначенням речі (ч. 2 ст. 833 ЦК України);

2) користуватися річчю особисто (але договором може бути передбачена можливість укладення користувачем стосовно цієї речі договору найму або субпозички);

3) здійснювати звичайні витрати щодо підтримання належного стану речі, переданої у користування. Законодавець не визначає, що слід розуміти під **«звичайними витратами»**. Цим терміном не охоплюється проведення капітального ремонту речі, який визначається як зміна (відновлення) основних частин (конструктивних елементів) останньої, без чого неможливе її використання за призначенням. **Під звичайними витратами слід розуміти:** а) витрати на поточний ремонт, тобто на усунення недоліків речі, які не пов'язані із заміною її основних складових частин; б) витрати на обслуговування речі задля підтримання її у належному фізичному (технічному) стані; в) витрати на утримання речі, не пов'язані з усуненням недоліків, що виникли, та підтриманням належного фізичного (технічного) стану речі, але без яких використання останньої стає неможливим. Невиконання користувачем визначених обов'язків надає позичкодавцю право вимагати розірвання договору позики та повернення речі (ч. 2 ст. 834 ЦК України);

4) після закінчення строку договору позики користувач має повернути річ позичкодавцеві «у такому стані, в якому вона була на момент її передання». Користування річчю передбачає також її нормальне зношування. Тому безпосередньо договором сторони можуть передбачити стан, в якому річ має бути повернена позичкодавцеві. Якщо після припинення договору користувач не повертає річ, позичкодавець має право вимагати її примусового повернення, а також відшкодування завданих збитків (ст. 836 ЦК України).

Річ, надана у позичку, може бути відчужена позичкодавцем. Договір позики у цьому випадку не припиняється, а до набувача переходять права та обов'язки позичкодавця. Смерть фізичної особи-позичкодавця або реорганізація юридичної особи-позичкодавця не тягне за собою припинення договору позики.

Користувач позички, на відміну від наймача за договором найму, не має переважного права перед іншими особами на купівлю речі, переданої йому в користування. Особа, яка стала власником речі, переданої у користування, має право вимагати розірвання договору, що укладався без визначення строку. Про розірвання договору користувач має бути повідомлений заздалегідь, у строк, що відповідає меті позички.

Права користувача: повернути річ, передану йому в користування, у будь-який час до спливу строку договору (ст. 834 ЦК України). Крім спеціальних прав та обов'язків, користувачеві належать також інші права та обов'язки, характерні наймачу за договором найму (оренди). Так, користувач має право власності на плоди, продукцію, доходи, одержані ним у результаті користування річчю, переданою у позичку (ст. 775 ЦК України); він зобов'язаний усунути погіршення речі, які сталися з його вини (ч. 1 ст. 779 ЦК України) тощо.

Відповідальність сторін за договором позички. Як і за договором найму (оренди), за договором позички шкода, завдана третім особам у зв'язку з користуванням річчю, переданою у позичку, відшкодовується користувачем на загальних підставах. Але за завдану шкоду може нести відповідальність і позичкодавець. Дане правило встановлено ст. 780 ЦК України. Позичкодавець буде нести відповідальність за шкоду, заподіяну у зв'язку з користуванням річчю, у випадку, коли буде встановлено, що шкода настала внаслідок особливих властивостей або недоліків речі, про наявність яких користувач не був попереджений позичкодавцем, і про які він не знав і не міг знати. Змінити це положення сторони не вправі, оскільки умова договору позички про звільнення позичкодавця від відповідальності за шкоду, завдану внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, про наявність яких користувач не був попереджений позичкодавцем і про які він не знав і не міг знати, є нікчемною.

3. Припинення договору позички

Припинення договору:

1) загальні підстави;

2) договір позички тісно пов'язаний з особою користувача, тому він припиняється у зв'язку із смертю фізичної особи або ліквідацією юридичної особи, яким майно передане у користування, якщо інше не встановлено договором. Це правило пояснюється тим, що договір позички має безоплатний характер і, частіше за все, пов'язує осіб, які знаходяться у дружніх, приятельських стосунках. Отже, прихильне ставлення позичкодавця до користувача не може автоматично поширюватися на його правонаступників;

3) розірвання договору. У разі порушення користувачем своїх обов'язків за договором позичкодавець може вимагати розірвання договору в односторонньому порядку (пп. 2-4 ч. 2 ст. 834 ЦК України). Позичкодавець може вимагати розірвання договору також у разі, якщо в зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібною йому самому (п. 1 ч. 2

ст. 834 ЦК України). У свою чергу користувач має право відмовитися від договору в односторонньому порядку і повернути річ, передану йому в користування, в будь-який час до спливу строку договору. Якщо річ потребує особливого догляду або зберігання, користувач зобов'язаний повідомити позичкодавця про відмову від договору не пізніше як за сім днів до повернення речі.

4. Розмежування договору позички від інших договірних зобов'язань

Схожість договорів позички та зберігання: їх предметом є індивідуально-визначені неспоживчі речі, які підлягають поверненню власнику.

Відмінність – за договором зберігання річ передається для зберігання, за договором позички – для користування.

Відмінність договорів позички та позики: за договором позички річ залишається у власності позичкодавця, а користувач отримує її лише в користування, в той час як за договором позики майно передається у власність позичальника. Предметом договору позички є індивідуально-визначена неспоживча річ, а предметом договору позики – речі, визначені родовими ознаками.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору позички.
2. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки позичкодавця.
3. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки користувача.
4. Яку відповідальність закріплює ЦК України за невиконання або неналежне виконання сторонами договору позички свої зобов'язань?
5. Яке майно може бути предметом договору позички?
6. Яка форма договору позички? Назвіть цивільно-правові наслідки недотримання форми договору позички.
7. Чи є строк істотною умовою договору позички?
8. Назвіть підстави припинення договору позички.
9. Розмежуйте договір позички та договір зберігання.
10. Розмежуйте договір позички та договір позики.

Практичне заняття 3.

Тема 7. Договір найму (оренди) та його види

♣**Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договору найму (оренди) та його різновидів, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами найму (оренди); закріплення навичок складання цих договорів та аналізу змісту готових зразків договорів найму (оренди); закріплення навичок складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах найму (оренди) та їх різновидів.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття, предмет, умови договору найму (оренди).
2. Сторони договору найму. правонаступництво у разі зміни власника речі, переданої у найм.
3. Права та обов'язки сторін договору. Права третіх осіб на річ, передану у найм.
4. Засоби забезпечення виконання умов договору. Відповідальність за порушення сторонами умов договору.
5. Припинення договору найму. Позовна давність, що застосовується до вимог, які випливають із договору найму.
6. Договір прокату.
7. Договір найму (оренди) земельної ділянки.
8. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди.
9. Договір найму (оренди) транспортного засобу.
10. Договір лізингу.
11. Договір найму житла. Оренда житла з викупом.
12. Оренда державного та комунального майна.

Основні терміни та поняття: володіння; грошова форма оплати; зворотний лізинг; капітальний ремонт; користування; лізинг; майно; майнові права; міжнародний лізинг; найм; наймач; наймодавець; натуральна форма оплати; непрямий лізинг; неспоживна річ; оренда; орендар; орендодавець; піднайм; поліпшення речі, переданої у найм; поточний ремонт; прямий лізинг; речі визначені індивідуальними ознаками; речі; фінансовий лізинг.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів прокату, оренди земельної ділянки, найму будівлі або іншої капітальної споруди, найму (оренди) транспортного засобу, лізингу, найму житла, оренди житла з викупом.

2. Складання договорів прокату, оренди земельної ділянки, найму будівлі або іншої капітальної споруди, найму (оренди) транспортного засобу, лізингу, найму житла, оренди житла з викупом.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

А. на один рік взяв у прокат скороварку, уклавши відповідний договір з юридичною особою, яка надавала послуги прокату. У зв'язку з неочікуваним довгостроковим відрядженням за кордон, А. передав скороварку на тимчасове зберігання своєму знайомому В. з умовою, що той буде сплачувати вартість прокату за той час, коли вона буде знаходитися у нього. В. неправильно користувався скороваркою, через що вона вийшла з ладу. Після закінчення строку договору А. повернув скороварку наймодавцю, але після її огляду

останній відмовився її прийняти та запропонував наймачу відремонтувати її за свій рахунок. А. відмовився виконати цю вимогу, посилаючись на те, що винним є В., а не він. Проаналізуйте ситуацію.

Самостійна робота

Тема 8. Договір позички

♣ **Мета самостійної роботи з темою:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договору позички, нормативного регулювання цього договору тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних з договором позички; закріплення навичок складання цього договору та аналізу змісту готових зразків договору позички; закріплення навичок складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорі позички.

✎ **Основні терміни та поняття теми:** володіння; договір позички; користування; користувач; майно; неспоживна річ; позичка; позичкодавець; речі визначені індивідуальними ознаками; річ.

Питання до самостійного опрацювання теми

I. Теоретична частина

1. Поняття договору позички.
2. Форма договору позички.
3. Сторони договору позички. Права та обов'язки сторін.
4. Строк договору позички.
5. Припинення договору позички. Розірвання договору позички.
6. Правові наслідки неповернення речі після закінчення строку користування нею.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів позички.

2. Складання договору позички.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Громов у зв'язку з закордонним відрядженням надав безоплатно Лосєву у тимчасове користування свою однокімнатну квартиру з усіма меблями та іншим майном. Лосєв під час проживання в квартирі вирішив дещо покращити умови свого тимчасового проживання та обклав у ванній кімнаті стіни новою кахельною плиткою, врізав у вхідні двері новий замок, утеплив балкон та приладнав до вхідних дверей скриньку для кореспонденції. Після повернення Громова з відрядження Лосєв звернувся до нього з вимогою про відшкодування вартості зроблених ним витрат. Громов відмовився виконувати ці вимоги. Звільняючи квартиру, Лосєв зняв з дверей скриньку для кореспонденції та замок. Вимоги про відшкодування вартості матеріалів та робіт з обкладання стін у ванній кімнаті кахельною плиткою та утеплення балкону Лосєв виклав у позовній заяві, з якою звернувся до суду. Громов вимоги Лосєва не визнав та, у

свою чергу, вимагав встановити замок та повернути скриньку для кореспонденції. Проаналізуйте ситуацію.

Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 3

1. Як у ЦК України врегульовано питання про строк договору найму (загальне правило)?

- a. Якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається укладеним на один рік;
- b. Якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається укладеним на три роки;
- c. Якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається неукладеним;
- d. Якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається укладеним на невизначений строк.

2. Чи може бути предметом договору найму (оренди) тварина?

- a. Так, тому що вона є річчю;
- b. Ні, тому що вона є суб'єктом права, а не об'єктом цивільних правовідносин;
- c. Ні, тому що вона не є річчю, визначеною родовими ознаками;
- d. Так, тому що хоча вона і не є річчю, натомість на неї поширюється правовий режим речі.

3. Як у ЦК України врегульовано питання про проведення поточного ремонту речі, переданої в найм?

- a. Це в будь-яких випадках є обов'язком наймача;
- b. Це обов'язок наймача, але він може бути покладений за домовленістю сторін на наймодавця;
- c. Це в будь-яких випадках є обов'язком наймодавця;
- d. Це обов'язок наймодавця, але він може бути покладений за домовленістю сторін на наймача.

4. Хто несе ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження речі, переданої у найм?

- a. У будь-яких випадках наймодавець;
- b. У будь-яких випадках наймач;
- c. За загальним правилом несе наймодавець, і лише у разі прострочення у поверненні речі цей ризик покладається на наймача;
- d. За загальним правилом несе наймодавець, і лише у разі прострочення оплати за користування річчю цей ризик покладається на наймача.

5. Як довго має чекати наймодавець у разі НЕ внесення наймачем плати за користування річчю, щоб мати можливість пред'явити вимогу про відмову від договору найму?

- a. Шість місяців;
- b. Дванадцять місяців;
- c. Два місяці;
- d. Три місяці.

6. Що є предметом договору позички?

- a. Речі визначені індивідуальними ознаками;
- b. Речі визначені родовими ознаками;
- c. Грошові кошти;
- d. Споживчі речі.

7. Яка з наведених нижче тез щодо долі предмету договору позички є вірною? За договором позички предмет договору передається (перша дія):

- a. У користування користувача;
- b. У користування позичальника;
- c. У власність користувача;
- d. У власність позичальника.

8. Які вимоги до форми договору позички?

- a. Обов'язкова нотаріальна форма договору, якщо предметом є грошові кошти, а сторонами – юридичні особи;
- b. Письмова форма у разі, якщо сума договору дорівнює десятикратному розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- c. Обов'язкове письмове оформлення договору незалежно від особливостей предмету договору та його суб'єктів;
- d. Форма договору залежить від того, що є його предметом.

9. 1 січня 2020 року на виконання умов рішення загальних зборів від 28 листопада 2019 року між ОСББ та мешканцем будинку П. укладено договір позички нежитлового приміщення в простій письмовій формі, за умовами якого позичальнику передано в тимчасове безоплатне користування підвальне приміщення для особистих потреб строком на 4 роки. З яким позовом співвласник спільного майна будинку повинен звернутися для захисту своїх прав?

- a. Про застосування наслідків недійсності нікчемного договору позички;
- b. Про розірвання договору позички;
- c. Про визнання договору позички недійсним;
- d. Про визнання фіктивним договору позички.

10. Який договір опосередковує передання речей, визначених родовими ознаками, що зі спливом визначеного строку підлягають поверненню?

- a. Договір найму;
- b. Договір позики;
- c. Договір прокату;
- d. Договір позички.

Глосарій до Модуля 3

Безоплатно – звільнення споживача від оплати будь-яких витрат, понесених суб'єктом господарювання для відновлення належної якості товару, зокрема вартості матеріалів, праці, перевезення, послуг поштового зв'язку (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Будівлі – це споруди, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несучо-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або

підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів.

Договір лізингу – цивільно-правовий договір, згідно з якою одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) (ст. 806 ЦК України).

Договір найму (оренди) – договір, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у володіння та користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України).

Договір найму (оренди) житла – договір, за яким одна сторона (власник житла (наймодавець)) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату (ч. 1 ст. 810 ЦК України).

Договір найму (оренди) земельної ділянки – договір, за яким наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату (ч. 1 ст. 792 ЦК України).

Договір найму (оренди) транспортного засобу – цивільно-правовий договір, за яким наймачу (орендарю) за плату надається транспортний засіб у тимчасове володіння та користування з наданням наймодавцем (орендодавцем) послуг для забезпечення нормального його використання або без надання таких послуг.

Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (або їх окремої частини) – договір, за яким одна сторона (наймодавець) передає або зобов'язується передати іншій стороні (наймачеві) будівлю, іншу капітальну споруду чи його окрему частину в користування за плату на певний строк.

Договір позички – договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст. 827 ЦК України).

Договір прокату – договір, за яким наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у володіння та користування за плату на певний строк (ст. 787 ЦК України).

Договір фінансового лізингу – договір, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у володіння та користування останньому на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Зворотний лізинг – відносини, коли власник відчужує покупцеві майно (річ) і одночасно це ж майно колишній власник приймає від покупця у лізинг.

Зворотний лізинг не можна вважати фінансовим (непрямим) лізингом, оскільки у цьому випадку відсутня його основна кваліфікуюча ознака – придбання лізингодавцем речі у продавця у відповідності зі специфікаціями й умовами, зазначеними лізингоодержувачем.

Земельна ділянка – частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами та закріплює просторові межі поширення на неї права власності (поверхневий (грунтовий) шар, водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також простір, що знаходиться над та під поверхнею, ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд).

Лізингові платежі – сума, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу.

Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу.

Лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця.

Об'єкт договору оренди землі – земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності (ст. 3 Закону України «Про оренду землі»).

Оренда землі – засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності (ст. 1 Закону України «Про оренду землі»).

Пайовий лізинг – здійснення лізингу на основі укладення багатостороннього договору із залученням одного або декількох кредиторів, які беруть участь у здійсненні лізингу, інвестуючи свої кошти.

Право земельного сервіту – це право власника або землекористувача на обмежене платне або безкоштовне користування чужою земельною ділянкою (ділянками).

Право лізингодавця – інвестувати на придбання предмета лізингу як власні, так і залучені та позичкові кошти; здійснювати перевірки дотримання лізингоодержувачем умов користування предметом лізингу та його утримання; відмовитися від договору лізингу у випадках, передбачених договором лізингу або законом.

Предмет договору лізингу – неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.

Споруди – будівельні системи, пов'язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт.

Суб'єкти лізингу – лізингодавець, лізингоодержувач, продавець (постачальник), інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Сублізинг – вид піднайму предмета лізингу, у відповідності з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу.

Фінансовий лізинг – вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.

Змістовий модуль 4. Договори підрядного типу

Теми модуля: Тема 9. Договір підряду та його види. Тема 10. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Теми 9-10.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Тема 9.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Тема 10.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 4

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (Глави 61–62). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436-IV (Глава 33, ст.ст. 324, 331). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 р. (із змінами) №687-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/687-14#Text>.

Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14.10.1994 р. №208/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text>.

Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. (із змінами) №1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 р. №3153-IX (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>.

Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. (із змінами) №1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.

Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. (із змінами) №222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/222-19#Text>.

Про основи містобудування : Закон України від 16.11.1992 р. (із змінами) №2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>.

Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. (із змінами) №3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3038-17#Text>.

Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. (із змінами) №466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-п#Text>.

Про затвердження Порядку державного фінансування капітального будівництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. (із змінами) №1764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2001-п#Text>.

Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю : Постанова Кабінету Міністрів України від

23.05.2011 р. (із змінами) №553. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-п#Text>.

Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2011р. (із змінами) №560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-п#Text>.

Про затвердження Порядку проведення ремонту та утримання об'єктів благоустрою населених пунктів : Наказ Держжитлокомунгоспу від 23.09.2003 р. (із змінами) №154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0189-04#Text>.

Про затвердження Правил визначення вартості робіт з ремонту устаткування та обладнання, які виконуються на об'єктах житлово-комунального господарства : Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 24.06.2004 р. (із змінами) №117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0889-04#Text>.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 362–373.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 256–284.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 384–472.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 152–196.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 254–261.

Додаткова

Слободська І. А., Стешенко М. В. Договір будівельного підряду як регулятор відносин у сфері будівництва. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2020. № 1. С. 120–126.

Колісникова Г. В., Беркела Г. Ю. Співвідношення договору будівельного підряду та договору підряду на капітальне будівництво. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 76. С. 48–54.

Беркела Г. Ю. Договір підряду на капітальне будівництво: особливості, предмет, істотні умови та відповідальність. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 82. С. 158–164.

Коваленко І. А. Договір підряду за законодавством України та законодавством ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 80(1). С. 185–190.

Осипова Ю. В. Поняття об'єктів права інтелектуальної власності, створених у закладах вищої освіти України за договором на виконання науково-

дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. С. 71–79.

Денисенко Р. В. Щодо службових об'єктів інтелектуальної власності, створюваних у процесі виконання договорів на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 1. С. 15–26.

Шахбазян К. С. Договірно-правове регулювання збереження результатів наукових досліджень у конфіденційності та використання такої інформації при проведенні досліджень і розробок: досвід ЄС та країн світу. *Інформація і право*. 2021. № 4. С. 202–213.

Шахбазян К. С. Політика відкритого доступу до результатів науково-дослідних проектів, закріплена в договорах на проведення досліджень і розробок: досвід країн Європи, США та шляхи його впровадження в Україні. *Інформація і право*. 2022. № 3. С. 130–140.

Котенко О. М. Відповідальність сторін за порушення умов договору на виконання науково-дослідних робіт. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 100–103.

Денисенко Р. В. Здійснення майнових прав інтелектуальної власності на результати робіт за договором на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 104–110.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-cho-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Судова практика

Оглядний лист Вищого господарського суду України від 18.02.2013 р. №01-06/374/2013 «Про практику вирішення спорів, пов'язаних із виконанням

договорів підряду (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_374600-13#Text.

Постанова Верховного Суду від 16.03.2021 р. у справі №910/10233/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95567171>.

Договір підряду: правовий аналіз потенційних ризиків, огляд судової практики. URL: <https://dilegal.ua/dogovir-pidryadu-pravovij-analiz-potencijnix-rizikiv-oglyad-sudovo%D1%97-praktiki>.

Зведений огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика) за 2021 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS_2021.pdf.

Дайджести судової практики Великої палати Верховного Суду. Огляди судової практики касаційних судів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>.

Теоретичний матеріал (конспекти лекції)

Тема 9. Договір підряду та його види

📌 **Мета вивчення теми:** засвоєння основних положень законодавства про зобов'язання, що виникають у зв'язку з виконанням робіт; формування навичок складання різних видів підрядних договорів; розмежування договорів підрядного типу від інших схожих договірних зобов'язань; засвоєння юридичних особливостей договорів підрядного типу, положень про форму, сторони та зміст цих договорів з метою використання їх у практичній діяльності.

📖 **Основні терміни та поняття теми:** будівництво; гарантійний строк; генеральний підрядник; договір будівельного підряду; договір підряду; договір побутового підряду; замовник; кошторис; новобудова; підрядник; пошукові роботи; приблизний кошторис; проєктна (пошукова) організація; проєктні роботи; проєктно-кошторисна документація; результат роботи; реконструкція (технічне переоснащення); робота; розширення; субпідрядник; твердий кошторис; фронт робіт.

План:

1. Договір підряду.
2. Договір побутового підряду.
3. Договір будівельного підряду.
4. Договір на виконання проєктних та пошукових робіт.

1. Договір підряду

В основу поділу підрядних договорів на певні види покладено два **критерії**: предмет договору та суб'єктний склад учасників договору.

Договір підряду – договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої

сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Юридична характеристика:

– **консенсуальний**;

– **оплатний**. Виконаній роботі підрядника відповідає зустрічне грошове задоволення з боку замовника. Законодавство передбачає винятки з цього правила, а саме безоплатне виконання робіт, до яких, наприклад, слід віднести обов'язок наймача проводити поточний ремонт речі, переданої у найм, або капітальний ремонт речі, переданої у найм наймодавцем, якщо інше не буде встановлено договором або законом (ст. 776 ЦК України). Однак на законодавчому рівні договір безоплатного виконання робіт не знайшов закріплення;

– **двосторонній** (взаємний).

Істотні умови:

– предмет (кількість та якість, чий матеріали);

– ціна;

– строк виконання.

Предмет договору: матеріалізовані результати виготовлення, обробки, переробки, ремонту або ліквідації речей виробничого, споживчого, науково-технічного призначення, виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові, тобто **результат виконаної роботи**.

Законодавець не дотримується єдності термінології, вказуючи в одному випадку тільки на роботу як на предмет договору, а в іншому – і на роботу, і на її результат. Предметом цього договору є будь-яка робота, що виконується за завданням замовника. Результат роботи – це та матеріалізована форма (наприклад, об'єкт будівництва, проєктно-кошторисна документація), що опосередковує виконану роботу. Такий підхід до визначення предмета договору підряду спостерігається і у загальних положеннях про зобов'язання (ч. 1 ст. 509 ЦК України). Найважливішою ознакою предмета договору підряду є якість виконаної роботи, вимоги до якої встановлені у ст. 857 ЦК України. Робота повинна відповідати умовам договору підряду, а у разі їх відсутності або неповноти – вимогам, що звичайно ставляться до роботи відповідного характеру. При цьому результат роботи в межах розумного строку має бути придатним для використання відповідно до договору або для звичайного використання роботи такого характеру.

Особливості договору:

1) законодавець відносить до підрядного типу не тільки договори, предметом яких є виконання роботи за завданням замовника із застосуванням матеріалів, обладнання сторін, а й договори, предметом яких є виконання роботи за завданням замовника без застосування матеріалів, обладнання сторін;

2) чітко визначена мета договору підряду – виконання певної роботи.

Розмежування договорів підрядного типу та інших типів цивільно-правових договорів. Договір підряду відрізняється від договорів про надання послуг своїм предметом. Послугам притаманні ознаки, які

відрізняють їх від результату робіт, а саме: послуга хоча і тісно пов'язана з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності), але не збігається з самими діями (здійсненням діяльності) виконавця, існує як окреме явище – певне нематеріальне благо, споживається у процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, не набуваючи матеріалізованого вигляду (ч. 1 ст. 901 ЦК України). Результат виконаної підрядником роботи – це матеріалізований об'єкт, що знаходить своє втілення в індивідуально визначених речах, адже робота виконується за завданням замовника, який має право у будь-який час перевіряти її хід і якість, не втручаючись у діяльність підрядника (ч. 1 ст. 849 ЦК України). Матеріалізований результат знаходить своє відбиття і у створенні нової речі, і у поліпшенні якості або інших споживчих властивостей вже існуючої речі.

Договір підряду **відрізняється від договору купівлі-продажу** за правовою метою та за результатом. Результатом роботи є індивідуально визначена річ. Якщо для договору купівлі-продажу головна мета – це передання права власності на майно від однієї особи до іншої, то договір підряду регулює не стільки процес передання результату виконаної роботи підрядником замовнику (ч. 2 ст. 837 ЦК України), скільки процес створення певного матеріалізованого результату (виготовлення нової, обробка, переробка, ремонт існуючої речі або виконання іншої роботи) підрядником, надаючи право замовнику здійснювати контроль за його роботою, і вже як наслідок – досягнення кінцевої мети – передання результату роботи замовнику. Між тим договір підряду в певних випадках, коли, наприклад, мова йде про створення нової речі, збагачується кінцевою правовою метою – передачею створеної речі у власність замовнику. Зокрема, ст. 876 ЦК України передбачає, що власником об'єкта будівництва або результату інших будівельних робіт до їх здачі замовникові є підрядник. Таким чином, тільки після передання та прийняття такого об'єкта замовником, останній набуває права власності на нього. Саме ця кінцева мета дозволяє у певній мірі уніфікувати правові норми, які закріплюють передання результатів роботи і майна у власність. Це стосується, наприклад, норм, які регулюють якість робіт за договором підряду і якість товару за договором купівлі-продажу (ст. 857 ЦК України і ст. 673 ЦК України), відповідальність підрядника і відповідальність продавця за неналежну якість виконаної роботи або проданого товару (ст. 858 ЦК України і ст. 678 ЦК України) тощо. Зокрема, ст. 860 ЦК України передбачає, що до обчислення гарантійного строку за договором підряду застосовуються положення ст. 676 ЦК України, якщо інше не встановлено договором або законом.

Відносини, що виникають з договору підряду, мають певні **спільні ознаки з відносинами, які виникають з трудового договору**. В обох випадках і підрядник, і працівник здійснюють трудову діяльність, але сама діяльність останніх є принципово різною і регулюється самостійними галузями законодавства. Трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (юридичною або фізичною особою-підприємцем), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, і підпорядковується

при її виконанні, як правило, внутрішньому трудовому розпорядку (такого не існує при укладенні договору з фізичною особою-підприємцем), а роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи та передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. При укладенні трудового договору роботи виконуються за рахунок роботодавця, з його матеріалів, з використанням його інструменту та обладнання. Використання працівником своїх матеріалів, обладнання тощо може відбуватися тільки за згодою роботодавця і, як правило, на умовах компенсації робітникові. Результат робіт, що виконуються за трудовим договором, є власністю роботодавця, який несе ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження (псування) матеріалу до настання строку здачі робіт, а також ризик випадкового знищення предмета договору підряду до здачі його замовникові без вини сторін тощо. Підрядник у договорі підряду виконує роботу на свій ризик, і якщо інше не встановлено договором, із свого матеріалу і своїми засобами (ч. 1 ст. 839 ЦК України). Договором або законом може бути передбачений строк, протягом якого виконана робота повинна відповідати вимогам, встановленим у ст. 857 ЦК України (**гарантійний строк**). Гарантія якості роботи, якщо інше не передбачено договором, поширюється на все, що становить результат роботи. Перебіг гарантійного строку починається з моменту, коли виконана робота буде прийнята або мала бути прийнята замовником, якщо інше не передбачено договором.

Ціна договору. Ціна виконаних робіт встановлюється або у договорі, або у кошторисі. Як правило, якщо обсяг робіт не дуже великий, ціна чи способи її визначення визначаються у договорі, але якщо виконуються різні види робіт великі за обсягом, ціна визначається у кошторисі (зокрема, при проведенні капітального ремонту, при будівництві споруд тощо). Кошторис може бути складений будь-якою із сторін. Найчастіше кошторис складає підрядник, а набирає чинності він та стає частиною договору підряду з моменту підтвердження його замовником.

Види кошторису:

1) приблизний. Від положень приблизного кошторису сторони можуть відступити у бік перевищення, якщо воно не є суттєвим. Між тим, якщо виникне необхідність проведення додаткових робіт і у зв'язку з цим істотного перевищення визначеного приблизного кошторису, на підрядника покладається обов'язок своєчасного попередження про це замовника. Якщо замовник не погодиться на перевищення кошторису, він має право відмовитися від договору, а підрядник має право вимагати від нього оплати виконаної частини роботи. Якщо ж підрядник своєчасно не попередить замовника про необхідність суттєвого перевищення приблизного кошторису, він буде зобов'язаний виконати договір за ціною, встановленою договором;

2) твердий. Кошторис вважається твердим, якщо інше не буде встановлено у договорі. Вийти за межі твердого кошторису сторони не можуть. У разі перевищення твердого кошторису усі пов'язані з цим витрати несе

підрядник, якщо інше не передбачено законом. Сторони можуть за узгодженням між собою вносити зміни у твердий кошторис. Зокрема, у разі істотного зростання після укладення договору вартості матеріалу, устаткування, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, що надавалися йому іншими особами, підрядник має право вимагати збільшення кошторису. В разі відмови замовника від цього підрядник має право вимагати розірвання договору. Але підрядник не має права вимагати збільшення твердого кошторису, а замовник – його зменшення у разі, якщо на момент укладення договору підряду не можна було передбачити повний обсяг роботи або необхідні для цього витрати (ч. 5 ст. 844 ЦК України).

Ціна включає плату за виконану підрядником роботу, а також відшкодування витрат останнього. Але, якщо у договорі не встановлено ні ціни, ні способів її визначення, вона встановлюється за рішенням суду на основі цін, що звичайно застосовуються за аналогічні роботи з урахуванням необхідних витрат, визначених сторонами.

Відповідно до ст. 845 ЦК України, якщо фактичні витрати підрядника виявилися меншими від тих, які передбачалися при визначенні ціни (кошторису), підрядник має право на оплату роботи за ціною, встановленою договором, якщо замовник не доведе, що отримане підрядником заощадження зумовило погіршення якості роботи. При цьому сторони можуть домовитися про розподіл між ними заощадження, отриманого підрядником (ст. 845 ЦК України).

Строк виконання роботи. Строки виконання роботи або її окремих етапів встановлюються у договорі. Якщо у договорі строки не обумовлені, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи і звичаїв ділового обігу. З порушенням строків виконання робіт пов'язана відповідальність підрядника.

Форма договорів підрядного типу: слід виходити з загальних положень ЦК України про форму правочинів, якщо інше не буде встановлено у законі стосовно певного виду договору. Найчастіше – письмова форма, оскільки виконання віддалено від укладання певним часом, а також підрядником часто є юридична або фізична особа-підприємець.

Сторони договору:

1) Підрядник – особа, яка бере на себе зобов'язання виконання завдання (можуть бути як фізичні, так і юридичні особи). Відповідно до ч. 3 ст. 837 ЦК України для виконання окремих видів робіт у випадках, встановлених законом, підрядник (субпідрядник) зобов'язаний одержати спеціальний дозвіл, що свідчить, по-перше, про можливість виконання цих робіт лише особисто тим підрядником, який має на це дозвіл (наприклад, виконання авіаційно-хімічних робіт, виготовлення, монтажу несучих конструкцій, монтажу конструкцій в будівельній, ремонтно-будівельній діяльності тощо); по-друге, що підрядником в окремих видах говорів підряду, зокрема побутовому, будівельному тощо, може бути суб'єкт підприємницької діяльності; по-третє, якщо підрядником-

підприємцем виконується робота, призначена для задоволення побутових та інших потреб замовника-фізичної особи, цей договір визнається публічним (ст. 865 ЦК України);

2) Замовник – особа, яка замовляє виконання певної роботи (можуть бути як фізичні, так і юридичні особи).

ЦК України передбачив як загальну для всіх видів договору підряду **конструкцію «генерального підряду»**, а саме систему взаємовідносин між сторонами, за якою робота може виконуватися підрядником або особисто, або за допомогою інших осіб (субпідрядників), якщо особисте виконання роботи не передбачено договором. В останньому випадку підрядник постає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Підрядник залишається відповідальним перед замовником за результат діяльності субпідрядників, а перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх зобов'язань за договором. При цьому закон забороняє замовнику і субпідряднику пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, укладених кожним з них з генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом.

Система «генерального підряду» традиційно застосовувалася у будівництві або при проведенні проєктних та пошукових робіт. Генеральний підрядник, уклавши договір будівельного підряду із замовником, укладає субпідрядний договір з субпідрядником. **Субпідрядний договір** – це різновид договору підряду, на який поширюється дія як загальних положень про договір (глави 52 і 53 ЦК України), так і дія загальних положень про договір підряду. Умови субпідрядного договору повинні відповідати умовам договору підряду, для виконання якого залучається субпідрядник.

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

Обов'язки підрядника:

- 1) якісне, відповідно до умов договору, виконання роботи;
- 2) передача результату роботи замовникові у встановлений строк;
- 3) передача результату роботи разом з інформацією щодо експлуатації чи іншого його використання (якщо це передбачено договором або якщо без певної інформації використання результату роботи для цілей, визначених договором, є неможливим). Роботи виконуються **на ризик підрядника** (ст.ст. 837, 855 ЦК України), який полягає у тому, що у випадку випадкового знищення предмета договору підряду до здачі його замовникові або у разі, коли закінчення роботи стане неможливим без вини сторін, підрядник не має права вимагати плати за роботу, а якщо оплата була здійснена частково, зокрема сплачено аванс, він зобов'язаний повернути ці виплати замовнику. Якщо знищення предмета договору або неможливість закінчення роботи сталися через недоліки матеріалу, переданого замовником, чи внаслідок його вказівок про спосіб виконання роботи або після пропущення замовником строку прийняття виконаної роботи (відповідно до ч. 6 ст. 853 ЦК України право власності на виготовлену (перероблену) річ перейшло до замовника у момент, коли мало відбутися її передання), підрядник має право на оплату роботи (ч. 1

ст. 855 ЦК України). У ЦК України закріплено розподіл ризику між сторонами на випадок знищення або випадкового пошкодження матеріалу (ст. 842), покладаючи його до настання строку здачі підрядником роботи на сторону, яка надала матеріал, а після настання цього строку – на ту, яка його пропустила. Інший розподіл ризику може бути встановлений договором або законом;

4) виконання роботи зі свого матеріалу і своїми засобами. При цьому він відповідає за неналежну якість вказаних матеріалів і устаткування, а також за надання матеріалу або устаткування, обтяженого правами третіх осіб;

5) належне прийняття матеріалу замовника (якщо робота виконується з його матеріалу і за його вказівками). У цьому випадку в договорі встановлюються норми витрат матеріалу, строки повернення його залишку та основних відходів. Своєчасне попередження замовника про неякісність або непридатність цього матеріалу для виконання роботи; про те, що додержання вказівок замовника загрожує якості або придатності результату роботи; про наявність інших обставин, що не залежать від підрядника, але які загрожують якості чи придатності результату роботи;

6) відмова від договору підряду з правом на відшкодування збитків, якщо використання неякісного або непридатного матеріалу чи додержання вказівок замовника загрожує життю та здоров'ю людей або призводить до порушення екологічних, санітарних правил, правил безпеки людей та інших вимог (ч. 2 ст. 848 ЦК України);

7) вжиття всіх заходів щодо збереження матеріалу, наданого замовником; надання останньому звіту про використання матеріалу та повернення його залишків; збереження конфіденційності одержаної від замовника інформації про нові рішення і технічні знання, у тому числі й такі, що не захищаються законом, а також відомості, які можуть розглядатися як комерційна таємниця, якщо інше не встановлено договором. Замовник несе такий же обов'язок стосовно інформації, отриманої від підрядника (ст. 862 ЦК України).

Права підрядника:

1) не розпочинати роботу, а розпочату роботу зупинити, якщо замовник не надав матеріалу, устаткування або річ, яка підлягає переробці, і цим створив неможливість виконання договору підрядником (ст. 851 ЦК України);

2) на ощадливе ведення робіт за умови забезпечення належної їх якості;

3) на відмову від договору з правом на відшкодування збитків, якщо замовник, незважаючи на своєчасне попередження, у відповідний строк не змінив неякісний або непридатний матеріал, не змінив вказівок про спосіб виконання роботи чи не усунув інших обставин, що загрожують якості або придатності результату роботи;

4) на відшкодування завданих йому збитків, включаючи додаткові витрати через простой, перенесення строків виконання роботи або підвищення ціни роботи, які настали внаслідок невиконання замовником свого обов'язку зі сприяння підрядникові у виконанні роботи, якщо обсяг та порядок такого сприяння були обумовлені договором (ч. 1 ст. 850 ЦК України). Якщо ж виконання роботи стало неможливим внаслідок дій або недогляду замовника,

підрядник має право на сплату йому встановленої ціни з урахуванням плати за виконану частину роботи, за вирахуванням сум, які підрядник одержав або міг одержати у зв'язку з невиконанням замовником договору;

5) продати результат роботи, а суму виторгу, з вирахуванням усіх належних підрядникові платежів, внести у депозит нотаріуса, нотаріальної контори на ім'я замовника, якщо інше не встановлено договором, коли замовник **протягом одного місяця** ухиляється від прийняття виконаної роботи **за умови дворазового попередження** його підрядником про виконання роботи (ч. 5 ст. 853 ЦК України);

6) на виплату авансу у випадку та в розмірі, передбачених договором;

7) на притримання результату роботи, а також устаткування, залишку невикористаного матеріалу та іншого майна замовника, якщо останній не сплатив встановленої ціни роботи або іншої суми, належної підрядникові у зв'язку з виконанням договору підряду.

Обов'язки замовника:

1) видати завдання підряднику, тобто чітко обумовити предмет договору;

2) надати матеріал підряднику (якщо це передбачено договором);

3) замінити на вимогу підрядника у відповідний строк неякісний або непридатний матеріал, змінити вказівки про спосіб виконання роботи або усунути інші обставини, що загрожують якості або придатності результату роботи; сприяти останньому у виконанні роботи у випадках, в обсязі та у порядку, встановлених договором;

4) прийняти роботу, виконану підрядником. Порядок прийняття роботи врегульований ст. 853 ЦК України. Замовник зобов'язаний разом з підрядником оглянути роботу та прийняти її, а у разі виявлення допущених підрядником відступів від умов договору або інших недоліків – негайно заявити про це підряднику. Якщо цього не буде зроблено, замовник втрачає право у подальшому посилаючись на відступи від умов договору чи недоліки у виконаній роботі (недоліки, які могли бути встановлені при звичайному способі її прийняття, тобто **явні недоліки**). Якщо ж після прийняття роботи будуть виявлені відступи від умов договору або інші недоліки, які не могли бути встановлені при звичайному способі її прийняття (**приховані недоліки**), у тому числі й такі, що були умисно приховані підрядником, замовник зобов'язаний негайно повідомити про це підрядника. У разі виникнення між замовником і підрядником спору з приводу недоліків на вимогу будь-якої із сторін має бути призначена експертиза. Витрати на її проведення несе підрядник, крім випадків, коли експертизою встановлена відсутність порушень договору підряду або причинного зв'язку між діями підрядника та виявленими недоліками. У цих випадках витрати на проведення експертизи несе сторона, яка вимагала її призначення, а якщо експертизу призначено за погодженням сторін – обидві сторони;

5) сплатити підрядникові обумовлену ціну після остаточної здачі роботи за умови, що роботу виконано належним чином і в погоджений строк або, за згодою замовника, – достроково.

Права замовника:

1) у разі виявлення явних недоліків за своїм вибором вимагати безоплатного їх виправлення в розумний строк або виправити останні за свій рахунок, отримавши право на відшкодування своїх витрат на виправлення цих недоліків чи відповідного зменшення плати за роботу, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 852 ЦК України). Підрядник має право замість усунення недоліків роботи безоплатно виконати роботу заново з відшкодуванням замовникові збитків, завданих простроченням виконання. У цьому разі замовник зобов'язаний повернути раніше передану йому роботу підрядникові, якщо за характером роботи таке повернення можливе (ч. 2 ст. 858 ЦК України);

2) вимагати розірвання договору та відшкодування збитків у разі виявлення істотних відступів від умов договору або інших істотних недоліків (ч. 2 ст. 852 ЦК України). **Позовна давність, яка застосовується до вимог щодо неналежної якості робіт за договором – один рік, а щодо будівель і споруд – три роки від дня прийняття замовником.** Початок перебігу позовної давності залежить від певних обставин. Так, якщо договором підряду або законом встановлений гарантійний строк і заява з приводу недоліків роботи зроблена у його межах, перебіг позовної давності починається від дня заявлення про недоліки. Якщо відповідно до договору підряду роботу прийнято замовником частинами, перебіг позовної давності починається від дня прийняття роботи в цілому;

3) у будь-який час перевірити хід і якість роботи, не втручаючись у діяльність підрядника;

4) на відмову від договору та відшкодування збитків, якщо підрядник своєчасно не почав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її у строк стає явно неможливим;

5) призначити підрядникові строк для усунення недоліків, коли під час виконання роботи стане очевидним, що вона не буде виконана належним чином, а у разі невиконання підрядником цієї умови – відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків або доручити виправлення роботи іншій особі за рахунок підрядника;

6) на односторонню відмову від договору. Відповідно до ч. 4 ст. 849 ЦК України, замовник має право у будь-який час до закінчення роботи відмовитися від договору, виплативши підрядникові плату за виконану частину роботи та відшкодувавши йому збитки, заподіяні розірванням договору.

Види договору підряду:

- договір побутового підряду;
- договір будівельного підряду;
- договір підряду на виконання проєктних та пошукових робіт.

До окремих видів договорів підряду застосовуються загальні положення про підряд, якщо інше не встановлено положеннями ЦК України про ці види договорів.

Отже, загальні положення про договори підрядного типу, які закріплені у ЦК України, стосуються майже всіх суттєвих моментів, які необхідно врегулювати укладаючи зобов'язання з виконання робіт, зокрема: предмет, сторони, ціна, строк виконання робіт, права та обов'язки сторін, відповідальність за неналежне виконання зобов'язань за договором. Договори цього типу мають відмінний від інших договірних конструкцій предмет – результат робіт.

2. Договір побутового підряду

Договір побутового підряду – договір, за яким підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); консенсуальний; оплатний. Договір побутового підряду є публічним договором. До відносин за договором побутового підряду, не врегульованих ЦК України, застосовується законодавство про захист прав споживачів.

Предмет договору: особливий предмет, використання якого замовником не пов'язане з підприємницькою діяльністю. Підрядник виконує роботу, призначену для задоволення **побутових та інших особистих потреб** замовника.

Форма договору: проста письмова, а якщо робота виконується відразу в присутності замовника – усна. Договір побутового підряду вважається укладеним у належній формі, якщо підрядник видав замовникові квитанцію або інший документ, що підтверджує укладення договору. Відсутність у замовника цього документа не позбавляє його права залучати свідків для підтвердження факту укладення договору або для підтвердження його умов.

Оплата за договором. Вартість робіт, виконаних за договором побутового підряду, визначається за погодженням сторін, якщо інше не передбачено у встановленому порядку прейскурантами (цінниками), тарифами тощо. Робота оплачується замовником після її остаточного передання підрядником. За згодою замовника робота може бути ним оплачена при укладенні договору побутового підряду шляхом видачі авансу або у повному обсязі. Крім вартості виконаних робіт за договором побутового підряду замовник може вимагати певну плату за терміновість виконання робіт, якщо це встановлено в договорі. За загальним правилом, надбавка до вартості робіт сплачується після їх виконання. У разі невиконання підрядником замовлення у встановлені строки, надбавка за терміновість не сплачується.

Сторони договору:

1) Підрядник – фізична або юридична особа, що є суб'єктом підприємницької діяльності. Як правило, спеціалізовані підприємства і об'єднання побутового обслуговування, спеціальна правоздатність яких спрямована на надання громадянам різного роду послуг та виконання робіт;

2) Замовник – фізична особа.

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

Права замовника:

1) відмовитися від оплати додаткових оплатних робіт або послуг у разі, якщо підрядник нав'язує їх йому;

2) у будь-який час до здачі йому роботи відмовитися від договору побутового підряду, сплативши підрядникові частину встановленої ціни роботи пропорційно роботі, фактично виконаній до повідомлення про відмову від договору, та відшкодувавши йому витрати, здійснені до цього моменту з метою виконання договору, якщо вони не входять до частини ціни роботи, яка підлягає сплаті. Умови договору, що позбавляють замовника цього права, є нікчемними;

3) вимагати розірвання договору побутового підряду та відшкодування збитків, якщо внаслідок неповноти або недостовірності інформації, отриманої від підрядника, був укладений договір на виконання робіт, які не мають тих властивостей, які мав на увазі замовник;

4) у разі істотних відступів підрядником від умов договору побутового підряду або допущення інших істотних недоліків в роботі, виконаній із матеріалу замовника, вимагати:

- виготовлення іншої речі з однорідного матеріалу такої самої якості;
- розірвання договору та відшкодування збитків;

5) у разі виявлення інших відступів від умов договору або інших недоліків у роботі, вимагати:

– безоплатного усунення цих недоліків у розумний строк. Вимога про безоплатне усунення недоліків роботи, виконаної за договором побутового підряду, які можуть становити небезпеку для життя або здоров'я замовника та інших осіб, може бути пред'явлена замовником або його правонаступником **протягом десяти років з моменту прийняття роботи**, якщо у встановленому законом порядку не передбачені більш тривалі строки (строки служби). Така вимога може бути пред'явлена незалежно від того, коли виявлено ці недоліки, у тому числі й при виявленні їх після закінчення гарантійного строку. У разі невиконання підрядником цієї вимоги замовник має право протягом цього ж строку вимагати повернення частини ціни, сплаченої за роботу, або відшкодування його витрат на усунення недоліків;

– відшкодування його витрат на усунення недоліків чи відповідного зменшення плати.

Права підрядника:

1) у разі нез'явлення замовника за одержанням виконаної роботи або іншого ухилення замовника від її прийняття підрядник має право, **письмово попередивши замовника, зі спливом двох місяців від дня такого попередження** продати предмет договору побутового підряду за розумну ціну, а суму виторгу, з вирахуванням усіх належних підрядникові платежів, внести у депозит нотаріуса, нотаріальної контори на ім'я замовника;

2) замість продажу предмета договору побутового підряду притримати його або вимагати відшкодування.

Обов'язки підрядника умовно можуть бути поділені на переддоговірні та договірні.

Переддоговірні:

1) до укладення договору побутового підряду надати замовникові необхідну та достовірну інформацію про запропоновані роботи, їх види та особливості, про ціну та форму оплати роботи, а також повідомити замовникові на його прохання інші відомості, що стосуються договору;

2) назвати замовникові конкретну особу, яка буде виконувати роботу, якщо за характером роботи це має значення.

Договірні: при здачі робіт замовникові підрядник зобов'язаний повідомити його про вимоги, яких необхідно дотримуватися для ефективного та безпечного використання виготовленої або переробленої речі або іншої виконаної роботи, а також про можливі для замовника або інших осіб наслідки недодержання відповідних вимог.

За договором побутового підряду **підрядник виконує роботу зі свого матеріалу**, а за бажанням замовника – з його матеріалу. Якщо робота виконується з матеріалу підрядника, вартість матеріалу оплачується замовником частково або в повному обсязі, за погодженням сторін, з остаточним розрахунком при одержанні замовником виконаної підрядником роботи. У випадках, передбачених договором, матеріал може бути наданий підрядником у кредит (із розстроченням платежу). Подальша зміна ціни наданого в кредит матеріалу не призводить до перерахунку, якщо інше не встановлено договором. Якщо робота виконується з матеріалу замовника, у квитанції або іншому документі, що видається підрядником при укладенні договору побутового підряду, вказуються точне найменування матеріалу, його кількість і оцінка, здійснена за погодженням сторін.

Крім загальних положень про підряд та спеціальні норми про побутовий підряд, які закріплені у ЦК України, врегулюванню цього договору присвячено ще декілька нормативно-правових актів, застосування яких пояснюється особливим суб'єктним складом цього договору, і віднесення його законодавцем до числа публічних договорів.

3. Будівельний підряд

Будівництво – процес створення нових, а також розширення, реконструкція, технічне переоснащення діючих підприємств, об'єктів виробничого і невиробничого призначення, пускових комплексів.

Нове будівництво (новобудова) – це будівництво підприємств, будівель і споруд, яке здійснюється на нових майданчиках на підставі нової затвердженої проєктно-кошторисної документації.

Розширення – це здійснюване за новим проєктом будівництво других і наступних черг діючих підприємств, додаткових виробничих комплексів і виробів, а також нових або розширення діючих цехів.

Реконструкція (технічне переоснащення) – проведення відповідно до плану технічного розвитку об'єднань (підприємств) комплексу заходів (без

розширення виробничих площ) щодо підвищення технічного рівня окремих ділянок виробництва, агрегатів, установок шляхом запровадження нової техніки, технології, заміни устаткування тощо.

Способи здійснення будівництва: підрядний, господарський, змішаний. Основним є **підрядний**, при якому: а) будівельні роботи проводяться спеціалізованими професійними організаціями, наслідком чого є скорочення строків будівництва; б) має місце раціональна система побудови відносин між замовником і підрядником, які пов'язані один з одним з першої до останньої стадії – здачі об'єкта будівництва.

Усі види підрядних договорів мають єдиний уніфікований режим правового регулювання, тому до будівельного підряду застосовуються загальні положення ЦК України про підряд, якщо спеціальні норми не містять особливостей стосовно того чи іншого положення, зокрема це стосується положень про структуру договірних зв'язків (ст. 838 ЦК України), ощадливості підрядника (ст. 845 ЦК України), зобов'язань сторін стосовно інформації (ст. 862 ЦК України) тощо.

Законодавство в галузі будівництва за своєю суттю є комплексним і включає не тільки норми цивільного права, а й адміністративного, земельного, фінансового тощо. Його характерною особливістю є те, що воно включає нормативно-технічні акти, до яких відносять будівельні норми та правила, державні стандарти, що регламентують техніко-економічні основи будівництва з урахуванням особливостей будівельних робіт.

Нормативні визначення договору будівельного підряду вміщуються у двох кодифікованих актах – ЦК та ГК України. ЦК України визначає **договір будівельного підряду** як договір, за яким підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи згідно з проєктно-кошторисною документацією, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проєктно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи й оплатити їх (ч. 1 ст. 875 ЦК України). Згідно з положеннями норм ГК України, **за договором підряду на капітальне будівництво** одна сторона (підрядник) зобов'язується своїми силами і засобами на замовлення другої сторони (замовника) побудувати і здати замовникові у встановлений строк визначений договором об'єкт відповідно до проєктно-кошторисної документації або виконати зумовлені договором будівельні та інші роботи, а замовник зобов'язується передати підряднику затверджену проєктно-кошторисну документацію, надати йому будівельний майданчик, прийняти закінчені будівництвом об'єкти та оплатити їх (ч. 1 ст. 318 ГК України).

Види договору будівельного підряду (відповідно до характеру будівельних робіт і сфери їх виконання):

– договір на проведення нового будівництва (новобудови), при якому воно здійснюється на новому майданчику на підставі початкової затвердженої проєктно-кошторисної документації;

- договір капітального ремонту будівель (споруд), яким охоплюються ремонтні роботи основних засобів, внаслідок чого збільшується строк їх служби або поліпшуються якісні характеристики (потужність, продуктивність тощо);

- договір на реконструкцію (технічне переоснащення) підприємств, будівель (зокрема, житлових будинків), споруд;

- договір на виконання монтажних, пусконаладжувальних та інших робіт.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; консенсуальний.

Істотні умови договору:

- предмет;
- ціна;
- строк договору;
- наявність проєктно-кошторисної документації (у разі її відсутності договір вважається неукладеним).

Відомості, зазначення яких є важливим у договорі:

- найменування та реквізити сторін;
- місце та дата укладення договору підряду;
- права та обов'язки сторін;
- порядок забезпечення виконання зобов'язань за договором підряду;
- умови страхування ризиків випадкового знищення або пошкодження об'єкта будівництва;
- порядок забезпечення робіт проєктною документацією, ресурсами та послугами;
- порядок залучення субпідрядників;
- вимоги до організації робіт;
- порядок здійснення замовником контролю за якістю ресурсів;
- джерела та порядок фінансування робіт (будівництва об'єкта);
- порядок розрахунків за виконані роботи;
- порядок здачі-приймання закінчених робіт (об'єкта будівництва);
- гарантійні строки якості закінчених робіт (експлуатації об'єкта будівництва), порядок усунення недоліків;
- відповідальність сторін за порушення умов договору підряду;
- порядок урегулювання спорів;
- порядок внесення змін до договору підряду та його розірвання.

В договорі підряду сторони можуть передбачати інші умови для врегулювання своїх взаємин.

Предмет – це кінцевий результат діяльності підрядника, тобто відповідний об'єкт будівництва (будівельні роботи). **Специфічний предмет** (дає можливість розглядати його як самостійний вид договору підряду) – будівельні роботи; характер здійснення цих робіт, які нерозривно пов'язані з місцезнаходженням об'єкта (ч. 2 ст. 875 ЦК України); організацію виконання будівельних робіт. Предмет договору визначається його найменуванням

(будівництво певної споруди, реконструкція підприємства) і посиланням на здійснення робіт у відповідності з розробленою проєктно-кошторисною документацією.

У договорі підряду сторони зобов'язані визначити найменування об'єкта будівництва та його місцезнаходження, основні параметри (потужність, площа, обсяг тощо), склад та обсяги робіт, що передбачені проєктною документацією та підлягають виконанню підрядником, інші показники, що характеризують предмет договору.

Ціна договору – вартість будівельної продукції (виконаних робіт) – визначається кошторисом (ч. 1 ст. 877 ЦК України). Ціна встановлюється на основі базисного рівня кошторисної вартості та додаткових витрат підрядника (подорожчання матеріальних ресурсів, постачально-збутові надбавки при реалізації через посередників тощо).

Кошторис може бути складений будь-якою із сторін. Найчастіше кошторис складається підрядником як професіоналом. Кошторис набуває чинності і стає частиною договору підряду з моменту підтвердження його другою стороною, як правило – замовником.

Види кошторису:

1) приблизний. Від положень приблизного кошторису сторони можуть відступити у бік перевищення, якщо воно не є суттєвим. Між тим, якщо виникне необхідність проведення додаткових робіт і у зв'язку з цим істотного перевищення визначеного приблизного кошторису, на підрядника покладається обов'язок своєчасного попередження про це замовника. Якщо замовник не погодиться на перевищення кошторису, він має право відмовитися від договору, а підрядник має право вимагати від нього оплати виконаної частини роботи. Якщо ж підрядник своєчасно не попередить замовника про необхідність суттєвого перевищення приблизного кошторису, він буде зобов'язаний виконати договір за ціною, встановленою договором;

2) твердий. Кошторис вважається твердим, якщо інше не буде встановлено у договорі. Вийти за межі твердого кошторису сторони не можуть. У разі перевищення твердого кошторису усі пов'язані з цим витрати несе підрядник, якщо інше не передбачено законом. Сторони можуть за узгодженням між собою вносити зміни у твердий кошторис. Зокрема, у разі істотного зростання після укладення договору вартості матеріалу, устаткування, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, що надавалися йому іншими особами, підрядник має право вимагати збільшення кошторису. В разі відмови замовника від цього підрядник має право вимагати розірвання договору. Але підрядник не має права вимагати збільшення твердого кошторису, а замовник – його зменшення у разі, якщо на момент укладення договору підряду не можна було передбачити повний обсяг роботи або необхідні для цього витрати (ч. 5 ст. 844 ЦК України).

Якщо під час укладання договору підряду через невизначеність витрат чи інші обставини остаточно встановити договірну ціну неможливо, сторони в договорі підряду визначають приблизну договірну ціну, а також порядок її

коригування в процесі виконання робіт (будівництва об'єкта). Приблизна договірна ціна може уточнюватися в міру виконання робіт, здійснення витрат підрядника тощо.

У разі виникнення обставин, що зумовлюють необхідність значного підвищення приблизної договірної ціни (більше ніж це визначено договором підряду), підрядник зобов'язаний в установлені договором підряду строки повідомити про це замовника. Якщо підрядник не повідомив у встановленому порядку замовника про необхідність підвищення договірної ціни, він зобов'язаний виконати роботи без відшкодування додаткових витрат.

Тверда договірна ціна може коригуватися тільки за взаємною згодою сторін. У разі підвищення підрядником твердої договірної ціни, не передбаченого договором підряду, усі пов'язані з цим витрати, якщо інше не встановлено законом, несе підрядник.

Сторони за договором підряду можуть передбачати порядок уточнення твердої договірної ціни у разі: виникнення обставин непереборної сили; внесення змін до проєктної документації; необхідності в усуненні недоліків робіт, що виникли внаслідок невідповідності до встановлених вимог проєктної документації, забезпечення якою покладено на замовника; уповільнення темпів або зупинення виконання робіт за рішенням замовника або з його вини, якщо це викликало додаткові витрати підрядника; зміни законодавства з питань оподаткування, якщо це впливає на вартість робіт; істотного зростання (у розмірі, визначеному сторонами) після укладення договору підряду цін на ресурси, які забезпечує підрядник, а також послуг, що надаються йому третіми особами; в інших випадках, передбачених договором підряду.

Якщо під час будівництва виникла необхідність у виконанні додаткових робіт, не врахованих проєктною документацією, забезпечення якою покладено на замовника, і у зв'язку з цим у відповідному підвищенні твердої договірної ціни, підрядник зобов'язаний протягом певного договором підряду строку повідомити замовника про обставини, що призвели до виконання таких робіт, і подати замовнику пропозиції з відповідними розрахунками. Підрядник зобов'язаний зупинити виконання додаткових робіт у разі неотримання у визначений договором підряду строк відповіді на своє повідомлення. Завдані підряднику збитки, пов'язані із зупиненням додаткових робіт, відшкодовуються замовником. Замовник звільняється від відшкодування таких збитків, якщо доведе, що у виконанні додаткових робіт не було потреби.

Якщо підрядник не повідомив замовника в установленому порядку про необхідність виконання додаткових робіт і відповідне підвищення твердої договірної ціни, він не може вимагати від замовника оплати виконаних додаткових робіт і відшкодування завданих йому збитків, якщо не доведе, що проведення таких робіт було необхідне в інтересах замовника, зокрема, у зв'язку з тим, що зупинення робіт загрожувало знищенням або пошкодженням об'єкта будівництва.

Якщо договором підряду передбачалася можливість підвищення твердої договірної ціни внаслідок істотного зростання цін на ресурси, цін на послуги,

що надавалися підряднику третіми особами, підрядник може вимагати перегляду твердої договірної ціни в порядку, визначеному договором підряду. Підрядник може вимагати розірвання договору підряду в разі відмови замовника від підвищення твердої договірної ціни робіт унаслідок істотного зростання цін на ресурси та послуги.

Строк – це час, необхідний для виконання передбачених договором робіт. У договорі будівельного підряду визначається не тільки початок і закінчення робіт в цілому, строки завершення окремих етапів робіт, а й гарантійні строки експлуатації об'єкта.

Виконання робіт (будівництво об'єкта) може бути закінчено достроково тільки за згодою замовника.

Строки виконання робіт (будівництва об'єкта) може бути змінено із внесенням відповідних змін до договору підряду в разі: виникнення обставин непереборної сили; неналежного виконання замовником своїх зобов'язань (порушення умов фінансування, несвочасне надання будівельного майданчика (фронту робіт), проєктної документації, ресурсів тощо); внесення змін до проєктної документації; дій третіх осіб, що унеможливають належне виконання робіт, за винятком випадків, коли ці дії зумовлено залежними від підрядника обставинами; виникнення інших обставин, що можуть вплинути на строки виконання робіт (будівництва об'єкта).

Сторони договору:

1) Підрядник – особа, яка спеціалізується на виконанні будівельних робіт, і у випадках, передбачених законом, має ліцензію на їх здійснення. Підрядник – особа, яка укладає договір підряду (контракт) на будівництво (проєктування) об'єктів, відповідно до визначених у ньому умов виконує передбачені договором підряду (контрактом) роботи та передає їх замовникові. Законодавство, що регулює окремі види договорів підряду на капітальне будівництво, визначає як підрядників лише юридичних осіб. Але це не позбавляє фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності можливості виступати підрядниками у випадках, коли це прямо не заборонено законодавством. Обов'язковою умовою є **отримання підрядником відповідної ліцензії**, що передбачена Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (п. 9 ч. 1 ст. 7, щодо будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, за переліком видів робіт, що визначається КМУ, та з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності»);

2) Замовник – юридична або фізична особа, яка замовляє виконання робіт, поставку продукції, надання послуг, пов'язаних з капітальним будівництвом, організовує проведення торгів (тендерів), укладає договори (контракти), контролює хід будівництва та здійснює технічний нагляд за ним, проводить розрахунки за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги, приймає закінчені роботи. Власником об'єкта будівництва або

результату їхніх будівельних робіт є замовник, якщо інше не передбачено договором.

Учасником відносин, що виникають за договором будівельного підряду, може бути інвестор – суб'єкт, який приймає рішення про вкладення власних, запозичених та залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

У разі руйнування або пошкодження об'єкта будівництва внаслідок непереборної сили до впливу встановленого договором будівельного підряду строку здачі об'єкта, а також у випадку неможливості завершити будівництво (будівельні роботи) з інших причин, що не залежать від замовника, підрядник не має права вимагати від замовника плату за роботу або оплату витрат, якщо інше не встановлено договором (ч. 5 ст. 879 ЦК України).

Обов'язки замовника:

1) надати підрядникові підготовлений будівельний майданчик (фронт робіт), тобто отримати **дозвіл на виконання будівельних робіт** – документ, яким посвідчується право забудовника (замовника) та генерального підрядника на виконання будівельних робіт з нового будівництва, реконструкції, реставрації та капітального ремонту будинків, споруд й інших об'єктів, розширення і технічного їх переоснащення, у відповідності із затвердженою проєктною документацією, підключення до інженерних мереж та споруд тощо. Виконання будівельних робіт без зазначеного дозволу забороняється (на певні будівельні роботи він не вимагається, зокрема на поточний ремонт будівель та споруд без зміни призначення приміщень, відновлення або улаштування нових тротуарів тощо). Мета зазначеного обов'язку: створення належних умов для виконання робіт;

2) передати затверджену проєктно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладено на підрядника. **Проєктно-кошторисна документація** – це сукупність документів, які визначають економічне і виробничо-технічне обґрунтування майбутнього будівництва (обсяг і зміст робіт й інші вимоги, що ставляться до робіт та до кошторису). До такої документації входять креслення, пояснювальні записки, кошторис й інші матеріали. Дана документація не тільки техніко-економічна, а й юридична підстава будівництва. У договорі будівельного підряду мають бути визначені склад і зміст цієї документації, а також, яка із сторін і у який строк зобов'язана надати відповідну документацію (ч. 2 ст. 877 ЦК України);

3) матеріально-технічно забезпечувати будівництво (якщо це передбачено договором, ч. 1 ст. 879 ЦК України). За правилом, це забезпечення технологічним, енергетичним, електротехнічним обладнанням і апаратурою, це можуть бути і матеріали;

4) сприяти підрядникові у забезпеченні будівництва водопостачанням, електроенергією тощо, а також у наданні інших послуг (ч. 1 ст. 879 ЦК України). У договорі можуть бути передбачені випадки і порядок надання

підряднику в користування необхідних для здійснення робіт споруд і будівель, забезпечення транспортування вантажів тощо;

5) якщо це встановлено у договорі – застрахувати об'єкт будівництва або комплекс робіт;

6) у разі необхідності консервації будівництва з незалежних від сторін обставин – оплатити підрядникові виконані до консервації роботи та відшкодувати йому витрати, що пов'язані з цим (ч. 6 ст. 879 ЦК України);

7) прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх. Передання та прийняття робіт – одна з найголовніших стадій договору будівельного підряду, в якій повинні брати участь обидві сторони. При отриманні від підрядника повідомлення про виконання робіт і готовність їх передання замовник негайно має почати їх прийняття, тобто має організувати та здійснити прийняття робіт за свій рахунок, якщо інше не встановлено договором. У випадках, передбачених законом або іншими нормативно-правовими актами, у прийнятті робіт повинні брати участь представники органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Прийняття робіт можливо як після повного їх завершення, так і після завершення окремих етапів робіт (якщо це передбачено договором). ЦК України передбачає, що передання і прийняття виконаних робіт **оформляється актом, підписаним обома сторонами**. У разі відмови однієї із сторін від підписання акта, про це вказується в акті і він підписується другою стороною. Між тим, якщо суд визнає мотиви відмови від підписання акта обґрунтованими, зазначений акт може бути визнаний судом недійсним. Можливі випадки, коли з характеру робіт впливає необхідність попереднього їх випробування. Для таких випадків встановлено спеціальний порядок прийняття – прийняття може здійснюватися лише у разі позитивного результату попереднього випробування. Вказаний порядок може бути встановлено у договорі;

8) заявити підряднику в розумний строк про виявлені протягом гарантійного строку експлуатації об'єкта будівництва недоліки (ч. 4 ст. 884 ЦК України).

Права замовника:

1) відмовитися від прийняття робіт у разі виявлення недоліків, які виключають можливість використання об'єкта для вказаної у договорі мети, і які не можуть бути усунені ні підрядником, ні замовником. Під неможливістю усунення таких недоліків закон передбачає не тільки ті випадки, коли сторони договору не можуть провести відповідні роботи, а й не можна знайти третю особу, яка це могла б зробити (ч. 6 ст. 882 ЦК України);

2) вносити зміни до проєктно-кошторисної документації до початку робіт або під час їх виконання за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю **не перевищують десяти відсотків визначеної у кошторисі ціни** і не змінюють характеру робіт, визначених договором (ч. 1 ст. 878 ЦК України);

3) здійснювати контроль та нагляд за будівництвом, приймаючи від свого імені відповідні рішення. Закон дозволяє здійснювати вказане право замовнику

не тільки особисто, а й із залученням для цього спеціалізованої організації або спеціаліста, для чого замовнику надається право укласти з ними договір про надання такого виду послуг (договір доручення тощо). Застосування фігури «інженера» («інженерної фірми») при виконанні будівельних робіт, включаючи й етап прийняття виконаної роботи, є поширеним явищем у міжнародній практиці. Функції та повноваження такого спеціаліста (спеціалізованої організації) визначаються у договорі будівельного підряду (ч. 3 ст. 881 ЦК України).

Обов'язки підрядника:

1) здійснювати матеріально-технічне забезпечення будівництва, якщо договором не встановлено інше. В цьому випадку він несе ризик неможливості використання наданого ним матеріалу (деталей, конструкцій) або устаткування без погіршення якості робіт. Якщо будівельні роботи виконуються за рахунок коштів державного бюджету України, республіканського бюджету АРК, місцевих бюджетів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, встановлюється контроль за дотриманням сторонами договірних зобов'язань, що здійснюється спеціальними органами;

2) надати замовникові проєктно-кошторисну документацію, якщо це передбачено договором;

3) здійснювати будівництво та пов'язані з ним будівельні роботи відповідно до проєктної документації;

4) гарантувати якість в договорі будівельного підряду;

5) виконувати всі роботи, визначені у проєктно-кошторисній документації;

6) повідомляти замовника про виявлені в ході будівництва не враховані необхідні додаткові роботи, здійснення яких призводить до збільшення кошторису. У разі неодержання від останнього в розумний строк відповіді – зупинити відповідні роботи з віднесенням збитків, завданих цим зупиненням, на замовника. Замовник звільняється від відшкодування цих збитків, якщо доведе, що у проведенні цих робіт немає необхідності (ч. 3 ст. 877 ЦК України). Між тим, якщо підрядник виконає додаткові роботи без згоди замовника, він не позбавляється права на їх оплату і відшкодування завданих цим збитків, коли доведе, що це було необхідним в інтересах замовника, зокрема у зв'язку з тим, що зупинення роботи могло призвести до знищення або пошкодження об'єкта будівництва (ч. 4 ст. 877 ЦК України). Таким чином, законом встановлені особливості проведення додаткових робіт при договорі будівельного підряду, адже за загальним правилом питання про їх проведення теж вирішується замовником за попередженням підрядника, але якщо останній цього не зробить, він зобов'язаний виконати договір підряду за ціною, встановленою договором (ч. 4 ст. 844 ЦК України);

7) усувати за свій рахунок недоліки робіт або використовуваного для робіт матеріалу, якщо вони допущені з його вини (або з вини субпідрядника). Договором може бути передбачений обов'язок підрядника усувати на вимогу замовника та за його рахунок недоліки, за які підрядник не відповідає. Але

підрядник має право відмовитися від виконання цього обов'язку, якщо усунення недоліків не пов'язано безпосередньо з предметом договору або не може бути здійснено підрядником з незалежних від нього причин (ст. 885 ЦК України).

Права підрядника:

1) відмовитися від договору коли прийде до висновку про неможливість використання матеріалу (деталей, конструкцій) або устаткування, наданого замовником, без погіршення якості виконуваних робіт. При цьому він також має право вимагати від замовника сплати ціни роботи пропорційно виконаній частини, а також відшкодування збитків, не покритих вказаною сумою (ч. 3 ст. 879 ЦК України);

2) коли замовник прагне внести зміни до проєктно-кошторисної документації, що потребують додаткових робіт, вартість яких перевищує десять відсотків визначеної у кошторисі ціни, він може дати на це згоду (ч. 2 ст. 878 ЦК України).

Відповідальність сторін. Відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору визначається ст.ст. 883 та 886 ЦК України і настає за наявності загальних підстав цивільно-правової відповідальності. Між тим особливістю відповідальності підрядника у договорі будівельного підряду є відповідальність за дії інших осіб («чужу» вину), оскільки саме у цьому договорі широко застосовується система генерального підряду, при якій підрядник відповідає перед замовником за порушення субпідрядником свого обов'язку, а перед субпідрядником – за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків.

За невиконання або неналежне виконання зобов'язань підрядник і замовник несуть встановлену договором або законом відповідальність, яка реалізується у вигляді стягнення неустойки (пені) і відшкодування збитків у повному обсязі, тобто заподіяних (реальних) збитків і упущеної вигоди, якщо не доведуть, що ці порушення сталися не з їх вини.

Відповідно до ЦК України **підрядник відповідає**: за недоліки збудованого об'єкта, за прострочення передання його замовникові, за інші порушення договору.

Суми неустойки (пені), сплачені підрядником за порушення строків виконання окремих робіт, повертаються йому у разі закінчення всіх робіт до встановленого договором граничного терміну (ст. 883 ЦК України).

Якщо інше не встановлено у договорі, підрядник гарантує досягнення об'єктом будівництва визначених у проєктно-кошторисній документації показників і можливість експлуатації об'єкта відповідно до договору протягом гарантійного строку. Останній становить **десять років від дня прийняття об'єкта замовником**, якщо більший гарантійний строк не передбачено договором або законом. Цей строк продовжується на час, протягом якого об'єкт не міг експлуатуватися внаслідок недоліків, за які відповідає підрядник.

Підрядник відповідає за дефекти, виявлені у межах гарантійного строку, якщо не доведе, що вони сталися внаслідок природного зносу об'єкта або його частин; неправильної його експлуатації чи неправильності інструкції щодо його

експлуатації, розроблених самим замовником або залученими ним іншими особами; неналежного ремонту об'єкта, який здійснено самим замовником чи залученими ним третіми особами (ч. 2 ст. 884 ЦК України).

Забезпечення виконання зобов'язань за договором підяду. Ризики випадкового знищення або пошкодження об'єкта будівництва та їх страхування. Виконання зобов'язань за договором підяду забезпечується гарантією, порукою, неустойкою, заставою, правом притримання, завдатком, іншими видами забезпечення виконання зобов'язань, визначеними договором підяду. Договором підяду можуть бути визначені інші умови забезпечення виконання зобов'язань відповідно до закону.

Роботи виконуються на ризик підрядника (ст.ст. 837, 855 ЦК України), який полягає у тому, що у випадку випадкового знищення предмета договору підяду до здачі його замовникові або у разі, коли закінчення роботи стане неможливим без вини сторін, підрядник не має права вимагати плати за роботу, а якщо оплата була здійснена частково, зокрема сплачено аванс, він зобов'язаний повернути ці виплати замовнику. Якщо знищення предмета договору або неможливість закінчення роботи сталися через недоліки матеріалу, переданого замовником, чи внаслідок його вказівок про спосіб виконання роботи або після пропущення замовником строку прийняття виконаної роботи (право власності на виготовлену (перероблену) річ перейшло до замовника у момент, коли мало відбутися її передання – ч. 6 ст. 853 ЦК України), підрядник має право на оплату роботи (ч. 1 ст. 855 ЦК України).

ЦК України закріплює розподіл ризику між сторонами на випадок знищення або випадкового пошкодження матеріалу (ст. 842), покладаючи його до настання строку здачі підрядником роботи на сторону, яка надала матеріал, а після настання цього строку – на ту, яка його пропустила. Інший розподіл ризику може бути встановлено договором або законом.

Віднесення ризику випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта будівництва на замовника або підрядника до його прийняття замовником встановлюється відповідно до вимог закону, крім випадків, коли це сталося внаслідок обставин, що залежали від замовника.

За ст. 881 ЦК України страхування об'єкта будівництва або комплексу робіт здійснюється підрядником або замовником відповідно до законодавства. Сторона, на яку покладається обов'язок щодо страхування, має надати другій стороні в порядку, встановленому договором, докази укладення нею договору страхування, включаючи відомості про страхувальника, розмір страхової суми та застраховані ризики.

Недоліки робіт або використовуваного для робіт матеріалу, допущені з вини підрядника (або субпідрядника), мають бути усунені підрядником за його рахунок.

Замовник має право з метою здійснення контролю та нагляду за будівництвом і прийняття від свого імені відповідних рішень укласти договір про надання такого виду послуг із спеціалізованою організацією або

спеціалістом. У цьому разі в договорі будівельного підряду визначаються функції та повноваження такого спеціаліста.

Забезпечення робіт (будівництва об'єкта) проєктно-кошторисною документацією. Забезпечення робіт (будівництва об'єкта) проєктною документацією, її погодження з уповноваженими державними органами та органами місцевого самоврядування, а також проведення в установленому порядку експертизи цієї документації здійснюються замовником. Договором підряду такі зобов'язання повністю або частково можуть покладатися на підрядника.

Замовник може вносити зміни до проєктної документації за умови, що вони не призведуть до підвищення договірної ціни більше ніж на десять відсотків і до зміни характеру робіт. Унесення змін до проєктної документації, що призведуть до підвищення договірної ціни більше ніж на десять відсотків, допускається тільки за згодою підрядника. За відсутності такої згоди підрядник має право відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків.

Залучення до виконання робіт субпідрядників. ЦК України закріпив як загальну для всіх видів договору підряду **конструкцію «генерального підряду»**, а саме систему взаємовідносин між сторонами, за якою робота може виконуватися підрядником або особисто, або за допомогою інших осіб (субпідрядників), якщо особисте виконання роботи не передбачено договором. В останньому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник. Підрядник залишається відповідальним перед замовником за результат діяльності субпідрядників, а перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх зобов'язань за договором. При цьому закон забороняє замовнику і субпідряднику пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, укладених кожним з них з генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом.

Система «генерального підряду» традиційно застосовувалася у будівництві або при проведенні проєктних та пошукових робіт. Генеральний підрядник, уклавши договір будівельного підряду із замовником, укладає субпідрядний договір з субпідрядником. **Субпідрядний договір** – це різновид договору підряду, на який поширюється дія як загальних положень про договір (глави 52 і 53 ЦК України), так і дія загальних положень про договір підряду. Умови субпідрядного договору повинні відповідати умовам договору підряду, для виконання якого залучається субпідрядник.

Залучення до виконання робіт робочої сили. Організація виконання робіт. Для виконання робіт підрядник може залучати робочу силу в необхідній кількості та відповідній кваліфікації, якщо інше не передбачено договором підряду. Замовник у випадках, передбачених договором підряду, може вимагати від підрядника відсторонення працівників від виконання робіт (будівництва об'єкта) з обґрунтуванням такої вимоги.

Будівельний майданчик (фронт робіт) надається підряднику замовником у порядку, визначеному договором підряду, і оформляється відповідним актом.

Організація виконання робіт має відповідати проєктно-технологічній документації (проєкту організації будівництва та проєкту виконання робіт), склад і зміст якої визначаються нормативними документами та договором підряду.

Підрядник забезпечує охорону (огороження, освітлення тощо) будівельного майданчика (фронту робіт), можливість доступу на неї замовника, інших підрядників, субпідрядників, залучених до виконання робіт згідно з умовами договору підряду, до приймання закінчених робіт (об'єкта будівництва) замовником, якщо інше не передбачено договором підряду.

Підрядник повинен зберігати на будівельному майданчику один комплект проєктної документації разом зі змінами до неї та надавати її замовнику на його прохання для користування.

Фінансування робіт (будівництва об'єкта). Фінансування робіт (будівництва об'єкта) провадиться за планом, який складається замовником, узгоджується з інвестором (головним розпорядником бюджетних коштів) і підрядником і є невід'ємною частиною договору підряду. План фінансування будівництва складається на підставі титулу будови (об'єкта), проєкту організації будівництва з урахуванням календарних графіків виконання робіт і порядку проведення розрахунків за виконані роботи. Сторони узгоджують план фінансування будівництва в порядку, визначеному договором.

Приймання-передача закінчених робіт (об'єкта будівництва). Після одержання повідомлення підрядника про готовність до передачі закінчених робіт (об'єкта будівництва) замовник зобов'язаний негайно почати їх приймання. Фінансування витрат на організацію приймання закінчених робіт (об'єкта будівництва) покладається на замовника, якщо інше не встановлено договором підряду, за винятком додаткових витрат, що виникли з вини підрядника. Передача закінчених робіт (об'єкта будівництва) підрядником і приймання їх замовником оформляються актом приймання-передачі. Право власності на закінчені роботи (об'єкт будівництва) переходить до замовника з моменту підписання акта приймання-передачі. Підписання цього документа є підставою для проведення остаточних розрахунків між сторонами.

Якщо замовник не розрахувався за виконані роботи або не сплатив інші суми, належні підряднику, відповідно до договору підряду підрядник, попередньо повідомивши замовника, має право притримати передачу замовнику закінчених робіт (об'єкта будівництва), невикористаних матеріальних ресурсів та іншого майна. Порухення строків передачі закінчених робіт (об'єкта будівництва) у цьому разі вважається спричиненим із вини замовника та передбачає відшкодування витрат підрядника, зумовлених цим порушенням.

Проведення розрахунків за виконані роботи. Оплата за виконані роботи провадиться в порядку, визначеному в договорі підряду. Договором може бути передбачено, що оплата виконаних робіт провадиться після приймання замовником закінчених робіт (об'єкта будівництва) або поетапно проміжними платежами в міру виконання робіт.

У разі виявлення невідповідності робіт, пред'явлених до оплати, до установлених вимог, завищення їх обсягів або неправильного застосування кошторисних норм, поточних цін, розцінок та інших помилок, що вплинули на ціну виконаних робіт, замовник має право за участі підрядника скоригувати суму, що підлягає сплаті.

Оплата робіт, виконаних субпідрядниками, провадиться на підставі складених ними та підписаних генеральним підрядником документів про приймання виконаних робіт і їх вартість та може провадитися безпосередньо генеральним підрядником або замовником, якщо це передбачено договором підряду та договором субпідряду.

Якщо оплату робіт, виконаних субпідрядником, провадить замовник, генеральний підрядник, крім документів про обсяги та вартість виконаних робіт, надає замовнику документ про розподіл загальної суми коштів за виконані роботи між ним і субпідрядником.

Відповідальність сторін за порушення зобов'язань за договором підряду та порядок урегулювання спорів. Порушення зобов'язань за договором підряду є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених ГК України, іншими законами або договором підряду.

У разі порушення зобов'язань за договором підряду можуть настати такі правові наслідки:

- припинення виконання зобов'язань за договором підряду внаслідок односторонньої відмови від нього, якщо це встановлено договором підряду або законом, чи розірвання договору підряду;
- зміна умов договору підряду;
- сплата неустойки;
- відшкодування збитків і моральної шкоди.

Відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору визначається ст.ст. 883, 886 ЦК України і настає за наявності загальних підстав цивільно-правової відповідальності. Між тим особливістю відповідальності підрядника у договорі будівельного підряду є відповідальність за дії інших осіб («чужу» вину), оскільки саме у цьому договорі широко застосовується система генерального підряду, при якій підрядник відповідає перед замовником за порушення субпідрядником свого обов'язку, а перед субпідрядником – за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків.

За невиконання або неналежне виконання зобов'язань підрядник і замовник несуть встановлену договором або законом відповідальність, яка реалізується у вигляді стягнення неустойки (пені) і відшкодування збитків у повному обсязі, тобто заподіяних (реальних) збитків і упущеної вигоди, якщо не доведуть, що ці порушення сталися не з їх вини.

Відповідно до ЦК України **підрядник відповідає:** за недоліки збудованого об'єкта, за прострочення передання його замовникові, за інші порушення договору.

Суми неустойки (пені), сплачені підрядником за порушення строків виконання окремих робіт, повертаються йому у разі закінчення всіх робіт до встановленого договором граничного терміну (ст. 883 ЦК України).

Якщо інше не встановлено у договорі, підрядник гарантує досягнення об'єктом будівництва визначених у проектно-кошторисній документації показників і можливість експлуатації об'єкта відповідно до договору протягом гарантійного строку. Останній становить **десять років від дня прийняття об'єкта замовником**, якщо більший гарантійний строк не передбачено договором або законом. Названий строк продовжується на час, протягом якого об'єкт не міг експлуатуватися внаслідок недоліків, за які відповідає підрядник.

Підрядник відповідає за дефекти, виявлені у межах гарантійного строку, якщо не доведе, що вони сталися внаслідок природного зносу об'єкта або його частин; неправильної його експлуатації чи неправильності інструкції щодо його експлуатації, розроблених самим замовником або залученими ним іншими особами; неналежного ремонту об'єкта, який здійснено самим замовником чи залученими ним третіми особами (ч. 2 ст. 884 ЦК України).

Внесення змін до договору підряду та його розірвання. Внесення змін до договору підряду чи його розірвання допускається тільки за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором підряду або законом. У разі відсутності такої згоди зацікавлена сторона має право звернутися до суду. Внесення змін до договору підряду оформляється додатковою угодою, про що робиться застереження в договорі підряду.

Отже, договір будівельного підряду належить до числа господарських договорів, а тому регулюється він не лише положеннями ЦК України, а й ГК України. При укладенні відповідного договору слід враховувати положення обох цих кодифікованих актів, а також положення спеціальних норм.

4. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт

Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт – договір, за яким підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх (ч. 1 ст. 887 ЦК України).

Здійсненню будівельних робіт завжди передуює проведення пошукових і проектних робіт. Пошукові роботи полягають у інженерно-геологічних, гідрометеорологічних, екологічних (та інших залежно від призначення об'єкта) розвідках і узгодженні їх результатів, підготовці виділеної під забудову земельної ділянки з визначенням на місцевості прив'язки до розташування об'єкта, підборі матеріалів і визначенні найбільш оптимальних умов майбутнього будівництва. Подальше проектування будівництва може здійснюватися з урахуванням всіх умов зведення майбутнього об'єкта, позитивного економічного обґрунтування будівництва і наявності згоди та висновків всіх необхідних інстанцій. Після цього розробляється проект і кошторис будівництва. Проектна документація складається з урахуванням результатів, отриманих у ході проведення пошукових робіт.

Проект будівництва, як правило, підлягає державній експертизі, яка проводиться спеціалізованими установами. За умови позитивного висновку державної експертизи проект і кошторис виконавець обговорює із замовником, який має право прийняти їх без обмовок і застережень або висловити побажання щодо його доопрацювання і внесення відповідних змін. За умови відсутності суттєвих розбіжностей стосовно змісту проекту між проєктувальником і замовником складається та підписується акт прийому-передачі проєктно-кошторисної документації. У подальшому будівництво повинно здійснюватися у відповідності з цією документацією, з урахуванням будівельних норм і правил, а також інших умов договору та чинного законодавства.

Залежно від бажання замовника і ступеня складності об'єкта будівництва виконання всіх робіт може здійснюватися однією організацією (генеральним підрядником). Як правило, такий обов'язок за договором може брати на себе спеціалізована будівельна організація, яка здійснює весь комплекс пошукових, проєктних і будівельних робіт. Враховуючи це, таку організацію іменують генеральним підрядником. Він може залучати до проведення окремих видів робіт субпідрядні організації і використовувати інші варіанти побудови договірних зв'язків з контрагентами. Замовник може також укласти договори з декількома контрагентами, які спеціалізуються на виконанні окремих видів вказаних робіт.

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній (взаємний); оплатний.

Предмет договору: проєктно-кошторисна документація – техніко-економічні обґрунтування (техніко-економічні розрахунки), проєкти, робочі проєкти, дослідні рекомендації, робоча документація на будівництво нових, розширення, реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств, будов, споруд, а також закінчені інженерні дослідження для розробки проєктно-кошторисної документації на будівництво об'єктів, проєкти організації будівництва та проєкти виконання робіт тощо. Договір підряду на виконання проєктних і пошукових робіт безпосередньо пов'язаний зі сферою будівництва. Проведення пошукових робіт і розробка технічної документації є початком будівництва будь-якого капітального об'єкта, його обов'язковими умовами. Договір будівельного підряду об'єкта може укладатися як при наявності затвердженої у встановленому порядку документації, так і при її відсутності. Пошукові роботи – це необхідна передумова і складова частина проєктування (дослідження місця будівництва, складання рекомендацій для найбільш раціонального розміщення запроектованих об'єктів тощо). До складу проєктування входять також проєкти організації будівництва і проєкти провадження робіт.

Склад проєктної документації, технічні вимоги до неї, порядок її узгодження і затвердження визначаються численними підзаконними нормативними актами, зокрема, Інструкцією про склад, порядок розробки, узгодження і затвердження проєктно-кошторисної документації на капітальний

ремонт жилих будівель, Порядком проведення ремонту та утримання об'єктів міського благоустрою, Правилами визначення вартості ремонту устаткування та обладнання, які виконуються на об'єктах житлово-комунального господарства та іншими нормативними документами з питань розробки документації на ремонтні роботи. Розробка кошторисної документації на ці роботи провадиться згідно з Державними будівельними нормами та доповненнями до них, а також вищенаведеними нормативними матеріалами, які діють у частині тих положень, що не суперечать Державним будівельним нормам.

Проектування може здійснюватися за дві стадії (технічний проєкт, робочі креслення) або за одну стадію (техноробочий проєкт – технічний проєкт, поєднаний з робочими кресленнями).

Ціна договору підяду на виконання проєктних і (або) пошукових робіт найчастіше набуває форму кошторису, що містить постатейний перелік витрат підрядника на виконання робіт.

Сторони договору:

1) **Підрядник** – спеціалізований суб'єкт: юридичні і фізичні особи, які мають статус суб'єкта підприємницької діяльності. Досить часто – це спеціалізовані проєктно-пошукові організації, основна мета діяльності яких – виконання зазначених робіт. Підрядником щодо виготовлення проєктно-кошторисної документації в усіх випадках є **проєктна (пошукова) організація**, для якої така робота становить зміст виробничої діяльності. Якщо при виконанні робіт застосовується система генерального підяду, то генеральний підрядник (провідна проєктна організація) здійснює функції замовника щодо виконання певного обсягу робіт, який передається іншій проєктній організації на підставі окремого договору. Правовий статус проєктної організації, як правило, визначається нормативним актом та її статутом;

2) **Замовник** – можуть бути фізичні особи, які, як правило, мають статус підприємця, а також юридичні особи приватного і публічного права та держава. Замовником можуть бути інвестори, будівельні організації, юридичні і фізичні особи, здатні забезпечити оплату науково-дослідних, проєктних, дослідно-конструкторських, технологічних робіт на погоджених у договорі умовах.

Зміст договору (права та обов'язки сторін).

Обов'язки замовника:

1) якщо інше не встановлено договором підяду на проведення проєктних та пошукових робіт, передати підрядникові завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для проектування і складання проєктно-кошторисної документації. Завдання на проектування може бути підготовлене за дорученням замовника підрядником. У цьому разі завдання стає обов'язковим для сторін з моменту його затвердження замовником. Оскільки формулювання завдання досить часто є складним для замовника, це потребує наявності спеціальних знань. Тому замовник може з цією метою скористатися послугами інших осіб, у тому числі і самого підрядника. В останньому випадку

завдання стає обов'язковим для сторін з моменту його затвердження замовником;

2) сплатити підрядникові встановлену ціну після завершення усіх робіт чи сплатити її частинами після завершення окремих етапів робіт або у іншому порядку, встановленому договором чи законом;

3) використовувати проєктно-кошторисну документацію, одержану від підрядника, лише для цілей, встановлених договором, не передавати проєктно-кошторисну документацію іншим особам і не розголошувати дані, що містяться у ній, без згоди підрядника;

4) надавати послуги підрядникові у виконанні проєктних та пошукових робіт в обсязі та на умовах, встановлених договором;

5) сприяти підряднику у виконанні робіт за договором, зокрема, шляхом надання необхідної додаткової інформації;

6) брати участь разом з підрядником у погодженні готової проєктно-кошторисної документації з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

7) відшкодувати підрядникові додаткові витрати, пов'язані зі зміною вихідних даних для проведення проєктних та пошукових робіт внаслідок обставин, що не залежать від підрядника;

8) залучити підрядника до участі у справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками складеної проєктної документації або виконаних пошукових робіт;

9) оплатити роботу підрядника в порядку, встановленому договором, а також відшкодувати підряднику додаткові витрати, викликані зміною вихідних даних для виконання проєктних і (чи) дослідних робіт внаслідок обставин, що не залежать від підрядника. Якщо порядок оплати договором не визначений, замовник повинен сплатити підряднику обумовлену договором ціну після завершення всіх робіт, а у випадку, коли договір передбачає окремі етапи робіт, – після завершення окремих етапів;

10) не передавати технічну документацію третім особам, а також не розголошувати дані, що містяться в ній, без згоди підрядника. За загальним правилом, він повинен використовувати отриману від підрядника технічну документацію тільки з метою, передбаченою договором. Звичайно права замовника в частині використання технічної документації обмежуються можливістю її застосування при будівництві конкретного об'єкта. Однак договором можуть бути передбачені і більш широкі права замовника, зокрема можливість тиражування технічної документації, що звичайно погоджується з розміром оплати;

11) сприяти підряднику у виконанні проєктних і пошукових робіт в обсязі і на умовах, передбачених договором. Сприяння замовника може мати прояв у наданні підряднику чинної нормативно-технічної документації (наприклад, коли підрядником є іноземна проєктна організація), виділенні своїх фахівців, яких підрядник включає в групу проєктування, передачі підряднику додаткових вихідних даних, необхідних для складання технічної документації тощо.

Однією з форм сприяння є й участь замовника разом з підрядником в узгодженні готової технічної документації з відповідними державними органами й органами місцевого самоуправління;

12) залучити підрядника до участі в справі за позовом, пред'явленим до замовника третьою особою у зв'язку з недоліками складеної технічної документації чи виконаних дослідних робіт. Подібна ситуація виникає звичайно тоді, коли замовником за договором підряду на виконання проєктних і (чи) дослідницьких робіт є особа, що одночасно є підрядником за договором будівельного підряду. Така особа відповідає перед замовником будівельних робіт за будь-які недоліки збудованого об'єкта, включаючи і ті, що зумовлені недоліками проєктної документації чи даних дослідних робіт. Відшкодувавши відповідні збитки своєму замовнику, підрядник за договором будівельного підряду вправі пред'явити регресний позов до проєктувальника чи дослідника. Тому підрядник за договором на виконання проєктних і (чи) пошукових робіт зацікавлений у тому, щоб узяти участь у суперечці між його замовником і третьою особою і довести, що технічна документація і дані пошукових робіт не мають недоліків, на які їм дорікають. Незалучення замовником підрядника до участі у справі звільняє підрядника від відповідальності перед замовником, якщо підрядник доведе, що, взявши участь у справі, він міг би запобігти стягнення з замовника чи збитків від застосування до нього інших санкцій, пов'язаних із недоліками технічної чи іншої документації, даних дослідних робіт. Підрядник, який був закликаний до участі у розгляді справи, але не взяв у ньому участі, позбавляється права доводити неправильність ведення справи замовником;

13) забезпечити підрядникові можливість виконання робіт у строки, передбачені договором, а також у визначеному обсязі надати підрядній організації необхідні для проєктування вихідні дані;

14) якщо договір передбачає виконання розвідувальних робіт, у разі потреби замовник також зобов'язаний надати підрядникові робочу силу, будівельні матеріали, транспортні засоби, приміщення для зберігання інструментів і матеріалів. Ці послуги надаються за договірними цінами. У тому разі, коли проєктні роботи виконуються на місці будівництва, замовник має безоплатно надати робочі приміщення, а також з оплатою у встановлених розмірах житлові приміщення для розміщення проєктувальників;

15) одержання відповідних документів про відчуження і відведення земельних ділянок, а також оформлення права проведення вирубок лісу під час виконання пошукових робіт (у тому числі й одержання відповідних документів).

Обов'язки підрядника (ст. 890 ЦК України):

1) виконувати роботи відповідно до вихідних даних для проведення проєктування та згідно з договором. Підрядник зобов'язаний дотримуватися вимог, що містяться у завданні та інших вихідних даних для проєктування й виконання пошукових робіт, і має право відступити від них лише за згодою замовника;

2) погоджувати готову проєктно-кошторисну документацію із замовником, а у разі необхідності – також з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також захищати їх у відповідних інстанціях, де вони затверджуються;

3) забезпечити належну якість документації і всіх виконаних робіт, відповідність їх установленим технічним вимогам. Проєктна організація на вимогу замовника зобов'язана своїми силами і за свій рахунок усунути всі виявлені недоліки в роботах, які було виконано. Підрядник готує відповідно до отриманого від замовника проєктного завдання техніко-економічне обґрунтування, на підставі якого надалі розробляє робочу документацію. Проєктна документація складається підрядником з урахуванням результатів, одержаних у ході пошукових робіт. Залежно від складності робіт вона включає техніко-економічне обґрунтування разом з робочою документацією або також технічний проєкт, що ґрунтується на техніко-економічному обґрунтуванні. Підрядник здійснює розробку проєктної документації згідно з належно затвердженими обґрунтуваннями інвестицій у будівництво підприємств, будинків, споруджень;

3) передати замовникові готову проєктно-кошторисну документацію та результати пошукових робіт;

4) не передавати без згоди замовника проєктно-кошторисну документацію іншим особам;

5) гарантувати замовникові відсутність у інших осіб права перешкодити або обмежити виконання робіт на основі підготовленої за договором проєктно-кошторисної документації.

Відповідальність сторін.

Підрядник несе відповідальність за недоліки проєктно-кошторисної документації та виконаних робіт, включаючи вади, виявлені згодом у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проєктно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт. У разі виявлення недоліків у проєктно-кошторисній документації або у пошукових роботах підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проєктно-кошторисну документацію або здійснити необхідні додаткові пошукові роботи, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом.

Відповідальність замовника визначається положеннями договору. Договором може бути передбачена відповідальність замовника за несвоєчасну оплату виконаних робіт. Зокрема, він може нести відповідальність за затримку виплати підряднику авансу та інших, обумовлених договором, платежів (наприклад, необхідних для фінансування проведення пошукових робіт).

Додатки до договору: до договору додаються як його невід'ємна частина кошторис на передбачені договором проєктно-пошукові роботи, довідка замовника про забезпечення фінансування цих робіт, графік строків надання замовником необхідних для проєктування вихідних даних і строків закінчення

передбачених договорами робіт; документ про особливі умови виконання проєктних робіт (в необхідних випадках); завдання на проєктування.

Отже, договір підряду на проведення проєктних та пошукових робіт є специфічним різновидом договору підряду, який має особливий предмет, суб'єктний склад, нормативне регулювання. Натомість важливість цього договору зумовлює необхідність ґрунтовних знань як з теоретичних питань (що таке проєктно-кошторисна документація, що включається у її склад тощо), так і практичних питань, зокрема щодо дотримання стадій проєктування.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору підряду.
2. Назвіть та охарактеризуйте істотні умови договору підряду.
3. У чому полягають особливості договору підряду?
4. Які різновиди кошторису Ви знаєте? У чому відмінність цих кошторисів?
5. Охарактеризуйте конструкцію «генерального підряду».
6. Який строк позовної давності встановлено ЦК України до вимог щодо неналежної якості робіт за договором підряду?
7. Які різновиди договору підряду Вам відомі?
8. Охарактеризуйте особливості договору побутового підряду.
9. Охарактеризуйте особливості договору будівельного підряду.
10. Охарактеризуйте особливості договору підряду на виконання проєктних та пошукових робіт.

Тема 10. Договір на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт

📌 **Мета вивчення теми:** засвоєння основних положень цивільного законодавства про договори на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; формування вміння розмежовувати ці договори від схожих договірних зобов'язань з урахуванням специфіки цього договору щодо суб'єктного складу та істотних умов; формування навичок складання договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; засвоєння юридичних особливостей цих договорів з метою застосування цих знань у практичній діяльності.

📖 **Основні терміни та поняття теми:** науково-дослідні роботи; дослідно-конструкторські роботи; договір на створення і передачу науково-технічної продукції; науково-технічна продукція; договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

План:

1. Загальна характеристика договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

2. Зміст договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (права та обов'язки сторін) та відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов договорів.

1. Загальна характеристика договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт

Відповідно до ст. 331 ГК України за **договором на створення і передачу науково-технічної продукції** одна сторона (виконавець) зобов'язується виконати зумовлені завданням другої сторони (замовника) науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – НДДКР), а замовник зобов'язується прийняти виконані роботи (продукцію) і оплатити їх.

На відміну від ЦК України, ГК України визначає **предмет договору на передачу науково-технічної продукції**, яким визнається модифікована науково-технічна продукція. При цьому диспозитивне формулювання ч. 2 ст. 331 ГК України дає підстави припустити, що це лише один з можливих варіантів.

Науково-технічна продукція – завершені науково-дослідні, проєктні, конструкторські, технологічні роботи та послуги, створення дослідних зразків або партій виробів, необхідних для проведення НДДКР згідно з вимогами, погодженими із замовниками, що виконуються чи надаються суб'єктами господарювання (науково-дослідними, конструкторськими, проєктно-конструкторськими і технологічними установами, організаціями, а також науково-дослідними і конструкторськими підрозділами підприємств, установ і організацій тощо) (ч. 3 ст. 331 ГК України).

Договір може укладатися на виконання всього комплексу робіт – від дослідження до впровадження у виробництво науково-технічної продукції, а також на її подальше технічне супроводження (обслуговування) (ч. 4 ст. 331 ГК України).

У разі якщо науково-технічна продукція є результатом ініціативних робіт, договір укладається на її передачу, включаючи надання послуг на її впровадження та освоєння (ч. 5 ст. 331 ГК України).

Договори на створення і передачу науково-технічної продукції для пріоритетних державних потреб та за участі іноземних суб'єктів господарювання укладаються і виконуються в порядку, встановленому КМУ відповідно до закону (ч. 6 ст. 331 ГК України).

Відповідно до положень ст. 892 ЦК України, за **договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт** підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

Стаття 893 ЦК України закріплює порядок виконання робіт. Так, відповідно до цієї статті, виконавець зобов'язаний провести наукові дослідження особисто, якщо інше не встановлено договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Виконавець має право залучати до виконання науково-дослідних робіт інших осіб лише за згодою замовника. Виконавець має право залучати інших осіб (субвиконавців) до виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт, якщо інше не встановлено договором.

Стаття 894 ЦК України регулює питання передання, прийняття та оплати робіт. Відповідно до положень цієї статті, виконавець зобов'язаний передати, а замовник прийняти та оплатити повністю завершені науково-дослідні або дослідно-конструкторські та технологічні роботи. Договором можуть бути передбачені прийняття та оплата окремих етапів робіт або інший спосіб оплати. Плата за виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт та технологічних робіт, встановлена договором, може бути зменшена замовником залежно від фактично одержаних результатів порівняно з результатами, передбаченими договором, якщо це не залежало від замовника, а можливість такого зменшення та його межі були передбачені домовленістю сторін.

Стаття 895 регулює питання конфіденційності відомостей про договір. Відповідно до її положень, виконавець і замовник зобов'язані забезпечити конфіденційність відомостей щодо предмета договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, ходу його виконання та одержаних результатів, якщо інше не встановлено договором. Обсяг відомостей, що належать до конфіденційних, встановлюється договором.

Стаття 896 регламентує права сторін на результати робіт. Так, замовник за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт має право використовувати передані йому результати робіт у межах і на умовах, встановлених договором. Виконавець має право використати одержаний ним результат робіт також для себе, якщо інше не встановлено договором. Договором може бути передбачено право виконавця передавати результати робіт іншим особам.

2. Зміст договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (права та обов'язки сторін) та відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов договорів

Стаття 897 ЦК України встановлює **обов'язки виконавця**. Відповідно до її положень виконавець за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт зобов'язаний:

- 1) виконати роботи відповідно до погодженої із замовником програми (техніко-економічних показників) або тематики і передати замовникові результат у строк, встановлений договором;

- 2) додержувати вимог, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності;

3) утримуватися від публікації без згоди замовника науково-технічних результатів, одержаних при виконанні робіт;

4) вживати заходів для захисту одержаних при виконанні робіт результатів, що підлягають правовій охороні, та інформувати про це замовника;

5) своїми силами та за свій рахунок усувати допущені з його вини недоліки у технічній документації, які можуть спричинити відступи від техніко-економічних показників, передбачених у технічному завданні замовника або в договорі;

6) негайно інформувати замовника про виявлену неможливість одержати очікувані результати або недоцільність продовжувати роботу.

Стаття 898 ЦК України встановлює **обов'язки замовника**:

1) видати виконавцеві технічне завдання та погодити з ним програму (техніко-економічні показники) або тематику робіт;

2) передати виконавцеві необхідну для виконання робіт інформацію;

3) прийняти виконані роботи та оплатити їх.

Стаття 899 ЦК України регулює питання наслідків неможливості досягнення результату. Так, якщо у ході науково-дослідних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що не залежать від виконавця, замовник зобов'язаний оплатити роботи, проведені до виявлення неможливості отримати передбачені договором результати, але не вище відповідної частини ціни робіт, визначеної договором. Якщо у ході виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов'язаний відшкодувати витрати виконавця.

Стаття 900 ЦК України регулює питання відповідальності виконавця за порушення договору. Так, виконавець відповідає перед замовником за порушення договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, якщо не доведе, що порушення договору сталося не з його вини. Виконавець зобов'язаний відшкодувати замовнику реальні збитки у межах ціни робіт, в яких виявлено недоліки, якщо договором встановлено, що вони підлягають відшкодуванню в межах загальної ціни робіт за договором. Упущена вигода підлягає відшкодуванню у випадках, встановлених законом.

Отже, законодавець не відносить договір на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт до підрядних договорів, натомість у доктрині цивільного права щодо місця цього договору у системі цивільно-правових договорів єдності у поглядах науковців поки що не спостерігається. Тому слід досконало знати відмінності цього різновиду договорів для характеристики відмінних та схожих з підрядними договорами ознак.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

2. Які відмінності у нормативному регулюванні цих договорів нормами ЦК та ГК України?

3. Охарактеризуйте предмет договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

4. Яка форма договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт? Назвіть цивільно-правові наслідки недотримання форми договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

5. Чи є строк істотною умовою договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт?

6. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки виконавця.

7. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки замовника.

8. Охарактеризуйте права сторін на результати робіт.

9. Яку відповідальність закріплює ЦК України за невиконання або неналежне виконання сторонами договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт?

10. Назвіть підстави припинення договорів на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Практичне заняття 4.

Тема 9. Договір підряду та його види

¶ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів підрядного типу, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами підрядного типу; закріплення навичок складання цих договорів, аналізу змісту готових зразків договорів підрядного типу; закріплення навичок складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах підряду та їх різновидів.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Загальні положення про договори підрядного типу.

2. Істотні та інші умови договорів підрядного типу.

3. Сторони договорів підрядного типу. Генеральний підрядник і субпідрядник.

4. Права та обов'язки сторін у договорах підрядного типу.

5. Правові наслідки порушення сторонами умов договорів підрядного типу. Позовна давність, що застосовується до вимог щодо неналежної якості роботи.

6. Договір побутового підряду.

7. Договір будівельного підряду.

8. Договір підряду на проведення проєктних та пошукових робіт.

✚ **Основні терміни та поняття:** будівництво; гарантійний строк; генеральний підрядник; договір будівельного підряду; договір підряду; договір побутового підряду; замовник; кошторис; новобудова; підрядник; пошукові роботи; приблизний кошторис; проектна (пошукова) організація; проектні роботи; проектно-кошторисна документація; результат роботи; реконструкція (технічне переоснащення); робота; розширення; субпідрядник; твердий кошторис; фронт робіт.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів побутового підряду, будівельного підряду, підряду на проведення проектних та пошукових робіт.

2. Складання договорів побутового підряду, будівельного підряду, підряду на проведення проектних та пошукових робіт.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Власник приватного будинку А. уклав з Б. та В. договір, умовами якого передбачалось, що останні відремонтують дах будинку та пофарбують будинок до 15 вересня за 26000 грн. До зазначеної дати Б. та В. навіть не почали роботи. Через сильні зливи 18 та 19 вересня була пошкоджена стеля та стіни у будинку. А. був змушений сплатити 30000 грн. іншим майстрам, які, крім ремонту даху та фарбування будинку, відновили також стіни та стелю. А. відмовився від договору з Б. та В. та звернувся до суду з позовом про відшкодування завданих йому збитків на суму 4000 грн. Проаналізуйте ситуацію.

Самостійна робота

Тема 10. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт

✚ **Мета самостійної роботи з темою:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт та нормативного регулювання цих договорів; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, складання цих договорів, аналізу змісту готових зразків договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

✚ **Основні терміни та поняття теми:** договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт; науково-дослідні роботи; дослідно-конструкторські роботи; технологічні роботи; наукові дослідження; зразок нового виробу; конструкторська документація на виріб; нова технологія; роботи; результат робіт; підрядник (виконавець); замовник; конфіденційна інформація.

Питання до самостійного опрацювання теми

I. Теоретична частина

1. Поняття договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.
2. Виконання робіт. Передання, прийняття та оплата робіт.
3. Конфіденційність відомостей про договір.
4. Сторони. Права та обов'язки сторін договору. Права сторін на результати робіт.
5. Наслідки неможливості досягнення результату. Відповідальність сторін за порушення договору.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

2. Складання договорів на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

20.12.2022 р. між Корпорацією «Науковий парк «А» та Івановим було укладено договір на виконання робіт за темою «ХХХ». Між сторонами було досягнуто згоди щодо всіх істотних умов, зокрема щодо порядку та строків виконання робіт, ціни, умов та порядку оплати робіт. Початок робіт був визначений 20.12.2022 р., а закінчення робіт – 14.02.2023 р. У договорі була погоджена ціна робіт, а виплата мала проводитись протягом десяти календарних діб після закінчення робіт шляхом переказу коштів на банківську картку виконавця. Проаналізуйте ситуацію щодо можливості укладення такого договору вказаними сторонами, щодо його форми, предмета та інших істотних умов. Які могли бути порушення з боку сторін умов цього договору і яка відповідальність передбачена у таких випадках?

✍ Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 4

1. Що у наведеному визначенні НЕ відповідає законодавчо закріпленим положенням (ЦК України): «Договір підряду – договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу»?

- a. Положення, пов'язані з оплатністю договору;
- b. Положення, пов'язані з назвою сторін;
- c. Положення, пов'язані з алеаторністю договору;
- d. Положення, пов'язані з реальністю цього договору.

2. Як у ЦК України врегульоване питання про те, яка із сторін договору будівельного підряду повинна надати проектно-кошторисну документацію та в який строк?

а. Встановлено імперативне правило про те, що відповідну документацію має надати замовник у десятиденний строк з дня укладення договору;

б. Встановлено загальне правило, що сторона, яка зобов'язана надати відповідну документацію, має бути встановлена у договорі, так само як і строки її надання;

с. Встановлено імперативне правило про те, що відповідну документацію має надати підрядник у десятиденний строк з дня укладення договору;

д. Встановлено загальне правило, що сторона, яка зобов'язана надати відповідну документацію, має бути встановлена у договорі, а надати вона її має у місячний строк з дня укладення договору.

3. Як у ЦК України врегульовано питання про можливі дії підрядника у випадку, якщо ним 10.05.2023 р. було направлено повідомлення про необхідність проведення додаткових робіт, яка (необхідність) була виявлена у ході будівництва, тобто ці роботи не враховані у проєктній документації, у зв'язку з чим необхідним є збільшення кошторису?

а. Підрядник має чекати відповіді замовника до 20.05.2023 р., а не отримавши у цей строк відповідь, зобов'язаний зупинити відповідні роботи з віднесенням збитків, завданих цим зупиненням, на замовника;

б. Підрядник має чекати відповіді до 10.06.2023 р., а, не отримавши у цей строк відповідь, зобов'язаний зупинити відповідні роботи з віднесенням збитків, завданих цим зупиненням, на замовника;

с. Строк, який підрядник має чекати відповіді від замовника, у ЦК України не встановлено, тому він має деякий час її почекати, і у разі неодержання такої відповіді у розумний строк зобов'язаний зупинити відповідні роботи з віднесенням збитків, завданих цим зупиненням, на замовника;

д. Строк, який підрядник має чекати відповіді від замовника, у ЦК України не встановлено, тому він може, не чекаючи цієї відповіді, зупинити відповідні роботи з віднесенням збитків на замовника.

4. Як у нормах ЦК України про будівельний підряд врегульовано питання про можливість внесення змін до проєктно-кошторисної документації?

а. Це право надається як замовнику, так і підряднику, але лише за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю не перевищують двадцяти відсотків визначеної у кошторисі ціни і не змінюють характеру робіт, визначених договором;

б. Це право надається лише замовнику і за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю не перевищують десяти відсотків визначеної у кошторисі ціни і не змінюють характеру робіт, визначених договором;

с. Це право надається лише підряднику і за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю не перевищують десяти відсотків визначеної у кошторисі ціни і не змінюють характеру робіт, визначених договором;

д. Це право надається лише підряднику і за умови, що додаткові роботи, викликані такими змінами, за вартістю не перевищують двадцяти відсотків

визначеної у кошторисі ціни і не змінюють характеру робіт, визначених договором.

5. Як у ЦК України вирішено питання про ігнорування замовником свого права на перевірку прийнятого за договором підяду результату роботи?

а. Замовник, який прийняв роботу без перевірки, позбавляється права посилається на явні недоліки роботи, які могли бути встановлені при звичайному способі її прийняття;

б. Замовник, який прийняв роботу без перевірки, позбавляється права посилається на будь-які недоліки роботи, які могли бути встановлені при звичайному способі її прийняття;

с. Замовник, який прийняв роботу без перевірки, позбавляється права посилається на будь-які недоліки роботи;

д. Жодних особливих наслідків не передбачено, адже це право замовника і у ЦК врегульовано всі можливі наслідки неякісного виконання роботи підрядником.

6. Яке положення щодо оплати виконання науково-дослідних робіт відповідає вимогам норм ЦК України?

а. Плата за виконання науково-дослідних робіт, встановлена договором, не може бути зменшена замовником;

б. Плата за виконання науково-дослідних робіт, встановлена договором, не може бути змінена замовником;

с. Плата за виконання науково-дослідних робіт, встановлена договором, може бути зменшена замовником, але за певних умов;

д. Плата за виконання науково-дослідних робіт, встановлена договором, може бути змінена замовником лише в бік її збільшення.

7. Як у ЦК України врегульовано питання про можливість залучення виконавцем до виконання науково-дослідних робіт, дослідно-конструкторських та технологічних робіт інших, ніж виконавець, осіб?

а. До виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт таке залучення можливе лише за згодою замовника, а до виконання науково-дослідних робіт залучення інших осіб за загальним правилом допускається, якщо воно (правило) не буде змінено договором;

б. Інші особи без згоди замовника можуть залучатись лише для виконання науково-дослідних робіт;

с. Інші особи без згоди замовника можуть залучатись лише для виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт;

д. До виконання науково-дослідних робіт таке залучення можливе лише за згодою замовника, а до виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт залучення інших осіб за загальним правилом допускається, якщо воно (правило) не буде змінено договором.

8. Як у ЦК України врегульоване питання про можливість зміни плати за виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт та технологічних робіт, яка була встановлена договором?

а. Зміна плати після укладення договору можлива лише у бік збільшення, якщо фактично одержані результати робіт виявились більш значними порівняно з результатами, передбаченими договором;

б. Зміна плати після укладення та підписання сторонами умов договору не допускається;

с. Зміна плати після укладення договору можлива лише у бік зменшення і лише у разі, якщо сторони обумовили можливість такої зміни у своєму договорі;

д. Зміна плати після укладення договору можлива лише у бік зменшення, якщо фактично одержані результати порівняно з результатами, передбаченими договором, виявились менш значними, ніж передбачалось.

9. Яке положення про відповідальність виконавця за договором на виконання науково-дослідних робіт відповідає змісту законодавчої норми?

а. Виконавець зобов'язаний відшкодувати замовнику лише реальні збитки у межах ціни робіт, в яких виявлено недоліки, а упущену вигоду має відшкодувати лише у разі її доведення;

б. Виконавець зобов'язаний відшкодувати замовнику всі доведені ним збитки, крім тих, щодо яких він доведе, що вони сталися не з його вини;

с. Якщо у законодавчих актах буде встановлено відповідне положення, то виконавець повинен відшкодувати не лише реальні збитки, але й упущену вигоду;

д. Виконавець зобов'язаний відшкодувати замовнику всі доведені ним збитки незалежно від своєї вини.

10. Яке положення про оплату роботи виконавця за договором на виконання науково-дослідних робіт відповідає змісту законодавчих норм, якщо необхідний результат роботи НЕ був досягнений виконавцем через обставин, що від нього не залежали?

а. Оплата має бути здійснена повністю, адже обставини недосягнення результату роботи не залежали від виконавця;

б. Оскільки результат роботи не досягнений, оплата проводиться не повинна;

с. Оплата може бути здійснена лише частково і лише у разі, якщо цей випадок було передбачено у договорі, підписаному сторонами;

д. Оскільки обставини не залежали від виконавця, оплата має бути здійснена, але не більше частини ціни робіт, проведених до виявлення факту неможливості одержання результату.

Глосарій до Модуля 4

Будівництво – процес створення нових, а також розширення, реконструкція, технічне переоснащення діючих підприємств, об'єктів виробничого і невиробничого призначення, пускових комплексів.

Виконавець – суб'єкт господарювання, який виконує роботи (надає послуги) (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Договір будівельного підряду – договір, за яким підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші

будівельні роботи згідно з проектно-кошторисною документацією, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи й оплатити їх (ч. 1 ст. 875 ЦК України).

Договір підряду – договір, за яким сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 837 ЦК України).

Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт – договір, за яким підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх (ч. 1 ст. 887 ЦК України).

Договір побутового підряду – договір, за яким підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 865 ЦК України).

Нове будівництво (новобудова) – будівництво підприємств, будівель і споруд, яке здійснюється на нових майданчиках на підставі нової затвердженої проектно-кошторисної документації.

Проектно-кошторисна документація – сукупність документів, які визначають економічне і виробничо-технічне обґрунтування майбутнього будівництва (обсяг і зміст робіт й інші вимоги, що ставляться до робіт та до кошторису). До такої документації входять креслення, пояснювальні записки, кошторис й інші матеріали.

Реконструкція (технічне переоснащення) – проведення відповідно до плану технічного розвитку об'єднань (підприємств) комплексу заходів (без розширення виробничих площ) щодо підвищення технічного рівня окремих діляниць виробництва, агрегатів, установок шляхом запровадження нової техніки, технології, заміни устаткування тощо.

Робота – діяльність виконавця, результатом якої є виготовлення товару або зміна його властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Розширення – здійснюване за новим проектом будівництво других і наступних черг діючих підприємств, додаткових виробничих комплексів і виробів, а також нових або розширення діючих цехів.

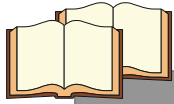
Змістовий модуль 5. Договори про надання послуг

Теми модуля: Тема 11. Загальні положення про послуги. Договір про надання послуг. Тема 12. Договір зберігання та його різновиди. Тема 13. Договір охорони. Тема 14. Договір доручення. Тема 15. Договір комісії. Тема 16. Договір управління майном.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Теми 11, 12, 15.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Теми 11, 12, 16.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Теми 13-15.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 5

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (ст.ст. 44, 54, 60, 61, 72, ст. 978, 1285, 1286, 1288, 1289, Глави 63, 69, 70). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436-IV (Глави 31, 32, 35; ст.ст. 137, 195, 219, 294). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. (із змінами) №2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.

Про банки та банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. (із змінами) №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2121-14#Text>.

Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 09.11.2017 р. (із змінами) №2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>.

Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. (із змінами) №222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/222-19#Text>.

Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 27.07.2001 р. (із змінами) №2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.

Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва : Закон України від 23.12.2004 р. (із змінами) №2286-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2286-15#Text>.

Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. (із змінами) №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. (із змінами) №185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. (із змінами) №1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 374–389, 448–462.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 285–293, 317–376.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 473–484, 672–748, 808–830, 858–893.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 197–204, 218–238, 250–272.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 281–297.

Додаткова

Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 540 с. С. 378–427.

Саванець Л. М. Довіреність та договір доручення: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 4. С. 112–118.

Карташов Д. Загальна характеристика договору надання послуг з охорони. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 168–174.

Болокан І. В. Положення цивільно-правового договору в частині відповідальності за невиконання його умов: до питання про потребу вдосконалення нормативного регулювання. *Напрямки реформування публічного та приватного права в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26 березня 2021 року. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. С. 9–11.

Болокан І. В. Послуги нетрадиційної медицини як різновид цивільно-правових послуг. *Запорізькі правові читання* : матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 06 трав. 2019 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 137 с. С. 12–16. URL: <https://www.znu.edu.ua/ukr/university/departments/law/5260>.

Болокан І. В. Цивільно-правові договірні відносини з надання медичних послуг. В кн.: *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law* : Collective monograph Рига: Izdevniecība «Baltija Publishing». 2020 С. 39–58.

Болокан І. В. Предмет договорів про надання психологічних послуг: нормативний аспект. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 14–15 червня 2022 р. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 153 с. С. 16–18.

Болокан І. В. Надання освітніх послуг у форматі дистанційного навчання: питання вдосконалення. *Удосконалення професійної компетентності викладача юридичних дисциплін матеріали* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 172 с.

Бажанов В. О., Бажанова В. О. Договір управління майном у цивільному праві України. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 23–26.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-cto-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Судова практика

Умови договору зберігання: Верховний Суд вказав на важливий аспект. URL: <https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/167131-umovi-dogovoru-zberigannya-verkhovniy-sud-vkazav-na-vazhliivy-aspekt>.

Рішення колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19.03.2008 р. (витяг). URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/2F23C411B4551939C225754E00282690>.

Зведений огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика) за 2021 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS_2021.pdf.

Дайджести судової практики Великої палати Верховного Суду. Огляди судової практики касаційних судів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>.

Теоретичний матеріал (конспекти лекцій)

Тема 11. Загальні положення про послуги. Договір про надання послуг

✪ **Мета вивчення теми:** надати уявлення про послуги та договори про надання послуг; визначити предмет різних видів договорів про надання послуг, їх сторони, форму; розкрити юридичну характеристику цих договорів; з'ясувати відмінності між різними видами договорів про надання послуг; засвоєння основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання договорів про надання послуг.

📖 **Основні терміни та поняття теми:** виконавець; договір про надання послуг; договори приєднання; замовник; об'єкти цивільних прав; послуга; публічні договори.

План:

1. Загальна характеристика послуги як об'єкта цивільного права.
2. Загальна характеристика договорів про надання послуг.
3. Права та обов'язки сторін за договором про надання послуг.
4. Відповідальність сторін за порушення умов договору про надання послуг. Припинення договору про надання послуг.

1. Загальна характеристика послуги як об'єкта цивільного права

Згідно зі ст. 177 ЦК України послуга є самостійним об'єктом цивільних прав. Послугам притаманна своєрідна природа і спільні характерні ознаки. Для усіх послуг характерним є те, що вони:

- 1) мають нематеріальний характер, а їх результат не набуває уречевлюваного вигляду (відмінність від речей);
- 2) тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності). Це означає, що послуга існує тільки тоді, коли вона надається, її неможливо зберігати (відмінність від договорів підрядного типу);
- 3) спрямовані на досягнення певного корисного і правомірного результату;
- 4) є різновидом товару, адже спрямовані на задоволення потреб і мають грошову оцінку.

Послуга – це певне нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою особою (замовником) у процесі вчинення виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності.

Існує багато різноманітних видів договорів про надання послуг. Деякі з них безпосередньо закріплені у ЦК України (пойменовані договори). До них, зокрема, належать договори перевезення, транспортного експедирування, зберігання, страхування, доручення, комісії. Однак усі види договорів про надання послуг неможливо передбачити у ЦК України, оскільки їх багато. Наприклад, тільки відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» до фінансових належать такі послуги:

- 1) страхування;
- 2) надання коштів та банківських металів у кредит;
- 3) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню;
- 4) фінансовий лізинг;
- 5) факторинг;
- 6) надання гарантій;
- 7) торгівля валютними цінностями;
- 8) фінансові платіжні послуги;
- 9) фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на

ринках капіталу, передбаченої ч. 2 ст. 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а саме: діяльність з торгівлі фінансовими інструментами; діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами; клірингова діяльність; депозитарна діяльність; діяльність з управління активами інституційних інвесторів; діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю; діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Факт наявності значного переліку цивільно-правових послуг зумовив необхідність закріплення у законі норм, які мали б загальний характер і стосувалися усіх видів договорів про надання послуг – медичних, юридичних, туристичних, освітніх, комунальних та інших, що не знайшли безпосереднього визначення у законі (непойменовані договори). Таким чином, якщо певний договір про надання послуг не має спеціальної правової регламентації у ЦК України чи інших законодавчих актах, тобто є непойменованим договором, то слід застосовувати загальні положення глави 63 ЦК України та, у разі його наявності, спеціальне законодавство, норми якого регулюють певний вид договорів про надання послуг. У свою чергу, акти законодавства, які стосуються окремих видів договорів про надання послуг (аудиторських, туристичних, комунальних тощо), мають базуватися на загальних положеннях глави 63 ЦК України і не можуть містити норми, які їм суперечили б.

2. Загальна характеристика договорів про надання послуг

Договір про надання послуг – договір, за яким одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Більшість договорів про надання послуг можуть належати до **публічних договорів**, які регулюються ст. 633 ЦК України. Серед договорів про надання послуг до цієї групи належать договори про перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо. У зв'язку з цим, якщо підприємець хоче здійснювати певну діяльність, він має взяти на себе обов'язок надавати послуги кожному, хто до нього звернеться.

Договори про надання послуг можуть також бути охарактеризовані як **договори приєднання**, які регулюються ст. 634 ЦК України. Останнім часом спостерігається розширення кола вказаного типу договорів. Це пов'язано з необхідністю спрощення та прискорення процедури укладення договору, коли замовнику пропонується готовий «пакет» послуг або декілька «пакетів» за його вибором. Якщо замовник згоден на укладення договору, йому залишається лише приєднатися до умов останнього. Прикладом договорів такого типу може бути договір про надання доступу до мережі Інтернет, який укладається між провайдером та абонентом.

Юридична характеристика: консенсуальний; може мати як оплатний, так і безоплатний характер. Визначення цього аспекту договору залежить від волі сторін. Якщо виконавцем за договором про надання послуги є суб'єкт підприємницької діяльності, то договір, зазвичай, має оплатний характер, а розмір плати визначається відповідно до ставок та преїскурантів, які ним пропонуються (договір про надання послуг телефонного зв'язку, послуг, що надаються туристичними агентствами, послуг готелів тощо). У деяких випадках для забезпечення загальних інтересів споживачів свобода виконавця щодо визначення розміру плати за свої послуги може бути обмежена законодавством. Для задоволення інтересів певних верств населення послуги можуть також надаватися для цих осіб безоплатно (їх надання, наприклад, може сплачується бюджетними коштами, ст. 28 Закону України «Про соціальні послуги»). Плата за договором про надання послуг може бути не фіксованою, а визначатися сторонами у процесі укладення договору. В такому порядку може, наприклад, встановлюватися плата за договором про надання окремих освітніх послуг: навчання іноземним мовам, математиці, біології тощо. Безоплатне надання послуг може мати місце у відносинах між фізичними особами, у першу чергу тими, які пов'язані дружніми, довірчими стосунками (перевезення речей, прогулянки з домашньою твариною або догляд за домівкою сусіда тощо); оплатний договір про надання послуг є двостороннім (взаємним) договором.

Істотні умови договору: предмет та ціна (в оплатних договорах). Інколи істотною умовою є строк.

Предмет договору: нематеріальне благо, яке отримує замовник у процесі вчинення виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності. Для договорів цього типу важливе значення має якість послуг, що надаються. Укладаючи договір з тим чи іншим виконавцем, замовник вправі розраховувати на певний рівень якості послуги, що буде йому надана. Умова щодо предмета договору – послуги впливає й на інші його умови – розмір плати та строк дії. Строк договору встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами.

Сторони договору:

1) Виконавець. ЦК України не висуває будь-яких вимог до особи виконавця. Разом з тим у деяких випадках виконавцем за таким договором може виступати лише особа, яка отримала ліцензію на здійснення певної діяльності у відповідних органах ліцензування. Наприклад, відповідно до ст. 7

Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», ліцензуванню підлягає: банківська діяльність, діяльність з надання фінансових послуг (у випадках, встановлених законом), діяльність із здійснення операцій з готівкою, що включають інкасацію коштів, перевезення валютних та інших цінностей, оброблення та зберігання готівки; професійна діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках; діяльність у сфері медіа; діяльність у сфері електроенергетики; освітня діяльність; виробництво і торгівля спиртом етиловим, спиртовими дистилатами, біоетанолом, алкогольними напоями, тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і пальним, зберігання пального; надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації) та технічного захисту інформації (за переліком, що визначається КМУ); будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками (за переліком видів робіт, що визначається КМУ); виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів); виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; виробництво вибухових матеріалів промислового призначення (за переліком, що визначається КМУ); надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення (за переліком, що визначається КМУ); виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається КМУ; діяльність з управління небезпечними відходами; медична практика; діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України; ветеринарна практика; випуск та проведення лотерей; діяльність на ринку азартних ігор; туроператорська діяльність; промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України; культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого КМУ, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку; діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються КМУ за поданням Служби безпеки України); діяльність, пов'язана з розробленням,

виготовленням, постачанням технічних засобів розвідки (критерії належності до технічних засобів розвідки визначаються розвідувальними органами України); перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів внутрішнім водним, морським, автомобільним, залізничним та повітряним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом; зовнішньоекономічна діяльність; транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; діяльність на ринку природного газу; централізоване водопостачання та централізоване водовідведення; виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії; охоронна діяльність; виробництво ветеринарних препаратів; заготівля та тестування донорської крові та компонентів крові незалежно від їх кінцевого призначення, переробка, зберігання, розподіл та реалізація донорської крові та компонентів крові, призначених для трансфузії;

2) Замовник. Залежно від характеру послуги, що надається, у деяких випадках можуть пред'являти вимоги до особи замовника. Наприклад, освітні послуги закладів вищої освіти можуть надаватися лише особам, які мають середню освіту та успішно склали відповідні іспити.

3. Права та обов'язки сторін за договором про надання послуг

Права виконавця: покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, залишаючись відповідальним в повному обсязі перед замовником за порушення договору (у випадках, встановлених договором).

Обов'язки виконавця:

- 1) надання замовнику певної послуги, обумовленої договором;
- 2) надання послуги особисто.

Обов'язки замовника: оплатити виконавцеві надану йому послугу в розмірі, у строки та порядку, встановлені договором (якщо договір має оплатний характер; якщо договір про надання послуг має безоплатний характер, розрахунки сторін можуть стосуватися лише відшкодування фактичних витрат виконавця, зроблених ним для виконання договору. Наприклад, сторони домовилися, що виконавець здійснить перевезення речей в інше місто безоплатно. У такому випадку він має право на відшкодування витрат, пов'язаних з проїздом автомобіля (вартість бензину, амортизація машини тощо).

4. Відповідальність сторін за порушення умов договору про надання послуг. Припинення договору про надання послуг

Збитки, завдані замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору про надання послуг за плату, підлягають відшкодуванню виконавцем, у разі наявності його вини, у повному обсязі, якщо інше не встановлено договором. Виконавець, який порушив договір про надання послуг за плату при здійсненні ним підприємницької діяльності, відповідає за це порушення, якщо не доведе, що належне виконання виявилось неможливим внаслідок непереборної сили, якщо інше не встановлено договором або законом.

Збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг, підлягають відшкодуванню виконавцем у розмірі, що не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інший розмір відповідальності виконавця не встановлений договором.

Припинення договору. Договір про надання послуг може бути розірваний, у тому числі шляхом односторонньої відмови від договору, в порядку та на підставах, встановлених ЦК України, іншими законами або за домовленістю сторін. Порядок і наслідки розірвання договору про надання послуг визначаються домовленістю сторін або законом.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення поняття «послуга» та охарактеризуйте її ознаки.
2. Дайте визначення та юридичну характеристику договору про надання послуг.
3. Поясніть, чому більшість договорів про надання послуг належить до публічних договорів?
4. Поясніть, чому більшість договорів про надання послуг належить до договорів приєднання?
5. Назвіть та охарактеризуйте сторони договору про надання послуг.
6. Охарактеризуйте права та обов'язки сторін за договором про надання послуг.
7. Чи закріплено у цивільному законодавстві особливості зміни договорів про надання послуг? Якщо так – то які?
8. Чи закріплено у цивільному законодавстві особливості припинення договорів про надання послуг? Якщо так – то які?
9. Яку відповідальність сторін закріплює ЦК України за невиконання або неналежне виконання умов договору про надання послуг?
10. Які особливості гарантій прав сторін цивільно-правових договорів у сфері надання послуг?

Тема 12. Договір зберігання та його різновиди

♣**Мета вивчення теми:** надання уявлення про договір зберігання, визначити його предмет, сторони, форму; розкрити юридичну характеристику договору зберігання; засвоєння основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов договору зберігання.

✎**Основні терміни та поняття теми:** гардероб; готель; договір зберігання; договір про надання індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком; договір про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком; договір охорони; договір складського зберігання; договірне зберігання; заставне свідоцтво (варант); зберігання за законом; зберігання; зберігач; знеособлене зберігання речей; камери схову; ломбард; охорона; охоронець; подвійне складське свідоцтво; поклажа; поклажодавець;

просте складське свідоцтво; професійний зберігач; публічний договір; речі, визначені родовими ознаками; секвестр; складські документи; складська квитанція; судовий секвестр; товар; товарний склад; цінності.

План:

1. Загальна характеристика договору зберігання.
2. Права та обов'язки сторін за договором зберігання. Відповідальність за порушення умов договору.
3. Зберігання на товарному складі.
4. Спеціальні види зберігання.

1. Загальна характеристика договору зберігання

Значення зберігання: всебічно сприяти збереженню будь-якої форми власності.

Договір зберігання – договір, за яким одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності (ст. 936 ЦК України).

Юридична характеристика: реальний (може бути консенсуальним якщо сторони – юридичні особи); може бути як безоплатним, так і оплатним (якщо визначено в законі або в договорі); двосторонній (взаємний). Договір зберігання є **публічним**, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування.

Предмет договору: фактичні послуги, що надаються зберігачем поклажодавцю та спрямовані на забезпечення збереження майна (а) індивідуально-визначені речі (ризик випадкової загибелі лежить на власникові – поклажодавцеві); б) речі, визначені родовими ознаками (ризик випадкової загибелі лежить на зберігачеві, оскільки до нього переходить право власності).

Знеособлене зберігання речей – взяті на зберігання речі одного поклажодавця можуть бути змішані з речами того самого роду і тієї самої якості інших поклажодавців, тобто повертаються не ті самі речі, а річ того самого роду і тієї самої якості.

Сторони договору:

1) Поклажодавець. Поклажодавцями можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи. Поклажодавцем, як правило, є власник майна. Однак ним може бути також особа, якій власник передав майно на підставах, визначених актами цивільного законодавства. Майно може бути передане поклажодавцю власником у довірче управління, за договорами майнового найму (оренди), позики тощо;

2) Зберігач. Зберігачами можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи. Зберігання на засадах підприємницької діяльності може здійснювати тільки професійний зберігач (ч. 2 ст. 936 ЦК України). В останньому випадку прийняття речі на зберігання визначається як його обов'язок (ст. 940 ЦК України). Зокрема професійний зберігач, який зберігає речі на складах (у камерах схову, інших пристосованих для їх зберігання приміщеннях) загального користування, не має права відмовитися від укладення договору

зберігання за наявності у нього такої можливості. Зберігач повинен мати відповідні умови для забезпечення схоронності переданих на зберігання речей.

Форма договору: письмова, якщо договір укладається між юридичними особами; між фізичною та юридичною особою; між фізичними особами на суму, що перевищує у 20 і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Договір зберігання, за яким зберігач зобов'язується прийняти річ на зберігання в майбутньому, має бути укладений у **письмовій формі**, незалежно від вартості речі, яка буде передана на зберігання. Письмова форма договору вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання посвідчене розпискою, квитанцією або іншим документом, підписаним зберігачем.

Прийняття речі на зберігання при пожежі, повені, раптовому захворюванні або за інших надзвичайних обставин **може підтверджуватися свідченням свідків.**

Прийняття речі на зберігання **може підтверджуватися** виданням поклажодавцеві **номерного жетона, іншого знака**, що посвідчує прийняття речі на зберігання, якщо це встановлено законом, іншими актами цивільного законодавства або є звичним для цього виду зберігання.

Строк зберігання. Договір може бути строковим та безстроковим. Строк визначає межі обов'язків зберігача. Зберігач не має права вимагати від поклажодавця достроково забрати своє майно, якщо в договорі обумовлено строк його дії. Навпаки, поклажодавець може у будь-який момент вимагати повернення майна, навіть, якщо строк дії договору ще не закінчився. Якщо договір було укладено на певний строк, зберігач має право вимагати, щоб поклажодавець прийняв від нього майно, якщо настав строк. Зберігач зобов'язаний зберігати річ протягом строку, встановленого у договорі зберігання. Якщо строк зберігання у договорі зберігання не встановлений і не може бути визначений виходячи з його умов, зберігач зобов'язаний зберігати річ до пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення. Якщо строк зберігання речі визначений моментом пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення, зберігач має право зі спливом звичайного за цих обставин строку зберігання вимагати від поклажодавця забрати цю річ в розумний строк.

Плата за договором. Плата за зберігання та строки її внесення встановлюються договором зберігання. Якщо поклажодавець після закінчення строку договору зберігання не забрав річ, він зобов'язаний внести плату за весь фактичний час її зберігання. Установчим документом юридичної особи або договором може бути передбачено безоплатне зберігання речі. Витрати зберігача на зберігання речі можуть бути включені до плати за зберігання. Витрати, які сторони не могли передбачити при укладенні договору зберігання (**надзвичайні витрати**), відшкодовуються понад плату, яка належить зберігачеві. При безоплатному зберіганні поклажодавець зобов'язаний відшкодувати зберігачеві здійснені ним витрати на зберігання речі, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Права та обов'язки сторін за договором зберігання. Відповідальність за порушення умов договору

Обов'язки зберігача:

1) прийняти річ на зберігання (для професійних зберігачів, які зберігають речі на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування). Зберігач звільняється від обов'язку прийняти річ на зберігання, якщо у зв'язку з обставинами, які мають істотне значення, він не може забезпечити її схоронності. Якщо річ мала бути передана на зберігання в майбутньому, зберігач звільняється від обов'язку прийняти річ на зберігання, якщо у зв'язку з обставинами, які мають істотне значення, він не може забезпечити її схоронності;

2) вживати усіх заходів, встановлених договором, законом, іншими актами цивільного законодавства, для забезпечення схоронності речі. Якщо зберігання здійснюється безоплатно, зберігач зобов'язаний піклуватися про річ, як про свою власну;

3) виконувати свої обов'язки за договором зберігання особисто. Зберігач має право передати річ на зберігання іншій особі у разі, якщо він вимушений це зробити в інтересах поклажодавця і не має можливості отримати його згоду. Про передання речі на зберігання іншій особі зберігач зобов'язаний своєчасно повідомити поклажодавця. У разі передання зберігачем речі на зберігання іншій особі умови договору зберігання є чинними і первісний зберігач відповідає за дії особи, якій він передав річ на зберігання;

4) негайно повідомити поклажодавця про необхідність зміни умов зберігання речі і отримати його відповідь. У разі небезпеки втрати, нестачі або пошкодження речі зберігач зобов'язаний змінити спосіб, місце та інші умови її зберігання, не чекаючи відповіді поклажодавця;

5) якщо річ пошкоджена або виникли реальна загроза її пошкодження чи інші обставини, що не дають змоги забезпечити її схоронність, а вжиття заходів з боку поклажодавця очікувати неможливо, зберігач має право продати річ або її частину. Якщо зазначені обставини виникли з причин, за які зберігач не відповідає, він має право відшкодувати свої витрати з суми виторгу, одержаної від продажу речі. Наявність зазначених обставин доводиться зберігачем;

6) договором зберігання, в якому зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (**професійний зберігач**), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому;

7) повернути поклажодавцеві річ, яка була передана на зберігання, або відповідну кількість речей такого самого роду та такої самої якості. Річ має бути повернена поклажодавцю в такому стані, в якому вона була прийнята на зберігання, з урахуванням зміни її природних властивостей. Зберігач зобов'язаний передати плоди та доходи, які були ним одержані від речі. Тотожність речі, яка була прийнята на зберігання, і речі, яка була повернута поклажодавцеві, може підтверджуватися свідченням свідків.

Обов'язки поклажодавця:

1) поклажодавець, який не передав річ на зберігання (була попередня домовленість про передання речі на зберігання), зобов'язаний відшкодувати зберігачеві збитки, завдані йому у зв'язку з тим, що зберігання не відбулося, якщо він в розумний строк не попередив зберігача про відмову від договору зберігання;

2) забрати річ після закінчення строку зберігання.

Права поклажодавця: передача майна на зберігання.

Права зберігача: на пропорційну частину плати, якщо зберігання припинилося достроково через обставини, за які зберігач не відповідає.

Зберігач не має права без згоди поклажодавця користуватися річчю, переданою йому на зберігання, а також передавати її у користування іншій особі.

Відповідальність сторін за договором. Відповідальність зберігача за втрату (нестачу) або пошкодження речі. За втрату (нестачу) або пошкодження речі, прийнятої на зберігання, зберігач відповідає на загальних підставах. Професійний зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі, якщо не доведе, що це сталося внаслідок непереборної сили, або через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або внаслідок умислу чи грубої необережності поклажодавця. Зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі після закінчення строку зберігання лише за наявності його умислу або грубої необережності. **Збитки, завдані поклажодавцеві втратою (нестачею) або пошкодженням речі, відшкодовуються зберігачем:**

1) у разі втрати (нестачі) речі – у розмірі її вартості;

2) у разі пошкодження речі – у розмірі суми, на яку знизилася її вартість.

Якщо внаслідок пошкодження речі її якість змінилася настільки, що вона не може бути використана за первісним призначенням, поклажодавець має право відмовитися від цієї речі і вимагати від зберігача відшкодування її вартості.

Відшкодування збитків, завданих зберігачеві. Поклажодавець зобов'язаний відшкодувати зберігачеві збитки, завдані властивостями речі, переданої на зберігання, якщо зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати про ці властивості.

3. Зберігання на товарному складі

Товарним складом є організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності. **Товарний склад є складом загального користування**, якщо відповідно до закону, інших нормативно-правових актів або дозволу (ліцензії) він зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якої особи.

Договір складського зберігання – договір, за яким товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і

повернути цей товар у схоронності. Договір складського зберігання, укладений складом загального користування, є **публічним** договором.

Форма договору: письмова. Письмова форма договору складського зберігання вважається дотриманою, якщо прийняття товару на товарний склад посвідчене складським документом.

Якщо товарний склад має право розпоряджатися речами, визначеними родовими ознаками, до відносин сторін застосовуються положення про договір позики, а час та місце повернення товарів визначаються загальними положеннями про зберігання.

Огляд товару. Товарний склад зобов'язаний за свій рахунок оглянути товар при прийнятті його на зберігання для визначення його кількості та зовнішнього стану. Товарний склад зобов'язаний надавати поклажодавцеві можливість оглянути товар або його зразки протягом усього часу зберігання, а якщо предметом зберігання є речі, визначені родовими ознаками, – взяти проби та вжити заходів, необхідних для забезпечення його схоронності. Товарний склад або поклажодавець при поверненні товару має право вимагати його огляду та перевірки якості. Витрати, пов'язані з оглядом речей, несе сторона, яка вимагала огляду та перевірки. Якщо при поверненні товару він не був спільно оглянутий або перевірений товарним складом та поклажодавцем, поклажодавець має заявити про нестачу або пошкодження товару у письмовій формі одночасно з його одержанням, а щодо нестачі та пошкодження, які не могли бути виявлені при звичайному способі прийняття товару, – протягом трьох днів після його одержання. У разі відсутності заяви поклажодавця вважається, що товарний склад повернув товар відповідно до умов договору.

Зміна умов зберігання та стан товару. Якщо для забезпечення схоронності товару потрібна негайна зміна умов його зберігання, товарний склад зобов'язаний самостійно вжити відповідних невідкладних заходів та повідомити про них поклажодавця. У разі виявлення пошкоджень товару склад зобов'язаний негайно скласти акт і того ж дня повідомити про це поклажодавця.

Складські документи. Товарний склад на підтвердження прийняття товару видає один із таких складських документів:

1) **складську квитанцію;**

2) **просте складське свідоцтво.** Просте складське свідоцтво видається на пред'явника. Просте складське свідоцтво має містити такі відомості:

- найменування та місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання;
- номер свідоцтва за реєстром товарного складу;
- найменування і кількість прийнятого на зберігання товару – число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару;
- дата видачі свідоцтва;
- ідентичні підписи уповноваженої особи та печатки товарного складу;
- вказівку на те, що воно видане на пред'явника.

Документ, що не відповідає цим вимогам, не є простим складським свідоцтвом;

3) подвійне складське свідоцтво. Подвійне складське свідоцтво складається з двох частин – складського свідоцтва та заставного свідоцтва (варанта), які можуть бути відокремлені одне від одного. У кожній з двох частин подвійного складського свідоцтва мають бути однаково зазначені:

- найменування та місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання;
- номер свідоцтва за реєстром товарного складу;
- найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи, від якої прийнято товар на зберігання, її місцезнаходження або місце проживання;
- найменування і кількість прийнятого на зберігання товару – число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару;
- строк, на який прийнято товар на зберігання, або вказівка на те, що товар прийнято на зберігання до запитання;
- розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок її сплати;
- дата видачі свідоцтва.

Кожна з двох частин подвійного складського свідоцтва повинна також містити ідентичні підписи уповноваженої особи та печатки товарного складу.

Документ, що не відповідає цим вимогам, не є подвійним складським свідоцтвом.

Права володільця складського та заставного свідоцтва:

- розпоряджатися товаром, що зберігається на товарному складі;
- володільць лише складського свідоцтва має право розпоряджатися товаром, але цей товар не може бути взятий зі складу до погашення кредиту, виданого за заставним свідоцтвом;
- володільць лише заставного свідоцтва має право застави на товар на суму відповідно до суми кредиту та процентів за користування ним. У разі застави товару відмітка про це робиться на складському свідоцтві.

Видача товару за подвійним складським свідоцтвом. Товарний склад видає товари володільцеві складського та заставного свідоцтва (подвійного складського свідоцтва) лише в обмін на обидва свідоцтва разом. Володільцеві складського свідоцтва, який не має заставного свідоцтва, але сплатив суму боргу за ним, склад видає товар лише в обмін на складське свідоцтво та за умови надання разом з ним квитанції про сплату всієї суми боргу за заставним свідоцтвом. Товарний склад, що видав товар володільцеві складського свідоцтва, який не має заставного свідоцтва та не сплатив суму боргу за ним, відповідає перед володільцем заставного свідоцтва за платіж усієї суми, забезпеченої за ним. Володільць складського та заставного свідоцтва має право вимагати видачі товару частинами. При цьому в обмін на первісні свідоцтва йому видаються нові свідоцтва на товар, що залишився на складі.

4. Спеціальні види зберігання

До спеціальних видів зберігання ЦК України відносить: зберігання речі у ломбарді, зберігання цінностей у банку, зберігання в індивідуальному

банківському сейфі, зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту, зберігання речей пасажира під час його перевезення, зберігання речей у готелі, зберігання речей, що є предметом спору та зберігання автотранспортних засобів.

1. Зберігання речей у ломбарді (ст. 967 ЦК України). Відповідно до ст. 30 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», **ломбард** є фінансовою установою, яка на підставі ліцензії на діяльність ломбарду має право надавати фізичним особам фінансові послуги з надання коштів та банківських металів у кредит у вигляді ломбардних кредитів. Ломбард **має право надавати фізичним особам також такі фінансові послуги:**

- 1) фінансові платіжні послуги з переказу коштів без відкриття рахунку та/або із здійснення еквайрингу платіжних інструментів;
- 2) торгівля валютними цінностями в готівковій формі.

Зобов'язання позичальника за ломбардним кредитом при зверненні стягнення на предмет застави обмежуються вартістю предмета застави, визначеною в договорі про надання такого кредиту. Предметом застави (закладу) за ломбардним кредитом може бути будь-яке рухоме майно, яке має індивідуальні ознаки та належить позичальнику на праві власності (є певні винятки, які вказані нами нижче). Предмет застави (закладу) підлягає передачі його власником (співвласником) у володіння та/або на збереження кредитору. Забороняється передача предметів застави (закладу) поштою (експрес-поштою).

У межах договору про надання ломбардного кредиту:

- 1) ломбард зобов'язаний здійснити ідентифікацію фізичної особи, яка бажає стати позичальником, відповідно до законодавства;
- 2) предмет застави (закладу) позичальника може бути продано або передано у володіння третій особі без згоди позичальника виключно після спливу строку, встановленого договором.

Не можуть бути предметом застави в межах договору про надання ломбардного кредиту:

- 1) нерухоме майно (включаючи землю), фінансові інструменти, корпоративні права, а також пов'язані з ними майнові права позичальника;
- 2) кошти в національній або іноземних валютах (крім готівкових банкнот та монет, що мають нумізматичну цінність та вилучені з обігу в Україні);
- 3) електронні гроші, віртуальні активи;
- 4) культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації.

Предмет застави (закладу), переданий на зберігання ломбарду, повинен зберігатися у спеціально призначеному для цього місці. Таким місцем має бути окреме приміщення, окрема територія, інше місце з обмеженим доступом, що розташовані за місцезнаходженням ломбарду чи його відокремленого підрозділу або за іншою адресою, визначеною договором застави (закладу).

Ломбарду забороняється користуватися та розпоряджатися предметом застави (закладу), крім випадків, визначених законом.

Порядок звернення стягнення на предмет застави (закладу) визначається законом та умовами договору застави (закладу).

Крім діяльності з надання фінансових послуг, ломбард має право:

- 1) оплачувати за дорученням своїх клієнтів вартість товарів, робіт і послуг у межах наданих їм кредитів, якщо це передбачено кредитним договором;
- 2) здійснювати посередницьку діяльність із страхування предмета застави, яким забезпечено зобов'язання за кредитним договором;
- 3) здійснювати управління предметом застави в період до його реалізації в порядку звернення стягнення;
- 4) здійснювати продаж предмета застави, на який ломбардом звернено стягнення;
- 5) здійснювати передпродажну підготовку, ремонт, переробку майна, яке було предметом застави за кредитним договором та на яке ломбардом звернено стягнення;
- 6) надавати послуги із зберігання майна;
- 7) виключно з метою надання кредиту надавати послуги оцінки майна, що передається в заставу, з урахуванням встановлених законодавством України вимог щодо проведення оцінки окремих видів майна;
- 8) здійснювати діяльність з надання в оренду (суборенду) майна, яке належить ломбарду на праві власності та/або користування та не використовується для здійснення діяльності ломбарду;
- 9) інвестувати власні кошти.

Ломбард має право вчиняти правочини, необхідні для надання ним фінансових послуг та здійснення своєї діяльності.

Стаття 31 вказаного закону (ч. 5) встановлює, **вимоги до приміщення ломбардів:**

- 1) має бути нежитловим та належати ломбарду на праві власності або користування;
- 2) повинно бути облаштовано для надання послуг ломбарду, зокрема місцем, спеціально відведеним для зберігання заставленого майна;
- 3) повинно бути розташовано у капітальній будівлі;
- 4) його площа повинна відповідати певним мінімальним розмірам;
- 5) забороняється розташування приміщення в малих архітектурних формах, тимчасових або некапітальних спорудах;
- 6) приміщення повинно бути обладнано засобами охоронної та пожежної сигналізації, відеоспостереженням тощо.

Форма договору: письмова, яка полягає у видачі **іменної квитанції**. У її змісті обов'язково вказуються прізвище, ім'я та по батькові поклажодавця, фіксуються індивідуальні ознаки речей, переданих на зберігання, визначається їх ціна, а також обумовлюється строк дії та інші умови договору. Додатковою гарантією забезпечення майнових інтересів поклажодавця є покладення на

ломбард як зберігача **обов'язку по страхуванню переданих на зберігання речей** (ч. 3 ст. 967 ЦК України). Речі, передані на зберігання, повинні бути застраховані ломбардом за власний рахунок, виходячи з повної суми їх оцінки, яка визначається за домовленістю сторін.

Ломбард зобов'язаний зберігати передані на зберігання речі протягом визначеного законодавством строку. Якщо поклажодавець не забрав річ із ломбарду **після спливу трьох місяців від дня закінчення строку договору зберігання**, вона **підлягає продажу** в порядку, встановленому законом (ч. 1 ст. 968 ЦК України). Із суми виторгу, одержаної від продажу речі, вираховуються плата за зберігання, а також відповідні витрати ломбарду. Залишок суми виторгу підлягає поверненню поклажодавцеві.

2. Зберігання цінностей у банку (ст. 969 ЦК України). Право банків надавати послуги з відповідального зберігання цінностей та документів й надання в оренду сейфів для забезпечення їх схоронності і, одночасно, вільного доступу поклажодавця до них визначається положеннями ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Так, у п. 4 ч. 8 ст. 47 закріплено, що банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа.

Документи та цінності передаються банку на зберігання з виданням поклажодавцю **іменного документа**, в якому зазначаються прізвище, ім'я та по батькові поклажодавця, реквізити банку і умови зберігання та повернення речей. Цей спеціальний вид зберігання може ґрунтуватись на двох окремих договорах. **За договором зберігання цінностей у банку** останній приймає на зберігання документи, цінні папери, дорогоцінні метали, каміння, інші коштовності та цінності. Договір може укладатись як на певний, узгоджений сторонами строк, так і бути безстроковим. Як правило, такі речі зберігаються без визначення строку їх зберігання і підлягають поверненню на вимогу поклажодавця.

За окремим договором банк може надати поклажодавцеві можливість **зберігання цінностей або документів у індивідуальному банківському сейфі**. У цьому разі він надає поклажодавцеві можливість користуватися ним (його частиною або спеціальним приміщенням). Умови такого договору також можуть бути різними. В одному випадку банк зобов'язується приймати цінності і документи, що становлять предмет зберігання, а також контролювати забезпечення їх схоронності, поміщення в сейф і одержання поклажодавцем. В іншому випадку поклажодавцеві за договором може бути надане право особистого доступу до сейфа (його частини або спеціального приміщення), що знаходиться під охороною. За таким договором поклажодавець має право особисто розміщувати і вилучати цінності, які знаходяться у банку на зберіганні. Для цього він отримує ключі від сейфа, а також відповідні документи або картки, які ідентифікують його і посвідчують право доступу до сейфа (або спеціального приміщення) та одержання з нього цінностей. У цьому

разі банк позбавлений можливості контролювати вміст сейфа, але зобов'язаний унеможливити проникнення у приміщення, де він знаходиться, осіб, які не мають права доступу до нього. Стаття 971 ЦК України передбачає також можливість укладення договору про надання індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком. До відносин сторін, які виникають в зв'язку з укладенням такого договору, застосовуються положення про майновий найм (оренду) (глава 58 ЦК України).

3. Зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту (ст. 972 ЦК України). Для забезпечення можливості пасажирів звільнитися від необхідності пильнувати свою поклажу і одночасно бути впевненими у її схоронності, в організаціях і на підприємствах транспорту організована робота камер схову. Розташовані на території організацій і підприємств транспорту камери схову зобов'язані приймати на зберігання речі, які належать не тільки пасажирам, а й іншим особам незалежно від наявності у них проїзних документів (ч. 1 ст. 972 ЦК України). Це характеризує договірні відносини у даному випадку як **публічні** (ґрунтуються на публічному договорі). **Види камер схову:** 1) звичайні (прийом і видача речей здійснюються відповідальними за це працівниками; 2) автоматичні. На підтвердження прийняття речі на зберігання у звичайних камерах схову поклажодавцеві видається **квитанція або номерний жетон**. Їх наявність у особи дає їй право вимагати видачі поклажі, здійснивши оплату часу її перебування на зберіганні. ЦК України передбачає **обов'язок зберігача відшкодувати поклажодавцеві збитки, завдані внаслідок втрати, нестачі або пошкодження речі, зданої до камери схову**. Вони відшкодовуються протягом доби з моменту пред'явлення вимоги про їх відшкодування у розмірі суми оцінки речі, здійсненої при переданні її на зберігання. Правила зберігання речей у камерах схову на відповідному виді транспорту, видані відповідно до транспортних кодексів (статутів), визначають граничні строки зберігання таких речей. Ці строки можуть визначатися також за домовленістю сторін. Якщо пасажир або інша особа не забрали належну їм поклажу у встановлені строки, камери схову організацій і підприємств транспорту **зобов'язані зберігати річ протягом трьох місяців**. Після їх спливу, річ може бути продана з відшкодуванням всіх поточних витрат, а залишок суми виторгу повертається поклажодавцю. ЦК України визначає обов'язок забезпечити схоронність валіз (сумок), інших особистих речей пасажирів (крім дорогоцінностей і грошей), які він перевозить у спеціально відведеному місці (ст. 974). У поїздах таким спеціально відведеним місцем є багажний вагон, у літаках – багажний відсік, у автобусах міжміського перевезення – багажне відділення.

4. Зберігання речей у гардеробі організації (ст. 973 ЦК України). **Гардероб організації** – це приміщення, спеціально пристосоване для зберігання верхнього одягу і головних уборів її працівників та відвідувачів протягом робочого дня або на час відвідування. Особливості договірних відносин по зберіганню речей у цьому випадку полягають у тому, що їх предметом можуть бути тільки вказані речі, а зберігачем визнається організація,

одне з приміщень якої виділене під гардероб. Одночасно з передачею речей у гардероб поклажодавцю видається **номерний жетон або інший знак** (ч. 3 ст. 937 ЦК України), що посвідчує його право у разі необхідності отримати речі. Як правило, зберігання речей у гардеробі здійснюється безоплатно. Незалежно від оплатності або безоплатності зберігання речей, що були передані поклажодавцем до гардеробу, зберігач зобов'язаний вжити усіх необхідних заходів для забезпечення їх схоронності. У випадку втрати жетона або іншого легітимаційного знака, що посвідчує виникнення відносин по зберіганню речей у гардеробі, поклажодавець може претендувати на повернення належних йому речей. Однак, як правило, його вимога може бути задоволена по закінченні робочого дня за умови надання ним доказів приналежності речі саме йому. **Такими доказами може бути** надання працівнику гардероба інформації щодо індивідуальних ознак речі, які можуть бути відомі лише власнику. Якщо працівник гардеробу відмовляється видати речі власнику, який втратив номерний жетон або інший легітимаційний знак, спір підлягає розгляду в судовому порядку.

5. Зберігання речей у готелі (ст. 975 ЦК України). Готель, як місце, призначене для тимчасового проживання осіб, відповідає за схоронність речей, внесених ними до готелю. **Річ вважається внесеною до готелю** за умови, якщо вона передана його працівникам або знаходиться у відведеному для особи приміщенні (ч. 1 ст. 975 ЦК України). Готель зобов'язаний забезпечити схоронність особистих речей особи, яка проживає у ньому, і **за загальним правилом не відповідає за втрату грошей, інших цінностей (цінних паперів, коштовностей)**. Така відповідальність покладається на готель лише у випадку, коли речі окремо передані йому на зберігання з детальним описом властивих їм індивідуальних особливостей. Як правило, такі речі підлягають оцінці за домовленістю сторін. У разі втрати або пошкодження речей особа має негайно повідомити про це готель, а останній – вжити заходів до їх розшуку або відшкодувати заподіяні збитки. Якщо особа заявила про пропажу речей або їх пошкодження після закінчення строку проживання, готель відповідальності за це не несе. Вказане вище застосовується також до випадків зберігання речей фізичних осіб у гуртожитках, мотелях, будинках відпочинку, пансіонатах, санаторіях та інших організаціях, у приміщеннях яких особа тимчасово проживає (ч. 4 ст. 975 ЦК України).

6. Зберігання речей, що є предметом спору (секвестр) (ст. 976 ЦК України). У разі виникнення між особами спору про право на річ, до розв'язання цього спору річ може бути передана на зберігання третій особі, яка зобов'язується повернути її особі, визначеній за рішенням суду або за погодженням осіб, між якими виник спір. **Підставою виникнення відносин секвестру може бути** договір або рішення суду. Домовленість про секвестр, за якою річ передається на зберігання третій особі за погодженням сторін спору, називається **договірною**. Якщо рішення про передачу речі на зберігання третій особі до моменту вирішення спору приймає суд, має місце **судовий секвестр**. Зберігачем може бути особа, призначена судом або визначена за домовленістю

сторін, спір між якими розглядається. Річ, яка є предметом спору, передається на зберігання третій особі за її згодою, якщо інше не визначене законом. Оплату послуг за зберігання переданих за секвестром речей здійснюють сторони, між якими виник спір.

7. Зберігання автотранспортних засобів (ст. 977 ЦК України). Спеціальним видом зберігання положення ЦК України визначають забезпечення схоронності автотранспортних засобів. У разі надання такої послуги суб'єктом підприємницької діяльності, договір зберігання автотранспортних засобів є **публічним**. Публічний характер, зокрема, носить договір зберігання автотранспортних засобів, який укладається у випадках їх розміщення у боксах, гаражах або на спеціальних автомобільних стоянках. За таким договором зберігач зобов'язується не допускати проникнення в них сторонніх осіб і повинен видати транспортний засіб за першою вимогою поклажодавця за умови здійснення останнім оплати наданої послуги. Прийняття автотранспортного засобу на зберігання і виникнення договірних відносин **посвідчується квитанцією або номером чи жетоном**. Ці відносини не слід плутати з платним паркуванням автомобілів у місцях, визначених рішенням місцевих органів влади. Цими рішеннями відповідна служба паркування уповноважена отримувати визначену плату за надання послуг по паркуванню автомобілів на вулицях центральної частини міста, поряд з ринками, іншими місцями їх масового скупчення, але не несе відповідальності за їх схоронність. Відносини за договором зберігання автотранспортних засобів виникають також між гаражно-будівельним чи гаражним кооперативом та його членами, якщо інше не встановлено законом або статутом кооперативу. Зокрема положення статуту гаражно-будівельного або гаражного кооперативу можуть передбачати, що останній не несе відповідальності за схоронність автомобілів, які розміщені у належних його членам боксах.

? Питання для перевірки знань

1. Охарактеризуйте договір зберігання.
2. Назвіть відомі Вам різновиди договорів зберігання.
3. Охарактеризуйте права та обов'язки сторін за договорами зберігання.
4. Охарактеризуйте особливості зберігання цінностей у банку.
5. Охарактеризуйте особливості зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту.
6. Охарактеризуйте особливості зберігання речей у гардеробі організації.
7. Охарактеризуйте особливості зберігання речей пасажира під час його перевезення.
8. Охарактеризуйте особливості зберігання речей у готелі.
9. Охарактеризуйте особливості зберігання речей, що є предметом спору (секвестр).
10. Охарактеризуйте особливості зберігання автотранспортних засобів.

Тема 15. Договір комісії

♣**Мета вивчення теми:** надати уявлення про договір комісії, визначити предмет цього договору, його сторони, форму; розкрити юридичну характеристику договору комісії; засвоєння основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору комісії.

✎**Основні терміни та поняття теми:** делькредере; договір комісії; звіт комісіонера; комісійна плата; комісіонер; комітент; посередницька послуга; притримання речі; субкомісіонер; субкомісія; юридичні дії.

План:

1. Загальна характеристика договору комісії.
2. Права та обов'язки сторін за договором комісії.
3. Припинення договору комісії.

1. Загальна характеристика договору комісії

Договір комісії – договір, за яким одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента.

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній (взаємний); оплатний.

Істотні умови договору: істотними умовами договору комісії, за якими комісіонер зобов'язується продати або купити майно, є умови про це майно та його ціну.

Предмет договору: надання посередницької послуги, яка полягає у вчиненні комісіонером одного або кількох правочинів в інтересах комітента та за його рахунок (ст. 1011 ЦК України). Комісіонер здійснює виключно юридичні дії. У цьому полягає відмінність договору комісії від інших договорів про надання юридичних послуг. Так, за агентським договором та договором про управління майном агент та управитель здійснюють не тільки юридичні, а й фактичні дії (ч. 2 ст. 1038 ЦК України, ч. 1 ст. 297 ГК України). За договором доручення повірений здійснює тільки юридичні дії, але у порівнянні з комісіонером, його повноваження є більш широкими: повірений здійснює не тільки правочини, а й інші дії юридичного характеру (приймає виконання договору, видає довіреності в порядку передоручення, у разі спору представляє інтереси довірителя в суді тощо).

Сторони договору:

1) **Комітент** – особа, яка доручає в її інтересах і за її рахунок іншій особі вчинити певні дії. Можуть бути як фізичні, так і юридичні особи;

2) **Комісіонер** – особа, яка вчиняє правочини або інші юридичні дії від свого імені за рахунок комітента. Можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, але, як правило, це юридичні особи.

Особливості договору:

1) договір комісії може бути укладений на визначений строк або без визначення строку;

2) договір комісії може бути укладений з визначенням або без визначення території його виконання;

3) договір комісії може бути укладений з умовою чи без умови щодо асортименту товарів, які є предметом комісії;

4) комітент може бути зобов'язаний утримуватися від укладення договору комісії з іншими особами.

Форма договору: слід керуватись загальними положеннями про форму правочинів.

Право власності комітента. Майно, придбане комісіонером за рахунок комітента, є власністю комітента. За правочинами, що їх укладає комісіонер з третіми особами, набуває права і стає зобов'язаним комісіонер, адже укладає їх він, хоча і за рахунок комітента, але від свого імені.

Два типи правовідносин:

1) між комісіонером та комітентом;

2) між комісіонером та третіми особами.

Різновидом комісійних операцій є операції консигнації.

Делькредере – спеціальна запорука комісіонера перед комітентом за виконання правочину третьою особою, яка буде майбутньою стороною договору.

Ризик випадкової загибелі несе комітент як власник.

Види комісійної торгівлі:

– комісійна торгівля непродовольчими товарами;

– комісійна торгівля продовольчими товарами;

– комісійна торгівля продукцією виробничо-технічного призначення.

Комісійна плата. Комітент повинен виплатити комісіонерові плату в розмірі та порядку, встановлених у договорі комісії. Якщо комісіонер поручився за виконання правочину третьою особою, він має право на додаткову плату. Якщо договором комісії розмір плати не визначений, вона виплачується після виконання договору комісії виходячи із звичайних цін за такі послуги. Якщо договір комісії не був виконаний з причин, які залежали від комітента, комісіонер має право на комісійну плату на загальних підставах. У разі розірвання або односторонньої відмови від договору комісії комісіонер має право на плату за фактично вчинені дії.

Виконання договору. Комісіонер зобов'язаний вчиняти правочини на умовах, найбільш вигідних для комітента, і відповідно до його вказівок. Якщо у договорі комісії таких вказівок немає, комісіонер зобов'язаний вчиняти правочини відповідно до звичаїв ділового обігу або вимог, що звичайно ставляться. Якщо комісіонер вчинив правочин на умовах більш вигідних, ніж ті, що були визначені комітентом, додатково одержана вигода належить комітентові.

Субкомісія. За згодою комітента комісіонер має право укласти договір субкомісії з третьою особою (субкомісіонером), залишаючись відповідальним за дії субкомісіонера перед комітентом. За договором субкомісії комісіонер набуває щодо субкомісіонера права та обов'язки комітента. У виняткових

випадках, якщо цього вимагають інтереси комітента, комісіонер має право укласти договір субкомісії без згоди комітента. Комітент не має права без згоди комісіонера вступати у відносини з субкомісіонером.

Виконання договору, укладеного комісіонером з третьою особою.

Комітент зобов'язаний забезпечити комісіонера усім необхідним для виконання обов'язку перед третьою особою. За договором, укладеним з третьою особою, комісіонер набуває права навіть тоді, коли комітент був названий у договорі або прийняв від третьої особи виконання договору. Комісіонер не відповідає перед комітентом за невиконання третьою особою договору, укладеного з нею за рахунок комітента, крім випадків, коли комісіонер був необачним при виборі цієї особи або поручився за виконання договору (делькредере). У разі порушення третьою особою договору, укладеного з нею комісіонером, комісіонер зобов'язаний негайно повідомити про це комітента, зібрати та забезпечити необхідні докази. Комітент має право вимагати від комісіонера відступлення права вимоги до цієї особи.

2. Права та обов'язки сторін за договором комісії

Права комісіонера:

- 1) на додаткову плату, якщо він поручився за виконання правочину третьою особою;
- 2) якщо договір комісії не був виконаний з причин, які залежали від комітента, має право на комісійну плату на загальних підставах;
- 3) у разі розірвання або односторонньої відмови від договору комісії має право на плату за фактично вчинені дії;
- 4) на укладення договору субкомісії з третьою особою (субкомісіонером) (за згодою комітента), а у виняткових випадках, якщо цього вимагають інтереси комітента, і без згоди комітента;
- 5) відступити від вказівок комітента, якщо цього вимагають інтереси комітента і комісіонер не міг попередньо запитати комітента або не одержав у розумний строк відповіді на свій запит. У цьому разі комісіонер повинен повідомити комітента про допущені відступи від його вказівок як тільки це стане можливим;
- 6) може бути надано право відступати від вказівок комітента без попереднього запиту про це, але з обов'язковим повідомленням комітента про допущені відступи (для комісіонера, який є підприємцем);
- 7) притримати річ. Комісіонер має право для забезпечення своїх вимог за договором комісії притримати річ, яка має бути передана комітентові. У разі оголошення комітента банкрутом комісіонер вважається заставодержателем притриманої ним речі;
- 8) на відрахування з грошових коштів, що належать комітентові. Комісіонер має право відраховувати належні йому за договором суми з усіх грошових коштів, що надійшли до нього для комітента, якщо інші кредитори комітента не мають переважного перед ним права на задоволення своїх вимог із грошових коштів, що належать комітентові;

9) на відшкодування витрат, зроблених ним у зв'язку з виконанням договору комісії. Комісіонер має право на відшкодування витрат, зроблених ним у зв'язку з виконанням своїх обов'язків за договором комісії, зокрема у випадку, якщо він або субкомісіонер вжив усіх заходів щодо вчинення правочину, але не міг його вчинити за обставин, які від нього не залежали;

10) відмовитись від договору комісії. Комісіонер має право відмовитися від договору комісії лише тоді, коли строк не встановлений договором. Комісіонер повинен повідомити комітента про відмову від договору не пізніше ніж за тридцять днів. Комісіонер, який відмовився від договору комісії, повинен вжити заходів, необхідних для збереження майна комітента. У разі відмови комісіонера від договору комісії комітент повинен розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера, **протягом п'ятнадцяти днів** від дня отримання повідомлення про відмову комісіонера від договору. У разі невиконання комітентом цього обов'язку комісіонер має право передати це майно на зберігання за рахунок комітента або продати майно за найвигоднішою для комітента ціною.

Обов'язки комісіонера:

- 1) вчиняти правочини на умовах найбільш вигідних для комітента;
- 2) негайно повідомляти комітента про порушення третьою особою договору, укладеного з нею комісіонером, зібрати та забезпечити необхідні докази;
- 3) повідомляти комітента про допущені відступи від його вказівок;
- 4) заплатити різницю комітентові, якщо комісіонер продав майно за нижчою ціною (якщо комісіонер не доведе, що він не мав можливості продати майно за погодженою ціною, а його продаж за нижчою ціною попередив більші збитки). Якщо для відступу від вказівок комітента потрібний був попередній запит, комісіонер має також довести, що він не міг попередньо запитати комітента або одержати в розумний строк відповіді на свій запит;
- 5) зберігати майно комітента. Комісіонер відповідає перед комітентом за втрату, недостачу або пошкодження майна комітента. Якщо при прийнятті комісіонером майна, що надійшло від комітента, або майна, що надійшло для комітента, будуть виявлені недостача або пошкодження, а також у разі завдання шкоди майну комітента комісіонер повинен негайно повідомити про це комітента і вжити заходів щодо охорони його прав та інтересів. Комісіонер, який не застрахував майно комітента, відповідає за втрату, нестачу, пошкодження майна комітента, якщо він був зобов'язаний застрахувати майно за рахунок комітента відповідно до договору або звичаїв ділового обігу;
- 6) надавати комітентові звіт після вчинення правочину за дорученням комітента і передати йому все одержане за договором комісії. Комітент, який має заперечення щодо звіту комісіонера, повинен повідомити його про це **протягом тридцяти днів** від дня отримання звіту. Якщо такі заперечення не надійдуть, звіт вважається прийнятим;
- 7) повідомити про відмову від договору за **тридцять днів**, вжити заходів для збереження майна.

Права комітента:

1) не прийняти майно, яке комісіонер купив за вищою ціною, ніж була погоджена (заявивши про це комісіонерові в розумний строк після отримання від нього повідомлення про цю купівлю). Якщо комітент не надішле комісіонерові повідомлення про відмову від купленого для нього майна, воно вважається прийнятим комітентом. Якщо комісіонер при купівлі майна заплатив різницю у ціні, комітент не має права відмовитися від прийняття виконання договору;

2) відмовитись від договору комісії. Якщо договір комісії укладено без визначення строку, комітент повинен повідомити комісіонера про відмову від договору **не пізніше ніж за тридцять днів**. У разі відмови комітента від договору комісії він повинен у строк, встановлений договором, а якщо такий строк не встановлений – негайно, розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера. У разі невиконання комітентом цього обов'язку комісіонер має право передати це майно на зберігання за рахунок комітента або продати майно за найвигіднішою для комітента ціною. У разі відмови комітента від договору комісії комісіонер має право на відшкодування витрат, зроблених ним у зв'язку з виконанням договору;

3) вимагати від комісіонера відступлення права вимоги до третьої особи у разі порушення нею договору, укладеного комісіонером.

Обов'язки комітента:

1) прийняти від комісіонера все належно виконане за договором комісії;

2) оглянути майно, придбане для нього комісіонером, і негайно повідомити комісіонера про виявлені у цьому майні недоліки;

3) виплатити комісіонерові плату в розмірі та порядку, встановлених у договорі, або виходячи із звичайних цін за такі послуги;

4) забезпечити комісіонера усім необхідним для виконання обов'язку перед третьою особою;

5) висловити свої заперечення (якщо вони є) щодо звіту комісіонера протягом **тридцяти днів** від дня отримання звіту;

6) повідомити комісіонера про відмову від договору не пізніш ніж за **тридцять днів**;

7) у разі відмови від договору комісії у строк, встановлений договором, а якщо такий строк не встановлений – негайно, розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера;

8) у разі відмови комісіонера від договору комісії повинен розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера, **протягом п'ятнадцяти днів** від дня отримання повідомлення про відмову комісіонера від договору.

3. Припинення договору комісії

Припинення договору:

1) **загальні підстави**. Це має місце при його належному виконанні (ст. 599 ЦК України), але можливо і до виконання комісіонером завдання. На відміну від розірвання договору, яке передбачає згоду сторін (ч. 1 ст. 651 ЦК

України), договір комісії може припинитися за ініціативи однієї з них. У ЦК України закріплені **дві підстави такого припинення**: а) відмова від договору комітента (ст. 1025); б) відмова від договору комісіонера (ст. 1026 України);

2) смерть фізичної особи або ліквідація юридичної особи-комісіонера. Якщо юридична особа-комісіонер припиняється і встановлюються її правонаступники, права та обов'язки комісіонера переходять до правонаступників, якщо протягом строку, встановленого для заявлення кредитором своїх вимог, комітент не повідомить про відмову від договору.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору комісії.
2. Назвіть та охарактеризуйте сторони договору комісії.
3. Що таке делькредере?
4. Охарактеризуйте права та обов'язки комісіонера.
5. Охарактеризуйте права та обов'язки комітента.
6. Охарактеризуйте відносини субкомісії.
7. Охарактеризуйте право комітента та комісіонера на відмову від договору комісії.
8. Які наслідки смерті фізичної особи або припинення юридичної особи-комісіонера закріплює ЦК України?
9. Охарактеризуйте відповідальність комітента за невиконання або неналежне виконання умов договору комісії.
10. Охарактеризуйте відповідальність комісіонера за невиконання або неналежне виконання умов договору комісії.

Практичне заняття 5.

Тема 11. Загальні положення про послуги. Договір про надання послуг

☞ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів про надання послуг, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами про надання послуг, складання окремих різновидів цих договорів, аналізу змісту готових зразків окремих договорів про надання послуг, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін договорів про надання послуг.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття послуги. Поняття договору про надання послуг.
2. Плата за договором про надання послуг. Відшкодування виконавцеві фактичних витрат за договором про безоплатне надання послуг.
3. Строк договору про надання послуг.

4. Відповідальність сторін за порушення умов договору про надання послуг.

5. Припинення договору про надання послуг.

✎ **Основні терміни та поняття:** виконавець; договір про надання послуг; договори приєднання; замовник; об'єкти цивільних прав; послуга; публічні договори.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів про надання послуг.

2. Складання договорів про надання послуг.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Між О. та Р. укладено договір про безоплатне надання послуг. Унаслідок дії непереборної сили виконавець О. не зміг виконати договір. Який обов'язок покладається на замовника Р. по відношенню до виконавця О. внаслідок невиконання умов договору?

Практичне заняття 6.

Тема 12. Договір зберігання та його різновиди

✎ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів зберігання та його різновидів, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Загальні положення про зберігання. Договір зберігання.
2. Істотні та інші умови договорів зберігання. Форма договору зберігання.
3. Сторони договору зберігання.
4. Права та обов'язки сторін договору.
5. Виконання договору зберігання. Користування річчю, переданою на зберігання. Зміна умов зберігання.
6. Правові наслідки порушення сторонами умов договору. Відповідальність сторін.
7. Зберігання на товарному складі. Договір складського зберігання. Складські документи.
8. Спеціальні види зберігання.

✎ **Основні терміни та поняття:** гардероб; готель; договір зберігання; договір про надання індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком; договір про надання індивідуального банківського сейфа, що

охороняється банком; договір охорони; договір складського зберігання; договірне зберігання; заставне свідоцтво (варант); зберігання за законом; зберігання; зберігач; знеособлене зберігання речей; камери схову; ломбард; охорона; охоронець; подвійне складське свідоцтво; поклажа; поклажодавець; просте складське свідоцтво; професійний зберігач; публічний договір; речі, визначені родовими ознаками; секвестр; складські документи; складська квитанція; судовий секвестр; товар; товарний склад; цінності.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів зберігання (зберігання речі у ломбарді; зберігання цінностей у банку; зберігання речей, що є предметом спору; зберігання автотранспортних засобів тощо).

2. Складання договорів зберігання (зберігання речі у ломбарді; зберігання цінностей у банку; зберігання речей, що є предметом спору; зберігання автотранспортних засобів тощо).

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Асистентка однієї з кафедр університету А. залишила свій верхній одяг у секції гардеробу університету для співробітників закладу. Окремої особи, яка б обслуговувала цю секцію, не було. Згодом свій верхній одяг А. у гардеробі не знайшла. Адміністрація університету відмовилась відшкодувати вартість верхнього одягу, обґрунтовуючи це тим, що неможливо довести факт передання одягу на зберігання, тому університет не несе відповідальність за його несхоронність. А. звернулася до суду. В судовому засіданні з'ясувалося, що в цій секції залишають свій одяг всі співробітники навчального закладу. Проаналізуйте ситуацію.

Практичне заняття 7.

Тема 16. Договір управління майном

♣**Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів управління майном та його різновидів, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття договору управління майном. Форма договору управління майном.

2. Предмет договору управління майном. Істотні умови договору управління майном.

3. Сторони договору управління майном. Особа, яка набуває вигоди від майна, що передане в управління.

4. Права та обов'язки сторін договору.

5. Відповідальність сторін за договором управління майном.

6. Припинення договору управління майном.

7. Особливості управління цінними паперами.

✎ **Основні терміни та поняття:** власник; вигодонабувач; грошові кошти; договір управління майном; майно; підприємство як єдиний майновий комплекс; управитель; управління; установник управління; цінні папери.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів управління різними видами майна та договорів управління майном, в яких установниками управління є не власники, а інші суб'єкти.

2. Складання договорів управління різними видами майна та договорів управління майном, в яких установниками управління є не власники, а інші суб'єкти.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Через необхідність виїзду за кордон, А. передав Б. в управління за плату житловий будинок з надвірними будівлями строком на три роки. Б. здав будинок в оренду фермеру В., уклавши з ним договір оренди. Через 2 роки договір оренди був розірваний і фермер передав будинок Б. Протягом останнього року Б. не здійснював належним чином догляд за будинком, внаслідок чого частково зруйнувався дах будинку. Повернувшись з відрядження А. запросив від Б. звіт. Б. надавати звіт відмовився, а на вимогу А. повернути йому кошти, одержані за оренду будинку, та відшкодувати шкоду, завдану неналежним доглядом за будинком, відповів, що оренда була безоплатною, а відповідальності за руйнування даху будинку він не може нести, адже будинок старий. До того ж умовами договору управління майном проведення ремонту будинку не передбачалось. Проаналізуйте ситуацію.

Самостійна робота

Теми 13-15: Договір охорони. Договір доручення. Договір комісії.

✎ **Мета самостійної роботи з темами модуля:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів охорони, доручення, комісії та нормативного регулювання цих договорів; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами охорони, доручення, комісії, складання цих договорів, аналізу змісту готових зразків договорів охорони, доручення, комісії, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах охорони, доручення, комісії.

Основні терміни та поняття теми: делькредере; довіритель; договір доручення; договір комісії; договір охорони; замісник; звіт комісiонера; комісійна плата; комісiонер; комiтент; охоронець; повірений; притримання речі; субкомісiонер; субкомісія; фактичні дії; юридичні дії.

Питання до самостійного опрацювання тем модуля.

I. Теоретична частина

До Теми 13 Договір охорони.

1. Поняття договору охорони.
2. Істотні та інші умови договору охорони.
3. Сторони договору охорони.
4. Права та обов'язки сторін договору охорони.
5. Припинення договору охорони.
6. Наслідки припинення договору охорони.

До Теми 14 Договір доручення.

1. Поняття договору доручення.
2. Істотні та інші умови договору доручення.
3. Строк договору доручення.
4. Сторони договору.
5. Права та обов'язки сторін договору доручення. Право повіреного на плату.
6. Зміст доручення. Виконання доручення. Особисте виконання договору доручення.
7. Припинення договору доручення. Наслідки припинення договору доручення.
8. Обов'язки спадкоємця повіреного та ліквідатора юридичної особи-повіреного.

До Теми 15 Договір комісії.

1. Поняття договору комісії.
2. Умови договору комісії. Комісійна плата.
3. Виконання договору комісії. Субкомісія. Виконання договору, укладеного комісiонером з третьою особою. Відступ від вказівок комiтента.
4. Право власності комiтента. Право комісiонера на притримання речі. Право комісiонера на відрахування з грошових коштів, що належать комiтентові.
5. Обов'язок комісiонера зберігати майно комiтента. Звіт комісiонера. Прийняття комiтентом виконання за договором комісії.
6. Право комісiонера на відшкодування витрат, зроблених ним у зв'язку з виконанням договору комісії. Права комiтента та комісiонера на відмову від договору комісії.
7. Наслідки смерті фізичної особи або припинення юридичної особи-комісiонера.
8. Особливості окремих видів комісії.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів охорони, доручення, комісії.

2. Складання договорів охорони, доручення, комісії.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Кравець уклав договір з охоронною фірмою, оцінивши своє майно у 1000000 грн. За його відсутності було викрадено: обручку вартістю 10000 грн., ланцюжок вартістю 40000 грн., ноутбук вартістю 90000 грн. Через 5 днів крадій був затриманий. Кравець звернувся до охоронної фірми з вимогою про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, але вона відмовилась задовольнити його вимоги та порекомендувала йому звернутися з позовом до крадія. Проаналізуйте ситуацію.

✎ Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 5

1. Як у ЦК України врегульовано питання про можливість покладення виконавцем свого обов'язку з надання послуги на третю особу?

- a. Вміщується імперативна норма, яка забороняє покладення виконавцем на третю особу виконання взятого ним на себе зобов'язання;
- b. Вміщується загальне правило про виконання зобов'язання виконавцем особисто, натомість допускається його зміна договором за умови покладення відповідальності за порушення договору на третю особу;
- c. Вміщується диспозитивна норма, яка надає сторонам право самостійно вирішити це питання та питання про суб'єкта відповідальності;
- d. Вміщується загальне правило про виконання зобов'язання виконавцем особисто, натомість допускається зміна цього правила договором за умови покладення відповідальності за порушення договору на виконавця.

2. Який розмір збитків має відшкодувати виконавець у разі невиконання або неналежного виконання безоплатного договору про надання послуг у відповідності з положеннями ЦК України, якщо інший розмір відповідальності не встановлений договором?

- a. Не більше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- b. Не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- c. Не більше двох неоподаткованих мінімумів доходів громадян;
- d. Не менше двох неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

3. Як у цивільному законодавстві вирішено питання про можливість зберігачем змішувати речі, які йому передано на зберігання різними поклажодавцями?

- a. Дозволено змішувати за наявності письмової згоди поклажодавців речі, які визначені родовими ознаками, незалежно від їхньої якості;
- b. Дозволено змішувати без згоди поклажодавців речі, які визначені родовими ознаками, незалежно від їхньої якості;
- c. Дозволено змішувати за наявності згоди поклажодавців речі, які визначені родовими ознаками, та однакової якості;

d. Дозволено змішувати без згоди поклажодавців, але лише речі, які визначені індивідуальними ознаками та однакової якості.

4. Як у ЦК України врегульовано питання про можливість користування зберігачем річчю, переданою йому на зберігання поклажодавцем?

a. Жодних обмежень не встановлено;

b. Це допускається за умови письмового попередження про це поклажодавця і неотримання заперечень;

c. Це допускається за умови отримання згоди на це поклажодавця;

d. Це заборонено в імперативній формі.

5. Хто у відповідності з положеннями ЦК України може бути управителем за договором управління майном без будь-яких обмежень?

a. Суб'єкт підприємництва;

b. Будь-який суб'єкт господарювання;

c. Вигодонабувач;

d. Орган місцевого самоврядування.

6. Як у ЦК України врегульовано питання правового статусу майна підприємця, коли фізична особа-підприємець була визнана безвісно відсутньою?

a. Закріплено, що орган опіки та піклування може призначити управителя її майном;

b. Закріплено, що управління її майном здійснюється її родичами;

c. Закріплено обов'язок родичів звернутись до суду за вирішенням питання щодо управління майном такої особи з метою забезпечення розрахунків з кредиторами;

d. Закріплено обов'язок органу опіки та піклування призначити управителя її майном.

7. Яке положення щодо виконання доручення за договором доручення відповідає змісту норм ЦК України?

a. Закріплена імперативна норма про неможливість відступлення повіреним від змісту наданого йому доручення;

b. Відступ від змісту доручення є можливим лише у разі отримання у будь-якій формі згоди довірителя на це;

c. Можливість відступу від змісту доручення пов'язується з необхідністю дотримання інтересів довірителя з встановленням конкретного строку отримання від нього згоди на це;

d. Передбачені випадки відступу від змісту доручення як з обов'язком повідомлення про такий відступ, так і без нього, але всі вони пов'язуються з інтересами довірителя.

8. Чому договір доручення є фидуціарним правочином?

a. Тому, що однією із сторін у ньому може бути фізична особа-підприємець;

b. Тому, що відносини сторін будуються на довірчих відносинах;

c. Тому, що є ризик відмови повіреного від доручень довірителя;

d. Тому, що друга сторона не може змінювати зміст наданих їй доручень.

9. Назвіть виняток із загального правила, відповідно до якого відмова довірителя від договору доручення є підставою для відшкодування збитків, завданих повіреному припиненням договору.

- а. Передання повіреним обов'язку виконання доручень замісникові;
- б. Припинення договору, за яким повірений діяв як комерційний представник;
- с. Припинення строкового договору раніше вказаного строку на вимогу довірителя;
- д. Припинення строкового договору раніше вказаного строку на вимогу повіреного-фізичної особи.

10. Як у ЦК України врегульовано питання можливості відмови комітента від договору комісії?

- а. Закріплено таке право комітента лише для безстрокових договорів комісії з встановленням конкретного строку попереднього повідомлення про це;
- б. Закріплено відповідне право комітента за умови письмового повідомлення комісіонера про реалізацію цього права у розумний строк;
- с. Спеціальних норм не вміщується, а врегулювання цього питання здійснюється загальними нормами про припинення зобов'язань;
- д. Закріплено таке право комітента для будь-яких договорів комісії, але із встановленням конкретного строку повідомлення про це у безстрокових договорах.

Глосарій до Модуля 5

Делькредере – спеціальна запорука комісіонера перед комітентом за виконання правочину третьою особою, яка буде майбутньою стороною договору.

Договір доручення – договір, за яким одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії (ч. 1 ст. 1000 ЦК України).

Договір зберігання – договір, за яким одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності (ст. 936 ЦК України).

Договір комісії – договір, за яким одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ч. 1 ст. 1011 ЦК України).

Договір про надання послуг – договір, за яким одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 901 ЦК України).

Договір складського зберігання – договір, за яким товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності.

Договір управління майном – договір, за яким одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) (ч. 1 ст. 1029 ЦК України).

Знеособлене зберігання речей – взяті на зберігання речі одного поклажодавця можуть бути змішані з речами того самого роду і тієї самої якості інших поклажодавців, тобто повертаються не ті самі речі, а річ того самого роду і тієї самої якості.

Послуга – 1) діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб; певне нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою особою (замовником) у процесі вчинення виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності; 2) договір, укладений між суб'єктом господарювання і споживачем, про вчинення певних дій або здійснення певної діяльності за завданням споживача, який зобов'язується оплатити виконавцю зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Секвестр – зберігання речей, що є предметом спору.

Товарний склад – організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності.

Цифрова послуга – це послуга, що дає змогу: споживачу створювати, обробляти, зберігати або отримувати доступ до даних у цифровій формі; поширювати або будь-яким іншим чином використовувати дані у цифровій формі, що завантажені чи створені споживачем або іншими користувачами такої послуги (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

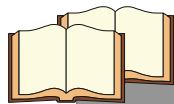
Змістовий модуль 6. Договори про надання транспортних послуг

Теми модуля: Тема 17. Транспортні договори: загальна характеристика. Тема 18. Договір перевезення вантажу. Тема 19. Договір перевезення пасажирів і багажу. Тема 20. Договір чартеру (фрахтування). Тема 21. Договір транспортного експедирування.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Теми 17-21 (узагальнення).

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Теми 19, 21.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Теми 17, 18, 20.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 6

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (Глави 64, 65). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України від 16.01.2010 р. (із змінами) №436-IV (ст.ст. 306-316). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. (із змінами) №3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>.

Кодекс торгового мореплавства від 23.05.1995 р. (із змінами) №176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про внутрішній водний транспорт : Закон України від 03.12.2020 р. (із змінами) №1054-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20#Text>.

Про залізничний транспорт : Закон України від 04.07.1996 р. (із змінами) №273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про мультимодальні перевезення : Закон України від 17.11.2021 р. №1887-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1887-20#n209>.

Про перевезення небезпечних вантажів : Закон України від 06.04.2000 р. (із змінами) №1644-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1644-14#Text>.

Про транзит вантажів : Закон України від 20.10.1999 р. (із змінами) №1172- XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1172-14#Text>.

Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 р. (із змінами) №232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про транспортно-експедиторську діяльність : Закон України від 01.07.2004 р. (із змінами) №1955-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15#Text>.

Деякі питання автомобільних перевезень пасажирів та вантажів : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2013 р. (із змінами) №422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2013-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом : Постанова Кабінету Міністрів України від

10.03.2017 р. (із змінами) №134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-2017-%D0%BF#Text>.

Про затвердження правил надання населенню послуг з перевезень міським електротранспортом : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. (із змінами) №1735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1735-2004-%D0%BF#Text>.

Про затвердження правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1997 р. (із змінами) №176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-97-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Правил поведінки громадян на залізничному транспорті : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.1995 р. (із змінами) №903. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-95-%D0%BF>.

Про затвердження Статуту залізниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. (із змінами) №457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу» : Наказ Державної авіаційної служби України від 26.11.2018 р. (із змінами) №1239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#n10>.

Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів : Наказ Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. (із змінами) №644. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0861-00#Text>.

Про затвердження Порядку організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом : Наказ Міністерства інфраструктури України від 15.07.2013 р. (із змінами) №480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1282-13#Text>.

Про затвердження правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні : Наказ Міністерства транспорту України від 14.10.1997 р. (із змінами) №363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98#Text>.

Про затвердження Правил перевезень військових пасажирів, багажу та вантажобагажу залізничним транспортом : Наказ Мінтрансу України від 05.07.1999 р. (із змінами) №346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-99#Text>.

Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею : Роз'яснення Вищого господарського суду від 29.05.2002 р. (із змінами) №04-5/601. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_601600-02#Text.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 410–421.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 294–316.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 485–671.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 205–217.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 262–269.

Додаткова

Андрухів Є. М. Війна як форс-мажорна обставина договору перевезення вантажу у господарських правовідносинах. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки*. 2023. №5. С. 23–31.

Балобанов О. О. Гонсеровська Т. С. Договір круїзу як договір туристичних послуг у порівнянні із договором морського перевезення пасажирів. *Молодий вчений*. 2020. № 11(1). С. 23–28.

Бондар П. В. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення умов договору перевезення з використанням транспортних агрегаторів. *Правові новели*. 2022. №18. С. 240–245.

Гніденко В. І. Медведєв Є. П. Окремі питання договірного регулювання надання транспортних послуг у мультимодальних перевезеннях. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 2. С. 65–72.

Гришко У. Договір перевезення пасажирів та багажу як різновид споживчого договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 12–16.

Земскова О. Щодо нормативно визначених умов договору перевезення небезпечних вантажів в контексті принципу свободи договору. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Sv. 7, Vyd. 2. Р. 366–372.

Лукаsevич-Крутник І. С. Загальні засади відповідальності сторін за порушення зобов'язань, що випливають з договору перевезення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 1. С. 81–87.

Міняйло Д. Г. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері забезпечення прав пасажирів з інвалідністю за договором перевезення. *Правова позиція*. 2022. № 4. С. 151–158.

Міняйло Д. Г. Визначення правового статусу пасажирів з інвалідністю як етап формування механізму забезпечення та захисту їх прав за договором перевезення пасажирів. *Правові новели*. 2022. № 18. С. 181–189.

Міняйло Д. Г. Юрисдикційний та альтернативний захист в механізмі забезпечення прав пасажирів з інвалідністю за договором перевезення. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 4. С. 122–129.

Сірко Р. Б. Актуальні питання виконання договорів перевезення вантажів за законодавством України. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 4. С. 174–178.

Сірко Р. Б. Актуальні питання цивільно-правової відповідальності сторін за договором перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами в сучасних умовах. *Правова позиція*. 2022. № 4. С. 159–162.

Сірко Р. Б. До питання договірного регулювання відносин із перевезення залізничним транспортом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. Вип. 43. С. 99–101.

Сприндис С. І. Протопопова Я. С. Особливості договору перевезення вантажу залізничним транспортом. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право"*. 2022. Вип. 36. С. 75–82.

Стефанчук М. О. Відповідальність перевізника за порушення договору перевезення вантажу автомобільним транспортом за законодавством України та ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 77(1). С. 164–169.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-chto-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Теоретичний матеріал

Конспект лекції до Тем 17-21. Транспортні договори (узагальнення)

♣**Мета вивчення теми:** надати уявлення про цивільно-правове регулювання перевезень в Україні та транспортні договори; визначити предмет різних видів транспортних договорів, їх сторони, форму; розкрити юридичну характеристику цих договорів; з'ясувати відмінності між різними видами транспортних договорів; засвоєння основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання транспортних договорів.

📖**Основні терміни та поняття:** багаж; багажна квитанція; вантаж; вивантаження вантажу; відправник; втрата багажу; демередж; диспач;

довгостроковий договір; договір перевезення вантажу; договір перевезення пасажирів та багажу; договір транспортного експедирування; договір чартеру (фрахтування); експедитор (транспортний експедитор); завантаження вантажу; затримка; квиток; клієнт; коносамент; контрсталийний час; маркування вантажу; мультимодальні перевезення; надконтрсталийний час; нестача багажу; одержувач; пасажир; перевезення транспортом загального користування; перевезення; перевізник; позов до перевізника; позови щодо перевезення у закордонному сполученні; позовна давність; послуги з переміщення у просторі пасажирів та багажу; пошкодження багажу; провізна плата; публічний договір; пункт призначення; розумна плата; сталийний час; страхування вантажів; тара; тарифи; транспортна накладна; транспортний засіб; транспортно-експедиторська діяльність; транспортно-експедиторська послуга; упаковка; учасники транспортно-експедиторської діяльності; фактична шкода; фрахт; фрахтівник; фрахтувальник.

План:

1. Загальна характеристика цивільно-правового регулювання перевезень в Україні. Загальна характеристика транспортних договорів.
2. Договір перевезення вантажу.
3. Договір транспортного експедирування.
4. Договір перевезення пасажирів та багажу.
5. Договір чартеру (фрахтування).

1. Загальна характеристика цивільно-правового регулювання перевезень в Україні. Загальна характеристика транспортних договорів (Тема 17)

Єдину транспортну систему України становлять: промисловий залізничний транспорт; відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний, авіаційний, міський авто- та електротранспорт, у тому числі метрополітен); шляхи сполучення загального користування (ст. 21 Закону України «Про транспорт»). У ЦК України законодавець окремо наголошує, що промисловий залізничний транспорт, відомчий, трубопровідний транспорт може бути також визнано у випадках, передбачених законодавством України, транспортом загального користування. Транспорт є однією з ключових галузей економіки України, оскільки переміщення матеріальних об'єктів є необхідною умовою процесу виробництва та обігу товарів, результатів робіт, послуг. Перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договором перевезення.

Загальна характеристика транспортних договорів. Види транспортних договорів:

- 1) договір перевезення вантажу;
- 2) договір транспортного експедирування;
- 3) договір перевезення пасажирів та багажу;
- 4) договір чартеру (фрахтування).

Юридична характеристика транспортних договорів: можуть бути як реальними, так і консенсуальними; двосторонні (взаємні); оплатні. Згідно ст. 916 ЦК України за перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти стягується провізна плата у розмірі, що визначається за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами. Якщо розмір провізної плати не визначений, стягується розумна плата. Плата за перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти, що здійснюється транспортом загального користування, визначається за домовленістю сторін, якщо вона не встановлена тарифами, затвердженими у встановленому порядку. Пільгові умови перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти транспортом загального користування можуть встановлюватися організацією, підприємством транспорту за їх рахунок або за рахунок відповідного бюджету у випадках, встановлених законом та іншими нормативно-правовими актами. Робота та послуги, що виконуються на вимогу власника (володільця) вантажу і не передбачені тарифами, оплачуються додатково за домовленістю сторін. Перевізник має право притримати переданий йому для перевезення вантаж для забезпечення внесення провізної плати та інших платежів, якщо інше не встановлено законом, іншими нормативно-правовими актами або не впливає із суті зобов'язання.

Перевезення, що здійснюється юридичною особою, вважається перевезенням транспортом загального користування, якщо із закону, інших нормативно-правових актів або ліцензії, виданої цій організації, випливає, що вона має здійснювати перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти за зверненням будь-якої особи. Договір перевезення транспортом загального користування є **публічним договором**.

2. Договір перевезення вантажу (Тема 18)

Перевезенням вантажів у ГК України визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

Суб'єктами відносин перевезення вантажів є перевізники, вантажовідправники та вантажоодержувачі.

Перевезення вантажів здійснюють вантажний залізничний транспорт, автомобільний вантажний транспорт, морський вантажний транспорт та вантажний внутрішній флот, авіаційний вантажний транспорт, трубопровідний транспорт, космічний транспорт, інші види транспорту.

Допоміжним видом діяльності, пов'язаним з перевезенням вантажу, є **транспортна експедиція**.

Загальні умови перевезення вантажів, а також особливі умови перевезення окремих видів вантажів (вибухових речовин, зброї, отруйних, легкозаймистих, радіоактивних та інших небезпечних речовин тощо)

визначаються ГК України і виданими відповідно до нього транспортними кодексами, транспортними статутами та іншими нормативно-правовими актами.

Договір перевезення вантажу – договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ч. 1 ст. 909 ЦК України). У визначенні даного договору, наданого у ч. 1 ст. 307 ГК України, увага акцентується на строках доставки.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний; реальний (договір перевезення вантажу автомобільним транспортом є консенсуальним).

Предмет договору: послуга – транспортування вантажу (матеріальних об'єктів) у просторі.

Сторони договору:

1) Перевізник. З метою державного регулювання ринку транспортних послуг та захисту прав споживачів, Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» встановлено, що діяльність з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів внутрішнім водним, морським, автомобільним, залізничним та повітряним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом підлягає ліцензуванню. Передбачені також випадки обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення. Перевізником може бути лише юридична або зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності фізична особа, яка має відповідну ліцензію (зокрема, ст. 13 Закону України «Про трубопровідний транспорт» закріплює, що діяльність, пов'язана з проєктуванням, будівництвом, ремонтом та експлуатацією об'єктів трубопровідного транспорту, здійснюється на підставі ліцензії). Для авіаперевізників – **сертифікат експлуатанта** згідно з Правилами сертифікації експлуатантів. Договір перевезення вантажу з перевізником, у якого відсутня відповідна ліцензія, може бути визнано судом недійсним;

2) Відправник;

3) Одержувач. Може бути як сам відправник, так і будь-яка інша особа, зазначена відправником у перевізних документах. У разі, якщо відправник не є одночасно одержувачем вантажу, такий договір розглядається як договір на користь третьої особи.

Форма договору: письмова. Укладення договору перевезення вантажу підтверджується складенням **перевізного документа** (транспортної накладної, коносаменту або іншого документа, встановленого транспортними кодексами, статутами). Залежно від виду транспорту перевезення вантажу оформлюється різними документами, наприклад, при перевезенні вантажу залізничним транспортом відповідно до ст. 23 Статуту залізниць України відправник повинен надати перевізникові на станції завантаження на кожне відправлення вантажу заповнену **накладну** (комплект перевізних документів). Документами,

що підтверджують наявність і зміст **договору морського перевезення вантажу**, згідно зі ст. 134 КТМ, є **рейсовий чартер** та **коносамент** або інший письмовий документ, що підтверджує прийняття перевізником вантажу. Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 98 ПК України, документами на повітряне перевезення вантажу є **транспортна накладна (авіаційна вантажна накладна)** у паперовому або електронному вигляді.

Строк договору. Перевізник і власник (володілець) вантажу в разі необхідності здійснення систематичних перевезень можуть укласти довгостроковий договір, за яким перевізник зобов'язується у встановлені строки приймати, а власник (володілець) вантажу – передавати для перевезення вантаж у встановленому обсязі. У довгостроковому договорі перевезення вантажу встановлюються обсяг, строки та інші умови надання транспортних засобів і передання вантажу для перевезення, порядок розрахунків, а також інші умови перевезення. Залежно від виду транспорту, яким передбачається систематичне перевезення вантажів, можуть укладатись такі довгострокові договори, як навігаційний, річний тощо. Порядок укладення довгострокових договорів встановлюється відповідними транспортними кодексами, транспортними статутами або правилами перевезень.

Права та обов'язки сторін за договором перевезення вантажу.

Перевізник має право:

- 1) відмовитися від прийняття вантажу, що поданий у тарі та (або) упаковці, які не відповідають встановленим вимогам, а також у разі відсутності або неналежного маркування вантажу;
- 2) вимагати оплати своїх послуг.

Перевізник зобов'язаний:

- 1) надати транспортні засоби під завантаження у строк, встановлений договором;
- 2) повідомити одержувача про прибуття вантажу на його адресу;
- 3) у разі переривання або припинення перевезення вантажів з незалежних від перевізника обставин перевізник зобов'язаний повідомити вантажовідправника і одержати від нього відповідне розпорядження щодо вантажу;
- 4) при прийнятті до перевезення легких, але об'ємних вантажів, у тому числі сільськогосподарських, вжити всіх заходів, спрямованих на збільшення об'єму, наприклад нарощення бортів, для максимального використання рухомого складу у межах вантажопідйомності.

Одержувач зобов'язаний прийняти вантаж, який прибув на його адресу.

Одержувач має право відмовитися від прийняття пошкодженого або зіпсованого вантажу, якщо буде встановлено, що внаслідок зміни якості виключається можливість повного або часткового використання його за первісним призначенням.

Відправник вантажу має право:

- 1) відмовитися від наданого транспортного засобу, якщо він є непридатним для перевезення цього вантажу. За загальним правилом

придатність рухомого складу для перевезення певного вантажу у технічному та комерційному відношенні, визначається відправником або перевізником, якщо останній здійснює завантаження. Відповідальність за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу в даному випадку несе та сторона, яка здійснила завантаження. Слід розрізняти **технічну несправність та непридатність рухомого складу для перевезення певного вантажу у комерційному відношенні.** Під останнім мається на увазі те, що рухомий склад за своїм технічним станом може бути повністю придатним для перевезення, але не зможе забезпечити збереження якості певного вантажу, наприклад, має стійкий сторонній запах, що може вплинути на якість завантажених продовольчих товарів;

- 2) застрахувати вантаж у порядку, встановленому законодавством;
- 3) одержати назад зданий до перевезення вантаж до його відправлення;
- 4) замінити вказаного в перевізному документі одержувача вантажу (до його видачі адресату);
- 5) розпорядитися вантажем у разі неприйняття його одержувачем чи неможливості видачі вантажу одержувачу.

Відправник зобов'язаний:

- 1) пред'явити у встановлений строк вантаж, який підлягає перевезенню, в належній тарі та (або) упаковці;
- 2) у разі якщо для здійснення перевезення вантажу законодавством або договором передбачено спеціальні документи (посвідчення), які підтверджують якість та інші властивості вантажу, що перевозиться, вантажовідправник зобов'язаний передати такі документи перевізникові разом з вантажем;
- 3) до прибуття транспортного засобу підготувати вантаж для перевезення: розмістити у належну, яка відповідає державним стандартам, тару (ящики, піддони, пакети тощо), упакувати, зважити, зробити маркування кожного вантажного місця, поставити пломби, сформувати транспортні пакети, згрупувати вантаж за одержувачами, заготовити необхідні товарно-транспортні документи, перепустки на право проїзду до місця завантаження тощо (ст. 142 КТМ, ст.ст. 24, 33 Статуту залізниць України);
- 4) сплатити за перевезення.

Завантаження та вивантаження вантажу. Завантаження (вивантаження) вантажу здійснюється організацією, підприємством транспорту або відправником (одержувачем) у порядку, встановленому договором, із додержанням правил, встановлених транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, та у строки, встановлені договором, якщо такі строки не встановлені транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них.

При прийманні вантажу навалом, насипом, наливом та в контейнерах у товарно-транспортному документі має бути зазначена вага такого вантажу. Вага тарних та штучних вантажів має бути визначена відправником до пред'явлення вантажу до перевезення та вказана на вантажному місці. Запис

про вагу вантажу із зазначенням способу визначення (зважування, підрахунок за кількістю вантажних місць за трафаретом або стандартом, обміром, за об'ємною вагою, умовно) має бути зроблений у товарно-транспортному документі відправником.

Вантаж переданий до перевезення у стані, що не відповідає правилам перевезень або не був приведений у належний стан у строк, необхідний для його своєчасного відправлення, вважається непереданим, а перевезення таким, що не відбулося з вини відправника.

Часом прибуття під вивантаження є момент пред'явлення товарно-транспортного документа у пункті вивантаження, який триває до моменту отримання перевізником належно оформлених товарно-транспортних документів на завантажений чи вивантажений вантаж. Необхідні для завантаження (вивантаження) засоби та матеріали (козли, стійки, прокладки, підкладки, дріт, брезент, мотузка, щитова огорожа тощо) мають бути підготовлені завчасно відправником. За встановлення цих засобів відповідає сторона, зазначена у договорі перевезення. Всі засоби та матеріали, необхідні для завантаження та вивантаження, що належать відправнику, передаються одержувачеві разом з вантажем. При завантаженні/перевивантаженні вантажів масою понад 50 кг і при підніманні вантажів на висоту понад 2 м застосування засобів механізації є обов'язковим.

Строк завантаження (вивантаження) залежить від виду транспорту, засобів завантаження та виду вантажу. У випадках, передбачених законодавством, строки завантаження (вивантаження) визначаються за домовленістю сторін з урахуванням нормативів, затверджених відповідно до положень транспортних статутів (кодексів).

За пред'явлення вантажу, який заборонено до перевезень або який потребує під час перевезення особливих заходів безпеки, та з неправильним зазначенням його найменування або властивостей з відправника, крім заподіяних, відповідно до п. 118 Статуту залізниць України залізниці збитків і витрат, стягується **штраф у розмірі п'ятикратної провізної плати за всю відстань перевезення**. Якщо ж через порушення відправником Правил перевезення небезпечних вантажів сталася аварія, збитки відшкодовуються відправником.

КТМ закріплює поняття сталійного, контрсталійного та надконтрсталійного часу. Згідно ст. 148 КТМ **сталійний час** – це термін, протягом якого вантаж повинен бути навантажений на судно або вивантажений з судна. Цей термін визначається угодою сторін, а за відсутності такої угоди – нормами, прийнятими в порту навантаження (розвантаження).

Угодою сторін можуть бути встановлені додатковий після закінчення терміну навантаження (розвантаження) час очікування судном закінчення вантажних робіт (**контрсталійний час**) і розмір плати перевізнику за простій судна протягом контрсталійного часу (**демередж**), а також винагорода за закінчення навантаження (розвантаження) до закінчення сталійного часу (**диспач**). За відсутності такої угоди сторін тривалість контрсталійного часу і

розмір плати перевізнику за простій, а також розмір винагорода відправнику або фрахтувальнику за дострокове закінчення навантаження (розвантаження) визначаються відповідно до термінів і ставок, прийнятих у відповідному порту. За відсутності зазначених ставок розмір плати за простій визначається витратами на утримання судна і екіпажу, а винагорода за дострокове закінчення навантаження (розвантаження) обчислюється у половинному розмірі плати за простій. **Надконтрсталий час** (ст. 150 КТМ): під час завантаження судна у разі закінчення контрсталийного часу перевізник має право стягнути завдані йому подальшою затримкою судна збитки і відправити судно в рейс, якщо навіть весь обумовлений вантаж не навантажено на судно з причин, що не залежать від перевізника. При цьому перевізник зберігає право на одержання повного фрахту.

Строк доставки вантажу. Перевізник зобов'язаний доставити вантаж до пункту призначення у строк, встановлений договором, якщо інший строк не встановлений транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них, а в разі відсутності таких строків – у розумний строк. Вантаж, не виданий одержувачеві на його вимогу **протягом тридцяти днів після спливу строку його доставки**, якщо більш тривалий строк не встановлений договором, транспортними кодексами (статутами), **вважається втраченим**. Одержувач вантажу повинен прийняти вантаж, що прибув після спливу зазначених вище строків, і повернути суму, виплачену йому перевізником за втрату вантажу, якщо інше не встановлено договором, транспортними кодексами (статутами). Так, наприклад, відповідно до п. 117 Статуту залізниць, відправник або одержувач має право вважати вантаж втраченим і вимагати відшкодування за втрату, якщо вантаж не було видано одержувачу на його вимогу протягом 30 діб з моменту закінчення терміну доставки, а у разі перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні – після закінчення двох місяців з дня приймання вантажу до перевезення.

Вантаж вважається доставленим у строк, якщо у пункті призначення він вивантажений засобами перевізника, або якщо рухомий склад подано під вивантаження засобами одержувача до спливу встановленого строку. При затримці подачі рухомого складу під вивантаження внаслідок зайнятості фронту вивантаження або з інших причин, що залежать від одержувача, вантаж вважається доставленим у строк, якщо він прибув до пункту (станції) призначення до спливу строку доставки. Перевізник зобов'язаний повідомити одержувача про прийнятий на його адресу вантаж у день прибуття вантажу або не пізніше 12 години наступного дня. Якщо порядок повідомлення одержувача не передбачено договором, спосіб повідомлення обирає перевізник. У випадку неповідомлення одержувача в зазначені строки останній не несе відповідальності за пов'язаний з цим простій рухомого складу та звільняється від плати за зберігання вантажу. Вантажі, за загальним правилом, видаються одержувачеві, вказаному у перевізних документах, після внесення всіх належних платежів перевізнику.

Відповідальність сторін. Відправник несе відповідальність за ненадання вантажу та невикористання наданого транспортного засобу з інших причин. **Перевізник несе відповідальність** за ненадання транспортного засобу для перевезення вантажу. Така відповідальність встановлюється договором, ЦК України, транспортними кодексами (статутами).

ЦК України встановлює також **відповідальність перевізника:**

– за **прострочення доставки вантажу**. У разі прострочення доставки вантажу перевізник зобов'язаний **відшкодувати збитки, завдані порушенням строку перевезення**, якщо інші форми відповідальності не встановлені договором, транспортними кодексами (статутами);

– за **втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу**. Перевізник відповідає за збереження вантажу з моменту прийняття його до перевезення та до видачі одержувачеві, якщо не доведе, що втрата, нестача, псування або пошкодження вантажу сталися внаслідок обставин, яким перевізник не міг запобігти та усунення яких від нього не залежало. Перевізник відповідає за втрату, нестачу, псування або пошкодження прийнятого до перевезення вантажу **у розмірі фактичної шкоди**, якщо не доведе, що це сталося не з його вини.

ГК України також закріплює норми, які встановлюють відповідальність перевізника. Зокрема перевізник відповідає за шкоду, заподіяну при перевезенні вантажу (ст. 314 ГК України):

– у разі **втрати або нестачі вантажу – в розмірі вартості вантажу, який втрачено або якого не вистачає;**

– у разі **пошкодження вантажу – в розмірі суми, на яку зменшилася його вартість;**

– у разі **втрати вантажу, зданого до перевезення з оголошенням його цінності, – у розмірі оголошеної цінності**, якщо не буде доведено, що вона є нижчою від дійсної вартості вантажу.

Якщо внаслідок пошкодження вантажу його якість змінилася настільки, що він не може бути використаний за прямим призначенням, одержувач вантажу має право від нього відмовитися і вимагати відшкодування за його втрату.

У разі якщо вантаж, за втрату чи нестачу якого перевізник сплатив відповідне відшкодування, буде згодом знайдено, одержувач (відправник) має право вимагати видачі йому цього вантажу, повернувши одержане за його втрату чи нестачу відшкодування.

І ЦК, і ГК України закріплюють, що гранична межа відповідальності оператора мультимодальних перевезень визначається Законом України «Про мультимодальні перевезення».

Пред'явлення претензій і позовів, що виникають із договору перевезення. До пред'явлення перевізникові позову, що впливає із договору перевезення вантажу, **можливим є пред'явлення йому претензії. Позов до перевізника може бути пред'явлений** відправником вантажу або його одержувачем **у разі повної або часткової відмови перевізника задовольнити**

претензію або неoderжання від перевізника відповіді у місячний строк. Перевізник розглядає заявлену претензію і повідомляє заявника про задоволення чи відхилення її **протягом трьох місяців**, а щодо претензії з перевезення у **прямому змішаному сполученні – протягом шести місяців**. Претензії щодо сплати штрафу або премії розглядаються **протягом сорока п'яти днів**.

До вимог, що впливають із договору перевезення вантажу, пошти, застосовується **позовна давність в один рік** з моменту, що визначається відповідно до транспортних кодексів (статутів) (ст. 925 ЦК України). Відповідно до ч. 5 ст. 315 ГК України, для пред'явлення перевізником до вантажовідправників та вантажоодержувачів позовів, що впливають з перевезення, встановлюється **шестимісячний строк**.

Перевізник і відправник вантажу **звільняються від відповідальності**, якщо ненадання транспортного засобу або невикористання наданого транспортного засобу сталося не з їхньої вини, зокрема у разі припинення (обмеження) перевезення вантажу у певних напрямках, встановленого у випадках і порядку, передбачених транспортними кодексами (статутами).

3. Договір транспортного експедирування (Тема 21)

Договір транспортного експедирування, порівняно з договором перевезення, має низку особливостей, які й зумовлюють наявність норм спеціального правового регулювання даних відносин у ЦК України.

Договір транспортного експедирування – договір, за яким одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу (ч. 1 ст. 929 ЦК України, ч. 1 ст. 316 ГК України).

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній (взаємний); оплатний (якщо інше не встановлено договором). У разі укладення договору безоплатного транспортного експедирування відповідно до загальної норми ст. 904 ЦК України клієнт має відшкодувати всі фактичні витрати, понесені експедитором для виконання договору. В свою чергу, експедитор має належним чином поінформувати клієнта про витрати, необхідні для виконання ним такого договору. Тягар доведення відповідності понесених витрат необхідним для виконання договору лежить на експедиторові.

Якщо у договорі відсутні умови про строк та порядок виплати, винагорода сплачується після надання послуги у розмірі, в якому за подібних обставин звичайно сплачується винагорода за такі послуги (ст. 632 ЦК України). **Розумною слід вважати плату**, визначену виходячи із звичайної ціни, що склалася на аналогічні послуги на момент укладення договору транспортного експедирування.

Предмет договору: надання послуг, безпосередньо пов'язаних з організацією перевезення вантажів або додаткових послуг, необхідних для доставки вантажу. Невичерпний їх перелік міститься в абзацах 2, 3 ч. 1 ст. 929 ЦК України:

- організувати перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраним експедитором або клієнтом;
- укласти від свого імені або від імені клієнта договір перевезення вантажу;
- забезпечити відправку і одержання вантажу;
- надавати додаткові послуги, необхідні для доставки вантажу (перевірка кількості та стану вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних формальностей тощо).

Сторони договору:

1) Експедитор. Експедитором може бути юридична особа, а також фізична особа-суб'єкт підприємницької діяльності. При здійсненні функцій експедитора не на постійній основі (не систематично) взаємини сторін регулюються нормами договору доручення (глава 68 ЦК України) або комісії (глава 69 ЦК України). Оскільки експедиторські функції виконуються при здійсненні перевезень, складність їх з юридичної точки зору полягає у тому, що перевізник може як виконувати функції експедитора відповідно до укладеного договору перевезення вантажу, так й бути експедитором за договором транспортного експедирування;

2) Клієнт. Клієнтом може бути як відправник або одержувач вантажу, так й інша особа, наприклад, власник вантажу, перевізник тощо, інтерес якого полягає у перевезенні вантажу в силу існуючих договірних відносин з відправником або одержувачем.

Форма договору: письмова. Клієнт повинен видати експедиторові **довіреність**, якщо вона є необхідною для виконання його обов'язків.

Плата за договором. Розмір плати експедиторові встановлюється договором транспортного експедирування, якщо інше не встановлено законом. Якщо розмір плати не встановлений, клієнт повинен виплатити експедитору розумну плату.

Виконання договору:

1) експедитор має право залучити до виконання своїх обов'язків інших осіб;

2) у разі залучення експедитором до виконання своїх обов'язків за договором транспортного експедирування інших осіб експедитор відповідає перед клієнтом за порушення договору.

Документи та інша інформація, що надаються експедиторові. Клієнт зобов'язаний надати експедиторові документи та іншу інформацію про властивості вантажу, умови його перевезення, а також інформацію, необхідну для виконання експедитором обов'язків, встановлених договором. Експедитор повинен повідомити клієнта про виявлені недоліки одержаної інформації, а в разі її неповноти – вимагати у клієнта необхідну додаткову інформацію. У разі ненадання клієнтом документів та необхідної інформації експедитор має право

відкласти виконання своїх обов'язків за договором транспортного експедирування до надання документів та інформації в повному обсязі.

Відмова від договору транспортного експедирування. Клієнт або експедитор має право відмовитися від договору транспортного експедирування, попередивши про це другу сторону в розумний строк. Сторона, яка заявила про таку відмову, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки, завдані їй у зв'язку із розірванням договору.

Більш детально відносини транспортного експедирування регулюються спеціальним законом – Законом України «Про транспортно-експедиторську діяльність».

4. Договір перевезення пасажирів та багажу (Тема 19)

Договір перевезення пасажирів та багажу – договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення.

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній (взаємний); оплатний.

Предмет. Послуги з переміщення у просторі пасажирів та багажу. Перелік заборонених для перевезення у багажі предметів, вимоги до максимально допустимої ваги та габаритів речей різняться залежно від виду транспорту.

Сторони договору:

1) Перевізник;

2) Пасажир. Пасажиром є фізична особа, яка має квиток.

Форма. Укладення договору перевезення пасажирів та багажу підтверджується видачею відповідно **квитка та багажної квитанції**, форми яких встановлюються транспортними кодексами (статутами). У проїзному квитку, за винятком квитків на повітряному та залізничному транспорті, не вказується прізвище пасажирів. У випадку втрати пасажиром або псування квитка за загальними правилами перевезень пасажирів, квиток не відновлюється, а сплачені кошти не повертаються. При втраті чи пошкодженні багажної квитанції багаж видається на підставі письмової заяви пасажирів. Транспортні кодекси (статуты) можуть вміщувати винятки з цього правила.

Договір перевезення пасажирів може бути укладено й шляхом вчинення конклюдентних, механічних дій без видачі квитка, наприклад, при опусканні жетона, проведенні магнітною стрічкою проїзного квитка через пристрій зчитування автомату метрополітену або компостуванні квитка у призначеному для цього пристрої автобуса, тролейбуса, трамвая.

Права та обов'язки сторін за договором перевезення пасажирів та багажу.

Права пасажирів (ст. 911 ЦК України):

1) одержати місце у транспортному засобі згідно з придбаним квитком;

2) провозити з собою безоплатно одну дитину віком до шести років без права зайняття нею окремого місця;

3) купувати для дітей віком від шести до чотирнадцяти років дитячі квитки за пільговою ціною;

4) перевозити з собою безоплатно ручну поклажу у межах норм, встановлених транспортними кодексами (статутами);

5) зробити не більше однієї зупинки в дорозі з подовженням строку чинності проїзних документів (квитка) не більше ніж на десять діб, а в разі хвороби – на весь час хвороби;

6) відмовитися від поїздки, повернути квиток і одержати назад повну або часткову вартість квитка – залежно від строку здавання квитка згідно з правилами, встановленими транспортними кодексами (статутами);

7) отримувати повну та своєчасну інформацію про час та місце відправлення транспортного засобу за вказаним у транспортному документі (квитку) маршрутом;

8) може мати також інші права, встановлені ЦК України, іншими законами, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них. Положення ч. 2 ст. 911 ЦК України суттєво розширюють положення окремих транспортних кодексів (статутів) та інших нормативно-правових актів та правил, що видаються відповідно до них.

Строк доставки пасажирів, багажу. Перевізник зобов'язаний доставити пасажирів, багаж до пункту призначення у строк, встановлений договором, якщо інший строк не встановлений транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них, а в разі відсутності таких строків – у розумний строк.

Відповідальність сторін. ЦК України у ст. 922 встановлює відповідальність перевізника за:

– затримку відправлення пасажирів та порушення строку доставлення пасажирів до пункту призначення. За затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, або запізнення у прибутті такого транспортного засобу до пункту призначення перевізник сплачує пасажирові штраф у розмірі, встановленому за домовленістю сторін, транспортними кодексами (статутами), якщо перевізник не доведе, що ці порушення сталися внаслідок непереборної сили, усунення несправності транспортного засобу, яка загрожувала життю або здоров'ю пасажирів, або інших обставин, що не залежали від перевізника. У разі відмови пасажирів від перевезення з причини затримки відправлення транспортного засобу перевізник зобов'язаний повернути пасажирові проїзну плату. Якщо поїздка пасажирів з пункту пересадки не відбулася внаслідок запізнення транспортного засобу, який доставив його у цей пункт, перевізник зобов'язаний відшкодувати пасажирові завдані збитки;

– за втрату, нестачу, псування або пошкодження багажу. Перевізник відповідає за збереження багажу з моменту прийняття його до перевезення та

до видачі одержувачеві, якщо не доведе, що втрата, нестача, псування або пошкодження багажу сталися внаслідок обставин, яким перевізник не міг запобігти та усунення яких від нього не залежало. Перевізник відповідає за втрату, нестачу, псування або пошкодження прийнятого до перевезення багажу у розмірі фактичної шкоди, якщо не доведе, що це сталося не з його вини;

– за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю пасажирів.

5. Договір чартеру (фрахтування) (Тема 20)

Ця договірна конструкція широко застосовується при організації водних та повітряних перевезень. У залізничних та автомобільних перевезеннях договір чартеру (фрахтування) практично не використовується.

Так, у п. 104 ст. 1 Повітряного кодексу України визнається **чартерне повітряне перевезення** – нерегулярне повітряне перевезення, що здійснюється на підставі договору чартеру (фрахтування), за яким авіаперевізник надає фрахтівнику або фрахтівникам за плату визначену кількість місць або всю місткість повітряного судна на один або декілька рейсів для перевезення пасажирів, багажу, вантажу або пошти, що зазначені фрахтівником..

Договір чартеру (фрахтування) – договір, за яким одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати другій стороні (фрахтувальникові) за плату всю або частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам.

Порядок укладення договору чартеру (фрахтування), а також форма цього договору встановлюються транспортними кодексами (статутами).

Істотні умови договору: найменування сторін, назва судна, його технічні та експлуатаційні дані (вантажопідйомність, вантажомісткість, швидкість тощо), район плавання чи експлуатації, мета фрахтування, розмір фрахту, термін дії договору, місце приймання і здавання судна чи назва порту або місця відправлення та призначення, характеристика вантажу, а також інші умови та застереження, включені за згодою сторін. Наведені положення ст.ст. 205, 136 КТМ за аналогією права згідно зі ст. 8 ЦК України можуть бути застосовані й до чартерних (фрахтових) перевезень іншими видами транспорту.

Юридична характеристика: двосторонній (взаємний); оплатний. Якщо договором чартеру передбачено перевезення конкретного вантажу, такий договір є реальним, оскільки для його укладення необхідним є не лише досягнення згоди з усіх істотних умов, а також передача судна у користування, надання зазначеної у договорі чартеру (фрахтування) місткості в одному чи кількох транспортних засобах фрахтувальникові, прийняття вантажу для перевезення. У підтвердження прийняття вантажу перевізник (фрахтувальник) виписує відправникові **коносамент**, що й свідчить про прийняття фрахтівником зобов'язання з перевезення перед фрахтувальником. Договір чартеру (фрахтування), у положеннях якого об'єкт перевезення не передбачено, а також

при перевезенні пасажирів, які у підтвердження укладення договору отримують чартерний квиток, є консенсуальним – він вважається укладеним з моменту надання правочину сторін належної (письмової) форми.

Сторони договору:

1) Фрахтівник. Фрахтівник не обов'язково має бути судновласником. Фрахтувальник може в межах прав, що надаються йому за договором чартеру (фрахтування) судна на певний час, укласти від свого імені самостійний договір фрахтування судна з третьою особою. Укладення такого договору не звільняє фрахтувальника від виконання договору, укладеного ним із первинним фрахтівником чи судновласником;

2) Фрахтувальник. Якщо судно зафрахтоване для перевезення вантажів, фрахтувальник має право від свого імені укласти договори перевезення вантажів, підписувати чартери, видавати коносаменти та інші перевізні документи. Він несе відповідальність за зобов'язаннями, що випливають з цих документів, зокрема, з коносаментів або інших перевізних документів.

Форма договору: письмова. Наявність та зміст договору чартеру (фрахтування) судна можуть бути доведені виключно письмовими доказами. Укладений належним чином договір рейсового чартеру (фрахтування) є підтвердженням наявності договору перевезення вантажу (ст.ст. 134, 204 КТМ).

Оплата за договором чартеру (фрахтування) називається фрахтом. Відповідно до п. 14.1.260 ПК України, **фрахт** – це винагорода (компенсація), що сплачується за договорами перевезення, найму або піднайму судна або транспортного засобу (їх частин) для: а) перевезення вантажів та пасажирів морськими або повітряними суднами; б) перевезення вантажів залізничним або автомобільним транспортом.

Фрахтувальник звільняється від сплати фрахту і витрат щодо судна за час, протягом якого судно було непридатне для експлуатації внаслідок неморехідного стану, за винятком випадків, коли непридатність судна настала з вини фрахтувальника. У разі загибелі судна фрахт підлягає сплаті по день загибелі судна, а якщо цей день встановити неможливо – по день отримання останньої звістки про нього.

Застосовуються такі **види договору чартеру (фрахтування):** тайм-чартер, бербоут-чартер (дімайт-чартер), рейсовий чартер.

При фрахтуванні судна за **тайм-чартером (time charter)** судновласник зобов'язаний, крім виконання звичайної вимоги, передати судно у користування фрахтувальникові у стані, придатному для його використання з метою, передбаченою договором чартеру (фрахтування), також спорядити та укомплектувати судно екіпажем, підтримувати судно протягом терміну тайм-чартеру в морехідному стані, оплачувати його страхування та утримання судового екіпажу. У разі фрахтування судна за тайм-чартером капітан та інші члени екіпажу підпорядковуються розпорядженням фрахтувальника щодо експлуатації судна, за винятком розпоряджень щодо судноводіння, внутрішнього розпорядку на судні та складу екіпажу. Винагорода, належна зафрахтованому за тайм-чартером судну за врятування на морі, що мало місце

до закінчення дії тайм-чартеру, розподіляється рівними частками між судновласником і фрахтувальником за вирахуванням сум, належних для відшкодування понесених судном збитків, і частки, належної екіпажу судна.

При фрахтуванні судна за **бербоут-чартером (bare boat charter)**, **дімайз-чартером (demise charter)** судновласник зобов'язаний лише передати судно у володіння та користування фрахтувальникові у стані, придатному для його використання з метою, передбаченою договором чартеру (фрахтування), не споряджене та не укомплектоване екіпажем. Такий вид фрахтування фактично нічим не відрізняється від договорів оренди та лізингу. Винагорода, належна зафрахтованому без екіпажу судну за врятування на морі під час дії договору фрахтування судна, належить фрахтувальникові. Рейсовий чартер (**trip (voyage) charter**) – договір чартеру (фрахтування) судна на рейс.

Світової практиці також відомі й інші види договорів чартеру (фрахтування) залежно від окремих типових умов фрахтування: **berth charter** – договір чартеру (фрахтування) на перевезення вантажу на умовах лінійних конференцій; **catch time charter** – договір чартеру (фрахтування), який передбачає оплату за час фактичного використання судна; **daily charter** – договір чартеру (фрахтування) з подовною оплатою; **lumpsum charter** – лямпсум-чартер, договір чартеру (фрахтування) на умовах лямпсум (чартер з фіксованою загальною сумою фрахту); **open charter** – відкритий чартер (договір чартеру (фрахтування) без зазначення портів та вантажів); **round-trip charter** – договір чартеру (фрахтування) судна на рейс в обидва кінці; **single-trip charter** – договір чартеру (фрахтування) на рейс в один кінець.

До вимог, що виникають з договорів перевезення пасажирів і багажу, фрахтування судна без екіпажу, фрахтування судна на певний час, лізингу судна, буксирування, надання лоцманських послуг, морського страхування, угод, укладених капітаном судна в силу наданих йому законом прав, зіткнення суден, здійснення рятувальних операцій, застосовується **дворічний строк позовної давності** (ст. 389 КТМ). У цій же нормі врегульовано порядок обчислення цього строку.

? Питання для перевірки знань

1. Поняття, правова мета та юридична характеристика договорів перевезення.
2. Назвіть та охарактеризуйте сторони договорів перевезення.
3. Охарактеризуйте зміст договору перевезення вантажів.
4. Охарактеризуйте зміст договору перевезення пасажирів та багажу.
5. Охарактеризуйте зміст договору чартеру (фрахтування).
6. Охарактеризуйте зміст договору транспортного експедирування.
7. Охарактеризуйте відповідальність перевізника за порушення умов договору перевезення пасажирів.
8. Охарактеризуйте відповідальність пасажирів за порушення умов договору перевезення.

9. Які підстави звільнення перевізника від відповідальності за договором перевезення вантажу?

10. Припинення договору перевезення пасажирів?

Практичне заняття 8.

Тема 19. Договір перевезення пасажирів і багажу

❖ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів перевезення пасажирів і багажу та його різновидів (за видами транспорту), нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Договір перевезення пасажирів та багажу. Перевезення транспортом загального користування.
2. Істотні та інші умови договору перевезення пасажирів та багажу.
3. Сторони договору перевезення пасажирів та багажу.
4. Права та обов'язки сторін договору.
5. Відповідальність за порушення умов договору перевезення пасажирів та багажу. Позови щодо перевезення у закордонному сполученні.
6. Припинення договору.

❖ **Основні терміни та поняття:** багаж; багажна квитанція; втрата багажу; договір перевезення пасажирів та багажу; затримка; квиток; нестача багажу; пасажир; перевезення; перевізник; послуги з переміщення у просторі пасажирів та багажу; пошкодження багажу; псування багажу; пункт призначення; фактична шкода.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів перевезення пасажирів та багажу.

2. Складання договорів перевезення пасажирів та багажу.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Після посадки пасажирів у літак сталася певна затримка старту, що була викликана негодою. Пасажири знаходились у літаку понад двох годин. У цей період одному з пасажирів стало зле і він втратив свідомість. Згодом у нього виявили інфаркт. Чи буде нести перевізник відповідальність за шкоду здоров'ю пасажирів (втрата заробітку за час лікування, витрати на ліки, відновлення в санаторії тощо)?

Практичне заняття 9.

Тема 21. Договір транспортного експедирування

♣**Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договору транспортного експедирування, нормативне регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Договір транспортного експедирування. Форма договору транспортного експедирування.
2. Істотні та інші умови договору транспортного експедирування.
3. Сторони договору транспортного експедирування. Права та обов'язки сторін.
4. Виконання договору транспортного експедирування. Документи та інша інформація, що надаються експедитором.
5. Відповідальність за порушення сторонами умов договору.
6. Припинення договору транспортного експедирування.

✎**Основні терміни та поняття:** договір транспортного експедирування; експедитор (транспортний експедитор); клієнт; перевізник; транспортно-експедиторська діяльність; транспортно-експедиторська послуга; учасники транспортно-експедиторської діяльності.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів транспортного експедирування.

2. Складання договорів транспортного експедирування.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Перевізник доставив партію меблів торгової фірмі «Меблі». При прийомі вантажу було виявлено, що вантаж має пошкодження, що було зафіксовано актом, складеним за участю представників відправника та перевізника. Відповідно до акта причиною пошкодження вантажу стало неправильне завантаження меблів. Одержувач пред'явив позов до відправника та перевізника про відшкодування 51700 грн. (сума уцінки товару). Хто має нести відповідальність за пошкодження вантажу?

Самостійна робота

Теми 17-18, 20: Транспортні договори: загальна характеристика. Договір перевезення вантажу. Договір чартеру (фрахтування).

♣**Мета самостійної роботи з темами модуля:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів перевезення вантажу,

фрахтування та нормативного регулювання цих договорів; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами перевезення вантажу, фрахтування, складання цих договорів, аналізу змісту готових зразків договорів перевезення вантажу, фрахтування, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах перевезення вантажу, фрахтування.

Основні терміни та поняття теми: вантаж; вивантаження вантажу; відправник; довгостроковий договір; договір перевезення вантажу; договір чартеру (фрахтування); завантаження вантажу; коносамент; маркування вантажу; мультимодальні перевезення; одержувач; перевезення; перевезення транспортом загального користування; перевізник; позов до перевізника; позови щодо перевезення у закордонному сполученні; позовна давність; провізна плата; публічний договір; пункт призначення; розумна плата; страхування вантажів; тара; тарифи; транспортна накладна; транспортний засіб; упаковка; фактична шкода; фрахт; фрахтівник; фрахтувальник.

Питання до самостійного опрацювання тем модуля.

I. Теоретична частина

До Теми 17 Транспортні договори: загальна характеристика.

1. Загальні положення про перевезення.
2. Мультимодальні перевезення.
3. Довгостроковий договір.
4. Відповідальність за зобов'язаннями, що впливають із договору перевезення.

До Теми 18 Договір перевезення вантажу.

1. Договір перевезення вантажу.
2. Надання транспортних засобів і пред'явлення вантажу до перевезення. Завантаження та вивантаження вантажу.
3. Строк доставки вантажу, пошти.
4. Відповідальність перевізника за ненадання транспортного засобу і відповідальність відправника за невикористання наданого транспортного засобу.
5. Відповідальність перевізника за прострочення доставки вантажу.
6. Відповідальність перевізника за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу та пошти.
7. Пред'явлення претензій і позовів, що впливають із договорів перевезення.

До Теми 20 Договір чартеру (фрахтування).

1. Поняття та юридична характеристика договору чартеру (фрахтування).
2. Істотні та інші умови договорів чартеру (фрахтування).
3. Нормативне регулювання договорів чартеру (фрахтування).
4. Сторони договору чартеру (фрахтування). Права та обов'язки сторін договорів чартеру (фрахтування).
5. Відповідальність сторін за порушення умов договору чартеру (фрахтування).

6. Припинення договору чартеру (фрахтування).

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів фрахтування.

2. Складання договорів фрахтування.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

ТОВ «А» звернулось до суду з позовом до відповідача ДП «Морський торговий порт» про визнання недійсним п.1.1 Договору фрахтування судна в частині слів: «на лінії Графська пристань/Інкерман. Зміна маршруту руху судна здійснюється тільки за узгодженням з Портом та оформлюється додатковою угодою до договору». Позовні вимоги позивач обґрунтовував тим, що в порушення законодавства України відповідач не мав права встановлювати обмеження відносно району плавання, а саме виключно на визначеній лінії, оскільки обмеження району плавання судна судновласником чинним законодавством України не передбачено. Проаналізуйте ситуацію.

✍ Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 6

1. З якого віку, за загальним правилом, дозволяється перевозити дітей без супроводження дорослих на міжміських автомобільних маршрутах?

- a. 3 7 років;
- b. 3 10 років;
- c. 3 14 років;
- d. 3 16 років.

2. Яке положення про перевезення дитини автобусом відповідає змісту відповідної норми права?

- a. Пасажир автобуса має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до семи років без права зайняття нею окремого місця;
- b. Пасажир автобуса має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до шести років з правом зайняття нею окремого місця;
- c. Пасажир автобуса має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до шести років без права зайняття нею окремого місця;
- d. Пасажир автобуса має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до семи років з правом зайняття нею окремого місця.

3. Яке положення про перевезення дитини морським транспортом відповідає змісту відповідної норми права?

- a. Пасажир має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до семи років з правом зайняття нею окремого місця;
- b. Пасажир має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до шести років без права зайняття нею окремого місця;
- c. Пасажир має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до шести років з правом зайняття нею окремого місця;

d. Пасажир має право безоплатно перевозити з собою одну дитину віком до семи років без права зайняття нею окремого місця.

4. Які положення про перевезення відповідають змісту законодавчих норм?

a. До вимог у зв'язку з перевезенням пасажирів застосовується загальна позовна давність (три роки);

b. Місцем виконання зобов'язання про передання майна, що виникає на підставі договору перевезення, за загальним правилом, є місце здавання цього майна перевізникові;

c. До вимог у зв'язку з перевезенням вантажу застосовується позовна давність в один рік;

d. Місцем виконання зобов'язання про передання майна, що виникає на підставі договору перевезення, є місце прийняття цього майна одержувачем.

5. Що у вказаній дефініції НЕ відповідає законодавчому формулюванню: «За договором перевезення пасажирів одна сторона (виконавець) зобов'язується перевезти другу сторону (клієнта) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а клієнт зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення»?

a. Умова про реальність та консенсуальність;

b. Умова про оплатність;

c. Назва сторін;

d. Характеристика дій сторін.

6. Яке з наведених положень НЕ відповідає законодавчим положенням про оплату послуг експедитора?

a. У плату експедитору не включаються витрати експедитора на оплату послуг (робіт) інших осіб, залучених до виконання договору транспортного експедирування;

b. У плату експедитору не включаються витрати експедитора на оплату зборів (обов'язкових платежів), що сплачуються при виконанні договору транспортного експедирування;

c. У плату експедитора можуть включатись будь-які витрати, пов'язані з експедируванням, якщо сторони зазначать про це в договорі;

d. Платою експедитору вважаються кошти, сплачені клієнтом експедитору за належне виконання договору транспортного експедирування.

7. На який випадок НЕ поширюється дія Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність»?

a. Якщо використовується трубопровідний транспорт;

b. Якщо задіяно повітряний транспорт;

c. Якщо обов'язки експедитора виконуються перевізником;

d. Якщо задіяно залізничний транспорт.

8. Яке положення про довіреність у договорі транспортного експедирування відповідає змісту законодавчої норми?

- a. Клієнт у будь-якому випадку повинен видати експедиторові довіреність;
- b. Клієнт повинен видати експедиторові довіреність, якщо вона є необхідною для виконання його обов'язків;
- c. Жодної вимоги про видання довіреності у ЦК України не вміщується;
- d. Це питання у нормах ЦК України про транспортне експедирування окремо не регулюються, а тому застосовуються загальні положення ЦК про довіреність.

9. Як у спеціальному законодавстві вирішено питання про страхування при транспортно-експедиторській діяльності?

- a. Воно не передбачено;
- b. Передбачено страхування вантажу клієнтом;
- c. Передбачено лише страхування своєї відповідальності експедитором;
- d. Передбачено страхування вантажу експедитором.

10. Що у наведеній дефініції НЕ відповідає законодавчому визначенню договору транспортного експедирування у спеціальному щодо цього різновиду перевезень законі? «За договором транспортного експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (замовника) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу».

- a. Назва сторін (сторони);
- b. Предмет договору;
- c. Характеристика «консенсуальний договір»;
- d. Характеристика «оплатний договір».

Глосарій до Модуля 6

Автомобільний перевізник – фізична або юридична особа, яка здійснює на комерційній основі чи за власний кошт перевезення пасажирів чи (та) вантажів транспортними засобами.

Автомобільний транспорт – галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів та вантажів автомобільними транспортними засобами.

Автомобільний транспортний засіб – дорожній транспортний засіб, за допомогою якого здійснюється перевезення пасажирів і вантажів автомобільними дорогами чи виконання спеціальних робочих функцій; колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій.

Генеральний вантаж – будь-який штучний вантаж в упаковці або без неї, що приймається до перевезення по рахунку вантажних місць (тобто вантажі в упаковці, що йдуть по рахунку).

Демередж – заздалегідь погоджена додаткова плата власникові судна з боку вантажовласника (фрахтувальника) у зв'язку з контрсталією.

Дімайз-чартер – торгова угода, по якій володіння судном і контроль над ним переходять до фрахтувальника, який розглядається як власник судна

протягом терміну дії чартеру. Капітан і судновий екіпаж стають такими, що служать фрахтувальника, який несе відповідальність за управління, експлуатацію і плавання судна. Фрахтувальник несе всі витрати по експлуатації судна, а також ризики, що виникають у зв'язку з експлуатацією судна.

Договір буксирування – договір за яким власник одного судна зобов'язується за винагороду відбуксирувати інше судно чи плавучий об'єкт на певну відстань або буксирувати його протягом певного часу, чи для виконання маневру.

Договір міжпортового буксирування – договір за яким власник одного судна (буксира) зобов'язується за винагороду буксирувати інше судно або інший плавучий об'єкт з одного порту (пункту) до іншого порту (пункту).

Договір морського перевезення пасажирів – договір, за яким перевізник зобов'язується перевезти пасажирів і його каютний багаж у пункт призначення, а в разі здачі пасажиром багажу – також доставити багаж у пункт призначення і видати його уповноваженій на отримання багажу особі; пасажир повинен сплатити встановлену плату за проїзд, а при здачі багажу – і плату за провезення багажу.

Договір перевезення вантажу – договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Договір перевезення вантажу морським транспортом – договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), із використанням морського транспорту, а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Договір перевезення пасажирів та багажу – договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення.

Договір портового буксирування – договір за яким буксировласник за винагороду здійснює ввід у порт або вивід з порту суден та інших плавучих об'єктів, виконання маневрів судна, що буксирується, швартовних та інших операцій у портових водах.

Договір транспортного експедирування – договір, за яким одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу (ч. 1 ст. 929 ЦК України, ч. 1 ст. 316 ГК України).

Експедитор (транспортний експедитор) – суб'єкт господарювання, який за дорученням клієнта та за його рахунок виконує або організовує виконання

транспортно-експедиторських послуг, визначених договором транспортного експедирування (ст. 1 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність»).

Замовник транспортних послуг – юридична або фізична особа, яка замовляє транспортні послуги з перевезення пасажирів чи/та вантажів.

Клієнт – споживач послуг експедитора (юридична або фізична особа), який за договором транспортного експедирування самостійно або через представника, що діє від його імені, доручає експедитору виконати чи організувати або забезпечити виконання визначених договором транспортного експедирування послуг та оплачує їх, включаючи плату експедитору.

Коносамент – документ, який видає судновласник вантажовідправникові в підтвердження прийняття вантажу до перевезення морським шляхом.

Лінійне судноплавство – форма транспортних послуг, що забезпечує регулярні перевезення між установленими портами генеральних вантажів за заздалегідь оголошеним розкладом.

Ліцензійні умови – умови, які є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами господарювання незалежно від їх організаційно-правової форми та форм власності, які здійснюють діяльність з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів морським та річковим транспортом і отримали ліцензію на цей вид господарської діяльності.

Маломірне судно – самохідне судно з головним двигуном потужністю менш як 75 кінських сил і несамохідне судно валовою місткістю менш як 80 реєстрових тон, а також моторне судно (незалежно від потужності двигуна), парусне судно та несамохідне судно (гребний човен вантажопідйомністю 100 і більше кілограмів, байдарки вантажопідйомністю 150 і більше кілограмів, надувне судно вантажопідйомністю 225 і більше кілограмів).

Морське (річкове) судно – самохідна або несамохідна плавуча споруда, яка використовується для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі; для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо); для наукових, навчальних і культурних цілей; для спорту; для інших цілей (ст. 15 КТМ).

Накладна – супровідний документ, що вміщує перелік товарів (вантажів), їх кількість і ціну, по якій вони будуть поставлені одержувачеві, формальні особливості товару (колір, вага тощо), умови постачання і зведення про відправника і одержувача.

Наскрізний коносамент – коносамент, який означає, що на маршруті проходження вантажу можливі перевалювання.

Нерегулярні пасажирські перевезення – перевезення пасажирів автобусом, замовленим юридичною або фізичною особою з укладанням письмового договору на кожну послугу, в якому визначають маршрут руху,

дату та час перевезень, інші умови перевезень та форму оплати послуги, або перевезення за власний кошт.

Одержувач – відправник або інша особа, зазначена відправником у перевізних документах.

Ордерний коносамент – такий, що передбачає, що вантажовідправник може передати свої права третій особі, індосуючи коносамент, тобто поставивши на звороті свій підпис і печатку.

Пасажир – фізична особа, яка користується послугою з перевезення пасажирським транспортом на підставі належним чином оформленої маршрут-квитанції.

Пасажирські перевезення – перевезення пасажирів легковими автомобілями або автобусами.

Перевезення вантажів – господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного та іншого призначення залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

Перевізник – особа, яка надає послуги з перевезення пасажирів чи (та) вантажу автомобільним транспортом загального користування; юридична або фізична особа, яка взяла на себе зобов'язання і відповідальність за договором перевезення вантажу за доставку до місця призначення довіреного їй вантажу, перевезення вантажів та їх видачу (передачу) вантажоодержувачу або іншій особі, зазначеній у документі, що регулює відносини між експедитором та перевізником.

Повітряне судно – це літальний апарат, що тримається в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, і здатний маневрувати у тривимірному просторі (ст. 15 Повітряного кодексу України).

Проїзний документ із відкладеним друком – документ, який дає право пасажиру на отримання проїзного документа на бланку встановленого зразка у квитковій касі перевізника за будь-який час до відправлення.

Рейсовий чартер – документ, який застосовується, якщо договір передбачає умову надання для перевезення всього судна, його частини або окремих суднових приміщень.

Сталійний час – час, протягом якого товарний вантаж має бути завантажений на судно або вивантажений з нього. Може означати також період часу, протягом якого власник судна надає його для цілей вантаження або вивантаження без додаткових до фрахту платежів. За простій судна понад цей час фрахтувальник сплачує **демередж**, а за дострокове вантаження (вивантаження) товару має право на отримання **діспача**.

Судно – самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти.

Транспортний засіб – пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів (п. 1.10 Правил дорожнього руху).

Транспортний засіб загального призначення – транспортний засіб, не обладнаний спеціальним устаткуванням і призначений для перевезення пасажирів або вантажів (автобус, легковий автомобіль, вантажний автомобіль, причіп, напівпричіп з бортовою платформою відкритого або закритого типу).

Транспортний засіб спеціалізованого призначення – транспортний засіб, який призначений для перевезення певних категорій пасажирів чи вантажів (автобус для перевезення дітей, інвалідів, пасажирів певних професій, самоскид, цистерна, сідельний тягач, фургон, швидка медична допомога, автомобіль інкасації, ритуальний автомобіль тощо) та має спеціальне обладнання (таксі, броньований, обладнаний спеціальними світловими і звуковими сигнальними пристроями тощо); транспортний засіб, призначений для виконання спеціальних робочих функцій (для аварійного ремонту, автокран, пожежний, автобетономішалка, вишка розвідувальна чи бурова на автомобілі, для транспортування сміття та інших відходів, технічна допомога, автомобіль прибиральний, автомобіль-майстерня, радіологічна майстерня, автомобіль для пересувних телевізійних і звукових станцій тощо).

Транспортно-експедиторська діяльність – підприємницька діяльність із надання транспортно-експедиторських послуг з організації та забезпечення перевезень експортних, імпорتنих, транзитних або інших вантажів (ст. 1 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність»).

Учасники транспортно-експедиторської діяльності – клієнти, перевізники, експедитори, транспортні агенти, порти, залізничні станції, об'єднання та спеціалізовані підприємства залізничного, авіаційного, автомобільного, внутрішнього водного та морського транспорту, митні брокери та інші особи, що виконують роботи (надають послуги) при перевезенні вантажів (ст. 1 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність»).

Фрахт – провізна плата власникові транспортного засобу за перевезення вантажів або пасажирів будь-якими шляхами сполучення, зокрема морськими і водними.

Змістовий модуль 7. Договори про надання фінансових послуг

Теми модуля: Тема 22. Договір страхування. Тема 23. Договір позики. Тема 24. Кредитний договір. Тема 25. Договір банківського вкладу. Тема 26. Договір банківського рахунку. Тема 27. Розрахунки. Тема 28. Договір факторингу.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Теми 23, 24.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Теми 23-26.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Теми 22, 27, 28.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 7

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України від 16.01.2010 р. (із змінами) №435-IV (ст.ст. 512-519, Глави 71, 72, 73). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України від 16.01.2010 р. (із змінами) №436-IV (Глава 35 (ст.ст. 346–349, ст. 350)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28 травня 1988 року) (28.05.1988 р., м. Оттава (Канада)). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text.

Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. (із змінами) №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2121-14#Text>.

Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. (із змінами) №2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.

Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. (із змінами) №1404-VIII (ст. 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 р. (із змінами) №3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>.

Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. (із змінами) №679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/679-14#Text>.

Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України від 23.06.2005 р. (із змінами) №2704-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2704-15#Text>.

Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. (із змінами) №1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#n1249>.

Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. (із змінами) №3480-IV (попередня назва – «Про цінні папери та фондовий ринок»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. (із змінами) №1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1734-19#Text>.

Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. (із змінами) №1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.

Про фінансовий лізинг : Закон України від 04.02.2021 р. (із змінами) №1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.

Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. (із змінами) №1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків : Постанова Правління Національного Банку України від 29.07.2022 р. (із змінами) №162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>.

Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. (із змінами) №73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017 р. (із змінами) №148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#n19>.

Щодо методичних рекомендацій по наданню послуг підприємствам та організаціям через факторинг : Лист Національного банку України від 04.05.1992 р. №12001/200. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_200500-92#Text.

Література

Основна

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с. С. 278–323, 390–409.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 377–502.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 749–805, 894–995.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 239–249, 273–304.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 270–280, 298–304.

Додаткова

Болокан І. В., Щипанова О. О. Дублювання як недолік нормативно-правового регулювання (на прикладі окремих актів, якими регулюється договір страхування). *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2019. № 3–4. С. 44–52.

Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні : навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Є. О. Харитонов, О. І. Сафончик, О. С. Адамова та ін. Одеса : Фенікс, 2020. 121 с.

Никифорак В. М., Процьків Н. М. Договір про відступлення права вимоги чи факторинг: проблеми кваліфікації та визнання правочину недійсним. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 25–30.

Ющенко О. В. Правова природа договору банківського вкладу (депозиту). *Приватне право і підприємництво*. 2020. Вип. 20. С. 111–115.

Д'яченко Т. Г. Істотні умови договору банківського вкладу за цивільним законодавством України. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 282–287.

Краглевич В. В. Особливості застосування окремих положень закону України «Про захист прав споживачів» до відносин щодо захисту прав вкладників за договором банківського вкладу в судовому порядку. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2021. Вип. 89. С. 124–135.

Скрипник В. Л., Носа І. Ю. Юридична характеристика договору банківського вкладу (депозиту). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 61–65.

Д'яченко Т. Г. Щодо публічності договору банківського вкладу за цивільним законодавством України. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 385–391.

Д'яченко Т. Г. Відступлення права вимоги за договором банківського вкладу за цивільним законодавством України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2021. Вип. 90. С. 65–77.

Міловська Н. Електронна форма укладення договорів страхування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 34–41.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-cho-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Судова практика

Дайджест судової практики Верховного суду у справах, пов'язаних із страховими відносинами. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Dajdjest.pdf>.

Теоретичний матеріал (конспекти лекцій)

Тема 23. Договір позики

♣ **Мета вивчення теми:** надати уявлення про договір позики, предмет цього договору, його сторони, форму; розкрити юридичну характеристику договору позики; засвоєння основних прав та обов'язків сторін та основних положень цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору позики.

✚ **Основні терміни та поняття:** борг; грошові кошти; договір позики; новація; позика; позикодавець; позичальник; речі, визначені родовими ознаками.

План:

1. Загальна характеристика договору позики.
2. Права та обов'язки сторін за договором позики.
3. Відповідальність сторін за порушення умов договору позики.
4. Припинення договору позики. Розмежування договору позики від кредитного договору.

1. Загальна характеристика договору позики

Цивільне законодавство регулює відносини з договором позики як одну з правових форм кредиту. Термін «кредит» може означати як економічне, так і правове явище. Кредит є універсальним інструментом вчинення майнового надання в борг, що супроводжує процеси виробництва, обміну, присвоєння та споживання матеріальних благ. Категорія кредиту існує в якості кредитних відносин і грошей.

Економічна категорія кредиту охоплює сферу передачі будь-кого майна на засадах його повернення і, зокрема, стосується грошей, інших речей, визначених родовими чи індивідуальними ознаками.

У **правовому значенні** кредит є **послугою з передачі коштів** на засадах повернення такої ж кількості (власне кредит) або надання авансу, попередньо оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг (кредит-фікція), що опосередковується кредитним договором, договорами позики, комерційного кредитування.

Виокремлюють **дві форми кредитних правовідносин:**

1) **грошовий кредит** (власне кредит) – виникає з договору позики і кредитного договору. Гроші тут виконують функцію накопичення заборгованості, а не засобу платежу;

2) **комерційний кредит** (кредит-фікція) виникає з договорів передачі інших, ніж гроші, майнових цінностей на умовах відстрочення чи розстрочення платежу, попередньої оплати. Гроші тут виконують функцію платежу і опосередковано виступають засобом накопичення заборгованості.

Договірні-правовими формами кредиту виступають:

- 1) договір позики;
- 2) кредитний договір;
- 3) відстрочка та розстрочення оплати;

4) попередня оплата.

Термін позика походить з латинського «creditum» – позика, що означав передачу родових речей (особливо грошей) позичальнику з тим, щоб останній через деякий час повернув таку ж кількість речей того ж роду та такої самої якості.

Договір позики – договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ст. 1046 ЦК України).

Зазначений договір є підставою і правовою формою регулювання **позикових відносин**, які можна розглядати у **широкому і вузькому розумінні**.

У **широкому розумінні** позикові правовідносини виступають як позика-борг, що виникає при будь-якому борговому зобов'язанні, в якому одна особа має заборгованість перед іншою.

У **вузькому розумінні** під позиковими правовідносинами слід розуміти позику-зобов'язання, що виникає на підставі приватно-правових відносин (правочинів), в силу яких одна сторона передає у власність іншій стороні гроші або речі визначені родовими ознаками, під зустрічне зобов'язання повернути їх у майбутньому в такій же кількості й того ж роду.

Юридична характеристика:

– реальний. Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками. Сам по собі факт підписання сторонами тексту договору, без передачі грошей або речей, не породжує у майбутнього позичальника обов'язку повернути обумовлену домовленістю суму грошей або кількість визначених родовими ознаками речей;

– односторонній;

– може бути як оплатним, так і безоплатним. Якщо інше не передбачено законом або договором позики, **позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики у розмірах і в порядку, передбачених договором** (тобто це – загальне правило, яке можна змінити у договорі).

Предмет договору: грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками.

Нормативне визначення «грошові кошти» вміщується у декількох нормативно-правових актах, але всі вони – підзаконні.

Поняття «**грошові кошти**» охоплює **готівку** (грошові знаки у вигляді банкнот і монет), а також кошти на рахунках у банках, депозити до запитання. Позика грошових коштів може бути здійснена як у гривнях, так і в іноземній валюті. За загальним правилом, встановленим ст. 524 ЦК України, зобов'язання має бути виражене у грошовій одиниці України – гривні. Але сторони, укладаючи договір позики в письмовій формі і виражаючи суму договору в гривнях, можуть визначити її грошовий еквівалент в іноземній валюті. Відносини позики іноземної валюти та валютних цінностей на території

України повинні відповідати вимогам Закону України «Про валюту і валютні операції». Цим законом визначено, що **національною валютою (гривнею) є:**

а) **грошові знаки грошової одиниці України** – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) **кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах**, виражені у гривні;

в) **електронні гроші**, номіновані у гривні;

г) **цифрові гроші** Національного банку України (далі – НБУ).

Отже, грошима можуть бути як готівкові, так і безготівкові кошти.

Речі, обмежені в обігу, можуть бути предметом договору позики, якщо сторони договору належать до кола учасників обігу, що мають дозвіл на здійснення правочинів з такими речами. Речі повинні бути взаємозамінними і споживаними, наприклад, продукти харчування, будівельні матеріали тощо. Однак **найчастіше предметом договору позики є саме гроші. Особливість договору позики** – позичальник отримує предмет позики у власність.

Строк. Договір позики може бути строковим, тобто таким, що передбачає конкретний строк повернення отриманого позичальником майна, або **безстроковим**, якщо строк виконання позичальником його зобов'язання не визначений або визначений моментом витребування. Правила про строки повернення позики **мають диспозитивний характер** і застосовуються у тих випадках, коли порядок і строки повернення суми позики не визначені в умовах договору. Якщо договором **не встановлений строк повернення** позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником **протягом тридцяти днів** від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором.

Якщо інше не передбачено договором позики, **сума безпроцентної позики може бути повернена** позичальником **достроково**. У випадку коли у договорі процентної позики відсутні умови щодо дострокового повернення суми позики, таке повернення можливе лише за згодою позикодавця.

Оплата. Оскільки надання позики є певною фінансовою послугою, то **ціною цієї послуги є процентна ставка**. Ціна в договорі має вказуватись у гривні. Стосовно **безпроцентної позики** зробити це можна, наприклад, записавши у договорі, що «проценти не нараховуються і не сплачуються» або «ціна послуги за надання позики складає 0 грн.» Відсутність у договорі умови про винагороду **не означає, що договір є безоплатним**. Винагорода для позикодавця встановлюється у формі процентів від суми, яка надається у позику. Якщо розмір процентів у договорі не визначений, їх розмір визначається на рівні **облікової ставки НБУ** (нормативне визначення «облікова ставка Національного банку України» закріплено у Законі України «Про Національний банк України» – це один з монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк установлює для суб'єктів грошово-

кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів). Облікова ставка є **найнижчою серед процентних ставок** НБУ і є орієнтиром вартості грошових коштів. Проценти за договором позики можуть сплачуватися в будь-якому погодженому сторонами порядку (у тому числі й однократно), але якщо такий порядок сторонами не визначений, **проценти повинні сплачуватися щомісяця** до дня фактичного повернення грошових коштів.

Проценти не сплачуються, якщо договір:

- 1) укладений на суму, яка не перевищує 50-кратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- 2) не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін;
- 3) позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками.

Сторони договору:

1) Позикодавець. Обмеження щодо можливості бути позикодавцем у нормах ЦК України, якими регулюється договір позики, не закріплено. Натомість надання грошових коштів у позику юридичними особами є фінансовою послугою. Відповідно до п. 64 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», **фінансовою послугою** є операція або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги. Згідно п. 65 ч. 1 ст. 1 цього закону **фінансовою установою** є юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії. **Не є фінансовими установами** надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги, а також інші особи, які отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи;

2) Позичальник. Обмежень щодо особи позичальника ЦК України не вміщує. Ним можуть бути дієздатні фізичні особи, юридичні особи, держава, інші публічні утворення.

Форма договору: усна; проста письмова. Нотаріальна форма не є обов'язковою для договорів позики, однак вона може бути надана договору за бажанням сторін. Відповідно до вимог до письмової форми правочину, які закріплені у ст. 207 ЦК України, договір позики вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-комунікаційної системи, що використовується сторонами. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Сторони часто не дотримують письмову форму, обмежуються складанням позичальником **боргового документа – розписки** з передачею її позикодавцеві. Однак **розписка не є письмовою формою договору позики і не замінює її**. Розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей (наприклад акт приймання-передачі, рахунок-фактура на товари, розрахунковий або товаророзпорядчий документ, письмове прохання позичальника про відстрочку повернення отриманих грошей або речей, листи тощо), є лише **борговим документом, що підтверджує укладання договору позики**.

Боргові документи підтверджувати дві обставини:

1) факт отримання боржником грошей або речей, їх кількість, рід та якість;

2) волевиявлення боржника у певний строк (чітко визначений або визначений моментом витребування) повернути речі. Обов'язковим реквізитом боргового документа є **власноручний підпис боржника (позичальника)** чи його уповноваженого представника. Все інше – дата, місце видачі розписки, вказівка про свідків тощо, – є факультативними.

У ст. 1047 ЦК України передбачені **спеціальні умови щодо форми договору позики, який укладається між фізичними особами**. Договір позики на суму, що не менш як у **10 разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян**, повинен бути вчинений у письмовій формі. Вартість родових речей, що передаються у позику, встановлюється за домовленістю сторін. Вартісна оцінка родових речей є підставою для визначення форми договору. У випадках коли позикодавцем є юридична особа, письмова форма є обов'язковою незалежно від суми позики. Недодержання письмової форми договору позики **не має наслідком його недійсність**, але позбавляє сторони права, у випадку виникнення судового спору, посилаючись для підтвердження факту позики на свідчення свідків (ст. 218 ЦК України). Свідчення свідків можуть прийматись до уваги у разі доведення безгрошовості договору у випадках укладення договору під впливом насильства, обману, зловмисної домовленості представника позичальника із позикодавцем або під впливом тяжкої обставини (ч. 2 ст. 1051 ЦК України).

Відповідно до ст. 218 ЦК України, **факт укладання договору позики може доводитися** письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами.

2. Права та обов'язки сторін за договором позики

Обов'язки Позичальника:

1) повернути позикодавцю отриману суму грошей або таку ж саму кількість речей того ж роду та якості. Порядок повернення суми позики (щомісяця, певними частками, іншим способом) визначається договором. Зобов'язання позичальника повернути суму позики вважається виконаним у момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок.

Розпорядження позичальника на списання коштів з власного поточного рахунку з метою їх перерахування для погашення позики не є підставою для припинення його зобов'язання перед позикодавцем. Списання грошових коштів з рахунку позичальника не звільняє його від відповідальності за повернення суми позики, якщо ці кошти не надійшли на рахунок позикодавця. Зобов'язання позичальника буде виконане лише при фактичному зарахуванні коштів на рахунок позикодавця, а не при списанні коштів з рахунку позичальника. Спосіб повернення позики грошей (готівковий чи безготівковий) може бути передбачений в договорі;

2) виплатити проценти (винагороду) (за загальним правилом).

За загальним правилом на кредитора (позикодавця) покладається обов'язок підтвердити прийняття виконання, що не перетворює договір позики у двосторонній. Позикодавець, як кредитор, повинен видати позичальнику розписку в отриманні виконання або повернути отриманий при укладенні договору борговий документ (наприклад, розписку позичальника). У разі неможливості повернення боргового документа позикодавець повинен вказати про це у розписці, яку він видає. У разі відмови позикодавця повернути борговий документ або видати розписку позичальник має право затримати виконання зобов'язання, при цьому кредитор (позикодавець) вважається таким, що прострочив.

Права позичальника: у судовому порядку оспорювати договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі фактично не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором. Оспорювати договір позичальник вправі і в тому випадку, коли ним видана розписка (ст. 1051 ЦК України). При встановленні судом факту неотримання позичальником грошей або речей від позикодавця договір позики **вважається неукладеним**. Якщо судом встановлено, що позичальник отримав меншу кількість грошей або речей, ніж вказано в договорі, то вважається, що договір був укладений на фактично одержану ним кількість грошей або речей.

Права позикодавця:

1) вимагати повернення отриманої позичальником суми грошей або такої ж самої кількості речей того ж роду та якості;

2) вимагати виплати йому процентів (винагороди) (за загальним правилом);

3) вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України (у випадках, коли умовами договору передбачено повернення позики частинами (з розстроченням), в разі порушення позичальником строку повернення чергової частини). Позичальник повертає проценти за весь строк, що встановлений у договорі, якщо про це у договорі є домовленість сторін.

3. Відповідальність за порушення умов договору позики

Відповідальність в договорі позики носить односторонній характер, тому в ЦК України передбачені наслідки порушення умов договору лише

позичальником. Позичальник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.

Відповідальність за прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання – сплата суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом (на вимогу позикодавця). Нарахування двох різновидів процентів здійснюється кумулятивно, шляхом складання процентів за користування сумою позики та процентів від простроченої суми (проценти відповідальності). Проценти як форма відповідальності нараховуються на суму позики (основного боргу) без врахування вже нарахованих процентів за користування основним боргом, якщо в договорі не встановлено інше. Договором може бути встановлений інший розмір процентів за прострочення повернення суми позики та процентів за користування.

Відповідальність за несвоєчасне повернення речей, визначених родовими ознаками – сплата неустойки (штрафу, пені). Неустойка може бути сплачена позичальнику у вигляді грошової суми, що обчислюється у процентах, або передана у вигляді іншого майна. Предметом неустойки може бути як рухоме, так і нерухоме майно. Право на неустойку виникає незалежно від наявності у позикодавця збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням позичальником своїх зобов'язань. При цьому **проценти на неустойку не нараховуються**. Якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства. **Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі**. Сторони можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом. **Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за інших обставин, які мають істотне значення**. Сплата суми неустойки або передання іншого майна не звільняє позичальника від виконання свого обов'язку в натурі.

Сплата (передання) неустойки не позбавляє позикодавця права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання за договором позики.

Слід також враховувати положення ст. 617 ЦК України, яка передбачає, що позичальник звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом позичальника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

Сума неустойки нараховується **від дня, коли речі мали бути повернуті, до дня їх фактичного повернення** позикодавцеві, незалежно від сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України.

Якщо договором позики встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), то в разі прострочення повернення

чергової частини (однократне прострочення) позикодавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України. Це означає, що умова про розстрочення втрачає силу. З цього ж моменту також становиться можливим нарахування на суму, що залишилася, процентів від простроченої суми.

Забезпечення виконання договору. Умова про забезпечення повернення позики не є істотною для договору зазначеного виду. Позика може надаватися і без забезпечення. Проте якщо забезпечення передбачається договором, позикодавець **набуває додаткових прав**. У випадку невиконання позичальником обов'язків, передбачених договором позики, щодо забезпечення повернення позики (наприклад, неможливість укладення договору поруки, застави або ненадання банківської гарантії тощо), а також у разі втрати або погіршення його умов за обставин, за які позикодавець не несе відповідальності (наприклад, банкрутство поручителя, знецінення об'єкта застави або цінних паперів, що були у заставі), позикодавець за загальним правилом (якщо інше не встановлено договором) має право вимагати від позичальника дострокового повернення позики та сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України. Тобто позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом.

В якості засобів забезпечувального характеру може передбачатись договірне списання коштів, договір страхування тощо.

Стаття 1053 ЦК України передбачає можливість **новації боргу**. Новація боргу у позикове зобов'язання повинна здійснюватися з дотриманням вимог ст. 604 ЦК України, що регулює особливості припинення зобов'язання за домовленістю сторін. За домовленістю сторін борг, що виникає з договорів купівлі-продажу, найму майна або з інших підстав (**первісне зобов'язання**), може бути замінений позиковим зобов'язанням (**новим зобов'язанням**). Новація не допускається щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, про сплату аліментів та в інших випадках, передбачених законом. Заміна боргу за договором позики провадиться з додержанням вимог про новацію і здійснюється у письмовій формі, якщо його сума не менш як у 10 разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа – незалежно від суми. Наприклад, при купівлі товару покупець не повністю сплатив ціну і бажає отримати відстрочення платежу, – різниця між належними до сплати і вже сплаченими коштами і буде складати предмет позики.

4. Припинення договору позики. Розмежування договору позики від кредитного договору

Припинення договору:

- повернення позики (виконання зобов'язання);
- зарахування зустрічних однорідних вимог;
- передання відступного;

– прощення боргу тощо.

Відмінності договору позики від кредитного договору. Зазначені договори оформлюють єдині за своєю економічною природою відносини. Відмінності між ними:

- 1) кредитором за кредитним договором виступають банки та інші фінансові установи, тоді як в якості позикодавця можуть виступати будь-які фізичні та юридичні особи;
- 2) банк не може відмовити у видачі кредиту після укладення (підписання) кредитного договору, тоді як просте укладання договору позики без передання грошей не породжує зобов'язання з передання предмету позики.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору позики.
2. Охарактеризуйте предмет договору позики.
3. Яка форма договору позики?
4. Назвіть та охарактеризуйте сторони договору позики.
5. Охарактеризуйте права та обов'язки позикодавця.
6. Охарактеризуйте права та обов'язки позичальника.
7. Які критерії відмежування договору позики від інших договорів?
8. Охарактеризуйте відповідальність позикодавця за невиконання або неналежне виконання договору позики.
9. Охарактеризуйте відповідальність позичальника за невиконання або неналежне виконання договору позики.
10. Охарактеризуйте випадки припинення договору позики.

Тема 24. Кредитний договір

♣**Мета вивчення теми:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості кредитного договору та його нормативного регулювання.

📖**Основні терміни та поняття:** банк; банківський кредит; довгостроковий кредит; комерційний кредит; короткостроковий кредит; кредит у вузькому розумінні; кредит у широкому розумінні; кредит; кредитні спілки; кредитодавець; позичальник; середньостроковий кредит; споживче кредитування; фінансова установа.

План:

1. Кредит: загальна характеристика.
2. Кредитний договір: загальна характеристика.
3. Сторони кредитного договору.
4. Відповідальність за порушення умов кредитного договору.

1. Кредит: загальна характеристика

Кредит – це неодмінний атрибут ринкової економіки. Об'єктивною передумовою його існування є відрив моменту відчуження товару від

одержання грошового еквіваленту, відносно відокремлення руху грошової форми вартості від товарної форми.

Розуміння поняття «кредит»:

1) вузьке – грошові кошти, які банк зобов'язується надати або вже надав позичальникові в розмірі і на умовах, передбачених кредитним договором, і які підлягають поверненню разом з процентами, що нараховуються на них;

2) широке – правовідношення кредитора (банку або іншої фінансової установи) та позичальника в зв'язку з виникненням, виконанням, забезпеченням виконання та припиненням зобов'язань за кредитним договором (кредитне правовідношення). Об'єктом кредитного правовідношення є **гроші як особливий різновид речей**.

Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі (ч. 2 ст. 345 ГК України).

2. Кредитний договір: загальна характеристика

Кредитний договір – договір, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ч. 1 ст. 1054 ЦК України).

В основу кредитного договору покладено відносини позики, тому в ч. 2 ст. 1054 ЦК України зазначається, що до відносин за кредитним договором застосовуються положення §1 гл. 71 ЦК України про позику, якщо інше не встановлено відповідним параграфом або інше не впливає із суті кредитного договору. Це, зокрема, положення щодо процентів за позику (ч. 1 ст. 1048 ЦК України), щодо обов'язку повернути позику (ч.ч. 1, 2 ст. 1049 ЦК України), щодо наслідків порушення договору позичальником (ст. 1050 ЦК України) та деякі інші.

Юридична характеристика: консенсуальний; двосторонній; оплатний (обов'язкова оплатність фінансових послуг з надання кредиту у вигляді процентів).

Істотні умови договору:

- предмет;
- сума;
- строк повернення;
- розмір процентів.

Однією з умов кредитних договорів може бути встановлення цільової спрямованості використання кредитних коштів. Цільовий характер передбачає використання кредитних коштів на конкретні цілі, передбачені кредитним договором. У разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку щодо цільового використання кредиту, кредитодавець має право відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором.

Предмет договору: як правило (за винятком комерційного кредиту) **грошові кошти** (кредит) у національній та іноземній валюті у готівковій та безготівковій формі.

Форми кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний, бланковий, консорціумний.

Банківський кредитний договір – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (ст. 2 Закону «Про банки і банківську діяльність»). На відміну від інших позикодавців, банк, як правило, надає грошові кошти, що не належать йому на праві власності. Це кошти, що залучені банком від його клієнтів. Більш того, банківський кредит обтяжений правами вимоги з боку клієнтів банку (у випадку ліквідації банку ці вимоги включаються у ліквідаційну масу).

Кредитні операції банку:

- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи **андеррайтинг** – купівлю на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладення договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані);
- надання гарантій і поруки та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- набуття права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг);
- лізинг тощо.

Зазначені банківські операції регулюються не кредитним договором, а оформлюються відповідними цивільними правочинами.

Відповідно до ч. 2 ст. 347 ГК України кредити, що їх надають банки, поділяються на такі види:

1) за строками користування:

а) короткострокові – до 1 року (у разі тимчасових фінансових труднощів у позичальника у зв'язку з витратами виробництва та обігу, не забезпеченими надходженням коштів у відповідному періоді); **б) середньострокові** – до 3 років (на оплату обладнання, поточні витрати, фінансування капітальних вкладень тощо); **в) довгострокові** – понад 3 роки (на реконструкцію та

розширення вже діючих основних фондів, нове будівництво, приватизацію тощо);

2) за забезпеченням:

а) забезпечені заставою (майна, майнових прав, цінних паперів); б) гарантовані (банками, іншими фінансовими установами); в) з іншим забезпеченням (порукою, свідоцтвом страхової організації); г) незабезпечені (бланкові);

3) за ступенем ризику:

а) стандартні кредити; б) кредити з підвищеним ризиком;

4) за методами надання:

а) у разовому порядку; б) відповідно до відкритої кредитної лінії (це згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлених розмірів за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів); в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісійної винагороди);

5) за строками погашення:

а) водночас; б) з розстроченням; в) достроково; г) з регресією платежів; г) після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

Умови надання банківських кредитів:

а) забезпеченість – наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника;

б) повернення, строковість і платність – позичальник має повернути кредит банкові у визначений у кредитному договорі строк з відповідною сплатою процентів за його користування;

в) цільовий характер – вкладення коштів на конкретні цілі, передбачені кредитним договором.

Забороняється надавати кредити на: а) покриття збитків від господарської діяльності позичальника; б) формування та збільшення статутного фонду комерційних банків і господарських товариств; в) придбання власних цінних паперів.

Комерційний кредит (ст. 1057 ЦК України). Юридична природа комерційного кредитування характеризується можливістю авансування, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг. Особливість комерційного кредитування полягає в тому, що правовим діям однієї сторони, зумовленим переданням у власність грошових коштів або речей, які визначаються родовими ознаками, кореспондують правові дії другої сторони щодо передачі товару, виконання робіт або надання послуг. **Суб'єкти комерційного кредитування:** будь-які юридичні особи та фізичні особи-підприємці. На відміну від надання позики або банківського кредиту комерційне кредитування не може бути оформлене як самостійна договірна конструкція, воно здійснюється в межах відповідного зобов'язання з реалізації товарів, виконання робіт або надання послуг. Так, наприклад, на виконання

зобов'язань за договором купівлі-продажу, комерційний кредит може бути наданий покупцем продавцю у формі авансу або попередньої оплати товарів і, навпаки, продавцем покупцю шляхом відстрочення або розстрочення оплати товарів. При цьому товар, що передається продавцем покупцеві, може належати до категорії як родових, так і індивідуально визначених речей. До комерційного кредиту застосовуються положення відповідних статей ЦК України, що регулюють відносини за кредитним договором та договором позики, якщо інше не встановлено положеннями про договір, з якого виникло відповідне зобов'язання, і не суперечить суті такого зобов'язання. Стаття 1057 ЦК України встановлюється правило про те, що надання комерційного кредиту можливе лише в зв'язку з виконанням певного зобов'язання.

3. Сторони кредитного договору

Сторони кредитного договору:

1) **Кредитодавець (кредитор)** – банк або інша фінансова установа.

Фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»). До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг. Правовий статус та особливості діяльності зазначених установ регламентуються відповідними законодавчими актами (закони «Про Національний банк України», «Про банки та банківську діяльність», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про кредитні спілки», «Про платіжні послуги», «Про фінансовий лізинг», «Про страхування» тощо);

2) **Позичальниками** можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Форма договору: письмова, незалежно від суми кредиту. Договір може бути оформлений як один або кілька документів (у тому числі електронних), підписаних кредитодавцем і позичальником, так і шляхом виявлення волі сторін за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку. Недотримання сторонами письмової форми має наслідком недійсність кредитного договору. Такий договір вважається нікчемним. У цьому разі визнання правочину недійсним судом не вимагається. Правові наслідки недійсності такого договору передбачені ст. 216 ЦК України.

Оплата: розмір процентних ставок і порядок їх сплати визначається у кредитному договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, облікової ставки та інших факторів. У разі зміни облікової ставки умови договору можуть переглядатися і змінюватися тільки на підставі взаємної згоди кредитодавця і позичальника. Кредитний договір встановлює і спеціальні способи забезпечення кредиту (неустойка, застава, банківська

гарантія, порука, завдаток, страхування тощо). Встановлений договором розмір процентів не може бути збільшений банком в односторонньому порядку. Умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів в односторонньому порядку є нікчемною. Проценти за користування кредитними коштами нараховуються з моменту зарахування кредитних коштів на рахунок позичальника, а не з моменту укладення договору або дати, з якої кредитодавець зобов'язаний був надати грошові кошти, адже проценти на суму кредиту сплачуються за час реального користування грошовою сумою. За згодою кредитодавця та позичальника в договорі можуть бути передбачені інші умови, наприклад, цільовий характер кредитування, договірне списання, право банку видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання у разі несвоєчасного погашення кредиту або процентів за користування ним. Банк не може надавати кредит під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, що виплачується ним за депозитами. Виняток можливий лише у випадку, коли при здійсненні такої операції банк не матиме збитків. Банк має право видавати бланкові (без забезпечення) кредити за умов додержання економічних нормативів. Основними ознаками кредиту є строковість, платність і зворотність. Надання безпроцентних кредитів допускається як виняток у випадках, прямо передбачених законом.

4. Відповідальність за порушення умов кредитного договору

Відповідальність за порушення умов кредитного договору:

1) застосування заходів оперативного впливу (відмова кредитодавця від надання кредиту позичальникові, вимога про дострокове повернення кредиту тощо). Так, відповідно до чч. 1 і 3 ст. 1056 ЦК України кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений. До таких обставин належать економічні та правові фактори, що підривають віру в здатність позичальника повернути отриманий кредит (притягнення позичальника до відповідальності, наявність відомостей, що свідчать про заборгованість позичальника за кредитними договорами з іншими кредитодавцями, ненадання документальної звітності за договором, незадовільну структуру балансу позичальника тощо). Кредитодавець також має право відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором у разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту;

2) міри майнової відповідальності (пеня, проценти за прострочення повернення кредиту тощо). Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 1054 ЦК до відносин за кредитним договором субсидіарно застосовуються положення про позику (§ 1 гл. 71 ЦК України), то в разі невиконання позичальником обов'язків щодо:

– забезпечення повернення кредиту;

– у разі втрати забезпечення виконання зобов'язання;

– у разі погіршення його умов за обставин, за які кредитодавець не несе відповідальності, останній має право вимагати дострокового повернення кредиту та сплати належних йому процентів, якщо інше не встановлено договором (аналіз ст. 1052 ЦК України);

3) відповідальність у формі відшкодування збитків;

4) відповідальність у формі неустойки (пені).

Згідно з ч. 1 ст. 1050 ЦК України у разі прострочення повернення грошових сум, можливим є пред'явлення вимоги про сплату суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також трьох процентів річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом. Тому в кредитному договорі мають передбачатися конкретні розміри санкцій, зокрема відповідальність за несвоєчасне повернення кредиту та несплату процентів за його користування, за використання кредитів не за цільовим призначенням, і відповідальність банку – за несвоєчасне перерахування позичальникові кредиту тощо.

? Питання для перевірки знань

1. Охарактеризуйте кредит як поняття та розкрийте «вузьке» й «широке» його розуміння.
2. Якими нормативно-правовими актами регулюються кредитні відносини?
3. Надайте юридичну характеристику кредитного договору.
4. Назвіть істотні умови кредитного договору.
5. Охарактеризуйте специфіку предмета кредитного договору.
6. Які різновиди кредитів закріплено у ГК України?
7. У чому специфіка комерційного кредиту?
8. Охарактеризуйте сторони кредитного договору.
9. Охарактеризуйте права та обов'язки сторін кредитного договору.
10. Які положення про відповідальність сторін кредитного договору закріплено у нормах ЦК, ГК та банківського законодавства про цей договір?

Практичне заняття 10.

Тема 23. Договір позики

♣ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договору позики, нормативне регулювання цього договору тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття договору позики. Форма договору позики.
2. Істотні та інші умови договору позики. Проценти за договором позики.

3. Права та обов'язки сторін договору позики.
4. Наслідки порушення договору позичальником.
5. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником.
6. Новація боргу у позикове зобов'язання.

✚ **Основні терміни та поняття:** борг; грошові кошти; договір позики; новація; позика; позикодавець; позичальник; речі, визначені родовими ознаками.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів позики та розписок.

2. Складання договорів позики та розписок.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

М. позичила С. 10000 грн. У розписці, яку написала С., було вказано, що вона зобов'язується повернути борг через 5 місяців. Через три місяці після закінчення строку повернення грошей М. звернулася до суду з позовом про стягнення з С. 10000 грн. До заяви позивачка додала розписку С. Остання заперечувала проти позову, посилаючись на те, що гроші вона повернула своєчасно, що можуть підтвердити свідки В. та Д., та просто не забрала розписку від М. Проаналізуйте ситуацію.

Практичне заняття 11.

Тема 24. Кредитний договір

✚ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості кредитного договору та його нормативне регулювання; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із кредитними зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття кредитного договору. Форма кредитного договору.
2. Істотні та інші умови кредитних договорів.
3. Сторони кредитного договору.
4. Права та обов'язки сторін кредитного договору.
5. Відмова від надання або одержання кредиту.
6. Комерційний кредит.
7. Правові наслідки недійсності кредитного договору.
8. Споживче кредитування.

✚ **Основні терміни та поняття:** банк; банківський кредит; довгостроковий кредит; комерційний кредит; короткостроковий кредит; кредит у вузькому розумінні; кредит у широкому розумінні; кредит; кредитні спілки;

кредитодавець; позичальник; середньостроковий кредит; споживче кредитування; фінансова установа.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових кредитних договорів.

2. Складання кредитних договорів.

Приклади зразків договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

М. звернувся до банку для отримання кредиту для покупки автомобіля. Кредит був йому наданий на 3 роки під заставу його квартири. Між сторонами був укладений договір кредиту та застави. До закінчення строку повернення кредиту М. не сплатив ще 10000 грн. Банк звернувся з вимогою до М. про повернення залишку суми кредиту, М. відповів, що наразі у нього немає коштів для повернення кредиту, але через півроку він зможе повернути залишок кредиту. Представник банку сказав, що оскільки борг не повернено своєчасно, квартира буде продана, але банк поверне йому залишок від суми продажу квартири. М. вважає, що банк не має права продавати його квартиру, навіть якщо вона є предметом застави, адже цим порушується його право на житло (у нього немає іншого). Проаналізуйте ситуацію.

Практичне заняття 12.

Тема 25. Договір банківського вкладу

¶ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів банківського вкладу, нормативного регулювання цих договорів тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Поняття договору банківського вкладу. Ощадна книжка. Ощадний (депозитний) сертифікат.
2. Види банківських вкладів.
3. Істотні та інші умови договору банківського вкладу.
4. Сторони договору банківського вкладу. Внесення грошових коштів на рахунок вкладника іншою особою. Договір банківського вкладу на користь третьої особи.
5. Права та обов'язки сторін.
6. Відповідальність за порушення умов договору.
7. Припинення договору.

❖ **Основні терміни та поняття:** банківський вклад; вклад на вимогу; вклад; вкладник; договір банківського вкладу; ощадна книжка; ощадний (депозитний) сертифікат; строковий вклад.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів банківського вкладу.

2. Складання договорів банківського вкладу.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

А. уклав з банком договір банківського вкладу строком на три роки. Процентна ставка була визначена у розмірі 20% річних. Через два роки банк надіслав А. повідомлення про те, що процентна ставка буде знижена через 2 місяці до 13%. Проаналізуйте ситуацію.

Практичне заняття 13.

Тема 26. Договір банківського рахунку

❖ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів банківського рахунку та їх нормативне регулювання; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Загальні положення про банківський рахунок.
2. Договір банківського рахунка.
3. Істотні та інші умови договору банківського рахунка.
4. Сторони договору банківського рахунка.
5. Права та обов'язки сторін договору банківського рахунка.
6. Кредитування рахунка. Підстави списання грошових коштів з рахунка. Черговість списання грошових коштів з рахунка.
7. Правові наслідки неналежного виконання сторонами умов договору.
8. Внесення змін до договору банківського рахунка та його розірвання.
9. Рахунок умовного зберігання та договір рахунка умовного зберігання (ескроу).
10. Платіжний рахунок. Договір платіжного рахунку.

❖ **Основні терміни та поняття:** договір банківського рахунку; договір платіжного рахунку; рахунки; рахунок умовного зберігання (ескроу).

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів банківського рахунку.

2. Складання договорів банківського рахунку.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Між приватним підприємством «А» та банком «Б» було укладено договір на розрахунково-касове обслуговування. «А» передавало банку платіжні доручення на перерахування грошових сум, але списання з поточного рахунка проводилося із затримкою, на адресу одержувачів платежів списані суми вчасно не перераховувалися. На претензії підприємства банк відповіді не надавав. «А» звернулося до господарського суду з вимогою про стягнення пені, передбаченої договором. Банк не погоджувався зі стягненням пені. Проаналізуйте ситуацію.

Самостійна робота

Теми 22, 27-28: Договір страхування. Розрахунки. Договір факторингу.

♦ **Мета самостійної роботи з темами:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості договорів страхування, факторингу, про особливості безготівкових розрахунків та нормативного регулювання цих питань; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами страхування, факторингу, складання цих договорів, аналізу змісту готових зразків договорів страхування, факторингу, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах страхування, факторингу, у розрахункових відносинах.

✎ **Основні терміни та поняття теми:** акредитив; банк; банк-емітент; безвідкличний акредитив; безготівкова форма розрахунків; боржник; виконуючий банк; відкличний акредитив; відступлення права грошової вимоги; готівкова форма розрахунків; грошові кошти; добровільне страхування; договір перестрахування; договір страхування; договір факторингу; застрахована особа; збитки; інкасо; інкасування чека; клієнт (платник); майбутня вимога; майнове страхування; майнові інтереси; майнові інтереси, які пов'язані з володінням, користуванням і розпоряджанням майном; майнові інтереси, які пов'язані з життям; майнові інтереси, які пов'язані з пенсійним забезпеченням; майнові інтереси, які пов'язані з працездатністю; майнові інтереси, які пов'язані зі здоров'ям; наявна вимога; неустойка; обов'язкове страхування; одержувач; особа-бенефіціар; особисте страхування; перестраховик; платник за чеком; позовна давність; право грошової вимоги; реальні збитки; розрахунки; розрахунки за акредитивом; розрахунки із застосуванням розрахункових чеків; розрахунковий чек; співстрахування; страхова виплата; страхове відшкодування; страхове свідоцтво (поліс, сертифікат); страховий акт (аварійний сертифікат); страховий випадок; страховик; страхові платежі; страхувальник; страхування відповідальності; суб'єкт підприємницької діяльності; фактор; фінансова установа; фінансування під відступлення права грошової вимоги; форми розрахунків; чекодавець; чекодержатель.

Питання до самостійного опрацювання тем.

I. Теоретична частина

До теми 22. Договір страхування.

1. Поняття та предмет договору страхування.
2. Форма договору страхування. Істотні та інші умови договору страхування. Момент набрання чинності договором страхування.
3. Сторони у договорі страхування. Укладення договору страхування на користь третьої особи.
4. Співстрахування. Договір перестрахування.
5. Права та обов'язки сторін договору страхування.
6. Умови та порядок здійснення страхової виплати. Відмова від здійснення страхової виплати.
7. Відповідальність страховика. Перехід до страховика прав страхувальника щодо особи, відповідальної за завдані збитки.
8. Зміна страхувальника-фізичної особи у договорі страхування. Наслідки припинення юридичної особи-страхувальника. Наслідки визнання страхувальника-фізичної особи недієздатною або обмеження її цивільної дієздатності.
9. Припинення договору страхування.
10. Недійсність договору страхування.
11. Обов'язкове страхування.

До теми 27. Розрахунки.

1. Загальні положення про розрахунки. Форми розрахунків.
2. Види безготівкових розрахунків.
3. Розрахунки за акредитивом. Поняття акредитиву. Відкличний акредитив. Безвідкличний акредитив. Виконання акредитива. Відповідальність банку, що виконує акредитив. Закриття акредитива.
4. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків. Оплата чека. Інкасування чека. Повідомлення про несплату чека. Наслідки несплати чека.

До теми 28. Договір факторингу.

1. Поняття та предмет договору факторингу.
2. Сторони у договорі факторингу.
3. Недійсність заборони відступлення права грошової вимоги.
4. Відповідальність клієнта перед фактором. Виконання боржником грошової вимоги факторові. Наступне відступлення права грошової вимоги.
5. Права фактора.
6. Зустрічні вимоги боржника. Захист прав боржника.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових договорів страхування та факторингу.

2. Складання договорів страхування та факторингу.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

Ткаченко, який був стороною договору особистого страхування, у нетверезому стані чіплявся до перехожих, погрожував їм, а потім вдарив одного з них. Учинивши опір поліцейським, Ткаченко впав й вдарився головою, внаслідок чого отримав тяжке тілесне ушкодження, через яке згодом був визнаний непрацездатним. Чи буде виплачена страхова сума Ткаченкові? Якщо так – як її обчислити. Якщо ні – то чому? Проаналізуйте ситуацію.

✎ Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 7

1. Яке положення про сторони договору страхування відповідає змісту відповідної норми ЦК України?

- a. Страховиком може бути лише юридична особа, в установчих документах якої передбачено її право на надання фінансових послуг;
- b. Страхувальником може бути фізична або юридична особа;
- c. Страховиком може бути фізична або юридична особа;
- d. Страхувальником може бути лише юридична особа, в установчих документах якої передбачено її право на надання фінансових послуг.

2. Як у страховому законодавстві вирішено питання про можливість сторін відмовитись від договору страхування?

- a. Це заборонено;
- b. Це право надається лише страхувальнику і лише за умови попередження про це страховика не пізніш як за тридцять днів до припинення договору;
- c. Це право надається як страхувальнику, так і страховику, натомість щодо реалізації цього права страховиком встановлені додаткові обмеження;
- d. Це не передбачено в спеціальних нормах, але скористатись цим правом можна з посиланням на загальні положення про договірні зобов'язання.

3. Яке порушення, здійснене виконуючим банком, НЕ згадується у ЦК України у статті, якою передбачається відповідальність банку, що виконує акредитив?

- a. Неправильна виплата грошових коштів за акредитивом внаслідок порушення умов акредитива;
- b. Порушення умов непокритого акредитива;
- c. Порушення умов підтвердженого банком безвідкличного акредитива;
- d. Необґрунтована відмова у виплаті за акредитивом.

4. Оберіть підстави для закриття акредитива.

- a. Часткове відкликання акредитива платником, але лише у випадку, якщо таке відкликання передбачене умовами акредитива;
- b. Відмова одержувача грошових коштів від використання акредитива до спливу строку його дії, але лише у випадку, якщо це передбачено умовами акредитива;
- c. Повне відкликання акредитива платником, але лише у випадку, якщо таке відкликання передбачене умовами акредитива;

d. Відмова одержувача грошових коштів від використання акредитива до спливу строку його дії, хоча це і не було передбачено умовами акредитива;

e. Часткове відкликання акредитива платником, незалежно від того, чи передбачалось таке відкликання умовами акредитива;

f. Повне відкликання акредитива платником, незалежно від того, чи передбачалось таке відкликання умовами акредитива.

5. Які положення про розрахунки із застосуванням розрахункових чеків відповідає змісту норм цивільного законодавства?

a. Чек є розрахунковим документом, положення якого містить обумовлені договором розпорядження чекодавця банку переказати вказану у чеку грошову суму чекодержателю;

b. Видача чека не погашає грошового зобов'язання, на виконання якого він виданий;

c. Відкликання чека до спливу строку для його подання не допускається;

d. Платником за чеком може бути будь-який банк, в якому обслуговується чекодавець.

6. Що НЕ є предметом договору позики?

a. Грошові кошти;

b. Речі визначені родовими ознаками;

c. Споживчі речі;

d. Речі визначені індивідуальними ознаками.

7. Яким чином ЦК України регулює питання можливості отримання процентів за договором позики?

a. Проценти є обов'язковою умовою за користування грошовими коштами як предмету договору;

b. Проценти можна отримати на підставі закону, але лише у разі, якщо в договорі відсутнє застереження про безпроцентність договору;

c. Розмір процентів за цим договором встановлено у ЦК України (3% річних), натомість сторони можуть збільшити їх розмір;

d. Проценти можна отримати лише у разі, якщо їх конкретний розмір встановлено в договорі або є посилання на відповідну статтю з такими процентами у ЦК України.

8. Яка з наведених нижче тез щодо долі предмету договору позики є вірною? За договором позики предмет договору передається (перша дія):

a. У власність позичальника;

b. У користування позикодавця;

c. У власність позикодавця;

d. У користування позичальника.

9. Які вимоги до форми договору позики закріплено у ЦК України?

a. Обов'язкова нотаріальна форма договору, якщо предметом є грошові кошти, а сторонами – юридичні особи;

b. Обов'язкове письмове оформлення договору незалежно від особливостей предмету договору та його суб'єктів;

с. Письмова форма у разі, якщо сума договору дорівнює десятикратному розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

d. Нотаріальна форма у разі, якщо сума договору дорівнює десятикратному розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а сторонами договору є юридичні особи.

10. З якого моменту, за загальним правилом, договір позики вважається укладеним?

a. З моменту підписання договору сторонами або надання розписки однією із сторін;

b. З моменту передання предмету договору;

с. З моменту досягнення домовленості сторонами про всі істотні умови договору;

d. З моменту нотаріального посвідчення договору.

Глосарій до Модуля 7

Актуарна діяльність у сфері страхування (перестрахування) – діяльність у сфері страхування щодо аналізу та оцінки ризиків та/або пов'язаних з ними фінансових зобов'язань, а також розроблення та оцінка методів управління фінансовими наслідками майбутніх випадкових подій з метою забезпечення реалізації актуарної функції страховика (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Андеррайтинговий ризик – ризик виникнення збитків чи додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів, або виникнення несприятливої зміни вартості страхових зобов'язань внаслідок неадекватних припущень, здійснених під час ціноутворення та резервування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Ануїтет – визначені в договорі страхування регулярні послідовні страхові виплати (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Асоційована компанія – юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та/або опосередковано 20 або більше відсотками статутного капіталу та/або голосів (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Аутсорсинг – передача надавачем фінансових послуг на підставі відповідного договору частини його функцій та/або окремих процесів іншій особі (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Афілійована особа – юридична особа, у статутному (складеному, пайовому) капіталі якої надавач фінансових послуг має істотну участь або юридична особа, яка має істотну участь у статутному (складеному, пайовому) капіталі фінансової установи (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Банківський кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Банківський кредитний договір – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (ст. 2 Закону «Про банки і банківську діяльність»).

Безготівкові розрахунки – перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Вигодонабувач – особа, яка має право на отримання страхової виплати згідно з умовами договору страхування та/або відповідно до законодавства (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Викупна сума – сума грошових коштів, що виплачується страховиком страхувальнику (іншій особі, визначеній договором страхування або законодавством) у разі дострокового припинення дії договору страхування, віднесеного до класів страхування життя (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Винагорода за реалізацію страхових та/або перестрахових продуктів – будь-яка комісія, оплата послуги, комісійна винагорода або інший платіж, включаючи будь-яку економічну вигоду або будь-які інші фінансові чи нефінансові вигоди або заохочення, що пропонуються або надаються за реалізацію страхових та/або перестрахових продуктів (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Вихідне перестрахування – правовідносини з передачі перестрахувальником (цедентом, ретроцедентом) перестраховику (цесіонеру, ретроцесіонеру) в перестрахування повністю або частково ризику (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Відповідальний актуарій – особа, відповідальна за виконання актуарної функції (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Внутрішньогруповий договір – будь-який договір, за яким страховик прямо чи опосередковано набуває прав та обов'язків щодо іншої юридичної особи, що є членом цієї ж групи, страхової холдингової компанії або холдингової компанії із змішаною діяльністю, або щодо особи, яка є пов'язаною з юридичною особою, що належить до цієї групи, страхової холдингової компанії або холдингової компанії із змішаною діяльністю, щодо виконання договірних чи недоговірних зобов'язань, з оплатою чи без оплати (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Врегулювання простроченої заборгованості – здійснювані кредитором, новим кредитором, колекторською компанією заходи, спрямовані на погашення у позасудовому порядку заборгованості споживача, який прострочив виконання грошового зобов'язання (прострочена заборгованість) за договором про споживчий кредит (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Вхідне перестраховання – правовідносини з прийняття перестраховиком (цесіонером, ретроцесіонером) повністю або частково ризику, переданого в перестраховання перестраховальником (цедентом, ретроцедентом) (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Дата валютування – зазначена платником у платіжній інструкції дата, починаючи з якої кошти, що становлять суму платіжної операції і переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Дебетовий переказ – платіжна операція, що здійснюється з рахунку платника на підставі наданої отримувачем платіжної інструкції, за умови отримання згоди платника на виконання платіжної операції, наданої ним отримувачу, надавачу платіжних послуг отримувача або платника, або на підставі платіжної інструкції стягувача без отримання згоди платника (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Денна процентна ставка – загальні витрати за споживчим кредитом за кожний день користування кредитом, виражені у процентах від загального розміру виданого кредиту (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Добровільне страхування – це страхування, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком.

Договір перестраховання – договір, за яким страховик, який уклав договір страхування, страхує в іншого страховика (перестраховика) ризик виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником.

Договір про споживчий кредит – вид кредитного договору, за яким кредитодавець зобов'язується надати споживчий кредит у розмірі та на умовах, встановлених договором, а споживач (позичальник) зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти за користування кредитом на умовах, встановлених договором (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Договір страхування – цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України).

Додатковий страховий агент – фізична особа-підприємець або юридична особа, яка включена до Реєстру посередників та здійснює діяльність від імені та в інтересах страховика за винагороду за реалізацію страхових продуктів на підставі договору зі страховиком, якщо одночасно виконуються всі такі умови: а) основним видом діяльності такої особи є здійснення іншої господарської діяльності, ніж реалізація страхових продуктів; б) така особа реалізує страхові продукти як доповнення до товару (послуги), що реалізується (надається) нею в межах здійснення основного виду її господарської діяльності; в) страхові продукти, що реалізуються такою особою, не передбачають страхування за класами страхування 10-13, 19-23, крім випадків, якщо такі страхові продукти є доповненням до товарів або послуг, що реалізуються такою

особою в межах здійснення основного виду її господарської діяльності (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Допоміжні фінансові послуги – послуги, пов’язані з фінансовими послугами та/або із здійсненням діяльності з надання фінансових послуг, які не належать до посередницьких послуг, а саме: а) послуги із врегулювання простроченої заборгованості споживачів, які надаються колекторською компанією; б) послуги із збирання, оброблення, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов’язань, які надаються бюро кредитних історій; в) послуги, які надаються на підставі ліцензії на здійснення операцій з готівкою відповідно до Закону України «Про Національний банк України»; г) інформаційні послуги на ринках капіталу та організованих товарних ринках, а також інші послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»; ґ) актуарні послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про страхування»; д) послуги, що є допоміжними до платіжних послуг відповідно до Закону України «Про платіжні послуги»; е) послуги, визначені як допоміжні спеціальними законами (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Дочірня компанія – юридична особа, щодо якої здійснюється контроль іншою юридичною особою (материнською компанією) (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Еквайринг платіжних інструментів – платіжна послуга, що полягає у прийнятті платіжних інструментів, результатом якої є переказ коштів отримувачу та/або видача коштів у готівковій формі (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Еквайрингова установа (еквайр) – надавач платіжних послуг, який надає послугу еквайрингу платіжних інструментів та має ліцензію на надання такої послуги (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Емісія платіжних інструментів – платіжна послуга, що надається надавачем платіжних послуг на договірних засадах із платником, яка полягає у випуску (наданні) платнику платіжного інструменту для ініціювання та оброблення платіжних операцій (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Емітент електронних грошей – установа електронних грошей або інша визначена законом юридична особа, яка надає платіжні послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними, у тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців, та має право на надання такої платіжної послуги відповідно до цього Закону (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Загальна вартість споживчого кредиту для споживача – сума загального розміру кредиту та загальних витрат за споживчим кредитом (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Загальний розмір споживчого кредиту – сума коштів, які надані та/або можуть бути надані споживачу за договором про споживчий кредит (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Загальні витрати за споживчим кредитом – витрати споживача, пов’язані з отриманням, обслуговуванням та поверненням кредиту, включаючи проценти за користування кредитом, комісії та інші обов’язкові платежі за додаткові та/або супутні послуги кредитодавця, кредитного посередника (за наявності) та третіх осіб (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Застрахована особа – фізична особа, визначена страхувальником у договорі страхування, життя, здоров’я, працездатність та/або пенсійне забезпечення якої є об’єктом страхування за договором страхування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Значимий страховик – страховик, який відповідає критеріям значимості, встановленим нормативно-правовими актами Регулятора (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Значний правочин страховика – правочин (крім правочину з розміщення акціонерним товариством власних акцій), вчинений страховиком, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг), що є його предметом, становить 10 і більше відсотків вартості активів страховика за даними останньої річної фінансової звітності (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Зовнішня позика – це кредит, отриманий від іноземних кредиторів (наданий закордонним позичальникам), здійснення якого обумовлено появою кредитних відносин між державами, установами, банками, міжнародними корпораціями.

Інструменти зниження ризику страхування – методи, які надають можливість страховикам (перестраховикам) передати частину або всі свої ризики страхування іншій стороні (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Клієнт – особа, яка звернулася за отриманням або користується страховою чи перестраховою послугою (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Ключовий учасник юридичної особи, у тому числі ключовий учасник у структурі власності надавача фінансових послуг – будь-яка: а) фізична особа, яка володіє часткою у статутному (складеному, пайовому) капіталі (акціями) такої юридичної особи, при цьому: якщо юридична особа має більше 20 учасників-фізичних осіб, ключовими учасниками юридичної особи вважаються 20 учасників-фізичних осіб, частки яких є найбільшими, але не менше 2 відсотків; якщо однакові за розміром частки (пакети акцій) у статутному (складеному, пайовому) капіталі юридичної особи належать більше ніж 20 учасникам-фізичним особам, ключовими учасниками юридичної особи вважаються всі фізичні особи, які володіють частками (пакетом акцій) у розмірі двох і більше відсотків у статутному (складеному, пайовому) капіталі такої юридичної особи; б) юридична особа, яка володіє часткою (пакетом акцій) у розмірі 2 і більше відсотків у статутному (складеному, пайовому) капіталі такої юридичної особи (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Колекторська компанія – юридична особа (у тому числі небанківська фінансова установа, яка відповідно до закону має право надавати кошти у

позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту, та/або послуги з факторингу), включена до реєстру колекторських компаній, яка в інтересах кредитодавця (первісного кредитора) та/або нового кредитора (у разі заміни первісного кредитора) відповідно до договору з таким кредитодавцем та/або новим кредитором має право здійснювати врегулювання простроченої заборгованості (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Комплаєнс – регламентований внутрішніми документами надавача фінансових послуг, а якщо це передбачено спеціальним законом-надавача супровідних послуг, постійний процес, що здійснюється з метою виявлення та запобігання ризикам, які можуть виникати під час здійснення зазначеною особою діяльності, передбаченої законом, внаслідок невідповідності такої діяльності вимогам законодавства та/або іншим вимогам (правилам, стандартам, принципам) щодо здійснення такої діяльності, та являє собою: а) спостереження та контроль за відповідністю внутрішніх документів, що описують усі внутрішні процеси, пов'язані з діяльністю особи вимогам законодавства та/або іншим вимогам (правилам, стандартам, принципам), передбаченим документами об'єднання учасників ринку фінансових послуг, членом якого є надавач фінансових послуг, а також, якщо це передбачено спеціальним законом, за відповідністю таких внутрішніх документів бізнес-плану (бізнес-стратегії), ухваленого (ухваленої) наглядовою радою або іншим органом управління такої особи, відповідальним за здійснення нагляду за її діяльністю; б) контроль за дотриманням та виконанням працівниками вимог законодавства (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Контроль (вирішальний вплив) – пряме та/або опосередковане володіння однією особою самотійно чи спільно з іншими особами акціями або правами голосу за акціями, часткою у статутному (складеному) капіталі юридичної особи в розмірі 50 і більше відсотків та/або незалежна від формального володіння можливість здійснення такого впливу на управління чи діяльність юридичної особи (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Кредит – грошові кошти, які надаються надавачем фінансових послуг (кредитодавцем) особі (позичальнику) у користування на поворотній основі на визначений строк із сплатою процентів (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Кредитна лінія у споживчому кредитуванні – вид кредиту, надання якого здійснюється повністю або частинами в узгоджені сторонами строки протягом строку кредитування. При цьому може бути передбачено право споживача отримати кредит у межах встановленого кредитного ліміту у разі часткового або повного погашення кредиту протягом строку кредитування, визначеного в договорі про споживчий кредит (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Кредитна операція – це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Кредитний договір – це угода в письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Кредитний посередник у споживчому кредитуванні – фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа, яка не виступає кредитодавцем і надає посередницькі послуги у сфері споживчого кредитування від імені, в інтересах та за дорученням кредитодавця або від свого імені в інтересах кредитодавця (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Кредитний ризик – ризик виникнення збитків чи додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів, або виникнення несприятливих змін у фінансовому стані внаслідок невиконання боржником/контрагентом взятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Кредитовий переказ – платіжна операція з рахунку платника на підставі платіжної інструкції, наданої платником або надавачем послуг з ініціювання платіжних операцій, за умови отримання згоди платника на виконання платіжної операції, наданої надавачу платіжних послуг платника (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Кредитодавець у споживчому кредитуванні – банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право надавати споживчі кредити (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Кредитор – суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Кредитоспроможність – це якісна оцінка позичальника, яка дається банком до розгляду питання про можливість і умови кредитування і дозволяє передбачити ймовірність своєчасного поверненні позичок та їх ефективного використання.

Ліміт кредитування – це гранична сума кредиту, яку позичальник може отримати в банку.

Ломбардний кредит – кредит, що надається виключно ломбардами виключно фізичним особам виключно під заставу рухомого майна з урахуванням вимог, встановлених Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» до договору про надання ломбардного кредиту та виконання зобов'язань за таким договором, а також інших вимог Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»), встановлених до діяльності ломбардів (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Майнове страхування – це страхування майнових інтересів, які не суперечать закону і пов'язані з володінням, користуванням і розпоряджанням майном. Згідно з договором майнового страхування страховик зобов'язується у

разі настання страхового випадку, пов'язаного з заподіянням збитків майновим інтересам, виплатити страхувальникові або іншій особі, визначеній у договорі, страхову виплату.

Момент безвідкличності – визначений момент часу, після настання якого ініціатор не може відкликати платіжну інструкцію та свою згоду на виконання платіжної операції (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Надавач фінансових послуг – фінансова установа, а у випадках, прямо визначених спеціальними законами, – інша юридична особа або філія іноземної юридичної особи, яка має право надавати фінансові послуги відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії») та спеціальних законів (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Неакцептована платіжна операція – платіжна операція, виконана надавачем платіжних послуг платника на підставі наданої ініціатором платіжної інструкції без отримання згоди платника (крім примусового списання (стягнення) або після відкликання такої згоди) (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Негайно – найкоротший можливий строк, але не пізніше наступного операційного дня, визначений внутрішніми документами надавача платіжних послуг та передбачений договором з користувачем платіжних послуг, у який мають виконуватися (відбуватися) відповідні дії з моменту настання підстави для їх виконання (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Неналежна платіжна операція – платіжна операція, внаслідок якої з вини особи, яка не є ініціатором або надавачем платіжних послуг, здійснюється списання коштів з рахунку неналежного платника та/або зарахування коштів на рахунок неналежного отримувача чи видача йому коштів у готівковій формі (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Неналежний отримувач – особа, на рахунок якої без законних підстав зарахована сума платіжної операції або яка отримала суму платіжної операції в готівковій формі (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Неналежний платник – особа, з рахунку якої списано кошти без законних підстав (помилково або неправомірно) (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Неналежний стягувач – особа, яка не має визначених законом підстав на ініціювання платіжної операції з рахунку платника (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Новий кредитор у споживчому кредитуванні – особа, яка у встановленому законодавством порядку набула за цивільно-правовим договором або з інших підстав заміни кредитора у зобов'язанні право вимоги за договором про споживчий кредит (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Об'єкти нагляду – страховики, перестраховики, надавачі супровідних послуг на ринку страхування, об'єднання учасників ринку страхування, які є саморегульованими організаціями, власники істотної участі у страховиках, учасники фінансових груп (страхових груп, страхових підгруп), страхові групи,

страхові підгрупи, керівники страховиків та особи, на яких покладено виконання ключових функцій, нагляд за якими здійснює Регулятор (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Обов'язкове страхування – встановлений законом обов'язок фізичної або юридичної особи бути страхувальником життя, здоров'я, майна або відповідальності перед іншими особами за свій рахунок чи за рахунок заінтересованої особи.

Операційний ризик – ризик виникнення збитків чи додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів внаслідок допущення недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів, навмисних або ненавмисних дій працівників чи інших осіб, збоїв у роботі інформаційних систем або внаслідок впливу зовнішніх факторів (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Передача страхового портфеля – перехід всіх прав та обов'язків за страховим портфелем від одного страховика до іншого страховика, який визнається правонаступником за таким страховим портфелем (страховик- правонаступник) (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестрахова виплата – грошові кошти, що виплачуються страховиком (перестраховиком) відповідно до умов договору перестрахування, прямо чи опосередковано пов'язані з настанням обов'язку страховика за договором (договорами) страхування щодо здійснення страхової виплати (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестрахова послуга – послуга, що надається перестраховиком для забезпечення потреби потенційного перестрахувальника у перестрахуванні на підставі договору перестрахування (ковер-ноти, сертифіката, полісу, свідоцтва тощо) (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестрахова премія (перестраховий платіж, перестраховий внесок) – плата, яку перестрахувальник (цедент, ретроцедент) зобов'язаний сплатити на користь перестраховика (цесіонера, ретроцесіонера) згідно з умовами договору перестрахування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестраховий брокер – юридична особа або представництво перестрахового брокера-нерезидента, включені до Реєстру посередників, що діють від свого імені та в інтересах клієнта і за винагороду за реалізацію здійснюють діяльність з надання посередницьких послуг з перестрахування на підставі договору (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестраховий продукт – умови перестрахування, що задовольняють визначені потреби та інтереси клієнтів в отриманні перестрахової послуги (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестраховик (цесіонер, ретроцесіонер) – страховик та страховик-нерезидент, який приймає ризик за договором перестрахування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестрахувальник (цедент, ретроцедент) – страховик (перестраховик), який передає ризик за договором перестрахування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Перестрахування (цесія, ретроцесія) – правовідносини з передачі перестраховальником (цедентом, ретроцедентом) та прийняття перестраховиком (цесіонером, ретроцесіонером) за плату ризику щодо виконання перестраховальником (цедентом, ретроцедентом) частини своїх обов’язків перед страхувальником та відшкодування витрат (здійснення виплат) на умовах, визначених договором перестрахування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Платіжна інструкція – розпорядження ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Платіжна картка – електронний платіжний засіб у вигляді пластикової чи іншого виду картки (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Платіжна операція – будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Платіжний рахунок – рахунок, що відкривається небанківським надавачем платіжних послуг користувачу на договірній основі виключно для цілей виконання платіжних операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Позика – типова договірно-правова форма кредиту для усіх форм кредитування.

Позикодавець – особа, яка передає у власність іншій особі грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками.

Помилкова платіжна операція – платіжна операція, внаслідок якої з вини надавача платіжних послуг здійснюється списання коштів з рахунку неналежного платника та/або зарахування коштів на рахунок неналежного отримувача чи видача йому коштів у готівковій формі (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Примусове списання (стягнення) – платіжна операція з рахунку платника, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановленого законом виконавчого документа у випадках, передбачених законодавством, або на підставі рішення суду, що набрало законної сили, чи рішення керівника органу стягнення (його заступника або уповноваженої особи) у випадках, передбачених ПК України (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Принципи кредитування – це правила поведінки кредитора і позичальника у процесі здійснення кредитних операцій банку.

Приписний капітал філії страховика-нерезидента – грошові кошти в національній валюті України, які страховик-нерезидент розміщує на депозитному рахунку у банку, який має чинну ліцензію, видану Національним банком України, та на дату розміщення такого депозиту не віднесений до категорії неплатоспроможних, для забезпечення захисту від ризику невиконання зобов’язань за договорами страхування (перестрахування),

укладеними під час діяльності філії страховика-нерезидента на території України (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Проблемна позика – це позика, повернення якої може не здійснитись у зв'язку з виникненням певних фінансових проблем у позичальника.

Пряме страхування – правовідносини з передачі ризику від страхувальника страховику за плату на умовах, визначених договором страхування або законодавством, з метою захисту страхового інтересу фізичних та юридичних осіб (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Реальна річна процентна ставка у споживчому кредиті – загальні витрати за споживчим кредитом, виражені у процентах річних від загального розміру виданого кредиту (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Реєстр колекторських компаній – система одержання, накопичення, зберігання, використання та поширення інформації (даних) про колекторські компанії (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Реєстр страховиків – реєстр, що ведеться Регулятором у визначеному ним порядку та містить відомості про страховиків, їх відокремлені підрозділи (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Реєстр страхових посередників – електронна автоматизована система збору, накопичення та обробки даних про страхових посередників (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Ретроактивна дата – дата, яка передуює даті початку дії договору страхування та включається до строку страхового покриття (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Розрахунковий банк – уповноважений оператором відповідної платіжної системи банк, що бере участь у проведенні розрахунків у платіжній системі (ст. 1 Закону України).

Споживач споживчого кредиту – фізична особа, яка уклала або має намір укласти договір про споживчий кредит (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Споживач фінансових послуг – фізична особа, яка звертається за наданням фінансових послуг до надавача фінансових послуг та/або посередника або користується послугами надавача фінансових послуг та/або посередника для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою або незалежною професійною діяльністю (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Споживче кредитування – правовідносини щодо надання, обслуговування та повернення споживчого кредиту (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»).

Споживчий кредит – грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника; кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції.

Стандартний страховий продукт – страховий продукт із стандартними (типовими) умовами, які є незмінними та однаковими для невизначеного кола клієнтів (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова вартість – вартість страхового інтересу, визначена договором страхування або законодавством (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова виплата (страхове відшкодування) – грошові кошти, що виплачуються страховиком у разі настання страхового випадку відповідно до умов договору страхування та/або законодавства (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова група – небанківська фінансова група, у якій страховики здійснюють переважну діяльність, що складається з: страховика, який є контролером одного чи кількох резидентів та/або іноземних дочірніх страховиків, дочірніх та/або асоційованих юридичних осіб, які є фінансовими установами, або двох або більше страховиків-резидентів, інших фінансових установ, які мають спільного контролера, їх українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих юридичних осіб, які є фінансовими установами. Переважна діяльність у групі здійснюється страховиками, якщо середньоарифметичне значення активів страховиків за останні чотири звітні квартали становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до складу цієї групи, за цей період. Страхова холдингова компанія, а також юридична особа, для якої надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, та юридична особа з надання допоміжних послуг, які мають спільного контролера з учасниками страхової групи, входять до складу страхової групи. Юридична особа вважається такою, для якої надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, якщо частка її доходу від реалізації фінансових послуг за результатами попереднього звітного року становить 50 і більше відсотків загального обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова послуга – вид фінансової послуги, що надається страховиком для забезпечення потреби потенційного страхувальника у страховому захисті на підставі договору страхування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова премія (страховий платіж, страховий внесок) – плата у грошовій формі за страхування, яку страхувальник зобов'язаний сплатити страховику згідно з договором страхування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова сума – грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов договору страхування та/або законодавства зобов'язаний провести страхову виплату в разі настання страхового випадку (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхова холдингова компанія – материнська компанія, яка є фінансовою холдинговою компанією, основна діяльність якої полягає у придбанні та володінні участю у дочірніх компаніях, за умови що ці дочірні

компанії переважно є страховиками і принаймні одна з таких дочірніх компаній є страховиком (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхове відшкодування – страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

Страхове покриття – сукупність строкових, територіальних та вартісних складових страхового захисту, що надається відповідно до договору або закону (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий агент – фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа, яка включена до Реєстру посередників, не є додатковим страховим агентом та здійснює діяльність з реалізації страхових продуктів від імені та в інтересах страховика за винагороду за реалізацію страхових продуктів на підставі договору із страховиком (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий брокер – фізична особа-підприємець, юридична особа або постійне представництво страхового брокера-нерезидента, включені до Реєстру посередників, що діють від свого імені та в інтересах клієнта і за винагороду за реалізацію здійснюють діяльність з надання посередницьких послуг у страхуванні на підставі договору (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий випадок – подія, передбачена договором страхування або законодавством, ризик виникнення якої застрахований, з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування або відповідно до законодавства (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий інтерес – матеріальна заінтересованість та/або потреба потенційного страхувальника (іншої особи, визначеної у договорі страхування) у страхуванні ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) – плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Страховий портфель – сукупність прав та обов'язків страховика за договорами страхування (діючими та припиненими) за одним або кількома класами (ризиками) страхування та/або за всіма договорами перестрахування (діючими та припиненими), за якими такий страховик виступає перестраховиком та/або в межах окремого класу (ризика) страхування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий посередник – страховий брокер, страховий агент, субагент, перестраховий брокер, додатковий страховий агент (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий продукт – умови страхування, які задовольняють визначені потреби та інтереси клієнтів в отриманні страхової послуги (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий ризик – подія, на випадок виникнення якої проводиться страхування, яка має ознаки ймовірності та випадковості настання (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховий тариф – ставка страхової премії з одиниці страхової суми за визначений строк страхового покриття (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховик – фінансова установа або філія страховика-нерезидента, які мають право здійснювати діяльність із страхування на території України (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страховик–нерезидент – юридична особа, зареєстрована згідно із законодавством іноземної держави, яка має право здійснювати діяльність із страхування на території України (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхувальник – особа, яка уклала із страховиком договір страхування або є страхувальником відповідно до законодавства (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхування – правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб (страховий захист) при страхуванні ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування, за рахунок коштів фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від розміщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку.

Страхування кредитних операцій – це створення певного фонду грошових коштів для покриття можливих збитків від неповернення позичок.

Страхування ризику непогашення кредиту – це спосіб забезпечення зобов'язань, при якому банк самостійно страхує видану позику шляхом укладання зі страховою організацією договору про добровільне страхування кредитного ризику.

Строк страхового покриття – період, протягом якого діє страхове покриття та в разі настання страхового випадку під час якого страховик зобов'язаний здійснити страхову виплату (відшкодування) відповідно до умов договору або законодавства (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Стягувач – особа, яка може бути ініціатором платіжної операції примусового списання (стягнення) з рахунку платника для виконання платіжних операцій на підставі виконавчих документів, визначених законом, або на підставі рішення суду, що набрало законної сили, або рішення керівника органу стягнення (його заступника або уповноваженої особи) відповідно до ПК України (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Субагент – фізична особа, фізична особа-підприємець, юридична особа, яка включена до Реєстру посередників та здійснює діяльність з реалізації страхових продуктів від імені, в інтересах страховика та за дорученням страхового агента за винагороду за реалізацію на підставі договору із страховим агентом (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Субординований борг (позика) – позика, фінансові ресурси для якої залучаються за договором, умовами якого передбачено, що у разі банкрутства чи ліквідації позичальника повернення коштів за такою позикою здійснюється лише після виконання зобов'язань позичальника перед іншими кредиторами, та який відповідає вимогам, встановленим нормативно-правовими актами Регулятора (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Сума платіжної операції – відповідна сума коштів, яка в результаті виконання платіжної операції має бути зарахована на рахунок отримувача або видана отримувачу в готівковій формі (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Тасмниця страхування – сукупність інформації про клієнта та його фінансовий стан, яка стала відома страховику (перестраховику) або страховому посереднику у зв'язку з укладанням та/або виконанням договору страхування (перестрахування) та розголошення якої може заподіяти матеріальну чи моральну шкоду такому клієнту. Тасмниця страхування належить до тасмниці фінансової послуги (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Тантьєма – комісія з отриманого прибутку перестраховика, яку перестраховик щорічно виплачує перестраховальнику за результатами виконання договорів перестрахування, або комісія з отриманого прибутку страховика, яку страховик щорічно виплачує страхувальнику за результатами виконання договорів страхування (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Уступка вимоги (цесія) – документ позичальника (цедента), в якому він уступає свою вимогу (дебіторську заборгованість) кредитору в якості забезпечення повернення позики.

Учасники ринку страхування – страховики, перестраховики та надавачі супровідних послуг на ринку страхування, їх об'єднання, клієнти (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Філія страховика-нерезидента – представництво у формі філії страховика-нерезидента, яке має право на здійснення діяльності із страхування від імені страховика-нерезидента відповідно до вимог Закону України «Про страхування» (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Фінансова послуга – операція або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших

осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Фінансова установа – юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії, виданої Регулятором. Не є фінансовими установами надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги, а також інші особи, які отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Фінансова установа, що має право на надання платіжних послуг, – небанківська фінансова установа, яка не має статусу платіжної установи або установи електронних грошей та у порядку, визначеному законом, має право надавати окремі фінансові платіжні послуги (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Фінансовий кредит – кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент.

Фінансові засоби – кошти, банківські метали, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до фінансових інструментів (ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування та/або законодавством (ст. 1 Закону України «Про страхування»).

Цифрові гроші Національного банку України – електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України (ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»).

Змістовий модуль 8. Інші види цивільно-правових договорів

Теми модуля: Тема 29. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Тема 30. Договір комерційної концесії. Тема 31. Спільна діяльність. Договір простого товариства.

Теми, які виносяться на розгляд на лекційні заняття: Тема 30.

Теми, які виносяться на розгляд на практичні заняття: Тема 31.

Теми, які виносяться на самостійний розгляд: Теми 29, 30.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ДО ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 8

Нормативно-правові акти

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (Глави 76, 77). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №436-IV (Глава 36). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Про концесію : Закон України від 03.10.2019 р. (із змінами) №155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.

Особливості укладення договору концесії : Роз'яснення Мін'юсту України від 19.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0014323-11#Text>.

Література

Основна

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с. С. 503–549.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с. С. 996–1046.

Цивільне право та процес : практичний посібник / С. Б. Булеца та ін. Київ : Гельветика, 2022. 408 с. С. 305–336.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 305–307.

Вавженчук С. Я. Договірне право : підручник : у 2 т. Т. II. Харків : Право, 2022. 632 с.

Додаткова

Надбон В. В. Цивільно-правовий аспект розмежування договору позики від інших видів договорів (позика, дарування, найм транспортного засобу, житла, договір прокату, комерційної концесії). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 64–70.

Кучеренко О. М. Договір комерційної концесії: питання понятійно-категоріального апарату. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 69–73.

Юніна М. П. Інститут комерційної концесії: закордонна практика правових реалій застосування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 113–117.

Кикоть П. В. Предмет договору комерційної концесії на використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Вип. 73(1). С. 129–133.

Ментух Н. Ф. Правова природа договору комерційної концесії (франчайзингу). *Актуальні проблеми правознавства.* 2023. Вип. 1. С. 47–53.

Анісімов К. Г. Клік-обгортковий ліцензійний договір як вид обгорткового ліцензійного договору. *Теорія і практика правознавства.* 2020. Вип. 2.

Анісімов К. Г. Обгорткові ліцензійні договори у цивільному праві та судовій практиці України, США і країн ЄС : дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії 081 «Право» 08 «Право». Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2023, 231 с. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/diss/anisimov/d_anisimov.pdf.p7s.

Анісімов К. Г. Браузер-обгортковий ліцензійний договір: сутність та зміст. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. №3. С. 5–12.

Ткачук А. С. Правове регулювання ліцензійного договору. *ScienceRise. Juridical Science.* 2021. № 1. С. 15–19.

Штефан А. С. Одностороння відмова від ліцензійного договору. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2022. № 6. С. 19–28.

Інформаційні ресурси

Договір і договірне право в Україні. URL: <https://moe-pravo.com.ua/publications/dogovir-i-dogovirne-pravo-v-ukrayini>.

Договірне право в практиці Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_12_29_prezent_Krat.pdf.

Договірне право: що треба знати про складання договорів. URL: <https://pravdop.com.ua/publications/praktiki-kompanii/dogovornoe-pravo-cto-nuzhno-znat-o-sostavlenii-dogovorov-08-2023-144>.

Практичний онлайн-курс «Договірне право». URL: <https://onlinelawschool.pro/contractlaw>.

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua>.

Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme>.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>.

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Офіційний сайт Асоціації правників України. URL: <https://uba.ua>.

Офіційний сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua>.

Судова практика

Договірні спори: практика Верховного Суду. Презентація судді ВС Василя Крата. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_29_Krat.pdf.

Зведений огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика) за 2021 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS_2021.pdf.

Дайджести судової практики Великої палати Верховного Суду. Огляди судової практики касаційних судів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>.

Теоретичний матеріал

Конспект лекції до Теми 30. Договір комерційної концесії

♣**Мета вивчення теми:** засвоєння теоретичних положень про договір комерційної концесії (предмет, сторони, права та обов'язки сторін, відповідальність за порушення умов договору тощо); розгляд особливостей укладання цього договору; формування відповідної теоретичної бази та вміння аналізувати законодавчі акти з метою застосувати їх у практичній діяльності; засвоєння навичок практичного аналізу змісту договору.

✎**Основні терміни та поняття теми:** концесія; комерційна концесія; правоволоділець; користувач; двосторонній договір; оплатний договір; зміст договору; істотні умови; особливі умови; строк договору.

План:

1. Поняття договору комерційної концесії.
2. Сторони. Права та обов'язки сторін договору комерційної концесії.
3. Зміна та припинення договору комерційної концесії.
4. Договір комерційної субконцесії.
5. Концесія.

1. Поняття договору комерційної концесії

Відносини, пов'язані з наданням права користування комплексом прав, регулюються ЦК, ГК України та іншими законами.

Договір комерційної концесії – договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ст. 1115 ЦК України).

Договір комерційної концесії – договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду (ч. 1 ст. 366 ГК України). Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволодільця в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення

території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності (ч. 2 ст. 366 ГК України)

Предмет договору комерційної концесії – право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації (ч. 1 ст. 1116 ЦК України). Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

Відповідно до положень ст. 369 ГК України, **винагорода** за договором комерційної концесії може виплачуватися користувачем правоволодільцеві у формі разових або періодичних платежів або в іншій формі, передбаченій договором.

Форма договору комерційної концесії. Договір комерційної концесії укладається у **письмовій формі**, а у разі недодержання письмової форми договору концесії такий договір є **нікчемним** (ст. 1118 ЦК України). Відповідно до положень ст. 367 ГК України, договір комерційної концесії повинен бути укладений у письмовій формі у вигляді єдиного документа. Недодержання цієї вимоги тягне за собою недійсність договору; інші вимоги щодо укладання договору комерційної концесії встановлюються законом.

2. Сторони. Права та обов'язки сторін договору комерційної концесії

Сторони договору комерційної концесії:

- 1) Правоволоділець;
- 2) Користувач.

Сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути **фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності** (ст. 1117 ЦК України).

Права та обов'язки сторін.

Обов'язки правоволодільця за ст. 1120 ЦК України:

1) передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав;

2) надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників (якщо інше не встановлено договором комерційної концесії);

3) надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників (якщо інше не встановлено договором комерційної концесії);

4) контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії (якщо інше не встановлено договором комерційної концесії).

Обов'язки правоволодільца за ст. 370 ГК України:

1) передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну користувачеві для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінструктувати користувача і його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав;

2) видати користувачеві передбачені договором ліцензії (дозволи), забезпечивши їх оформлення у встановленому законодавством порядку.

Якщо договором комерційної концесії не передбачено інше, правоволоділець зобов'язаний:

– надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників;

– контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються або надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

Відповідальність правоволодільца за вимогами, що пред'являються до користувача. Правоволоділець несе субсидіарну відповідальність за вимогами, що пред'являються до користувача у зв'язку з невідповідністю якості товарів (робіт, послуг), проданих (виконаних, наданих) користувачем. За вимогами, що пред'являються до користувача як виробника продукції (товарів) правоволодільца, правоволоділець відповідає солідарно з користувачем (ст. 1123 ЦК України). Правоволоділець несе субсидіарну відповідальність за вимогами, що заявляються до користувача комерційної концесії у разі невідповідності якості товарів (робіт, послуг), які продаються (виконуються, надаються) користувачем. За вимогами, що заявляються до користувача як виробника продукції (товарів) правоволодільца, останній відповідає солідарно з користувачем (ст. 373 ЦК України).

Обов'язки користувача за ст. 1121 ЦК України. З урахуванням характеру та особливостей діяльності, що здійснюється користувачем за договором комерційної концесії, користувач зобов'язаний:

1) використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільца визначеним у договорі способом;

2) забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правоволодільцем;

3) дотримуватися інструкцій та вказівок правоволодільца, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем;

4) надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у правоволодільца;

5) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільца за договором комерційної концесії;

б) не розголошувати секрети виробництва правоволодільця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію.

В договорі комерційної концесії можуть бути передбачені **особливі умови** (ч. 1 ст. 1122 ЦК України):

1) обов'язок правоволодільця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

2) обов'язок користувача не конкурувати з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволодільцем прав;

3) обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів (потенційних конкурентів) правоволодільця;

4) обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Умова договору, відповідно до якої правоволоділець має право визначати ціну товару (робіт, послуг), передбаченого договором, або встановлювати верхню чи нижню межу цієї ціни, є нікчемною (ч. 2 ст. 1122 ЦК України).

Умова договору, відповідно до якої користувач має право продавати товари (виконувати роботи, надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), які мають місцезнаходження (місце проживання) на території, визначеній у договорі (ч. 3 ст. 1122 ЦК України).

Стаття 372 ГК України також регулює пені **обмеження прав сторін за договором комерційної концесії**. Так, відповідно до положень вказаної статті, договором комерційної концесії можуть бути передбачені обмеження прав сторін за цим договором, зокрема:

– обов'язок правоволодільця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

– обов'язок користувача не допускати його конкуренції з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору комерційної концесії стосовно підприємницької діяльності, що здійснюється користувачем з використанням належних правоволодільцеві прав;

– відмова користувача від одержання за договором комерційної концесії аналогічних прав у конкурентів (потенційних конкурентів) правоволодільця;

– обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування виробничих приміщень, що мають використовуватися при здійсненні наданих за договором прав, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Обмежувальні умови можуть бути визнані недійсними, якщо ці умови суперечать законодавству.

Обов'язки користувача за ст. 371 ГК України. З урахуванням характеру та особливостей діяльності, що здійснюється користувачем за договором комерційної концесії, користувач зобов'язаний:

1) використовувати при здійсненні передбаченої договором діяльності торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом;

2) забезпечити відповідність якості товарів, що виробляються ним на основі договору, виконаних робіт, послуг, що надаються, якості таких самих товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються або надаються) безпосередньо правоволодільцем;

3) дотримуватися інструкцій і вказівок правоволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем;

4) надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товар (роботу, послуги) безпосередньо у правоволодільця;

5) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільця за договором комерційної концесії;

6) не розголошувати секрети виробництва правоволодільця та іншу одержану від нього конфіденційну інформацію;

7) сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

Права користувача. Користувач, який належним чином виконував свої обов'язки, має **право на укладення договору комерційної концесії на новий строк на тих же умовах**. Законом можуть бути встановлені умови, за яких правоволодільець може відмовитися від укладення договору концесії на новий строк (ст. 1124 ЦК України).

3. Зміна та припинення договору комерційної концесії

Договір комерційної концесії **може бути змінений** відповідно до положень глави 53 ЦК України (ст. 1125 ЦК України). Схожим чином сформульовані і положення ГК України. Стаття 374 цього кодексу закріплює, що договір комерційної концесії може бути змінений відповідно до положень, встановлених ст. 188 ГК України.

Припинення договору комерційної концесії (ст. 1126 ЦК України).

Кожна із сторін у договорі комерційної концесії, строк якого не встановлений, має право у будь-який час **відмовитися від договору**, повідомивши про це другу сторону **не менш як за шість місяців**, якщо більш тривалий строк не встановлений договором. Відповідно до положень ч. 3 ст. 374 ГК України, кожна із сторін договору комерційної концесії, укладеного без зазначеного строку, має право у будь-який час відмовитися від договору, повідомивши про це другу сторону **за шість місяців**, якщо договором не передбачений більш тривалий строк. При оголошенні правоволодільця або

користувача неплатоспроможним (банкрутом) договір комерційної концесії припиняється (ч. 5 ст. 374 ГК України).

Договір комерційної концесії припиняється у разі:

- 1) припинення права правоволодільця на торговельну марку чи інше позначення, визначене в договорі, без його заміни аналогічним правом;
- 2) оголошення правоволодільця або користувача неплатоспроможним (банкрутом).

Збереження чинності договору комерційної концесії у разі зміни сторін (ст. 1127 ЦК України). Перехід виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності, визначений у договорі комерційної концесії, від правоволодільця до іншої особи **не є підставою для зміни або розірвання** договору комерційної концесії. У разі смерті правоволодільця його права та обов'язки за договором комерційної концесії **переходять до спадкоємця** за умови, що він зареєстрований або протягом шести місяців від дня відкриття спадщини зареєструється як суб'єкт підприємницької діяльності або передасть свої права і обов'язки особі, яка має право займатися підприємницькою діяльністю. Здійснення прав і виконання обов'язків особи, яка померла, до переходу їх відповідно до цієї частини до спадкоємця чи іншої особи здійснюється особою, яка управляє спадщиною.

Наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця (ст. 1128 ЦК України). У разі зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця, права на використання яких входять до комплексу прав, наданих користувачеві за договором комерційної концесії, цей договір зберігає чинність щодо нового позначення правоволодільця, якщо користувач не вимагає розірвання договору і відшкодування збитків. У разі продовження чинності договору користувач має право вимагати відповідного зменшення належної правоволодільцеві плати.

Наслідки припинення права, користування яким надано за договором комерційної концесії (ст. 1129 ЦК України). Якщо в період дії договору комерційної концесії припинилося право, користування яким надано за цим договором, дія договору не припиняється, крім тих його положень, що стосуються права, яке припинилося, а користувач має право вимагати відповідного зменшення належної правоволодільцеві плати, якщо інше не встановлено договором. У разі припинення права правоволодільця на торговельну марку чи інше позначення настають наслідки, передбачені ч. 3 ст. 1126 чи ст. 1128 ЦК України.

Наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця регулює також ст. 375 ГК України. Так, у разі зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця, права на використання яких входять у комплекс прав за договором комерційної концесії, цей договір зберігає чинність щодо нових позначень правоволодільця, якщо користувач не вимагає розірвання договору. У разі продовження чинності договору комерційної концесії користувач має право вимагати відповідного зменшення належної правоволодільцеві винагороди. Якщо в період дії договору

комерційної концесії припинилося право, користування яким надано за цим договором, договір продовжує свою чинність, крім положень, що стосуються права, яке припинилося, а користувач, якщо інше не передбачено договором, має право вимагати відповідного зменшення належної правоволодільцеві винагороди.

4. Договір комерційної субконцесії

Ці договори регулюються ст. 1119 ЦК України та ст. 368 ГК України.

Відповідно до положень ст. 1119 ЦК України, у випадках, передбачених договором комерційної концесії, користувач може укласти **договір комерційної субконцесії**, за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правоволодільцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволодільцем або визначених договором комерційної концесії. До договору комерційної субконцесії застосовуються положення про договір комерційної концесії, встановлені ЦК України або іншим законом, якщо інше не впливає з особливостей субконцесії. Користувач та субкористувач відповідають перед правоволодільцем за завдану йому шкоду солідарно. Визнання недійсним договору комерційної концесії має наслідком недійсність договору комерційної субконцесії.

Відповідно до положень ст. 368 ГК України, договором комерційної концесії може бути передбачено право користувача дозволяти іншим особам користування наданим йому комплексом прав або часткою цього комплексу прав на умовах комерційної субконцесії, погоджених ним із правоволодільцем або визначених у договорі комерційної концесії. Якщо договір комерційної концесії визнано недійсним, недійсні також укладені на його основі договори комерційної субконцесії.

5. Концесія

Жодним чином із договором комерційної концесії не пов'язаний концесійний договір, адже єдине, що їх об'єднує – це спільне слово у назві. Наведемо коротку характеристику останнього задля надання загального уявлення про цей договір.

Крім ЦК, ГК України, Закону України «Про концесію» відносини концесії регулюються численними постановами КМУ, які були прийняті на виконання означених законів, та іншими нормативно-правовими актами, в яких законодавець на правовому рівні закріпив не тільки права і обов'язки сторін, але й передбачив саму можливість використання цього виду правовідносин. Особливості укладення договору концесії окреслено у Роз'ясненні Мін'юсту України від 19.01.2011 р., в якому вказується, зокрема, таке: законом визначено, що концесія – це надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта

концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику.

Концесійний договір у п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про концесію» визначено як договір між концесіонером та концесіодавцем, який визначає порядок та умови реалізації проекту, що здійснюється на умовах концесії. Особливості цього договору регулює Розділ IV Закону.

Відповідно до положень ст. 24, концесійний договір укладається концесіодавцем **у письмовій формі** з переможцем концесійного конкурсу та/або юридичною особою, створеною переможцем концесійного конкурсу або юридичною особою за результатами проведення прямих переговорів або створеною нею юридичною особою для здійснення концесії. Концесійний договір вважається укладеним з дня досягнення домовленості щодо всіх істотних умов і підписання сторонами тексту договору. Настання, зміна або припинення прав та обов'язків за концесійним договором можуть бути обумовлені настанням відкладальної або скасувальної обставини. Концесіодавець протягом трьох робочих днів з моменту укладення концесійного договору надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення завірену ним копію такого договору з усіма додатками до нього до органу з державно-приватного партнерства, який веде облік укладених концесійних договорів. У разі якщо концесійний конкурс проводиться не в електронній торговій системі (далі – ЕТС), концесіодавець протягом п'яти робочих днів після укладення концесійного договору публікує в ЕТС конкурсну документацію, зміни, що вносилися концесіодавцем до конкурсної документації, заявки претендентів для участі в попередньому відборі, рішення та висновки щодо допущення/недопущення претендентів до участі у конкурсі пропозицій, оголошення про проведення концесійного конкурсу, конкурсні пропозиції, протокол засідання конкурсної комісії, укладений концесійний договір, звернення за роз'ясненням та щодо усунення порушень у процесі проведення конкурсу (крім документів, визначених Кабінетом Міністрів України). Для виконання концесійного договору можуть укладатися інші цивільно-правові договори, включаючи прямий договір.

Стаття 25 Закону України «Про концесію» присвячена **сторонам концесійного договору**, якими є **Концесіонер та Концесіодавець**. Концесіодавцем одночасно можуть виступати декілька органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування, Національна академія наук України, національні галузеві академії наук, державне підприємство, установа, організація, господарське товариство, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі. У такому разі їхні права та обов'язки, пов'язані із спільною участю на стороні концесіодавця, визначаються договором, що укладається між ними.

Такий договір має бути укладений до моменту оголошення концесійного конкурсу або початку проведення прямих переговорів та може містити умови про:

- права та обов'язки у концесійному договорі, у тому числі розподіл прав на об'єкт концесії після його прийняття в експлуатацію;
- умови розподілу концесійного платежу між державним та місцевим бюджетами (якщо такий платіж передбачається);
- інші умови.

Копія такого договору додається до концесійного договору.

У концесійному договорі на стороні концесієдавця можуть брати участь державні, комунальні підприємства, установи, організації, господарські товариства, 100 відсотків акцій (часток) яких належать державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді або іншому господарському товариству, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі, на яких покладається виконання окремих зобов'язань концесієдавця, що передбачається умовами концесійного договору.

Суб'єкти господарювання державного сектору економіки, що беруть участь у концесійному договорі, у разі незатвердження (непогодження) їхніх річних фінансових планів у встановленому порядку можуть здійснювати витрати, безпосередньо пов'язані з виконанням їхніх зобов'язань за концесійним договором, у тому числі витрати на капітальні інвестиції.

Сторони концесійного договору є рівними у своїх правах.

У разі реорганізації концесіонера перехід його прав і обов'язків до іншої юридичної особи здійснюється, за умови відповідності юридичної особи, створеної в результаті реорганізації, вимогам до претендента та/або учасника, які містяться в конкурсній документації.

У разі реорганізації юридичних осіб публічного права, які від імені держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади виступають концесієдавцем або на стороні концесієдавця, до нової юридичної особи, створеної в результаті реорганізації, переходять усі права та зобов'язання концесієдавця, необхідні для виконання концесійного договору.

Стаття 26 Закону України «Про концесію» закріплює **істотні умови концесійного договору**, якими є:

- сторони концесійного договору;
- об'єкт концесії (склад майна та/або технічні і фінансові умови створення, будівництва об'єкта концесії та період його експлуатації);
- порядок та умови набрання чинності концесійним договором чи окремими його положеннями;
- предмет концесійного договору, включаючи вид, обсяг та опис робіт та/або суспільно значущих послуг, які здійснюються/надаються відповідно до такого договору;
- права та обов'язки сторін, що визначаються, зокрема, з урахуванням розподілу ризиків між сторонами;

- порядок забезпечення земельними ділянками, необхідними для реалізації проєктів, що здійснюються на умовах концесії;
- перелік земельних ділянок, необхідних для реалізації проєктів, що здійснюються на умовах концесії (із зазначенням площі та кадастрового номера (за наявності));
- строк концесійного договору;
- порядок зміни та припинення концесійного договору;
- порядок повернення об'єкта концесії;
- умови встановлення і зміни цін (тарифів) на товари (роботи, послуги), що створюються (виконуються, надаються) концесіонером, – у випадках концесій на ринках, що перебувають у стані природної монополії;
- умови надання державної підтримки (у разі її надання);
- порядок списання майна;
- порядок, розмір та умови внесення концесійних платежів;
- підстави, процедури і наслідки розірвання концесійного договору, включаючи платежі, пов'язані з достроковим розірванням;
- відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, що випливають із концесійного договору;
- порядок здійснення концесіодавцем контролю за виконанням договору;
- порядок вирішення спорів між сторонами.

Концесійний договір може включати інші умови, погоджені сторонами, зокрема:

- умови заміни концесіонера;
- надання пільг для користувачів (споживачів);
- умови використання вітчизняних матеріалів;
- умови найму та працевлаштування громадян України;
- умови використання прав інтелектуальної власності;
- умови здійснення фінансування концесіонером будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення) об'єктів суміжної інфраструктури (залізничних, автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), які не є об'єктами концесії, але необхідні для реалізації проєкту, що здійснюється на умовах концесії, та умови повернення інвестицій, внесених в об'єкти суміжної інфраструктури;
- забезпечення здійснення концесіонером оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, визначених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля».

Умови концесійного договору є чинними на весь строк дії договору, у тому числі якщо після його укладення законодавчими актами встановлено правила, які погіршують становище концесіонера.

Порядок внесення змін та припинення концесійного договору регулює ст. 27 цього Закону, а у ст. 28 врегульовано питання **відповідальності сторін концесійного договору**. Так, сторони несуть відповідальність, встановлену законом та концесійним договором, за невиконання чи неналежне виконання

своїх зобов'язань (включаючи виконання вимог, гарантій та інших обов'язків), визначених концесійним договором. Концесійний договір може передбачати застосування штрафних санкцій, не заборонених законодавством України. Концесіонер має право залучати третіх осіб (підрядників, постачальників та інших) з метою виконання концесійного договору. У разі залучення концесіонером третіх осіб для виконання концесійного договору він несе повну відповідальність за дії таких осіб.

Отже, ознайомлення зі специфікою концесійних договорів чітко демонструє, що договори комерційної концесії та концесійні договори ніщо не поєднує, крім спільного слова «концесія» у назві.

? Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення договору комерційної концесії.
2. Охарактеризуйте істотні умови договору комерційної концесії.
3. Охарактеризуйте сторони договору комерційної концесії.
4. Охарактеризуйте права та обов'язки правоволодільця.
5. Охарактеризуйте права та обов'язки користувача.
6. Охарактеризуйте особливості укладення договору комерційної концесії.
7. Охарактеризуйте підстави та порядок зміни договору комерційної концесії, випадки припинення договору комерційної концесії.
8. Чи є колізії між нормативним регулюванням договору комерційної концесії ЦК та ГК України?
9. Охарактеризуйте договір комерційної субконцесії.
10. Які положення закріплює Закон України «Про концесії»?

Практичне заняття 14.

Тема 31. Спільна діяльність. Договір простого товариства

♣ **Мета практичного заняття:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості нормативного регулювання спільної діяльності, договорів простого товариства тощо; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із цими зобов'язаннями, складання та аналізу необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін цих договірних зобов'язань.

План практичного заняття

I. Теоретична частина

Питання для обговорення:

1. Загальні положення про спільну діяльність.
2. Договір про спільну діяльність.
3. Просте товариство. Договір простого товариства.
4. Вклади учасників. Спільне майно учасників. Ведення спільних справ учасників. Розподіл прибутку. Виділ частки учасника на вимогу його кредитора.
5. Право учасника на інформацію. Спільні витрати та збитки учасників.

6. Відповідальність учасників за спільними зобов'язаннями. Відповідальність учасника, щодо якого договір простого товариства припинений.

7. Припинення договору простого товариства. Відмова учасника від подальшої участі в договорі простого товариства та розірвання договору.

✎ **Основні терміни та поняття:** вклад учасника; грошова оцінка вкладу учасника; грошові кошти; ділова репутація як різновид вкладу; ділові зв'язки як різновид вкладу; договір про спільну діяльність; договір простого товариства; кредитор; навички та вміння як різновид вкладу; об'єднання вкладів учасників; прибуток; просте товариство; професійні та інші знання як різновид вкладу; солідарна відповідальність; спільна діяльність; спільне майно учасників; спільне майно; спільні витрати та збитки учасників; учасники простого товариства.

II. Практична частина

1. **Аналіз зразків** готових договорів про спільну діяльність та договорів простого товариства.

2. **Складання договорів** про спільну діяльність та договорів простого товариства.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

8 липня приватне підприємство «А» та акціонерне товариство «Б» уклали договір про спільне будівництво розважального комплексу. Відповідно до умов договору «А» мало побудувати цей комплекс «під ключ», а «Б» – надати земельну ділянку та фінансувати будівництво. Прибутки від використання комплексу передбачалося розподіляти у рівних частках. Половину передбаченого кошторису «Б» передало «А» через 15 днів після підписання договору. У договорі зазначалося, що «отримані від «Б» кошти «А» використовує на свій розсуд, але з цільовим призначенням – будівництво». Крім того у договорі зазначалося, що «всі витрати «А» перевіряються «Б»». Наприкінці січня «Б» з метою перевірки витрат витребувало від «А» надання звіту. «А» у відповідь на цю вимогу зазначило, що надана земельна ділянка для будівництва комплексу непридатна, а, відтак, обумовлене договором будівництво не розпочаті. 25 січня «А» повернуло «Б» отримані кошти та запропонувало розірвати договір. «Б» не заперечувало проти розірвання договору, але запропонувало «А» сплатити компенсацію в розмірі 40% річних за використання фактично наданого кредиту. Проаналізуйте ситуацію.

Самостійна робота

Теми 29-30: Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Договір комерційної концесії.

✎ **Мета самостійної роботи з темами:** засвоєння, поглиблення та закріплення знань про особливості ліцензій на використання об'єкта права

інтелектуальної власності, ліцензійних договорів, договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та договорів комерційної концесії й нормативного регулювання цих договорів; закріплення навичок вирішення життєвих ситуацій, пов'язаних із договорами розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та комерційної концесії, складання цих договорів, аналізу змісту готових зразків договорів розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та комерційної концесії, складання необхідних юридичних документів для реалізації та захисту прав сторін у договорах розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та комерційної концесії.

Основні терміни та поняття теми: виключна ліцензія; винаходи; ділова репутація; договір комерційної концесії; договір комерційної субконцесії; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір про передання майнових прав інтелектуальної власності; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; дозвіл на використання об'єкта в певній обмеженій сфері; замовник; комерційна таємниця; комерційний досвід; користувач; ліцензіар; ліцензіат; ліцензійний договір; ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; майнові права інтелектуальної власності; невиключна ліцензія; об'єкт права інтелектуальної власності; одинична ліцензія; право на використання об'єктів права інтелектуальної власності; правоволоділець; правочини щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності; промисловий зразок; розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності; субкористувач; субліцензіат; субліцензія; твір образотворчого мистецтва; творець об'єкта права інтелектуальної власності; типовий ліцензійний договір; торговельна марка.

Питання до самостійного опрацювання тем.

I. Теоретична частина

До Теми 29. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

1. Види правочинів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.
2. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензійний договір.
3. Строк ліцензійного договору.
4. Типовий ліцензійний договір.
5. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.
6. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.
7. Державна реєстрація договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

До Теми 30. Договір комерційної концесії.

1. Поняття та предмет договору комерційної концесії.
2. Сторони в договорі комерційної концесії. Права та обов'язки сторін договору.
3. Форма договору комерційної концесії.
4. Договір комерційної субконцесії.
5. Особливі умови договору комерційної концесії.
6. Відповідальність правоволодільця за вимогами, що пред'являються до користувача. Право користувача на укладення договору комерційної концесії на новий строк.
7. Зміна договору комерційної концесії.
8. Припинення договору комерційної концесії. Збереження чинності договору комерційної концесії у разі зміни сторін.
9. Наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця. Наслідки припинення права, користування яким надано за договором комерційної концесії.

II. Практична частина

1. Аналіз зразків готових ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійних договорів, договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та договорів комерційної концесії.

2. Складання ліцензійних договорів, договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та договорів комерційної концесії.

Приклади інформативної та неінформативної моделей договорів як зразків для складання та аналізу у Додатках А та Б цього видання.

3. Вирішення кейсових завдань.

Приклад кейсового завдання для вирішення.

01.06.2021 р. між А. та Б. було укладено договір комерційної концесії, за яким А. зобов'язався надати відповідачу за плату право користування комплексом належних йому прав з метою виготовлення, використання, ввезення, пропозиції до продажу, продажу та іншого введення в господарський обіг товарів, надання послуг і виконання робіт з використання торговельної марки «Кредо». Під комплексом прав сторони договору комерційної концесії розуміли: право на використання знака для товарів і послуг (торгової марки) «Кредо» та документацію з ведення бізнесу (регламент директора; регламент категорійного менеджера; регламент працівника бухгалтерії; регламент адміністратора; регламент касира; регламент менеджера торгового залу; регламент працівника охорони; регламент технолога; регламент кухаря; регламент технічного працівника; регламент вантажника; регламент завідувача складом; положення про безпеку; положення про бюджетування). Відповідно до умов договору Б. зобов'язався використовувати франшизу виключно у

торговому закладі, що знаходиться за конкретною адресою, та щомісячно сплачувати не пізніше 5-го числа періодичні внески у розмірі 1,5 відсотка від суми реалізованих товарів. У разі систематичних порушень умов договору користувачем правоволоділець наділявся правом в односторонньому порядку розірвати договір без будь-яких компенсацій та вимагати відшкодування збитків. Б. порушив умови договору і, починаючи з травня 2023 року, не здійснював оплату за використання франшизи. А. звернувся до суду з вимогою про розірвання договору та стягнення з відповідача 100000 грн. компенсації правоволодільцю, адже умовами договору було передбачено, що користувач виплачує правоволодільцю таку компенсацію у разі дострокового розірвання договору користувачем. Проаналізуйте ситуацію.

Тестові завдання для самоконтролю знань за Модулем 8

1. Яке положення про вклади учасників простого товариства відповідає змісту норм ЦК України?

- a. Вкладом учасника може бути лише майно, у тому числі грошові кошти;
- b. Вкладом учасника вважається все те, що він вносить у спільну діяльність (спільне майно), за винятком майнових прав;
- c. Вклади учасників завжди вважаються рівними за вартістю, тому немайнові вклади оцінюються у грошовому еквіваленті;
- d. Грошова оцінка вкладу учасника провадиться за погодженням між учасниками.

2. Яке положення про договір про спільну діяльність відповідає змісту законодавчих норм?

- a. Умовою договору про спільну діяльність не може бути координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ;
- b. Метою укладення такого договору може бути створення товариства з додатковою відповідальністю;
- c. Договір про спільну діяльність укладається у письмовій формі, недодержання якої має наслідком нікчемність такого договору;
- d. Умовою договору про спільну діяльність може бути покриття витрат та збитків учасників.

3. Яку назву має договір, за яким сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону?

- a. Установчий;
- b. Договір про спільну діяльність;
- c. Договір простого товариства;
- d. Засновницький.

4. Як здійснюють користування спільним майном учасників за договором простого товариства?

- a. В порядку, установленому статутом простого товариства;
- b. Через спеціально створений орган управління;
- c. Одним з учасників товариства, обраним на загальних зборах;

d. За спільною згодою учасників простого товариства.

5. Між ПрАТ, ТОВ і ПП укладено безстроковий договір простого товариства. Умовами договору передбачено, що жоден учасник НЕ має права відмовитися від договору без згоди решти учасників. У зв'язку з низькою рентабельністю спільної діяльності ПП вирішило припинити свою участь у договорі. ПрАТ і ТОВ заперечували проти цього. Виберіть правильне твердження щодо можливості (неможливості) припинення участі ПП в договорі.

a. ПП має право відмовитися від договору, зробивши заяву про це не пізніше як за три місяці до виходу з договору;

b. ПП має право вимагати розірвання договору у відносинах з іншими учасниками за умови відшкодування їм реальних збитків;

c. ПП не має права припинити участь у договорі, оскільки немає згоди на це інших учасників договору простого товариства;

d. ПП не має права припинити участь у договорі, оскільки низька рентабельність не є поважною причиною для припинення участі в договорі.

6. Яке положення про виключну ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності, відповідає змісту законодавчої норми?

a. Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта;

b. Виключна ліцензія виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, натомість не виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта;

c. Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату, натомість не виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта;

d. Виключна ліцензія може видаватись і декільком ліцензіатам, але виключає можливість використання ліцензіарами об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачу ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

7. Яке положення про одиничну ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності, відповідає змісту законодавчої норми?

a. Одинична ліцензія може видаватись декільком ліцензіатам і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією;

b. Одинична ліцензія може видаватись декільком ліцензіатам і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері;

c. Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату, натомість не виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на

використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією;

d. Одиначна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

8. Яке положення про невиключну ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності, відповідає змісту законодавчої норми?

a. Невиключна ліцензія виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, натомість перелічує інші сфери, де вона може використовуватись на вибір ліцензіара;

b. Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері;

c. Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, натомість забороняє видачу ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері;

d. Невиключна ліцензія виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, натомість дозволяє видачу ліцензії на використання цього об'єкта у зазначеній сфері іншим особам.

9. Як у цивільному законодавстві врегульовано питання про різновиди договорів про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності?

a. Закріплено вичерпний перелік можливих договорів, які окремо спеціально не регулюються, натомість їх врегулювання можливо за допомогою загальних положень про договори про надання послуг;

b. Закріплено вичерпний перелік можливих договорів, кожний з яких окремо врегульовано у ЦК України;

c. Закріплено невичерпний перелік можливих договорів, окремі з яких врегульовані у ЦК України;

d. Закріплено невичерпний перелік можливих договорів, жоден з яких окремо не врегульовано у ЦК України.

10. Оберіть правильний варіант з характеристикою сторони ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

a. Ліцензіар – це особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;

b. Ліцензіар – це особа, якій надається право використання об'єкта права інтелектуальної власності;

c. Ліцензіат – це особа, якій надається право використання об'єкта права інтелектуальної власності;

д. Ліцензіат – це особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Глосарій до Модуля 8

Договір комерційної концесії – договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ч. 1 ст. 1115 ЦК України).

Договір про спільну діяльність – договір, за яким сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові (ч. 1 ст. 1130 ЦК України).

Просте товариство – спільна діяльність, яка здійснюється на основі об'єднання вкладів учасників.

Договір простого товариства – договір, за яким сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети (ч. 1 ст. 1132 ЦК України).

Вклад учасника простого товариства – все те, що він вносить у спільну діяльність (спільне майно), в тому числі грошові кошти, інше майно, професійні та інші знання, навички та вміння, а також ділова репутація та ділові зв'язки.

Ліцензіар – особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 1108 ЦК України).

Ліцензіат – особа, якій надано дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності в певній сфері (ч. 1 ст. 1108 ЦК України).

Виключна ліцензія – ліцензія, яка видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері (ч. 3 ст. 1108 ЦК України).

Одинична ліцензія – ліцензія, яка видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері (ч. 3 ст. 1108 ЦК України).

Невиключна ліцензія – ліцензія, яка не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері (ч. 3 ст. 1108 ЦК України).

Ліцензійний договір – договір, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначеним способом (способами) протягом певного строку на певній території, а ліцензіат зобов'язується вносити плату за

використання об'єкта, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 1109 ЦК України).

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності – договір, за яким одна сторона (творець – письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленний строк (ч. 1 ст. 1112 ЦК України).

Договір про передання майнових прав інтелектуальної власності – договір, за яким одна сторона (особа, що є суб'єктом майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (ч. 1 ст. 1113 ЦК України).

Договір комерційної концесії – договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ч. 1 ст. 1115 ЦК України).

Перелік використаних джерел

Бичкова С. І. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання. Київ : КНТ, 2008. 498 с.

Болокан І. В. Цивільне та сімейне право. Особлива частина : методичні рекомендації та завдання до самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» : в 2 ч. Ч. 1. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 64 с.

Болокан І. В., Щипанова О. О. Цивільне та сімейне право. Особлива частина : методичні рекомендації та завдання до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право» : в 2 ч. Ч. 1. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 99 с.

Головченко В. В., Ковальський В. С. Юридична термінологія : довідник. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 224 с.

Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 540 с.

Договір поставки. Світ документів-онлайн. URL: <https://zrazki-documentiv.com.ua>.

Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 896 с.

Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1200 с.

Енциклопедія цивільного права України / За ред. д.ю.н., професора, академіка АПрН України Я. М. Шевченко. Київ : Ін Юре, 2009. 952 с.

Заїка Ю. О. Цивільне право та процес : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 360 с. С. 204–210.

ЗНО-онлайн (право). URL: <https://zno.osvita.ua/master/pravo>.

Мічурін Є. О. Техніка складання договорів : науково-практичний посібник. Харків: Юрсвіт, 2006. 536 с.

Музика А. А. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2008. 218 с.

Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1920 с.

Отрадна О. О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 240 с.

Правознавство. Словник термінів : навч. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрисконсульт, КНТ, 2007. 636 с.

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право : академічний курс. Львів : ПАІС, 2020. 464 с.

Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с.

Судові справи з Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

Термінологія законодавства. Офіційний сайт Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>.

Токарева В. І. Цивільне право України. Практикум : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2007. 408 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина, 2007. 816 с.

Цивільне право України : підручник у 2-х т. / за заг ред. Є. О. Харитонova. Харків : Одисей, 2008. 704 с.

Цивільне право України : підручник у 2-х т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2007. Т. 2. 552 с.

Цивільне право України. Академічний курс : підручник у 2-х томах / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Київ : Видавничий Дім "Ін Юре", 2006. Т. 2 Особлива частина. 520 с.

Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник / за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : КНТ, 2006. 498 с.

Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / Є. О. Харитонов та ін. Київ : Норма права, 2023. 1424 с.

Шаблон договору дарування грошей. URL: <https://static.privatbank.ua/data/dogovor>.

Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія імені М. П. Бажана» (всі томи, 1998-2006).

Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ : Істина, 2004. 928 с.

Додаток А

Зразок договору для складання або проведення правового аналізу його положень (НЕІНФОРМАТИВНА модель договору)

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ ГРОШЕЙ

м. Запоріжжя

«03» вересня 2023 року

Іванов Іван Іванович (паспорт XXXXXXXX, виданий _____, _____ року; ідентифікаційний номер _____),
(надалі – Дарувальник) з однієї сторони, –

та

Петров Петро Петрович (паспорт XXXXXXXX, виданий _____, _____ року; ідентифікаційний номер _____), (надалі – Обдарований), з іншої сторони (разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона»), попередньо ознайомлені з загальними вимогами, додержання яких є необхідним для чинності правочину, усвідомлюючи значення своїх дій та згідно з вільним волевиявленням, яке повністю відповідає нашій внутрішній волі як учасників цього правочину, уклали цей договір дарування грошей (надалі – договір) про таке:

1. Дарувальник, розуміючи умову про безоплатність цього правочину, без будь-якого примусу, насильства або якихось погроз передає, а Обдарований приймає як дарунок гроші у сумі 10 000 (десять тисяч) гривень, (надалі – дарунок).

2. Дарувальник стверджує, що:

2.1. Гроші, які є предметом цього договору, на момент його укладання нікому іншому не подаровано, як внесок до статутного капіталу не передано, не відчужено іншим способом, під податковою заставою, в спорі і під заборорою (арештом) не перебувають, прав щодо відчужуваних грошей у третіх осіб, а також будь-яких інших обтяжень чи обмежень у можливості розпорядження ними немає;

2.2. Згода дружини (чоловіка) Дарувальника на укладання цього договору дарування отримана, викладена у заяві, яка передається нотаріусу при посвідченні цього договору, і знаходиться у його справах.

3. Сторони стверджують, що:

3.1. У момент укладання цього договору вони усвідомлюють значення своїх дій і можуть керувати ними;

3.2. Вони розуміють природу цього правочину, свої права та обов'язки за договором;

3.3. При укладенні договору відсутній будь-який обман чи інше приховування фактів, які б мали істотне значення та були свідомо приховані нами;

3.4. Договір укладається у відповідності зі справжньою волею сторін, без будь-якого застосування фізичного чи психічного тиску;

3.5. Договір укладається на вигідних для сторін умовах і не є результатом впливу тяжких обставин;

3.6. Правочин вчиняється з наміром створення відповідних правових наслідків (не є фіктивним);

3.7. Цей правочин не приховує інший правочин (не є удаваним);

3.8. Володіють українською мовою, що дало їм можливість прочитати та правильно зрозуміти сутність цього договору;

3.9. Передача грошей відбувається у момент підписання договору.

4. Право власності у Обдаровуваного згідно з ч. 4 ст. 722 Цивільного кодексу України виникає з моменту фактичної передачі грошей, що даруються.

5. Питання, не врегульовані у цьому договорі, вирішуються відповідно до чинного цивільного законодавства України.

6. Витрати, пов'язані з нотаріальним оформленням цього договору, сторони несуть відповідно до попередніх домовленостей.

7. За згодою сторін зміни та доповнення до договору вносяться шляхом укладення додаткового правочину, посвідченого нотаріально. Таким же способом сторони можуть відмовитися від договору дарування.

8. Спори з приводу цього договору вирішуються у судовому порядку.

9. Про зміст прав та обов'язків за цим договором, про правові наслідки укладеного нами правочину (в тому числі, але не обмежуючись ст. ст. 215-236, 319, 717-728 Цивільного кодексу України, ст. ст. 57-74 Сімейного кодексу України) нам, Дарувальнику та Обдаровуваному, нотаріусом роз'яснено.

10. Цей договір складено в трьох примірниках, один із яких призначається для зберігання у приватного нотаріуса Запорізького нотаріального округу (місто Запоріжжя, вул. _____), а два інших, викладених на бланках нотаріальних документів – для Дарувальника (бланк __ № _____) та Обдаровуваного (бланк __ № _____).

Підписи сторін:

Дарувальник: _____ / _____ /.

Обдаровуваний: _____ / _____ /

Додаток Б**Зразок договору для складання та проведення правового аналізу його
положень****(ІНФОРМАТИВНА модель договору)****ДОГОВІР ПОСТАВКИ № _____**

м. Запоріжжя

«03» вересня 2023 року

_____ (надалі – «Покупець»), в особі _____, що діє на підставі Статуту, з однієї сторони, та _____, (надалі – «Постачальник», в особі виконавчого директора _____, що діє на підставі Статуту – з іншої сторони (надалі – «сторони», а кожний окремо – «сторона», уклали цей Договір про таке:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. В порядку та на умовах, визначених цим Договором, Постачальник зобов'язується передавати у власність (поставляти), а Покупець приймати та оплачувати щебінь, щебеневу суміш та відсів, загальна кількість, асортимент, одиниця виміру, ціна за одиницю виміру та загальна вартість, умови та строки поставки і оплати яких визначена сторонами у заявках, які є додатками до цього Договору і становлять його невід'ємну частину (надалі – «товар»).

1.2. Заявки підписуються сторонами та скріплюються печатками Сторін у порядку, згідно п.п.4.1.-4.3. цього Договору.

1.3. Якість товару повинна відповідати вимогам державних стандартів або технічних умов, що діють на території України та підтверджуватись сертифікатом (паспортом) відповідності (якості) підприємства-виготовлювача товару.

1.4. Постачальник гарантує, що товар, який буде поставлятися Покупцю, як на дату поставки, так і на дату укладення цього договору належить йому на праві власності, не перебуває під заборотою відчуження, арештом, не є предметом застави та іншим засобом забезпечення виконання зобов'язань перед будь-якими фізичними або юридичними особами, державними органами і державою, а також не є предметом будь-якого іншого обтяження чи обмеження, передбаченого чинним в Україні законодавством.

2. ЦІНА ТА ЗАГАЛЬНА ВАРТІСТЬ ТОВАРУ

2.1. Ціна одиниці виміру товару та загальна вартість кожної партії товару визначаються сторонами в заявках до цього Договору, які є його невід'ємною частиною.

2.2. Ціна товару, зазначена в заявках, може змінюватися лише за взаємною згодою сторін шляхом підписання заявки сторонами в новій редакції і буде застосовуватися до тих поставок товару, які будуть здійснюватися

Постачальником після підписання сторонами відповідної заявки в новій редакції. Ціна товару на умовах поставки на конкретну залізничну станцію у разі підвищення залізничного тарифу може змінюватись Постачальником самостійно на різницю вартості підвищення залізничного тарифу.

2.3. Загальна вартість Договору не обмежена і визначається шляхом додавання загальної вартості кожної партії товару за всіма заявками до цього Договору.

2.4. Рахунок на оплату, направлений Постачальником Покупцю, є дійсним протягом 10 (десяти) банківських днів.

3. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ ЗА ДОГОВОРОМ

3.1. Розрахунки за кожну партію товару, в тому числі відшкодування вартості транспортних витрат Постачальника (у разі поставки товару транспортом Постачальника) здійснюються в безготівковій формі протягом 3-х банківських днів з дати фактичного отримання Покупцем товару на підставі відповідної двосторонньо погодженої заявки, якщо інше не передбачено заявками до цього Договору.

3.2. Оплата здійснюється шляхом переказу Покупцем грошових коштів на розрахунковий рахунок Постачальника, що визначений у цьому договорі.

4. УМОВИ ОФОРМЛЕННЯ ЗАМОВЛЕНЬ ТА УМОВИ ПОСТАВКИ

4.1. Поставка товару здійснюється на підставі замовлень (заявок) Покупця, форма яких встановлена в Додатку №1 до цього Договору, погоджених з Постачальником, викладених в письмовому вигляді та переданих факсом (з обов'язковим надсиланням оригіналів) або особисто.

4.2. Постачальник не пізніше наступного робочого дня направляє (повертає) факсимільним зв'язком Покупцю підписану уповноваженою особою та скріплену печаткою Постачальника цю заявку про поставку товару, що підтверджує погодження сторонами умов поставки відповідної партії товару та його наявність і готовність для передачі Покупцю.

4.3. У разі неможливості або реальної загрози порушення строку поставки партії товару з вини чи з інших обставин, які виникли у Постачальника, останній негайно повідомляє про вказаний факт Покупцю письмово, але не пізніше ніж за 5 (п'ять) робочих днів до дати поставки.

5. ПРИЙОМ-ПЕРЕДАЧА ТОВАРУ

5.1. Постачальник гарантує, що якість товару відповідає вимогам державних стандартів або технічних умовах, що діють на території України та підтверджується сертифікатом (паспортом) відповідності (якості).

5.2. Підтвердженням належної якості товару, який поставляється за цим Договором, є сертифікат якості, виданий підприємством – виготовлювачем товару.

5.3. Постачальник зобов'язаний проінформувати Покупця про проведену поставку (передання перевізнику) товару в такий час і таким способом, щоб Покупець отримав повідомлення про дату відвантаження та кількість відвантаженого товару наступного робочого дня після такого відвантаження

(передання перевізнику), але не пізніше ніж за дві доби до прибуття товару в місце його призначення.

5.4. По закінченню відповідного місяця поставки товару Постачальник направляє Покупцю не пізніше 3-го числа наступного місяця (цінним листом або кур'єром) два примірники підписаного керівником та головним бухгалтером Постачальника оригіналу Акту звірки на весь товар, який було відвантажено за попередній місяць. Отримавши Акт звірки керівник та головний бухгалтер Покупця звіряють зазначену інформацію з погодженими заявками й оформленими накладними та підписують такий Акт, зазначивши власну інформацію, а один примірник направляють (повертають) Постачальнику (поштою або кур'єром).

6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

6.1. За невиконання або неналежне виконання зобов'язань за цим Договором винна сторона несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

6.2. У випадку порушення встановлених цим Договором та заявками до нього строків поставки товару або недоставки товару, Постачальник сплачує Покупцю пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від вартості не поставленого в строк товару за кожний день прострочення. Сплата пені не звільняє Постачальника від виконання зобов'язань з поставки та відшкодування Покупцю збитків у повному обсязі.

6.3. У випадку поставки товару неналежної якості Постачальник зобов'язаний на вимогу Покупця замінити такий товар на товар належної якості протягом 5-ти днів з моменту підписання Акту про фактичну якість отриманої продукції. А у випадку невиконання Постачальником цього зобов'язання щодо заміни товару на товар належної якості, за поставку товару неналежної якості Постачальник сплачує Покупцю штраф в розмірі 10% від вартості товару неналежної якості. В будь-якому разі Покупець має право одразу відмовитись від товару, вимагаючи сплати збитків, а також вимагати повернення сплачених коштів у строк, про який Покупець повідомить Постачальника.

6.4. У разі поставки Постачальником більшої кількості або іншого виду (найменування) товару, ніж це встановлено цим Договором та заявками до нього, Покупець має право відмовитися від прийняття товару, поставленого поза умов цього договору, з правом вимагати повернення сплачених за погоджений товар коштів та/або прийняти такий товар, а з Постачальника стягнути (вимагати сплати) штрафу у розмірі п'ятнадцяти відсотків від вартості всієї партії такого непоставленого товару.

7. НЕПЕРЕБОРНА СИЛА

7.1. Сторони звільняються від відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов цього Договору у випадку виникнення обставин непереборної сили, таких як пожежа, повінь, епідемія, страйк, війна, акти органів влади, що впливають на виконання зобов'язань і які перешкоджають виконанню умов цього Договору.

7.2. Сторона, що потрапила під вплив обставин непереборної сили, зобов'язана письмово повідомити про це іншу сторону не пізніше 10 (десяти) календарних днів із дня настання таких обставин, а в строк 30 (тридцяти) днів надати підтверджуючі документи. Несвоєчасне повідомлення про настання обставин непереборної сили, в строки, вказані в цьому пункті, позбавляє сторону, що прострочила повідомлення, права посилається на ці обставини для виправдання.

7.3. У випадку, коли вказані обставини будуть діяти більш ніж один місяць, сторони проводять перемовини для обговорення заходів, які необхідно вжити. У випадку, якщо протягом наступних 10 (десяти) днів сторони не зможуть домовитися, цей Договір може бути розірваний в односторонньому порядку. Договір вважається розірваним з моменту отримання стороною письмового повідомлення сторони, яка ініціює розірвання договору.

8. СТРОК ДІЇ ДОГОВОРУ

Договір набуває чинності з моменту його підписання уповноваженими представниками сторін і діє до «__» _____ 20__ року, а якщо жодна зі сторін не підтвердила письмово припинення дії цього Договору до дати такого припинення – він вважається продовженим на той самий строк та на тих самих умовах.

9. ІНШІ УМОВИ

9.1. Договір складений у трьох примірниках, що мають однакову юридичну силу. Два примірника – для Покупця, один примірник для – Продавця.

9.2. Зміни та доповнення до цього Договору вносяться в письмовій формі шляхом укладання додаткових угод, які є невід'ємною частиною цього Договору.

9.3. Сторони не мають права передавати права та обов'язки за цим Договором третім особам без письмової згоди іншої сторони.

9.4. Всі відносини, що не врегульовані цим Договором, регулюються чинним законодавством України.

Реквізити та підписи сторін:

ПОСТАЧАЛЬНИК	ПОКУПЕЦЬ

Додаток В

Відповіді до тестових завдань

Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4	Модуль 5	Модуль 6	Модуль 7	Модуль 8
1. B	1. D	1. D	1. C	1. D	1. C	1. B	1. D
2. D	2. B	2. D	2. B	2. C	2. C	2. B	2. D
3. D	3. D	3. B	3. C	3. C	3. B	3. B	3. B
4. D	4. A	4. C	4. B	4. C	4.A,B,C	4.A,B,C	4. A
5. D	5. B	5. D	5. A	5. A	5. C	5. B,C	5. A
6. C	6. D	6. A	6. C	6. A	6. C	6. D	6. A
7. D	7. D	7. A	7. D	7. D	7. A	7. B	7. D
8. C	8. B	8. D	8. C	8. B	8. B	8. A	8. B
9. A	9. C	9. A	9. C	9. B	9. D	9. C	9. C
10. D	10. D	10. B	10. D	10. D	10. A	10. B	10. A,C

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Болокан Інна Вікторівна

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ОСОБЛИВА ЧАСТИНА).
ЧАСТИНА 1 ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти
бакалавра
спеціальності «Право»
освітньо-професійної програми «Право»

Рецензент

Т.О. Коломоєць, д-р юрид. наук, проф., декан юридичного факультету

Відповідальний за випуск

Д.О. Єрмоленко, д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедрою цивільного
права

Коректор

І.В. Болокан, д-р юрид. наук, доцент, професор кафедри цивільного права